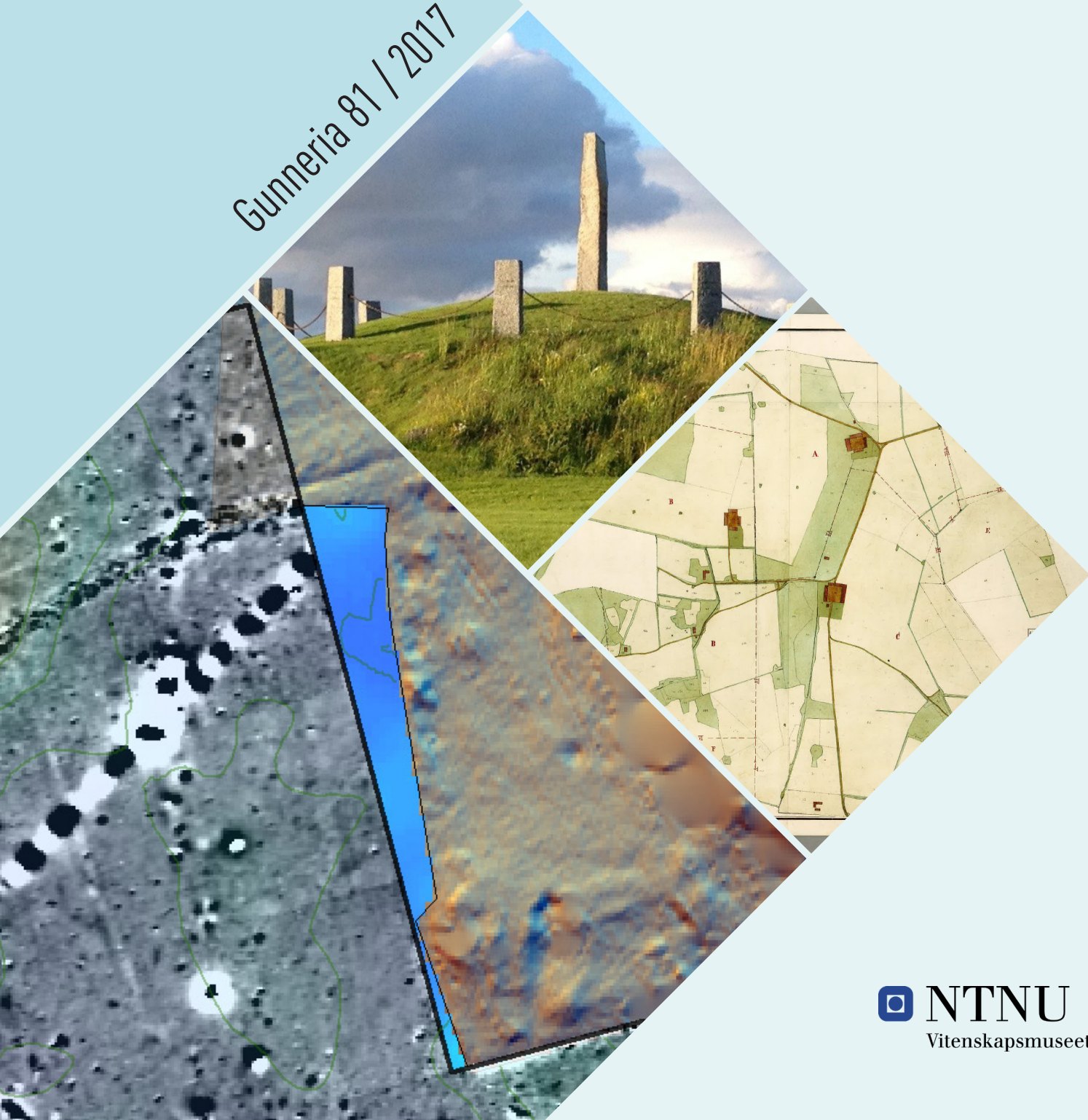

Redigert av Ole Risbøl

Frostatinget i et historisk lys

Gunneria 81 / 2017

Frostatinget i et historisk lys

Redigert av Ole Risbøl

Gunneria is a periodical published by the NTNU University Museum at the Norwegian University of Science and Technology in Trondheim. The name Gunneria is in memory of Johan Ernst Gunnerus (1718-73), one of the founders of this institution.

Gunneria presents original work related to the museum's area of responsibility and academic areas, i.e. biology, archaeology and cultural history. All research papers are subjected to peer review.

Gunneria is published irregularly as an open access online journal (from issue 80) under a CC-BY 4.0 license and immediately available for anyone free of charge. There are no page charges for manuscripts accepted for publication.

Editors

Solveig Bakken, Solveig.Bakken@ntnu.no

Torkild Bakken, Torkild.Bakken@ntnu.no

Bernt Rundberget, Bernt.Rundberget@ntnu.no

Ole Risbøl (this volume), Ole.Risbol@ntnu.no

Instructions to authors

www.ntnu.edu/museum/gunneria

Previous issues

www.ntnu.edu/museum/gunneria

ISSN: 1894-7859

ISBN: 978-82-8322-113-8

Trondheim 2017

Grafisk design: NTNU Grafisk senter

Trykt av: Skipnes Kommunikasjon AS

Forsideillustrasjoner: Tinghaugen på Frosta (øverst), foto Torgunn Østbø. Utsnitt av utskiftningskart fra gården Rygg, Frosta, 1906 (til høyre), med tillatelse fra Nord-Trøndelag jordskifterett. Utsnitt av kart over magnetometermålingene på Logstein, Frosta (nederst), grafikk Arne Anderson Stamnes. Alle CC-BY 4.0

INNHold

	Redaktørens forord.....	5
	Ordførernes forord	7
INNLEDENDE ARTIKLER	Frostatinget – dets betydning før og nå.....	9
	Sammendrag	9
	Abstract.....	10
	Innledning.....	11
	Frostatinget– et møtested for demokrati, lov og rett.....	19
	Sammendrag	19
	Abstract.....	20
	Frosta og Frostatinget	21
	Frostatingsprosjektet.....	22
	Formidling	24
	Nasjonalt tingnettverk.....	38
	Tanker om arbeidet med Frostatinget i framtida.....	39
	Maktens monumentalitet. Frostatingets lokalisering sett i lys av storhaugene i Trøndelag	41
	Sammendrag	41
	Abstract.....	42
	Innledning.....	43
	Materiale og metode	46
	Resultater - storhauger	50
	Resultater - gjenstandsmaterialet.....	55
	Diskusjon	58
	Konklusjon.....	64
	Litteratur	67
VITENSKAPELIGE ARTIKLER	Tinget i Trøndelag i yngre jernalder og middelalder	71
	Sammendrag	71
	Abstract.....	72
	Innledning.....	73
	Bakgrunn.....	76
	Frostating og Øyrating	78
	Værem i Namdalsfylket.....	87
	Skei i Sparbyggjafylket.....	90
	Heggstad i Verdalsfylket.....	94
	Hustad i Romsdalsfylket.....	95
	Diskusjon og avslutning	98
	Litteratur	104

Frostatinget og samfunnsorganisasjon i jernalderen.....	109
Sammendrag	109
Abstract.....	109
Innledning	110
Problemstillinger.....	111
Trøndelag i jernalderen.....	111
Jernframstilling	113
Bygdeborger.....	116
Naust.....	117
Tinghauger og dommerringer?	118
Fylkesting på fylkeshauger?	119
Tunanlegg	121
Framvekst av territorier	125
Hva vet vi om tingsted?	126
Litteratur	127
Frostating og demokratiet –Var Frostating ein forløpar for det moderne demokratiet etter Grunnlova av 1814?	131
Samandrag	131
Abstract.....	132
«Storthing», «Odelsting» og «Lagthing»	132
«Man finder hos Nordens Folk det virkelige Demokratie»	133
Frostating	137
Tingordninga etter Frostatingslova.....	140
Ting som styringsorgan.....	143
Tinget som eit demokratisk organ.....	147
Litteratur	150
På sporet av tingmennene – arkeologiske og antikvariske indikasjoner i tinglandskapet på Frosta.....	151
Sammendrag	151
Abstract.....	152
Innledning – Trøndelag, Frosta og Frostating	153
Konstruksjoner og arkeologiske spor i landskapet	156
Kulturhistoriske kilder om tinglandskapet på Frosta.....	160
Stedsnavn, gårder og gårdshistorie	163
Kjente kulturminner og kulturminneområder	165
Sammenfatning og diskusjon.....	191
Sluttord	193
Litteratur	194

REDAKTØRENS FORORD

Kimen til denne publikasjonen ligger i Frostatingsseminaret som ble avholdt i Magnushallen på Frosta i juni 2015. På dette fjerde fagseminaret samlet folk seg rundt et spennende program som tok for seg Frostatinget og Frostatingsloven i et forhistorisk og historisk lys med fokus på tingets og lovens betydning for utviklingen av et demokratisk Norge. Fagpersonene som har bidratt med artikler til denne publikasjonen, holdt innlegg om sine temaer på seminaret. Som redaktør av dette nummer av Gunneria, har det vært mitt ansvar å få inn manus fra forfatterne. Det gjelder både de innledende artiklene og fagartiklene. Den første innledende bolken i boka består av forord (ordførerne), innledning (Lindsetmo), en artikkel rettet mot formidling (Østbø) samt en populærvitenskapelig artikkel (Forseth og Foosnæs). Den siste bolken i boka omfatter fire vitenskapelige artikler (Iversen, Stenvik, Sunde og Stamnes) som har vært gjennom en fagfelle vurdering for å sikre at kvaliteten er i henhold til kravene til vitenskapelig publisering. Samlet sett er alle bidragene viktige for å forstå og formidle Frostatinget og dets rolle i fortid og nåtid. Som redaktør har det vært en fornøyelse å koordinere arbeidet med publikasjonen, og oppleve den kunnskapen, entusiasmen og interessen som ligger bak arbeidet med bidragene til boka. Jeg håper og tror at publikasjonen vil bli tatt godt imot og vil få mange lesere så vel lokalt som nasjonalt.

Trondheim, september 2017

Ole Risbøl

ORDFØRERNES FORORD

I vår tid oppfatter vi lov og rett som selvfølgelig grunnlementer i samfunnet. Men «viljen til å gi enhver sin rett» er noe som gradvis har kommet inn i vårt samfunn. Samtidig er det interessant å se at det allerede i det norrøne Norge var spirer til dette gjennom et organisert rettssamfunn der jordeiende menn fikk prøvd sine saker i den gamle tingstrukturen. De gamle lagtingene var det øverste nivået i denne strukturen, og i Midt-Norge hadde dette lagtinget navnet Frostatinget etter halvøya Frosta liggende i Trondheimsfjorden. Et slikt rettssamfunn var en viktig forutsetning for at det ikke kun var «den sterkestes rett» som ble rådende i det norrøne Norge.

Det at lov og rett hadde stor betydning i norrøn tid, er også navnet Trøndelag et tegn på. Den direkte betydningen av dette navnet er «Trøndernes lovområde», og indikerer at navnet hadde en funksjon for å fortelle at i dette landskapsområdet rådde en felles lov og rett. På samme måte viser gårdsnavnene Logtun og Logstein tilknytning til Frostatinget, loven og lovområdet.

På Frostatinget rådde Frostatingsloven. Frostatingsloven var et viktig grunnlag for at Norge fikk en landsomfattende lov i Magnus Lagabøtes landslov. I juni 1274 ble landsloven vedtatt på Frostatinget, som det første av de fire gamle lagtingene i datidens Norge. De gamle lagtingene og de tilhørende lovene er dermed en viktig del av vårt nasjonale felleseie. Det var også en tradisjon Eidsvollsmennene var svært bevisst i 1814, da de ga vår nasjonalforsamling navnet Stortinget. Frosta kommune har gjennom flere år arbeidet for å få tingtradisjonen knyttet til Frostatinget fram i lyset. I tillegg til fokus på å utvikle området ved Logtun på Frosta, arrangeres det årlige seminar for å få belyst tingtradisjonen og de spor vi finner etter den i dagens samfunn.

Denne boken om Frostatinget har kommet til i et samarbeid mellom Frosta kommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune og faglig spisskompetanse knyttet til Universitetene i Oslo og Bergen og Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet i Trondheim. Frostating Lagmannsretts bidrag ivaretar den direkte utviklingslinjen mellom det opprinnelige Frostatinget og dagens rettssamfunn. Målet med boken er å spre kunnskap om tingtradisjonen og det samfunnet som utviklet denne strukturen av lov og rett.

For Frosta kommune er det en stor glede at denne boken har blitt en realitet. Kommunen vil rette en stor takk til bidragsyterne til boken, og for den bistand de i ulike sammenhenger har gitt til arbeidet med å spre kunnskap om den gamle tingtradisjonen på Frostatinget.

Frosta, august 2017

Trine Haug
Ordfører Frosta kommune

Johan Petter Skogseth
Ordfører Frosta kommune, 2011-15

FROSTATINGET – DETS BETYDNING FØR OG NÅ¹

Sammendrag

Lindsetmo, S.-J. 2017. Frostatinget – dets betydning før og nå.
Gunneria 81: 9-18.

Det er viktig at vi tar vare på vår historie og vår kulturelle arv, en arv hvor Frostatinget har en sentral plass. Delegationene som samlet seg hvert år på Frostatinget, var nemndemenn oppnevnt på sine hjemting (fylkesting). Tingene var åpne for alle. Foruten lagmannen var det selvsagt også til stede lendmenn og årmenn samt representanter for kongemakta. Samlet sett var det snakk om ganske bred folkelig representasjon på tinget.

Bestemmelser i loven viser klart at domsmyndigheten tillå tinget, og altså ikke kongen, kongens representanter eller adelen. Tinget bestemte lovene og lovene gjaldt for alle. Formuleringen «Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast. Og den som andre ikkje så vil unna, skal sjølv ikkje nytta godt av lova» viser en helt grunnleggende holdning og en overordnet samfunnsbetraktning, nemlig en erkjennelse av at samfunnsbygging forutsetter lov og rett.

Frostatinget var en viktig arena for håndhevelse av lov og rett i Trøndelag i middelalderen, og lovteksten gir en god tidskoloritt fra tiden rundt 1260. Vi vet ikke med sikkerhet når Frostatinget ble etablert, og heller ikke om det en gang i tiden har vært et såkalt allmannating, hvor alle frie menn kunne møte, eller om

---

¹ Denne innledning er en lettere omarbeiding av innledningsforedraget som forfatteren holdt første dag på Frostatingsseminaret i 2015.

---

det alltid har vært et representasjonsting. Man antar at Frostatinget var etablert på Frosta i hvert fall fra 900-tallet, og antakelig tidligere enn det. Det er ganske bred enighet om at etableringen av Frostatinget som et trøndersk lovområde og tingssamband skjer før vikingtiden. Etter hvert mistet Frostatinget sin posisjon og ble borte. Den viktigste årsaken skal nok søkes i fremveksten av en stadig sterkere kongemakt, og til en viss grad også en økt konkurranse med Kirken.

Frostatinget har betydning i dag som en viktig del av vår stolte kulturarv. Likevel er det viktig å ikke idyllisere samfunnsforholdene i middelalderen med et sterkt sosialt lagdelt samfunn som ikke var et demokrati i vår nåtidige forståelse av begrepet. Store deler av befolkningen hadde ingen eller få rettigheter. Tre viktige prinsipper var dog rådende også den gang: Tinget var et representasjonsting bestående av «folkevalgte». Det var både en lovgivende og en dømmende makt, og det var respekt for lov og rett. Loven gjaldt for alle, for konge og trell.

Frostatingets historie, og kulturarven derfra, har vært en viktig bidragsyter til at vi i dag har domstoler og et rettssystem som sikrer enkeltmenneskets rettssikkerhet, frihet og øvrige grunnleggende rettigheter.

Abstract

Lindsetmo, S.-J. 2017: The Frostathing – its previous and present importance. *Gunneria* 81: 9-18.

It is important to take care of our history and cultural heritage, a heritage where Frostathing has a central place. The delegates who gathered each year at the Frostathing were nominees appointed by their counties. The things were open to all. In addition to the speaker of laws lendmenn and årmen (ombudsmen) as well as representatives of royal figures were also present.

Altogether, the representation at the thing was quite wide. Provisions in the law clearly indicate that judicial authority was assigned to the thing, and not the king, the king's representatives or the nobility. The thing decided the laws and the laws applied to all. The words in the law show a basic attitude and an overall view of society, namely an acknowledgment that building a society presupposes law and justice.

Frostathing was an important arena for the enforcement of law and rights in Trøndelag in the Middle Ages. It is not known with certainty when Frostathing was established, nor whether it has always been a so-called allmannathing, where all free men could meet or if it always has been a thing just for delegates. It is

believed that Frostathing was established at Frosta at least from the 900s, and probably earlier than that. There is quite a broad consensus that the establishment of Frostathing as a legal centre occurs before the Viking era. Eventually, the Frostathing lost its position and it was dissolved. The main reason can probably be found in the emergence of an ever-stronger royal power, and, also to some extent, increased competition with the Church.

The Frostathing is of importance today as a significant part of our cultural heritage, a source of pride. Nevertheless, it is important not to glorify social conditions in the Middle Ages – a time period with a strong socially stratified society that was not a democracy in our present understanding of the term. Large parts of the population had no, or few, rights.

However, three important principles prevailed at the time, and they still do today: the thing was a representation of persons “elected by the people”. It was both a legislative and a judicial power, and there was a respect for law and justice. The law applied to all, both king and thrall. The history of Frostathing, and its cultural heritage, has been an important contributor to the state of things today where we have courts and a judicial system that ensures the individual’s legal rights, freedom and other fundamental rights.

Sven-Jørgen Lindsetmo, Frostating Lagmannsrett, Postboks 2315 Torgarden, NO-7004 Trondheim. sven-jorgen.lindsetmo@domstol.no

Innledning

Som førstelagmann i Frostating, har undertegnede stor interesse for det gamle frostatinget og frostatingsloven. Det tok meg derfor ikke lang tid å bestemme meg da jeg ble invitert til å holde innledningsforedraget på Frostating-seminaret som er bakgrunnen for denne boka. Det er viktig at vi tar vare på og er opptatt av vår historie og vår kulturelle arv generelt, og arven etter Frostatinget spesielt. Seminaret og denne publikasjon er viktige bidrag til å forstå hvem vi er, og hva vi er, i lyset av Frostatinget.

For om lag 1000 år siden ville det kanskje falt i mitt lodd å ta imot de 400, senere 485, nemndemenn som kom til Frostatinget hvert år den 28. juni på Petersmesseaften. De fleste kom nok sjøveis – det som var hovedferdselsåra på den tiden. Frosta hadde den ideelle beliggenhet med lett adkomst, enten man kom fra nord eller sør, med gode landingsforhold for skip, og flatlendt terreng som gjorde stedet velegnet for å ta imot og huse større forsamlinger. Formodentlig hadde de med seg både mat, kokeredskap og husvære i form av telt. Her skulle de være 2-3 uker mens tinget varte. Det passet bra i tiden mellom våronn og slåttonn.

Men hvem var så disse nemndemenn? Vi vet at Frostatinget var et representasjonsting, det vil si at nemndemennene var oppnevnt på sine hjemting (fylkesting), og at de ganske så sikkert var «bygdas beste menn». Dessuten er det rimelig å anta at det var en betydelig personlig prestisje knyttet til oppnevningen. Da som nå, fantes det sikkert engasjerte, oppegående personer med sterk interesse for samfunnet de bodde i, herunder for lov og rett. Selvsagt var det ikke bare nemndemennene som kom hit. De kom sikkert i følge med flere, rors- og skysskarer, folk som hadde ærende på tinget, frender, familie, handlende og hvem vet? Tingene var åpne for alle. Det skulles kokes mat, spises og drikkes. En kan lett se for seg at dette må ha vært en temmelig broket forsamling. Foruten lagmannen var det selvsagt også til stede lemmenn og årmenn samt representanter for kongemakta. I kristen tid var også geistligheten til stede. Det er all grunn til å tro at dette var årets store begivenhet i regionen. Tingfarerbolken i Frostatingslova gir bestemmelser som i all sin enkelthet sier oss mye. Nemndemenn hadde plikt til å reise og fikk bøtStraff om de ikke dro. Dessuten var årmenn pliktige til å betale ferdapenger til tinget i tillegg til at de selv hadde plikt til å møte. Ordningen med ferdapenger sier oss at det ikke bare var storkarer som dro til tings, men underbygger antakelsen om en bred folkelig representasjon på tinget.

Tingfarerbolken kapittel 3 handler om gode seder på Frostatinget. Det er erkebiskop Øysteins råd og påbud at: «Mennene skal ganga fastande til ting, søkja ting når sola er i aust og vera på tinget til nons..... Men om nokon slår seg på mat eller drykk og røktar det meir enn tinget, han får ikkje fremja rettsleg krav på noko søksmål det året... Øl skal ikkje førast til tings, korkje for sal eller på anna vis.» Denne ordensforskrift må nok leses slik at det tidligere hadde vært noe å utsette på tingavviklingen. Enda viktigere er det den sier oss om hvor seriøs og alvorlig tinget og tingforhandlingene ble betraktet.

Tingfarerbolken kapittel 5 handler om grid som jo var en slags personlig rettstrygd, og som sikret folk mot hevn og annen gjengjeldelse. Som det står: «Oppnemnde menn og alle dei som fer til tings, skal kvar og ein fare i grid med andre medan dei er undervegs på tingferd til Frostatinget og til dess dei kjem attende til heimen sin.» Å bryte griden var uboteverk, det vil si en handling som ble straffet med utlægd, alstå tap av rettstrygd, land og løsøre. Selv drapsmenn hadde krav på grid om de hadde «lyst drapet på seg», og dermed skaffet seg rettstrygd innen de dro til tings. Griden var av største betydning for nettopp å sikre at det var tinget som fikk hånd om rettshåndhevelse.

Tingfarerbolken gir også detaljer om selve gjennomføringen av tinget i kapittel 2. Det er her vi finner den kjente beskrivelsen om årmannen som skal «gjera veband» på tingvollen, det vil si å sette opp et tau eller lignende som skal omslutte de nemndemenn som ble oppnevnt til å sitte i lagretten. I dette kapittel

finner vi to særdeles viktige bestemmelser: 1. «At verken lendmenn eller andre som ikkje er oppnevnt skal sitte innanfor vebanda.» 2. «At lagretten skal «dømme etter lova» og i samsvar med det lovboka seier.» To viktige prinsipper som vi gjenfinner i vårt rettssystem i dag. Den første bestemmelsen med sin tydelige symbolikk med vebanda, slår fast det viktige prinsipp om at det var lagrettemedlemmene som hadde det avgjørende ordet ved domsavsigelsen sittende der innenfor vebanda. Dette er et klart uttrykk for at domsmyndigheten tillå tinget, og altså ikke kongen, kongens representanter eller adelen. Det andre prinsippet er at lagretten skal «dømme etter lova», og ja det var Frostatinget selv som hadde lovgivningsmyndighet. Tinget bestemte lovene og lovene gjaldt for alle. I lagrettesaker den dag i dag, skal lagrettemedlemmer avlegge ed om at de vil dømme slik de vet sannest og rettest å være, og etter loven og bevisene i saken. Lagmannen skal også holde en rettsbelæring hvor det han sier om loven og lovanvendelsen er bindende for lagretten. Det han derimot sier om bevisvurderingen, er bare til råd og veiledning. Det er deretter lagretten, ikke lagmannen, som avgjør skyldspørsmålet. Dette med plikt til å dømme etter loven har åpenbart vært så viktig at man i Tingfarerbolken har funnet det på sin plass å avslutte med følgende ord: «Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast. Og den som andre ikkje så vil unna, skal sjølv ikkje nyta godt av lova.» Sterkere kan det ikke sies. Det viser en helt grunnleggende holdning, en overordnet samfunnsbetraktning, nemlig en erkjennelse av at samfunnsbygging forutsetter lov og rett.

Disse korte sveip innom noen av bestemmelsene i Frostatingslova, og hovedsakelig fra Tingfarerbolken, viser oss i all sin enkelhet at Frostatinget må ha vært en viktig arena for håndhevelse av lov og rett i Trøndelag i middelalderen.

For øvrig er Frostatingsloven svært interessant lesning. For en lekmann gir den en god tidskoloritt fra tiden rundt 1260 hvor lovutgaven det refereres til her er fra. Det vil føre for langt å gå i detalj her, så jeg vil blott vise til noen hovedtrekk. Straffebudene var åpenbart viktige med sine overraskende detaljerte bestemmelser om alt fra drap til tyveri og henvisning til typetilfeller som er beskrevet konkret, det som også kalles kasuistisk metode. Loven inneholder også omfattende regler om bl.a. kristenrett, trellehold, bøter, leidang, arv, rettergang, kvinners rett, jordkjøp, landleie osv. Ikke alt i loven er like lett å forstå, og mye virker faktisk ganske fremmed i vår tid. Det er viktig å være klar over at Frostatingsloven i betydelig grad inneholder regler som legger opp til private tvisteløsningsmekanismer, både hva straff og tvisteforhold gjelder, noe som gjorde at mange saker ble løst utenom selve tingene. Det igjen har nok sammenheng med at det ikke fantes noen egentlig statsmakt som kunne sørge for at loven faktisk ble fulgt. Først med en sentralisert og solid utbygget kongemakt og forvaltning ble dette mulig. Like fullt fremstår det som åpenbart at håndhevingen av lov og rett – også gjennom tingene - var viktig. *Hvor* viktig for folk og samfunn er imidlertid

ikke så lett å si, og det er nok slik at Frostatingets betydning har variert gjennom århundrene. Vi vet ikke med sikkerhet når Frostatinget ble etablert, og heller ikke om det en gang i tiden har vært et såkalt allmannating, hvor alle frie menn kunne møte, eller om det alltid har vært et representasjonsting. Hagland og Sandnes som oversatte Frostatingsloven på begynnelsen av 1990-tallet², antok at Frostatinget var etablert på Frosta i hvert fall fra 900-tallet, og antakelig tidligere enn det. Oppfatningen i dag er nok at etableringen av Frostatinget som et trøndersk lovområde og tingssamband skjer før vikingtiden.

I årene fra tusenårsskiftet og frem til 1260 gjennomgikk samfunnet store endringer. En sentralisert kongemakt hadde vokst frem og landet var blitt kristnet. Befolkningsøkningen var stor, samfunnet var inne i en rivende økonomisk utvikling med nydyrking og fremveksten av nye og større kaupanger, og med det, handel og spesialisering. Riktig nok var dette også en urolig periode, særlig med den såkalte borgerkrigstiden fra omtrent 1130 – 1240, men det forandrer ikke på helhetsbildet av et samfunn i vekst. Det er åpenbart at jo mer utviklet og utbygd et samfunn er, og jo større befolkning, desto viktigere er det med ordninger som tar hånd om konfliktløsning. Som Hagland og Sandnes beskriver i innledningen til Frostatingslova, «Bonde, gard og bygd krev lov og rett.» Desto meir krev bonde, gard, bygd og kaupang lov og rett.

Frostatinget var en del av et «tingsamband» med Inntrøndelag, Uttrøndelag, Namumsdølafylke (Namdalen), Raumsdølafylke (Romsdalen) og Nordmørefylke, hvis jurisdiksjon samlet omfattet det vi anser som Trøndelag – som for øvrig betyr det trønderske lovområdet. Innenfor dette området var det også andre ting, Frostatingsloven nevner både Øyratinget ved Nidelva samt fylkesting, tofylkesting, firefylkesting og åttefylkesting. Det alminnelige heimting var kanskje gård- eller bygdelagsting, men disse vet vi lite om. Imidlertid tilsier praktiske grunner at slike var vanlige og utbredt. De fleste tvister dreier seg om lokale forhold, så også på den tiden. Det er snakk om tvister omkring det meste: eiendomsrett og bruksrett til jord, grenser, kjøp og salg, arv, odel osv. Befolkningen var mindre mobil før, og tvisteløsning på det helt lokale plan var åpenbart viktig. Tingordningen på den tiden fremstår som godt utbygd og godt organisert. Ikke minst var den ressurskrevende! Vi kan bare tenke på det overraskende store antall nemndemenn - 485 - på Frostatinget. Det tallet må ses i lyset av at folketallet var et helt annet da enn nå. Den første folketellingen som er registrert hos Statistisk sentralbyrå, er fra 1664 og viser et samlet folketall for hele Norge på 440 000. Innenfor det området som utgjorde Frostatinget, bor i dag ca. 11% av Norges befolkning. Det finnes ingen folketelling fra 11/1200-tallet, men et forsiktig estimat er at det kanskje var 50 – 60 000 som soknet til Frostatinget

---

² Hagland og Sandnes 1994: Frostatingslova.

i middelalderen. Ressursbruken sier altså noe om Frostatingets betydning og berettigelse.

I tillegg til de som er nevnt, er det flere andre faktorer som etter mitt syn gjør at Frostatinget var av stor betydning, og jeg skal nevne noen av disse her. At Frostatinget var lovgiveren, og at loven gjaldt for alle, var en viktig maktfaktor, også sett opp imot kongemakta. Dette synes best gjennom den såkalte trønderske motstandsretten som vi finner i Mannhelgbolken kapittel 50, hvor det klart fremgår at «Ingen mann skal gjera valdsverk mot andre, korkje kongen eller nokon annan mann», hvilket ga rett til «å fara etter han og drepa han», om så skjedde. Dette gjaldt også for alle kongens menn og enkelte har hevdet at slaget på Stiklestad med drapet på Olav den hellige i 1030 var et utslag av denne regelen.

Retten til å gi lov, «bøta lova», ble nok viktigere etter hvert som samfunnet utviklet seg opp gjennom middelalderen. Selv om nok lovreformer, særlig frem mot landsloven i 1274, for en stor del var initiert av kongen og kongens embetsmenn, er det likevel viktig å holde fast ved at det var gjennom forhandlinger på tinget av lovene ble vedtatt, noe som selvsagt var med på å underbygge tingets posisjon. Med landslova av 1274 forandret dette seg, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

Her vil jeg imidlertid skyte inn et lite mal-apropos fra en som beskjeftiger seg nær sagt daglig med strafferett. Jeg synes det er artig å lese innledningen til Frostatingslova om problemene knyttet til mannedrap og hevn med «avretting av gode menn». Her har vi vel det første eksemplet på en kriminalreform noen gang, og hvor lovendringer aktivt tas i bruk som et kriminalpolitisk virkemiddel. Slik jeg forstår det, valgte man å løse dette med å innføre et system med plikt for gjerningspersonen og hans familie til å betale bøter, og en rett for offerets familie til å ta imot.

Tingene befattet seg ikke bare med lov og rett, men også med andre samfunnsoppgaver. De var sikkert også møteplass hvor det ble diskutert viktige spørsmål, hvor det kanskje foregikk møter og forhandlinger med kongen og kongens menn om skatter og jordeie, om forhold knyttet til byene, kirkebygging, leidang osv.

Det som også er viktig, er å huske på at vi snakker om en tid hvor kun få kunne lese og skrive. Bare noen ytterst få, kanskje presten og en og annen lagmann, behersket skriftspråket, noe som innebærer en helt grunnleggende forskjell fra dagens samfunn. Det var ingen skriftlighet i prosessene, ingen skriftlige bevis, ingen skriftlig dokumentasjon på hverken skjøter, kontrakter osv. Da blir det muntlige tinget en nødvendighet for å skaffe notoritet over transaksjoner, altså det

som var forløperen til det som senere ble kalt tinglysning, det vil si *det som ble lest på tinget*. Det er i et sånt perspektiv man må forsøke å forstå Frostatinglovens mange bestemmelser som kan virke merkelige i dag: om edfestelser, einseid, lyrittareid, sættareid, tylvtareid og lignende.

Ingenting varer evig, og etter hvert mistet Frostatinget sin posisjon og ble borte. Hvorfor skjedde det? En helt avgjørende faktor var nok fremveksten av en stadig sterkere kongemakt, og til en viss grad også konkurranse med Kirken som hevdet sin rett til å håndheve egen Kristenrett. Fremveksten av en sterkere kongemakt faller sammen med de endringer i samfunnet som er nevnt ovenfor. Lagmennene ble kongelige embetsmenn i siste halvdel av 1100-tallet, under kong Sverres regjeringstid. Lagmann Gunnar Grjonbak er den første lagmann vi kjenner til fra Frostating, og han overtok sitt embete i erkebiskop Eysteins tid. Eystein levde fra 1120 – 1188. Kongens lokale maktapparat ble også sterkt utbygd med årsmenn og lendmenn, senere også sysselmenn, som også hadde viktige funksjoner i tilknytning til rettshåndhevelse og til tingene. En side av dette var at kongemakten som ledd i styring av landet, innså at de gamle landskapslovene trengte revisjon, også med tanke på å befeste kongens egen posisjon. Her var spesielt Håkon Håkonsson og Magnus Lagabøte aktive. Kompetansen til utføre denne typen arbeid fant de hos egne menn som tok føringen i lovgivningsprosessene. Et skjæringspunkt kom nok i 1269 da Frostatinget vedtok å gi Frostatingslova «i kongens skiping», det vil si at kongen fikk rett til å endre loven i alt som gjaldt kongedømmet og det verdslige. Med dette fikk Magnus lagabøte det klarsignal han trengte for å fullføre arbeidet med den nye landsloven som, slik navnet da også tyder, gjaldt for hele landet. Denne ble vedtatt på Frostatinget i 1274. Landsloven bygger for en stor del på de lovbestemmelser som fantes, både i Frostatingsloven og Gulatingsloven, og må betraktes som et storverk hva gjelder «moderne» lovgivning – også i europeisk sammenheng på den tiden.

Det kan ikke være tvil om at dette innebar en vesentlig svekkelse av bøndenes selvforvaltning. Oppgivelse av retten til «å gi lov og bøta på lova», åpnet for reformer fra kongemakta, også hva angikk den dømmende virksomheten og organiseringen av denne. Ved innføringen av landsloven ble også lagmennene tillagt dømmende myndighet som enedommer, både på og utenfor selve lagtingene. I tillegg ble lagmannsambetet innført som et viktig ledd i lagtingets organisasjon, og med avgjørende stemme ved stemmelikhet. Frostatinget kom med andre ord under sterkere kontroll av kongemakten, og mistet dermed mye av sin makt og myndighet. I praksis avtok bruken av Frostatinget allerede fra 1300-tallet og de etterfølgende århundre. Den siste domsprotokoll man har fra Frostatinget, skriver seg fra 1572. Selve lagmannsambetet med samme geografiske jurisdiksjon fortsatte imidlertid med å eksistere helt frem til 1797 hvor reformen med stiftsoverrettene kom. Med dette opphørte en kanskje over tusen år gammel rettstradisjon i Trøndelag.

Hva er så Frostatingets betydning i dag? La meg først ta en liten visitt innom Frostating lagmannsrett. Det følger av ovenstående at Frostating lagmannsrett ikke kan hevde å være en direkte fortsettelse av det gamle Frostatinget. Lagmannsretten ble etablert i 1936 da stiftsoverrettene ble avvirket, men allerede i 1888 da den store straffeprosessreformen ble innført, hadde man i straffesaker etablert særskilt lagmannsrett med juryordning.

Selv om det ikke finnes en kontinuerlig linje tilbake til tiden Frostatinget var i aktiv bruk, føler mange av oss utvilsomt en nær og sterk tilknytning til tinget og den gamle tingtradisjonen – en ordning som vi er stolte av. Men hvordan forholder det seg med arven i dag? Her er det nok ingen fasit og atskillig rom for ulike synspunkter – synspunkter av temmelig generell og nærmest ideologisk art. Faren for forenkling og idyllisering er overhengende. Samfunnet på den tiden var vitterlig ikke noe demokrati. Det var et sterkt sosialt lagdelt samfunn, hvor store deler av befolkningen hadde få eller ingen rettigheter, og med en økonomi delvis basert på trellehold. Det var et samfunn som på sett og vis var tuftet på den sterkeste rett. Vold, drap, ufred, sykdom og sotteseng ga en langt mer utrygg og uforutsigbar hverdag enn det vi opplever i dagens samfunn. Men likevel mener jeg at det er noen særtrekk ved tingordningen som en kan gjenfinne i dag, og her vil jeg særlig peke på tre forhold som står sentralt:

1. Som nevnt var Frostatinget et representasjonsting bestående av «folkevalgte» fra lokale distrikter. De utøvde i mange hundre år en lokal og selvstendig forvaltning av lov og rett, og sikkert også andre saker av mer forvaltningsmessig karakter. Det gir meg visse assosiasjoner til både det lokale kommunale selvstyret, og til styresettet på nasjonalt plan. Selvsagt kan det stilles spørsmål om hvem som ble valgt, og hvor representativt utvalget var – sett i forhold til den totale befolkningen. Det samme kan sies om representantene for grunnlovsforsamlingen på Eidsvoll. Og det er ikke tvil om at våre grunnlovsfedre hadde kjennskap til den gamle tingordningen, herunder lagtingene - og at disse stod som modeller og idealer ved organiseringen av Stortinget og vår nye statsforfatning.

I fortsettelsen av det, er det naturlig å spørre seg: Er det forløperen til det moderne representative demokrati vi finner her ved Frostatinget? Nettopp i de gamle landskapslovene og tingordningene, som bygget på representative forsamlinger, kongemakt og et styresett basert på lov og rett? Til det vil jeg si at svaret er ja.

2. Frostatinget hadde fra gammelt av både en lovgivende og dømmende makt. Ettersom vi fikk en sentralisert kongemakt, tiltok kongemakta seg mer og mer en utøvende makt. Det utviklet seg en maktbalanse mellom konge, kirke og tingene. En sterk kongemakt var ikke bare negativt, den stod for vern av land og folk, og gjennom ledelsen av leidangen og hirden var det kongen som rådde over krigsmakta. Men balansen lå i det at kongen også var bundet av loven, jfr. også den trønderske motstandsretten, og kongen hadde i utgangspunktet heller ingen

kontroll over den dømmende virksomheten på tingene. Er vi her på sporet av et maktfordelingsprinsipp? At makt må balanseres av motmakt? En forløper til Montesquieu? Det er i alle fall en tanke.

3. Det tredje og siste element som etter mitt syn står som den viktigste arven etter det gamle Frostatinget og Frostatinglova, er respekten for lov og rett, respekten for livets ukrenkelighet. Mannhelg er uttrykket som brukes i Frostatingslova om retten til ikke å krenkes. Selv om samfunnet på den tiden var preget av den sterkeste rett i mye større utstrekning enn i dag, og vold og brutalitet nok var mye mer utbredt enn i dagens samfunn, så hadde loven og tingordningen *respekten for loven* som et utgangspunkt. Loven gjaldt for alle, for konge og trell. Det var selve grunnpilaren, nedfelt i fyndordene som de fleste kjenner til: «Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast.»

Med ulov øydast – er motsatsen til et trygt og rettferdig system. Lovløshet er ødeleggende. Å forstå dette er en del av vår kulturarv. Er ikke dette sannere nå enn noen gang, i denne verden som ligner mer og mer på et ragnarokk hvor ulov hersker og land øydast. Hele kulturer går til grunne og nå, som i 1940, ser vi hva mennesker er i stand til hvis ulov får rå. Vi må verne om rettsstaten og aldri fire på de grunnleggende prinsipper, at sivilisert tvisteløsning og sivilisert strafferettspleie basert på lov og rett med frie og uavhengige domstoler, er helt avgjørende for den enkeltes ve og vel.

Frostatingets historie, og kulturarven derfra, har vært en viktig bidragsyter til at vi dag har domstoler og et rettssystem som sikrer enkeltmenneskets rettssikkerhet, frihet og øvrige grunnleggende rettigheter.

FROSTATINGET – ET MØTESTED FOR DEMOKRATI, LOV OG RETT

Sammendrag

Østbø, T. 2017. Frostatinget – et møtested for demokrati, lov og rett.
Gunneria 81: 19-40.

Hovedformålet med Frostatingsprosjektet er å utvikle og dele ny kunnskap om Frostatinget, en av fire regionale lovting i Norge i middelalderen. Frosta er en halvøy i Trondheimsfjorden og var setet til Frostatinget i en periode som kanskje strekker seg tilbake til 600-tallet og opp til rundt 1600-tallet, et tidsspenn på over tusen år. Frostatingsprosjektet har siden 2013 mottatt finansiering fra både Frosta kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Frostatingprosjektet består av fire temaer:

- Formidling, fortellinger, aktiviteter og planer
- Aktiviteter knyttet til turisme, handel og næringsliv
- Det norske grunnlovsjubileum 1814-2014
- Nettverk og samarbeid

Hovedformålet med prosjektet er å utvikle ny kunnskap om Frostatinget og gjøre denne tilgjengelig for så vel lokalbefolkningen som turister fra andre deler av landet og utlandet.

Det er et spesielt mål for Frostatingsprosjektet å presentere Frostatinget og Frostatingsloven fra forskjellige vinkler og undersøke hvordan denne tidlige form for demokrati kan inspirere den oppvoksende generasjon. Gjennom hele prosjektet har det vært samarbeid med elever og lærere på Frosta barne- og ungdomsskole hvor det er ført opp som et tema i skolens læreplan. Denne artikkelen handler om formidling og diskuterer samarbeid og resultatene av det. Elevene på skolen

har deltatt med adskillige utstillinger og arbeidsseminarer om Frostatinget og middelalderen. Gjennom forskjellige aktiviteter ble elever oppmuntret til å finne informasjon, dra på ekskursjon til Frostatinget, lage kunstverk og andre aktiviteter knyttet til det å praktisere demokrati.

Et resultat av prosjektet var da en gruppe fra skolen vant en konkurranse avholdt ved det norske parlament, Stortinget, i løpet av jubileumsåret 2014 ved å vise sammenhengen mellom Frostatingsloven og den norske grunnlov av 1814.

Abstract

Østbø, T. 2017. The Frostathing – a meeting place for democracy, law and order. *Gunneria* 81: 19-40.

The Frostathing Projects main purpose is to develop and share new knowledge about the Frostathing, one of four regional Law Things in Norway during the Middle Ages. Frosta is a peninsula in the Trondheimsfjord, and was the seat of the Frostathing for a period extending from around the 600s up until around the 1600s, a timespan of over one thousand years. The Frostathing Project has, since 2013, received funding from the Frosta municipality and Nord-Trøndelag County.

The Frostathing Project consists of four topics:

- Narrative, representative activities and plans
- Activities for tourism, trade and economic life
- The Norwegian Constitution Jubilee 1814–2014
- Network and cooperation

The main purpose of the project is to establish new knowledge about the Frostathing, and to make this accessible for the local inhabitants as well as for tourists from other parts of the country and abroad.

A particular aim for The Frostathing Project is to present the Frostathing and the Frostathing Law from different angles, and to show how this early form of democracy can inspire millennials. The entire project has been carried out in cooperation with pupils and teachers at Frosta primary and secondary school, where it is mentioned as a topic in the school's plan for education. This article aims to discuss this cooperation and its results.

The pupils at the school have participated in several exhibitions and workshops about the Frostathing period and the Middle Ages. Different activities encourage the pupils to find information. There are excursions to the believed site of the Frostathing, artwork and activities linked to practising democracy.

One result of the project is that a group from the school won a competition held by the Norwegian parliament, Stortinget, during the Norwegian Constitution Jubilee in 2014. The competition entry showed the connection between the Frostathing Law, and the Norwegian constitution of 1814.

Torgunn Østbø, Frosta kommune, Alstad, NO-7633 Frosta, Norway.
torgunn.ostbo@frosta.kommune.no

Frosta og Frostatinget

Frostatinget var et av fire store, norske lagting i middelalderen. Frostatinget var tinget for områdene rundt Trondheimsfjorden og senere også Møre, Namdalen og Hålogaland. Frostatinget var en årlig tingsamling som kan ha blitt etablert allerede så tidlig som år 400-500 e.Kr og var i funksjon helt fram mot år 1600 e.Kr. Det innebærer en tingtradisjon som strakte seg over en periode på over 1000 år.

Som navnet sier, foregikk Frostatinget på Frosta i Nord-Trøndelag. Trøndelag betyr trøndernes lovområde, og fylkesnavnene for Nord- og Sør-Trøndelag vitner om den lovtradisjonen som vokste fram i Midt-Norge for over 1000 år siden. Lokale stedsnavn i området som Logtun og Logstein, der *log-* er det gamle ordet for *lov*, sier noe om stedsangivelsen for området der Frostatinget ble holdt. Etter fylkessammenslåinga i 2018 vil Trøndelag nesten gjeninnføre det gamle Frostatingets grenser!

Frostatingsloven er den loven som hadde sitt opphav på Frostatinget, og er en av de eldste lovsamlingene i Norge. Den Frostatingsloven vi kjenner i dag, fikk sin form og inndeling under Håkon Håkonsson i 1260. Det har nok eksistert ei eldre Frostatingsbok, og Snorre Sturlason beskriver i Heimskringla «den lovboka som enno er i Trondheimen, og som kallas Grågås».

De gamle lagtingene og deres historiske rolle knyttet til lovgivning, å avsi dom fra de samme lovene og som arena for politiske avgjørelser var noe av bakgrunnen for at parlamentet vårt fikk navnet Stortinget etter Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814.

I dag er Frosta en aktiv og spennende kommune med rundt 2600 innbyggere. Jordbruksnæringa er innovativ, og det dyrkes utallige sorter grønnsaker, bær og andre vekster i drivhus og på friland her i det som kalles *Trondheims kjøkkenhage*. I tillegg til den rike historien og sentral beliggenhet gjør dette Frosta til et

ettertraktet reisemål. Kanskje er de historiske røttene for lite framhevet i lokal identitet og stolthet i dag, og det gir et stort potensial. Historien har vi jo rundt oss hele tiden.

Kulturminnemyndighetene sier at modeller av utskårne riksløver finnes i mange inngangspartier her på Frosta, og kanskje kan det fremdeles vitne om bevissthet rundt Frostasamfunnets sterke historie som møtested for lov og rett.

Det må være lov å fabulere litt rundt slike spørsmål når man arbeider med formidling som retter seg mot den oppvoksende generasjon slik denne artikkelen hovedsakelig handler om. Det mest kjente sitatet fra Frostatingsloven «Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast», lyser mot alle besøkende på Tinghaugen her på Frosta.

Figur 1a. Tinghaugen, Frosta – et minnesmerke over Frostatinget. Foto: Torgunn Østbø.

Figure 1a. Tinghaugen, Frosta – a monument to Frostathing. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 1b. Det mest kjente sitatet fra Frostatingsloven «Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast». Foto: Torgunn Østbø.

Figure 1b. The best known quote from the Frostathing Law «Our land shall be built on law and order, not destroyed by anarchy». Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

1a

1b

Frostatingsprosjektet

Frostatingsprosjektet har pågått siden 2013 og er et omfattende prosjekt med mange målgrupper og aktiviteter. Frosta kommune er prosjekteier, og prosjektet støttes både faglig og økonomisk fra Nord-Trøndelag Fylkeskommune.

Denne artikkelen vil i all hovedsak ta for seg den delen av prosjektet som handler om formidling for barn og unge, og hvordan en kommune som Frosta kan samarbeide med andre faginstanser og akademia for å få til dette på en god og hensiktsmessig måte.

Andre deler av det omfattende arbeidet som handler om Frostas historie og forhistorie, presenteres av andre i denne publikasjonen. Formidling, kunnskapsbygging og samarbeid med andre har vært sentralt gjennom hele prosjektet, og det har vært en spennende reise å dele erfaringer med kompetansmiljøer og forskere fra ulike deler av landet i dette arbeidet.

Hovedmålsettinga for Frostatingsprosjektet er:

- Å synliggjøre betydningen av Frostatinget lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt
- Spre kunnskap og gi økt kunnskap om Frostatinget og Frostatingsloven
- Bygge et formidlingscenter ved Tinghaugen på Frosta med fokus på Frostatinget og Frostatingsloven
- Formidle historien om Frostatinget på en variert og kunnskapsbasert måte overfor mange ulike målgrupper

Bakgrunn for Frostatingsprosjektet

Frosta kommune fikk i mai 2012 innvilget et tilskudd fra Nord-Trøndelag fylkeskommune for å utarbeide et forprosjekt knyttet til utvikling av et reiselivsprodukt basert på historien rundt Frostatinget - det gamle lagtinget for Trøndelag. Frosta sin turistinformasjon har vært på Tinghaugen siden 2013, og tall derfra viser mange besøkende og en gledelig økning for hvert år. Det er flest norske turister som besøker Frosta og Frostatinget, og også her merkes en økende pilegrimsturisme.

I tillegg til fokus på reiseliv og næringsutvikling, var også arbeidet med arkeologi og kartlegging av tingområdet gjennom nyere arkeologiske metoder en viktig del av forprosjektet. Prosjektperioden ble avsluttet med en egen sluttrapport som finnes digitalt på – www.frosta.kommune.no. (1)

Frosta kommune har gjennom flere år gjort betydelige investeringer ved Tinghaugen gjennom erverv av areal, utstillinger, informasjonsmateriell og tilrettelegging for turisme. Innbyggere på Frosta sitter også med kompetanse med hensyn til historien om Frostatinget og Frostatingsloven. Kommunen har forankret mål og visjoner i kommuneplanens samfunnsdel – *Frosta 2020* der visjonen er – *Vi skaper en historisk framtid!*

Det har vært stort engasjement og mye aktivitet i forprosjektperioden, og arbeidet er videreført i et hovedprosjekt. Innhold og tema utgjør en sammenhengende prosess i de ulike prosjektfasene.

Arkeologiske undersøkelser og fokus på geofysiske metoder gjennom *The Assembly Project* <http://www.khm.uio.no/english/research/projects/previously-projects/assembly-project/> og NTNU Vitenskapsmuseets deltakelse, var en stor del av forprosjektet og har gitt alle ny kunnskap gjennom et tett samarbeid mellom lokalsamfunn, forskere og skoleelever. Et svært spennende, faglig og givende samarbeid mellom akademia og en kommune eller lokalsamfunn. Jeg kommer tilbake til det senere i artikkelen.

Arbeidet i hovedprosjektet er organisert innenfor fire fokusområder:

- Formidling
- Reiseliv og næringsutvikling
- Grunnlovsjubileet 2014
- Nettverk og samarbeid

Frostatingsprosjektet er paraplyen som de ulike delområdene koordineres under. Bakgrunnen for å samle ulike fokusområder, er å sikre helhetlig utvikling og forståelse av arbeidet. Noen av delelementene har kun lokal og tidsavgrensa interesse mens andre har sterkere regionalt og nasjonalt fokus.

Hovedmålet med totalprosjektet rundt Frostatinget er «å synliggjøre betydningen av Frostatinget lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt»

www.frosta.kommune.no

Nord-Trøndelag Fylkeskommune skriver i tilsagnsbrevet til forprosjektet at det forventes at Frostatingsprosjektet sine viktigste resultat og effekt vil være tosidig:

- Økt fokus og kunnskap om Frostatinget
- Økt kvalitet på Frostas reiselivsprodukter og opplevelser

I arbeidet med Frostatinget og Frostatingsprosjektet er det viktig å se historie, kultur og næring i sammenheng og utnytte de synergieffektene som dette utløser.

Formidling

Denne artikkelen vil i all hovedsak dreie seg om ett av fokusområdene – *FORMIDLING*, og omhandler særlig grep som er tatt i prosjektet med barn og unge som målgruppe, og der arbeidet med å presentere og anskueliggjøre tema som demokrati, lov og rett har hatt gjennomgående fokus.

I prosjektplanen for Frostatingsprosjektet har alle fokusområdene egne målsettinger, og hovedmålet for fokusområdet *Formidling* er todelt:

- Spre kunnskap og gi økt kompetanse om Frostatinget og Frostatingsloven
- Bygge et formidlingssenter ved Tinghaugen på Frosta med fokus på Frostatinget og Frostatingsloven

Dagens unge frostinger er viktige aktører for å ta denne rike tradisjonen videre under visjonen vår om «å ta fortida inn i nåtida og trekke historien inn i framtida». Dette er en tidsreise som er viktig å formidle på ulike og konkrete måter for barn og unge i dag for å skape bedre forståelse og innsikt. Den grunnleggende ideologien bak Frostatinget handler om tidlig demokratibyggning i det samfunnet som Frostatinget virket i, og om lov og rett gjennom Frostatingsloven. Dagens

unge frostinger, for eksempel skoleelevene, skal bære denne viktige historien og tradisjonen videre. Da må de også både kjenne til og identifisere seg med historien. Det er et stort ansvar for hele Frostasamfunnet, og vi voksne rundt ungene må være i forkant.

Det er mange måter å løse dette på. Denne artikkelen ønsker å vise noen eksempler på hvordan vi har valgt å gjøre det gjennom arbeidet med Frostatinget. Vi mener måten vi har grepet dette an på, også har overføringsverdi til andre som ønsker å få til noe tilsvarende.

Formidling og de fem F'er

FAKTA – FIKSJON - FORTELLING – FANTASI - FORSKNING

Fem F'er som sammen med F'er i Frostatinget og Frostatingsloven gir tallet 7 – et mytisk og av mange oppfatta som et hellig tall¹. I mange kulturer og tradisjoner har 7 vært et magisk tall gjennom generasjoner. Det magiske og mystiske appellerer også til barn og unges fantasi og kreativitet.

Hvordan en dag på Frostatinget for mange hundre år siden egentlig var, kan ingen fastslå med 100 % sikkerhet i dag. Frostatingsloven sier noe om når tingmennene samla seg, og hvordan de skulle oppføre seg på tinget, men det gir ingen helhetlig beskrivelse av hvordan tida var.

Historikere og forskere fra flere fagfelt bygger kompetansen sin på kartlegginger, sammenligninger og konkrete funn for å nærme seg en forståelse av hvordan hverdagen i tingperioden kunne være. Sannsynligvis var aktivitetene på Frostatinget ganske likt det som foregikk på andre tingsteder.

Vi har valgt fortellergrepet som et sentralt virkemiddel i arbeidet med formidling. Fortelling og fantasi er ingen eksakt vitenskap, men det er viktige elementer å bruke for å formidle denne delen av historien overfor barn og unge. Kildene forteller om ei fargerik tid med klare oppgaver for alle i et lagdelt samfunn, og der barn og unge fikk «voksne» oppgaver og måtte bidra i familiene og ættesamfunnet i tidlig alder. Denne kunnskapen har vi prøvd å bruke i arbeidet med formidling gjennom Frostatingsprosjektet. Her har vi også vært heldige og fått god hjelp og støtte fra ulike fagpersoner for å peke ut retning og komme med konstruktive innspill på valg av tema og arbeidsmetoder. I denne sammenhengen har bidragsytere i de årlige Frostatingsseminarene vært gode og konstruktive medspillere. En uvurderlig ressurs for oss!

---

¹ Tallet 7 er ikke et materielt tall, men et åndelig og spirituelt tall som assosieres med den indre verden, mental virksomhet, forskning, profeti, intuisjon og metafysikk (Fra Numerologen, 23.02.17)

Arbeidet med å formidle innhold og bakgrunn for Frostatinget, oppleves også som en tidsreise gjennom 1000 år. Frostatingsprosjektet skal ikke bare være opptatt av å formidle historien fra middelalderen, men også sette tema som demokrati, lov og rett inn i en dagsaktuell sammenheng.

Det kan være hva demokratiet betyr for oss i dag, eller å se allemannsretten i Frostatingsloven i sammenheng med grønnsaksproduksjon i matfatet rundt Tinghaugen. Eller utviklingslinja fra trivselsreglene i klasserommet til lovparagrafene om atferd i Frostatingsloven og videre til den internasjonale påvirkninga som norske rettsregler og lover har i dag. For at formidling skal bli autentisk og levende, må et bredt kunnskapssyn og perspektiv legges til grunn. Frosta og Frostatinget har alltid vært en del av verden. I dag bosettes flyktninger i kommunen, og tidligere dro våre forfedre ut og tok med seg keltiske spenner tilbake til Frosta. Frosta var, og er, en del av en internasjonal verden!

Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken (DKS) er en nasjonal satsing der kultur- og opplæringssektoren samarbeider om å medvirke til at elever i skolen får oppleve, gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for profesjonelle kunst og kulturuttrykk av alle slag. Kulturtanken – den kulturelle skolesekken er det nye begrepet for ordninga, men tiltakene som er omtalt her, er utvikla før omorganiseringa, derfor begrepet den kulturelle skolesekken. Innholdet er ikke endra.

Målene for Den kulturelle skolesekken er: (www.ntfk.no)

- å medverke til at elevar i skulen får eit profesjonelt kulturtilbod
- å leggje til rette for at elevar i skulen lettare skal få tilgang til, gjere seg kjende med og få utvikle forståing for kunst- og kulturuttrykk av alle slag
- å medverke til å utvikle ei heilskapleg innlemming av kunstnarlege og kulturelle uttrykk i realiseringa av skulen sine læringsmål

Den kulturelle skolesekken har både nasjonale og fylkeskommunale tilbud, samtidig som kommunenes planer skal inneholde lokale tiltak fra ulike kulturuttrykk. Aktiviteter i den kulturelle skolesekken skal forankres i Kunnskapsløftet – læreplanverket for grunnskolen.

Den kulturelle skolesekken er et nasjonalt tiltak, og ideer og arbeidsmåter som utvikles lokalt her på Frosta, kan overføres til andre kommuner som kan gjøre sine lokale tilpasninger. Det har også vært et tema i revitalisering av samarbeidet mellom de fire lagtingene fra middelalderen.

I arbeidet med Frostatinget er det etterhvert utarbeidet mange lokale tiltak i temaområdet kulturarv og/eller kunstarter i samspill. Det finnes nå et sammenhengende program fra barnehage og ut grunnskolen der demokrati og medbestemmelse, lov og rett er gjennomgående tema.

Her er noen eksempler på rebusoppgaver om Frostatinget, brukt i den kulturelle skolesekken:

Flirte+vektenhet+gårdsplass=lo+g+tun= Logtun

Nr 6+i båt+egen=f+ro+sta= Frosta

Gjenstand+eie+uran+nr 7+artikkel = Ting+ha+u+g+en = Tinghaugen

Lokale tiltak gjennom Den kulturelle skolesekken

I løpet av grunnskoletida på Frosta skole skal alle elevene bli kjent med Frostatinget og Frostatingsloven på hvert hovedtrinn - med varierte og alderstilpassa aktiviteter. Dette er nedfelt i den kommunale tiltaksplanen for den kulturelle skolesekken. Ei målsetting med å forankre dette i planverket er å unngå at dette arbeidet blir avhengig av enkeltlæreres engasjement og interesse. Det er et mål både å bevisstgjøre, formidle og utvikle kunnskap og kompetanse, men også å gjøre elevene stolte av den identiteten og tradisjonen lokalsamfunnet er en del av.

Det kan likevel være vanskelig nok å få tiltakene gjennomført, og det krever stadig oppdatering av kunnskap og kompetanse hos skolens personale. Småskoletrinnet besøker området rundt Tinghaugen både på 1. og 3. trinn med aktiviteter i Bygdemuseet som ligger på området. I tillegg til temaet Frosta før og nå, er det naturlig også å fokusere på Frostatinget.

Elevene på 5.-7. trinn har et fast, tverrfaglig prosjektopplegg som rulleres over en treårsperiode, og arbeid med Frostatinget skal være et av disse årene.

For ungdomstrinnet er det hovedsakelig 8. trinn som har Frostatinget som sitt arbeidsområde. Det gjelder både i forhold til den kommunale planen for den kulturelle skolesekken og lokal læreplan i samfunnsfag. For ungdomstrinnet er det også utarbeidet et eget hefte med både faktaopplysninger og oppgaver.

En dag på Frostatinget i 1016 – et eksempel

I februar-mars 2016 ble det arbeidet med et tverrfaglig prosjekt for 8. og 9. trinn ved Frosta skole med tittelen – *En dag på Frostatinget i 1016*. Arbeidet var forankra i følgende fag – samfunnsfag, norsk, kunst og håndverk, musikk, KRLE, og arbeidet ble ledet av en egen prosjektgruppe fra skolen og Frostatingsprosjektet.

Visjonen bak dette arbeidet var (sitat fra prosjektplanen):

Dagens unge frostinger er viktige for å ta denne rike tradisjonen videre under visjonen – ta fortida inn i nåtida og trekk historien inn i framtida. Den grunnleggende ideologien bak Frostatinget handler om tidlig demokratibyggning i det samfunnet Frostatinget virket i, og lov og rett gjennom Frostatingsloven. Dagens unge frostinger, det vil for eksempel si skoleungene, skal bære denne viktige historien og tradisjonen videre. Da må de også både kjenne og identifisere seg med historien. Det er et stort ansvar for hele Frostasamfunnet, og vi voksne rundt ungene må være i forkant.

Elevene, ca. 80 totalt, ble delt inn i ulike arbeidsgrupper etter det temaet de ville fordype seg i. Allerede fra starten av var det bestemt at arbeidet skulle dokumenteres og presenteres i en utstilling. Gruppene fikk tittel på oppgaven de skulle løse, og måtte selv finne bakgrunnsstoff, arbeidsform og presentasjonsform for dette. De ulike arbeidsområdene for gruppene var:

FROSTA	TIDSLINJE	MODELLER
KLÆR	MUSIKK, DANS, DRAMA	TILBEHØR

Dette prosjektet ble gjennomført over en treukers-periode, og arbeidet endte opp i en utstilling i tillegg til at det ble presentert på Frostatingsseminaret i 2016. Her deltok elevene med innlegg på seminaret på lik linje som innledere med mange års utdanning og erfaring! Et av innleggene på seminaret var også rettet spesielt mot ungdommene og handla om hvordan det var å vokse opp i middelalderen, den tidsepoken de hadde arbeidet med i prosjektet sitt. Slik ble elever og historikere koblet sammen gjennom ulike faglige innfallsvinkler.

For oss var det viktig å få fram mangfoldet i det å arbeide med historien, og at denne kunnskapen finnes hos mange kilder og kan brukes på mange måter. Samtidig lærte elevene noe om kildekritikk og erfarte at eksempelvis Wikipedia ikke alltid hadde korrekte svar.

I tillegg fikk elevene en faglig introduksjon om temaet rundt Frosta og Frostatinget ved en lærer som også er lokalhistoriker. Personalet fikk også dette for å sikre og utvide også de voksnes kompetanse.

Frostatingsprosjektet har demokrati, lov og rett som gjennomgangstema, og i dette tverrfaglige prosjektet var det viktig å se alle disse områdene i sammenheng. Den første oppgaven ungdommene gjennomførte, var dermed en prosess med å sette ord på hva begrepet demokrati var for dem.

Her er noen eksempler:

- Demokrati er det motsatte av diktatur. Det betyr at alle får være med å bestemme, og at det er ytringsfrihet.
- Demokrati er at alle tør si sin mening, og alle får være med å bestemme.
- Demokrati har ikke krig og tortur, men hører på folket som bor der.
- Jeg tenker at alle må si og skrive det de mener, altså ytringsfrihet, og at alle har stemmerett.

Blant ungdommene var ytringsfrihet, folkestyre og medbestemmelse gjennomgående begreper i deres bilde av begrepet demokrati.

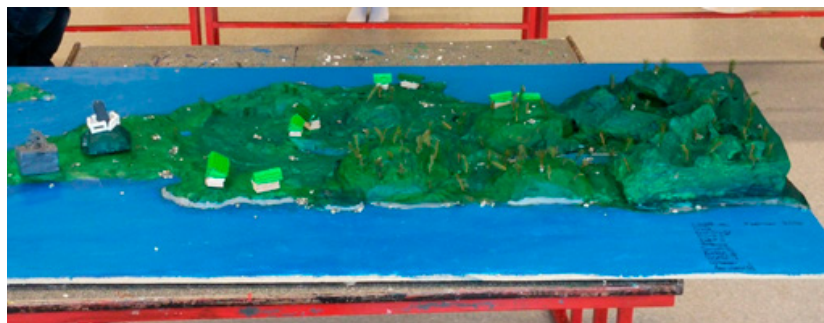
Noen eksempler fra utstillinga

Modell av Frosta:

Modellen er hovedsakelig laga av isopor og pappmasje på et skjelett av netting (Figur 2). Det ble brukt kart og projektor for å skape en tredimensjonal virkning. Elevene var også på ekskursjon ut i landskapet for å kunne gi et mest mulig autentisk uttrykk av Frosta. På modellen ble bygninger, båter, mennesker og noen karakteristiske landskapselement fra Frosta lagt på grunnmodellen.

I tillegg til modellen av hele Frosta, ble det også lagd modeller av Logtun kirke, Tinghaugen, en vikingegård og et vikingskip ved havna. Det ble brukt varierte materialer i gruppenes framstilling.

Figur 2. Modell av Frosta i middelalderen – laget av elever ved Frosta skole. Foto: Torgunn Østbø.
Figure 2. Model of Frosta in the Middle Ages – made by students at Frosta secondary school. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Eksempler fra andre deler av prosjektet (Figur 3):

Viktige årstall fra Frostatingets historie ble synliggjort gjennom «historiedråper» av finér der informasjon ble skrevet på og brent inn i treet etterpå. Tidslinja er senere blitt hengt opp i ungdomsskolefløya på skolen. Tidslinja er videre utvikla i en egen PowerPoint-presentasjon som er tilgjengelig for alle, og den deles også ut på turistkontoret om sommeren. Denne presentasjonen finnes også i en engelsk versjon.

Figur 3a. Tidslinje med historiske årstall fra Frostatingets historie.

Foto: Torgunn Østbø.

Figure 3a. Time-line with important dates in Frostathing's history.

Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 3b. Modell av en

middelaldergård. Foto: Torgunn Østbø.

Figure 3b. Model of a medieval farm.

Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

3a

3b

Figur 4 viser eksempler på noe av det tidsriktige tilbehøret som ble produsert.

Figur 4a. Smykker og knapper i

tradisjonelle mønstre støpt i tinn. Foto:

Torgunn Østbø. Figure 4a. Pieces of

jewellery and buttons made of pewter.

Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 4b. Sverd og slire laget etter

egne mønstre av skinn og tinn. Foto:

Torgunn Østbø. Figure 4b. Sword and

sheath made of leather and pewter.

Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

4a

4b

Arbeidet med det tverrfaglige prosjektet ble godt mottatt av elevene. Middelalder og vikingtid er en «taknemlig» tidsperiode å arbeide med for ungdom. Det er en spennende tidsperiode, og det er også mye fokus på denne tida i media og TV-serier som *Game of Thrones* og *Vikings*. Den generelle interessen for vikingtid ga ekstra motivasjon i arbeidet (Figur 5). Filmen *Birkebeinerne* hadde premiere i prosjektperioden, og elevene fikk se den, noe som også ga økt fokus på middelalder og vikingtid.

5a

5b

5c

Figur 5a. Kanskje en utsending – en nefnarmann til Frostatinget? Foto: Torgunn Østbø. Figure 5a. Perhaps a representative, a nefnarmann, of the Frostathing? Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 5b. Vikingskip lagt til kai. Foto: Torgunn Østbø. Figure 5b. Viking ship alongside the quay. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 5c. En tradisjonell kjole fra vikingetida med husfruas viktige nøkler i beltet. Foto: Torgunn Østbø. Figure 5c. A traditional dress worn by the lady of the house with keys to the farmhouses on the belt. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Grunnlovsjubileet 1814 – 2014

17. mai 2014 var det 200 år siden Grunnloven ble vedtatt av Riksforsamlingen på Eidsvoll. Grunnloven er, og har vært, retningsgivende, samlende og frigjørende for Norge som nasjon og samfunn helt siden 1814.

Den nasjonale arbeidsgruppa for Grunnlovsjubileet 1814-2014 ble oppnevnt av Stortinget og ønsket å lage en landsomfattende folkefest for alle aldersgrupper i forbindelse med Grunnlovsjubileet. Barn og unge var en spesielt prioritert målgruppe.

I 1814 bodde det rundt 1440 mennesker på Frosta, og Frosta var en del av Nordre Trondhjems Amt. Dette amtet hadde 3 representanter i Riksforsamlinga, og Anders Gotaas fra Tautra og Frosta møtte på det første overordentlige Storting i november. Logtun kirke rett ved Tinghaugen var valgkirke for Frosta.

Gjennom Frostatinget og Frostatingsloven står vi på Frosta midt i en lovtradisjon og en tingtradisjon som er mye eldre enn Grunnloven. Området rundt Tinghaugen var arena for debatt, samt en politisk og sosial samlingsplass for årlige Frostating kanskje tilbake fra rundt år 600 og nesten 1000 år fram i tid. Hvert år ved Bottolvsmesse i juni møttes 485 utsendinger fra de 12 Frostatingsfylkene sammen med sine gode hjelpere på Frosta. Det var derfor helt naturlig å legge kommunens hovedmarkering til denne tida og invitere representanter fra hele det gamle lovområdet til en kulturell, historisk, faglig og sosial jubileumsfest!

Grunnlovsjubileet ga også gode muligheter for å sette demokrati og lovarbeid på dagsordenen lokalt, og Grunnlovsjubileet står fortsatt som et av fokusområdene i Frostatingsprosjektet.

I tillegg til over 100 små og store arrangement med stor deltakelse gjennom hele jubileumsåret, ble det satt ekstra fokus på Grunnloven som tema for formidling i barnehager og skole i hele 2014. Det er utarbeidet en egen rapport om Grunnlovsjubileet i Frosta kommune www.frosta.kommune.no

Grunnlovsjubileet som tema i barnehage og skole

I løpet av mai 2014 fikk de eldste barna i alle barnehagene på Frosta egen innføring i Grunnlovsjubileet. Alle fire barnehagene fikk besøk av undertegnede som hadde tre samlinger i hver barnehage. Tema her var Eidsvoll og Grunnloven. Gruppene lagde sin egen grunnlov, og ei samling hadde fokus på Henrik Wergeland, og hva han har betydd for ungers feiring av 17. mai.

Den siste samlinga foregikk på Tinghaugen der det var fokus på Frostatinget og demokrati. Den praktiske treninga i demokrati gikk ut på hva som smakte best av is og sjokolade. Her fikk flertallet bestemme, og barnehagens «lagmann» presenterte resultatet fra bautaen på Tinghaugen. Opplegget ble også gjennomført på småskoletrinnet på Frosta skole. I tillegg var det gjennomgående fokus på Grunnlovsjubileet på skolen hele året, og biblioteket i kommunen bidro også. De digitale ressursene som den nasjonale grunnlovskomiteen lagde, ble flittig brukt. Det var stor entusiasme og engasjement rundt dette arbeidet i alle aldersgrupper.

Juberg Gårdsbarnehage hadde vikinger som eget tema i årsplanen, og arbeidet deres ble presentert i en utstilling på Tinghaugen i sommerhalvåret.

Figur 6. Barn fra Juberg Gårdsbarnehage har malt et bilde av Tinghaugen. Foto: Torgunn Østbø.
Figure 6. This painting of Tinghaugen was made by children from Juberg kindergarten. Photo: Torgunn Østbø.
CC-BY 4.0

Figur 7a. Barn fra barnehagene på Frosta er samlet på Tinghaugen og lærer om Frostatinget, demokrati, lov og rett. Foto: Torgunn Østbø. Figure 7a. Children from Frosta kindergartens learn about the Frostathing and democracy. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

7a

Figur 7b. Grunnloven ble undertegnet i Eidsvollsbbygningen, 17. mai 1814. Fra Grunnlovsutstilling på Frosta skole. Foto: Torgunn Østbø. Figure 7b. The Norwegian Constitution was signed in this building in Eidsvoll, May 17th 1814. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

7b

Figur 7c. Grunnlovsutstilling ved Frosta skole ved åpning av Grunnlovsjubileet, januar 2014. Norske konger i 1814, kong Christian Frederik og kong Carl Johan. Foto: Torgunn Østbø. Figure 7c. A Constitution jubilee exhibition at Frosta school, January 2014. The kings of Norway 1814, King Christian Frederik and King Carl Johan. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

7c

7d

Figur 7d. Noen skoleelever lagde sine egne utgaver av Grunnloven til utstillingen. Foto: Torgunn Østbø. Figure 7d. Some pupils made books with their own Constitution. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Klassens grunnlov

I forbindelse med Grunnlovsjubileet ble det utlyst en konkurranse blant landets ungdomsskoler om å lage en 2014-versjon av Grunnloven. En av målsettingene for dette var å engasjere elevene på ungdomstrinnet i spørsmål som var knyttet til Grunnlovens utforming og innhold.

Blant de elevgruppene som deltok i denne konkurransen, var ei gruppe fra 9. trinn ved Frosta skole. Denne gruppa gikk helt til topps med sin versjon av en ny og ungdommelig Grunnlov! De innsendte forslagene ble bedømt av Stortingets kontroll-, og konstitusjonskomite og juryen begrunnet valget av Frosta-elevenes bidrag med at «elevene har lagt vekt på både maktfordeling og demokrati, med tydelig forankring i den eksisterende Grunnloven, og i tillegg peker forslaget på framtidige utfordringer Norge kan stå overfor» (Kilde: Stortingets nettside). Premien for beste bidrag i konkurransen *Klassens grunnlov*, var klasseset til Oslo, samt deltagelse i den nasjonale feiringa av Grunnloven med besøk på Eidsvoll og gjester under jubileumsmøtet i Stortinget (figur 8).

Grunnloven fra 9. trinnet var delt inn i 5 deler og hadde 15 paragrafer som omhandlet demokrati, maktfordeling og menneskerettigheter. De fem ulike delene var: *Statsform, De som gir lovene – Stortinget, De som gjør jobben: Kongehuset – Regjeringen, Domstolene og Andre bestemmelser* som den siste delen.

Figur 8. Vinner av konkurransen Klassens Grunnlov i Stortinget, 15. mai 2014. Foto: Claus Olav Thorbjørnsen, Stortinget – seksjon for besøk og formidling. Figure 8. Winners of the Class Constitution competition at the Norwegian Parliament (Stortinget), May 15th 2014. Photo: Claus Olav Thorbjørnsen, Stortinget – seksjon for besøk og formidling. CC-BY 4.0

I paragraf 1 fastslår ungdommene at «Kongeriket Norge er et fritt, selvstendig og udelelig rike, med egen grunnlov som skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene».

I tillegg ble det i forslaget utarbeidet ni verdisetninger for hvordan samfunnet vårt bør fungere.

Verdisetninger til Eidsvoll 1814:

1 – Alle skal få lov til å si og tenke hva de vil så lenge det ikke går ut over andre.

2 – Alle uansett alder, rase, kjønn, bosted, hudfarge, talemåte og religion skal respekteres og behandles likt.

3 – Alle skal ha samme tilgang til reint vann, næringsrik mat, helsehjelp og sykehus uavhengig av bosted.

4 – Ingen skal mobbe, plage, mishandle, torturere, kidnappe eller drepe andre levende skapninger.

Dyr til matproduksjon og dyr som lider, skal avlives så humant som mulig.

5 – Alle over 14 år skal få stemme om saker i egen heimkommune og alle over 16 år skal ha stemmerett ved alle andre valg.

6 – Alle jenter og gutter skal ha samme utdanningsmuligheter uansett hvor de bor.
7 – Vi må ta vare på naturen rundt oss. Ingen må forsøple, ødelegge eller utrydde den dyrebare naturen og naturressursene vi har.

8 – De som sitter med makt må sørge for rettferdige lover og regler slik at alle kan føle seg fri, trygg og rettferdig behandlet.

9 – Vi som er rike og har makt, bør ikke ta fra de som er fattige og utnytte dette til egen fordel.

Arbeidet med Klassens grunnlov som metode i formidling

Både arbeidet med Frostatinget og Klassens grunnlov handler om demokrati, lov og rett. Frostatingsloven ble laget, brukt og revidert her på Frosta, og denne lovtradisjonen videreføres i dag - blant annet gjennom Grunnloven. På samme måte som at internasjonale impulser spredde lovtradisjonen fra landskapslovene i middelalderen til andre land, for eksempel Island, er også Grunnloven dynamisk i form av at den endres med samfunnet, også av internasjonal påvirkning.

Arbeidet med Klassens grunnlov ble forankra i fagene KRLE, samfunnsfag og norsk. Elevene arbeidet med hvordan samfunnet er bygd opp, og gjennom det ble det naturlig å fokusere på lover og regler som samfunnet er avhengig av for å kunne fungere. Det gjelder både som samfunn, og normer for sosial omgang mellom mennesker i dette samfunnet. Fra trivselsreglene i klasserommet til det norske lovverket er det en sammenhengende linje som består av medbestemmelse og medvirkning, eller det som både elever og voksne betegner som demokrati. Erfaringene fra denne prosessen viste at det er vanskelig å lage lover slik at alle blir fornøyde og føler trygghet og rettferdighet. Arbeidsformene var mange og varierte i prosessen med å komme fram til det endelige resultatet. Mange diskusjoner og refleksjoner, informasjonssøk på internett og på biblioteket og i elevenes lærebøker ble gjennomført. Ulike lovtekster ble også lest, tolka og sammenligna, blant annet ble lovparagrafer og rettsregler fra FNs barnekonvensjon vurdert. Dette gjaldt også utdrag fra Grunnloven og Frostatingsloven, alt sammen for å få en helhetlig oversikt og forståelse.

Samtidig vil de voksnes engasjement og kunnskap i alt arbeid med ungdommer være avgjørende for et godt sluttresultat for ungdommene. Jeg kommer tilbake til det i slutten av artikkelen.

Landsleir i Norske 4H

I juli 2014 arrangerte Norske 4H sin Landsleir på Tautra i Frosta kommune med over 1200 deltakere fra hele landet.

Ettersom alle deltakerne skulle ha en aktivitetssdag i nærområdet, ble Frostatingsprosjektet utfordra til å lage en tidslinjedag med Frostatinget som tema. Hovedmålsettinga var å fokusere på det unike Frostatinget og tidlig demokratibyging gjennom ulike former for formidling.

En egen tidslinjedag ble valgt for å presentere denne tidsepoken. På tidslinjedagen ble 4H'erne inndelt i 8 grupper med navn etter de opprinnelige Frostatingsfylkene, og de gikk langs en overført tidslinje mellom Tautra og Tinghaugen. Her fikk de oppleve historisk tablå på Tinghaugen der en

lovparagraf fra Frostatingsloven ble dramatisert (Figur 9), de var på konsert i Logtun kirke, møtte en arkeolog med stor kunnskap om Frostatinget, og gruppene løste også en tidslinjequiz mens de gjennomførte gåturen. Programmet var lagt opp for å vise flere sider av tradisjonen og historien rundt Frostatinget.

Figur 9a. To lurblåsere ønsker – Velkommen til tings! Foto: Torgunn Østbø. Figure 9a. A welcome with an old Norwegian folk instrument made of birch called a lur. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 9b. Ungdommer fra Frosta 4H dramatiserer en paragraf fra Frostatingsloven der naboer ikke blir enige om sine eiendomsgrenser. Foto: Torgunn Østbø. Figure 9b. Youth from Frosta 4H dramatising an article from Frostathing Law about a border dispute between neighbors. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

9a

9b

I tillegg til en oppgave om medbestemmelse og demokrati i praksis, var det lagt inn to praktiske oppgaver underveis: Lag et slagord for fylket ditt, og si noe om hvilke verdier som er viktig i 2064.

Verdøla fylke lagde eksempelvis dette slagordet for fylket sitt «*I 2064 vil vi gjerne spire på den lange ferden. Husk det er vår verden!!*»

Her er noen av de grunnverdiene som 4H-erne mente var viktige i samfunnet vårt nå og i 2064:

Strinda fylke	Demokrati, ytringsfrihet, likeverd, menneskerettigheter, fokus på ren og fornybar energi, slutt på slaveri og krig, likestilling, respekt og gjensidig respekt, 4H, miljø, empati, helsevern, naturvern, jordbruksvern.
Orkdøla fylke	Levende distrikter, rettferdighet, likestilling, demokrati, norsk jordbruk, plass til alle, ren energi, aktivitet, velferd, bærekraftig ressursbruk, høflighet, kunnskap.
Skøyenar fylke	Omsorg og ytringsfridom for alle, menneskerettigheter, likestilling, verdensfred, rettferd, demokrati, samhold i samfunnet, trygghet, har nådd FN's tusenårs mål!!

Sparbyggja fylke	Alt skal være gratis, norsk, næringsrik og god mat, likestilling, gode arbeidsplassar, mindre freding av måser, flere toalett på 4H-leir, landbruk, ta vare på skog.
Verdøla fylke	Likestilling – uansett, ytringsfrihet, gratis skole – sykehus – tannlege, 4H = obligatorisk, landbruket skal bestå!

The Assembly Project – arkeologi i virkeligheten med åkervandring

Det har vært mange spennende opplevelser gjennom hele prosjektperioden. Noe av det som har fascinert ungdommene mest, har vært et langvarig samarbeid med det arkeologiske miljøet ved NTNU Vitenskapsmuseet og andre i forbindelse med *The Assembly Project*.

Åkervandring med ungdomsskolelever for å kartlegge Frostatingets eksakte lokalisering var en spennende opplevelse høsten 2013 (Figur 10). I tillegg til å avdekke mengder med skjørbrønt stein og feit åkerjord som tyder på tidligere menneskelig aktivitet, ble det også funnet noe flint. Og naturligvis - noe søppel fra nåtida!

Arkeolog Arne Anderson Stamnes fortalte engasjert om sitt arbeid og viste fram gjenstander som var funnet på Frosta tidligere (Figur 11). Ungdomsskoleelevene var meget lydhøre, og flere ga uttrykk for at dette hadde de aldri verken hørt eller gjort før! Dette ga et svært konkret og spennende blikk inn i elevenes egen lokalhistorie! Det er fascinerende fremdeles å finne så mange historiske spor i åkeren. Lokalavisa Frostingen og NRK-Trøndelag fulgte opp dette opplegget, og arbeidet fikk god omtale.

Figur 10a. Elever fra Frosta skole sammen med flere arkeologer gikk åkervandring for å lete etter spor fra fortida. Foto: Torgunn Østbø. Figure 10a. Pupils from Frosta school field-walking with several archaeologist in search of traces from the past. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

10a

Figur 10b. En bit flint som ble funnet under åkervandringa. Foto: Torgunn Østbø. Figure 10b. Flint found by field-walking. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

10b

Figur 11a. Spinnehjul fra middelalderen med dekorativt mønster. Foto: Torgunn Østbø. Figure 11a. An ornate medieval rowel. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

11a

11b

Figur 11b. Vevlodd fra middelalderen. Foto: Torgunn Østbø. Figure 11b. A medieval loom weight used for weaving. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Nasjonalt tingnettverk

Det nasjonale tingnettverket består av de fire opprinnelige lagtingene fra middelalderen og møttes for første gang i august 2015 (Figur 12). Tingnettverket er tenkt å være en arena for å møtes, et treffpunkt for å dele erfaringer og kunnskap, samt en arena for samarbeid rundt ett eller flere felles tema. Ved at alle de fire store lagtingene arbeider sammen, er det også enklere å få oppmerksomhet og ressurser.

Figur 12a. Samling i Nasjonalt tingnettverk i Gulen 2015. Foto: Torgunn Østbø. Figure 12a. Members of the National Law Things Network, Gulen 2015. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

12a

12b

Figur 12b. Samling i Nasjonalt Tingnettverk i Sarpsborg 2017. Foto: Christine Haugsten Ellefsen, Borgarsyssel Museum/Østfoldmuseene. Figure 12b. Members of the National Law Things Network, Sarpsborg 2017. Photo: Christine Haugsten Ellefsen, Borgarsyssel Museum/Østfoldmuseene. CC-BY 4.0

Dette vil også være positivt i et internasjonalt perspektiv der den «norske» måten å organisere samfunnet på, kan finnes igjen i andre deler av Europa, blant annet ved å videreføre samarbeidet mellom tingstedene rundt Nord-Atlanteren.

Når det gjelder formidling, som har vært hovedtema for denne artikkelen gjennom å vise noen konkrete eksempler på det, er dette et godt område for samarbeid på tvers av geografi. Tema og metodikk kan enkelt overføres mellom de ulike lagtingene, men innholdet må tilpasses lokalt med tanke på stedsnavn, lokale skikker og tradisjoner. Dette var også erfaringer mellom den første og andre samlinga i tingnettverket der en av konklusjonene var, at det å overføre et identisk opplegg mellom de ulike geografiske stedene ble vanskelig uten at det ville gå ut over autentisitet og lokal forankring. Rammefortellingene kan være de samme, men tilpasningene må være lokale.

Tanker om arbeidet med Frostatinget i framtida

I løpet av de siste årene har det vært brukt ressurser både på å belyse historien rundt Frostatinget, utvikle ny kunnskap og utarbeide materiell som kan brukes for å formidle historien til forskjellige målgrupper. Det blir derfor en forutsetning at dette fokuset prioriteres videre slik at arbeid og engasjement opprettholdes, styrkes og utvides.

I 2024 feirer Magnus Lagabøtes landslov 750 år. Med innføring av en felles lov for hele landet, var betydningen av Frostatingsloven og de andre landskapslovene over. Landsloven var enestående i sin tid, og i arbeidet med Frostatinget ser vi også framover og ønsker å markere Landslovsjubileet i 2024 hvor det er 750 år siden kong Magnus Lagabøte overrakte Landsloven til lagmannen på Frostatinget. Det er et ønske og et mål at det innen 2024 er realisert et Frostatingssenter som bygger på verdiene fra Frostatinget og Frostatingsloven, historisk og i dag - et møtested for demokrati, lov og rett.

Lagtingene i middelalderen hadde både lovgivende, dømmende og politiske funksjoner, og de dannet mye av grunnlaget for det samfunnet vi har i dag. Det finnes i dag ikke et felles nasjonalt museum eller senter for de gamle lagtingene, og Frosta tar gjerne på seg vertskapsrollen for et slikt samlingssted i tett dialog og samarbeid med regionale og nasjonale myndigheter.

I tillegg til å være et besøkssenter for Frostatinget, er det viktig alltid å ha et sterkt fokus på kvalitet i alt arbeid med formidling. I den sammenhengen er tett samarbeid med ulike fag-, og kunnskapsmiljøer viktig for å skape en helhetlig utvikling og kompetansebygging. I planene for Frostatingsprosjektet er formidling ett av fire fokusområder. Denne artikkelen har hovedsakelig vist eksempler på metoder knyttet til det å drive formidling av dette emnet overfor barn og unge.

Ulike former for formidling har vært gjennomgående tema i de årlige Frostatingsseminarene som er en arena for erfaringsdeling og kompetansebygging. Faglige støttespillere som Jørn Øyrehagen Sunde og Odd Einar Dørum har stort engasjement og interesse for å utvikle og gi retning på arbeidet videre.

Prosjektplanen inneholder også andre delområder innenfor formidling, slik som helhetlig planlegging av området rundt Tinghaugen, og å arbeide for å skaffe og

utvikle mer informasjon og kunnskap. Dette må ses i en helhetlig sammenheng i det videre arbeidet rundt Frostatinget.

Digitale hjelpemidler og formidling er et deltema i prosjektplanen. Formidling må være variert for å nå flest mulig, og i dag har vi for dårlig kompetanse på digitale medier og digital formidling. Dette er noe som prioriteres framover. Det bidrar til å anskueliggjøre denne tidsepoken på en nyere og mer aktiv måte, og derved gi et mer «riktig og virkelig» inntrykk av en tidsreise mange hundre år tilbake i tid. Samfunnet vårt styres av regler, og det gjorde også samfunnet i middelalderen. Denne parallellen kan konkretiseres ved bruk av film, installasjoner, animasjoner og på digitale flater. Historien oppleves gjennom å skape personer og miljø, og lagmannen, utsendingen til tinget eller trelen levendegjøres.

Når det gjelder levende historieformidling, ble det i august 2017 foretatt en historisk vandring på Frostatingets område med arkeolog Arne Anderson Stamnes som medvandrer, forteller og formidler om lokalisering av Frostatinget. Denne metoden kan utvikles mer med tanke på formidling til barn og unge. Det gir en autentisk følelse ved å være i området og gjør det lettere å forstå og få et forhold til temaet. Flere sanser tas i bruk, og opplevelsesaspektet blir viktig i kunnskapsforståelsen.

Det er uansett viktig også å framheve de menneskelige ildsjelene og fortellerne i arbeidet med å formidle historisk materiale. Dette er en viktig ressurs i alt arbeid for å engasjere barn og unge! Dedikerte kompetansepersoner med kunnskap og interesse for å arbeide med å videreutvikle arbeidet med Frostatinget i barnehager og skole er avgjørende for å sikre at dette blir en del av alles identitet og felles historie. Gjennomarbeidete undervisningsopplegg som gjør formidling levende, og implementerte planer i oppvekstsektoren, er suksesskriterier for å lykkes i dette arbeidet.

Trøndelag samles i en region i 2018, og den nye fylkeskommunen fastslår «Vårt demokratiske opphav oppstod på Frostatinget som har formet hvem vi er». Frosta har en unik arv å forvalte!

Figur 13a. Minnebauta for Frostatinget, reist av bygdefolket 1914. Foto: Torgunn Østbø. Figure 13a. A monumental stone in commemoration of the Frostathing, raised by the citizens of Frosta municipality in 1914. Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

Figur 13b. Velkommen til Frosta og Frostatinget! Foto: Torgunn Østbø. Figure 13b. Welcome to Frosta and the Frostathing! Photo: Torgunn Østbø. CC-BY 4.0

13a

13b

MAKTENS MONUMENTALITET. FROSTATINGETS LOKALISERING SETT I LYS AV STORHAUGENE I TRØNDELAG

Sammendrag

Forseth, L. og Foosnæs K. 2017. Maktens monumentalitet. Frostatingets lokalisering sett i lys av storhaugene i Trøndelag. *Gunneria* 81: 41-70.

Denne artikkelen presenterer geografiske analyser av store gravhauger i tilknytning til Frostating-området i Trøndelag. Grunnlaget er informasjon om 2900 gravhauger som er oppmålt med moderne registreringsmetoder (GPS eller LiDAR). Gravhauger som er dokumentert med tradisjonelle registreringsmetoder er også inkludert i undersøkelsen. I artikkelen benyttes Brøgers (1937) definisjon av storhauger (over 40 m i diameter). Nyere studier innen fagområdet har påvist at de fleste storhauger med bratte sider og en diameter på over 30 meter ble anlagt i yngre jernalder (ca. AD 540-1000) (Bratt 2008: 108ff). De geografiske analysene ble derfor kombinert med oversikter over gjenstandsfunn fra yngre jernalder i en Kernel Density Estimation (KDE)-analyse for å avgrense konsentrasjoner av arkeologiske gjenstander og store gravhauger. Hypotesen er at slike konsentrasjoner kan indikere hvor maktbasen bak Frostatinget var lokalisert. Høye konsentrasjoner er funnet i Innherredområdet rundt Steinkjer – Sparbu og Verdalen. Lavere konsentrasjoner er funnet rundt Bertnem og Værem (Grong – Overhalla), i tillegg til Frosta-området og ved elveosene i Trondheims- og Namsenfjorden. Gjenstandsfunnene konsentreres stort sett til de samme områdene. Et unntak er Oppdal i den sørlige delen av regionen, samt Trondheim-

Lade hvor det er mange funn, men få storhauger. I tillegg viser KDE-analysene at ringformete tunanlegg fra den aktuelle tidsperioden i Værem (Grong), Skei (Sparbu) og Hegstad (Verdal) ligger innenfor konsentrasjoner med storhauger og gjenstandsfunn. Analysene bygger opp under at en plassering av tinget på Frosta kan ha vært et kompromiss logistisk og politisk, og at området har vært «nøytral» og upolitisk grunn mellom de gamle sentrene i Verdal og Stjørdal med en forflytting av maktbasen mot Nidaros i siste del av perioden.

Abstract

Forseth, L. og Foosnæs K. 2017. Monumentality of power. The location of Frostathing seen in the light of large burial mounds in Trøndelag. *Gunneria* 81: 41-70.

This paper presents a thorough survey of large burial mounds related to the Frostathing law area in Trøndelag. The data are combined with a survey of artefact finds from late Iron Age (approximately AD 540–1000) in a Kernel Density Estimation (KDE) analysis in order to identify concentrations of archaeological finds and large mounds. The hypothesis is that such concentrations can indicate where the power base behind the Frostathing was located. The geographical distribution of large burial mounds on a national scale is also discussed. Brøgger's definition of large mounds is used, meaning that 40 meters is selected as the cut-off for large mounds. A study of recent literature finds that the majority of the large mounds with steep slopes and diameter above 30 meters were built in the late Iron Age (Bratt 2008: 108ff). The basis is the survey of 2,900 mounds measured with modern survey methods (GPS or LiDAR). In addition, conventional measurements for mounds have been incorporated. The datasets used in the study have been extracted from the National Sites & Monuments Register, while information about artefacts is collected from the database of archaeological finds. KDE maps were created using these datasets and show clear clustering in the archaeological data. Heavy clustering of large mounds is found in the Innherred area around Steinkjer – Sparbu and Verdal. Lesser clustering is found around Bertnem and Værem (in Grong – Overhalla), in addition to the Frosta area and at the estuaries of the Trondheim and Namsen fjords. The artefact finds show clustering largely in the same areas. An exception is the Oppdal area in the south of the region, as well as Lade in Trondheim, displaying a lot of finds but few large mounds. Furthermore, the KDE analyses show that both the location of the Frostathing and the pre-Frostathing courtyard sites, found in Værem (Grong), Skei (Sparbu) and Hegstad (Verdal), fall inside areas with concentrations of large burial mounds and finds.

Lars Forseth, Nord-Trøndelag county council, Postboks 2560, NO-7735 Steinkjer, Norway. lars.forseth@ntfk.no

Kristin Foosnæs, Finnmark county council, Postboks 701, NO-9815 Vadsø, Norway. Kristin.Foosnaes@ffk.no

Innledning

Denne artikkelen vil presentere de store gravhaugene i regionen som bakgrunn for lokaliseringen av tinget på Frosta. Artikkelen er basert på en ny og grundigere empirisk gjennomgang av registrerte gravhauger. Gravhauger og gravrøyser er etter kulturminneloven automatisk fredet, og opplysninger om de fleste gravminnene finnes i Riksantikvarens nasjonale database for kulturminner, Askeladden. I artikkelen kombineres data fra Askeladden og opplysninger om arkeologiske gjenstandsfunn for å analysere maktens landskap i vikingtidens Trøndelag på tre ulike geografiske nivåer. På nasjonalt nivå ser vi på gravhauger og gravrøyser som er over 20 m i diameter. Regionalt for Trøndelag, som er lovområdet til Frostatinget, studerer vi gravhaugenes diameter og gjenstandsfunn. Til slutt analyseres området lokalt, det vil si Innherred, som består av de fire historiske fylkene Sparbyggja, Eyna, Verdøla og Skeyna, samt Frosta, som var en del av Strindafylket og hørte til Uttrøndelag (Figur 1).

De store gravhaugene, det vil si hauger over 20 m i diameter, utgjør en liten del av den samlede mengden gravhauger (Figur 5). På grunn av størrelsen og volumet representerer disse haugene og røysene stor arbeidsinnsats og dermed markering av makt. Vi antar at det er personer med betydelig makt som både har stått bak byggingen og har fått slike monumenter bygget over seg. Det er derfor verdt å se nærmere på fordelingen av disse monumentene i tid og rom for å se hvordan de kan bidra til å forstå Frostatingets lokalisering, fordi disse haugene muligens kan vise oss en del av den politiske historien bak etableringen av Frostatinget.

Datagrunnlaget for artikkelen bygger på et flerårig arbeid for å få en forbedret oversikt over de store gravhaugene i Nord-Trøndelag¹. Da de monumentale gravhaugene utgjør et politisk språk som gjør det mulig å nærme seg en politisk historie for yngre jernalder (Carver 2001, Myhre 2015), benyttes gjenstandsfunnene fra denne perioden i analysene for å få et bredere datagrunnlag for tolkningene.

---

¹ Dette arbeidet er utført av Lars Forseth.

Ikke siden slutten av vikingtiden (800-1030) er det reist gravhauger og gravrøyser² i Norge (Skre 1997a). Det vi vet om hauglegging må vi hente fra det arkeologiske materialet, som hovedsakelig består av fysiske levninger i form av faste kulturminner og gjenstander, men også resultater fra utgravninger, slik som C14-dateringer, andre prøver for vitenskapelige analyser, eller dokumentasjon i form av for eksempel kart, tegninger og beskrivelser. De fleste gjenstander fra jernalderen (500 f.Kr-1030 e.Kr) og tidlig middelalder (1030-1130) som befinner seg i museenes samlinger, er fremkommet tilfeldig ved landbruksvirksomhet, og levert til museene av interesserte gårdbrukere. Noen gårdbrukere har selv gravet ut hauger; et eksempel på en slik «utgravning» er den hvor bonden på Dalem Nedre i 1868 graver bort gravhaugen der den kjente Dalemspennen ble funnet (Østerås 2015). Trolig på grunn av størrelsen er storhaugene i større grad undersøkt faglig, så som gravhaugene på Borre, Oseberg, Gokstad og Sem i Vestfold, samt Tune i Østfold (Myhre 2015).

Figur 1. Kart over Trøndelag som viser de gamle fylkesinndelingene (Bugge et al. 1909 (Ivar Refsdal)). I kartet ser vi også de fleste stedsnavn omtalt i teksten.

Figure 1. Map of Trøndelag showing the old county names and boundaries (Bugge et. al 1909). CC-BY 4.0

² En gravhaug er en grav som er overbygd med et synlig monument i form av en haug av jord, på samme måte som en gravrøys er en grav som utelukkende er dekket av steiner.

Hva er storhauger?

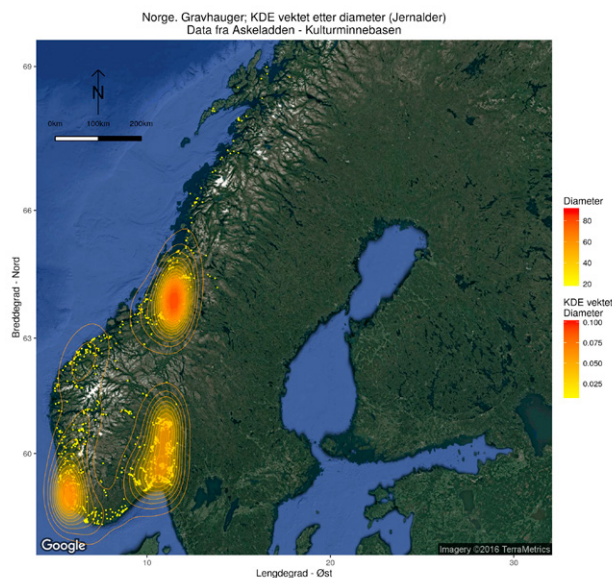
Gravhauger og gravrøyser oppfattes først og fremst som graver (Skre 1997a). De kan også ha vært brukt som kongelig høysete (Bratt 2008) eller som kenotafer, det vil si som monumenter til minne om en eller flere personer, uten at de er gravlagt i haugen.

Gravhaugene i yngre jernalder varierer fra 2-3 m til over 90 m i tverrmål (Østmo & Hedeager 2005). Som storhauger regnes vanligvis hauger over 20 m i diameter eller med et volum som overstiger 400 m³ (Hagen 1985, Ringstad 1986, Bratt 2008). Høyden varierer mellom 3-5 m. Analyser av gravhauger i Mälardalen, Sverige viser at brytningspunktet mot den normale størrelsen for gravhauger finnes ved 11-13 m (Bratt 2008). I Mälardalen er dermed en storhaug en gravhaug som er større enn brytningspunktet på ca. 12 m. Definisjonen av hva som er en storhaug kan dermed se ut til å variere med hvilken region som studeres. For Trøndelags vedkommende er det gode grunner til å holde på en diameter på minimum 20 m som definisjon av en storhaug slik det har vært vanlig i norsk arkeologisk forskning.

Brøgger (1937) fremhever i sin artikkel «Gullalder» hauger som er over 40 m i diameter, har bratte sider og en markert beliggenhet i landskapet, og omtaler disse som «kongshauger». Kongshaugenes høyde er 5-10 m (Hagen 1985). Brøgger (ibid.) påpeker videre at det som skiller kongshaugene fra øvrige gravhaugene er de bratte sidene, det vil si at de har stor høyde i forhold til diameteren. Kongshaugene kan også ha hatt andre funksjoner enn som rene gravmonumenter.

Figur 2. Nasjonal fordeling av gravhauger over 20 m analysert ved KDE. Det totale antall gravhauger som har inngått i analysen (N) er 2200. Data fra datasett 1 for Nord-Trøndelag, mens resten av Norge dekkes av datasett 2.

Figure 2. KDE map showing the clustering of large burial mounds ≥ 20 m in diameter at the national level (N = 2200, dataset 2). Data from dataset 1 is included for Nord-Trøndelag).
CC-BY 4.0

Materiale og metode

Dataene som er benyttet i analysene våre, er hentet fra tre databaser og supplert med rapporter fra arkeologiske registreringer og utgravninger.

De tre databasene er:

1. *Askeladden*³ er kulturminnevernets nasjonale forvaltningsdatabase, og inneholder en oversikt over fredete kulturminner og kulturmiljøer. Databasen driftes av Riksantikvaren.
2. *Gjenstandsbasen* er universitetsmuseenes felles database over gjenstander som finnes i samlingene. Gjenstander som kommer inn til museene registreres i tilvekstfortegnelser som inneholder gjenstandsbeskrivelser og opplysninger om funnsted og -omstendigheter. Samtlige tilvekster er dataført og samlet i denne basen.
3. *Universitetsmuseenes topografiske arkiv*, populært forkortet *Topark*, inneholder skriftlig dokumentasjon, eksempelvis korrespondanser, rapporter, kart og tegninger, som omhandler faste og løse kulturminner. Arkivet er organisert etter kommune, gårdsnavn og gårdsnummer.

De geografiske dataene i Askeladden er samlet over flere år ved registreringer av arkeologiske kulturminner etter den såkalte ØK-modellen, som ble utviklet i forkant av kartleggingene for økonomisk kartverk (Skjelsvik 1998). Målet med kartleggingene var å registrere alle automatisk fredete kulturminner, men arbeidet ble aldri ferdigstilt. De siste ØK-registreringene i Nord-Trøndelag ble gjennomført av NTNU Vitenskapsmuseet i 1994. I 2005 ble det i regi av Nord-Trøndelag fylkeskommune iverksatt et prosjekt med mål å registrere kulturminner i kommuner som manglet systematiske arkeologiske kartlegginger. Prosjektet har til nå ferdigstilt samtlige kommuner med unntak av Verran, Mosvik (del av Inderøy) og deler av Namsos. Fra denne tid er kulturminneregistreringer utført av fylkeskommunen foretatt med GPS, slik at alle funn er stedfestet med koordinater og eksakt geometri er målt. Med eksakt geometri mener vi kulturminnets utstrekning i flaten, til forskjell fra måling av et punkt. På denne måten har vi fått data som muliggjør grundigere analyser av enkeltminnene⁴.

---

³ Kulturminnesøk er en versjon av Askeladden som er tilgjengelig for alle. Nettadressen er: <https://www.kulturminnesok.no>

⁴ Nomenklatur fra Askeladden. Et enkeltminne er det enkelte kulturminnet, for eksempel en gravhaug, mens en lokalitet består av ett eller en samling av enkeltminner, for eksempel et gravfelt.

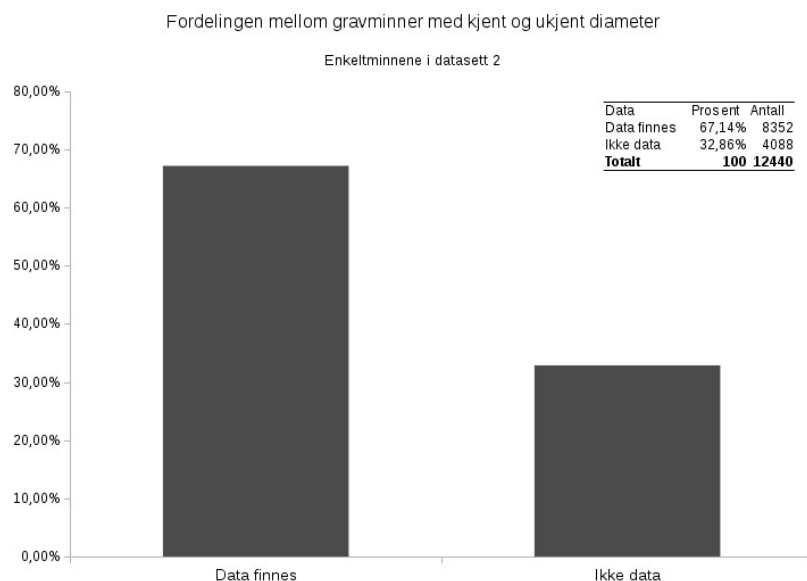
De siste årene har dessuten data fra LiDAR-skanninger vært tilgjengelige. LiDAR er en forkortelse av Light Detection And Ranging, og blir også kalt flybåren laserskanning. Kartlegginger med denne metoden tillater eksakt måling av blant annet høyde på hauger (Forseth 2011, 2014, Risbøl 2011, Risbøl og Gustavsen 2016). Fra 2009 er en lang rekke tidligere registreringer kvalitetshevet ved at enkeltminner er digitalisert fra LiDAR-data og slik gitt flateutstrekning (polygon). Det gjelder for områder der det ble foretatt systematiske ØK-registreringer i perioden 1970-1993.

Både fylkeskommunens registreringer og ØK-registreringene utført av NTNU Vitenskapsmuseet, senere av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), kan sies å følge det Banning (2002: 13) kaller *the monument model*, som vil si at det er de synlige kulturminnene som er i fokus. Sett fra storhaugenes side har dette muligens medført at jo større haug eller røys, jo større har sannsynligheten vært for at de ble funnet, beskrevet og oppmålt, blant annet med diameter og høyde.

Det er viktig å presisere at ikke alle kulturminner er registrert, og at ikke alle funn er lagt til i Askeladden. En del gravrøyser og gravhauger mangler opplysninger om størrelse. Som vi ser av Figur 3 mangler om lag 40 % av de registrerte gravmonumentene informasjon om utstrekning. Flere gravhauger er dessuten fjernet. Det ville ha medført et større arbeid å gjennomgå gjenstandsbasen og det topografiske arkivet ved NTNU Vitenskapsmuseet for å finne eventuelle data om diameter på gravminner som er utgravd eller fjernet. Vi anser at utvalget vi finner i dag er representativt for antallet som fantes i jernalderen. Opplysningene fra Gjenstandsbasen er heller ikke komplette, da enkelte museer har etterslep på katalogisering. Det er ukjent for oss i hvor stor grad dette berører materialet fra yngre jernalder i Trøndelag. Arbeidet med å innhente opplysninger om diameter på gravhauger og gravrøyser ble avsluttet i 2012 og er ikke oppdatert med nyere data. Med disse forbeholdene mener vi at representativiteten i materialet som brukes i våre analyser er i behold. Som grunnlag for analysene opererer vi med tre datasett som bygger på opplysninger fra databasene nevnt ovenfor.

Figur 3. Representativiteten i materialet. Oversikt over antall gravhauger og gravrøyser med henholdsvis kjent og ukjent diameter i Trøndelag (Datasett 2). Figure 3. The figure shows that for 67 % of the mapped mounds the diameter is known. About 32 % of the mounds lack this information. CC-BY 4.0

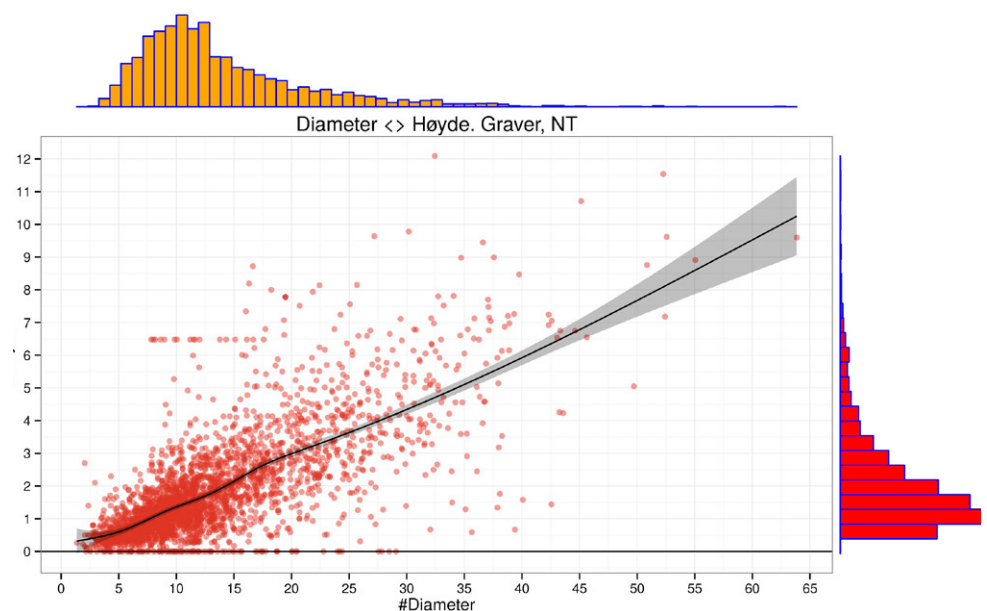
1. Datasett 1 inneholder en oversikt over gravhauger og gravrøyser i Nord-Trøndelag, og som har eksakt innmålte polygoner registrert i felt med GPS (DPOS eller CPOS)⁵, eller ved bruk av LiDAR-data.
2. Datasett 2 er en oversikt over gravhauger og gravrøyser med kjent tverrmål. Datasettet dekker hele Norge. Opplysninger om diameteren på enkeltminnene i Askeladden finnes som regel i beskrivelsen av kulturminnet. For graver er diameteren oppført på flere ulike måter, for eksempel «D 4 m», «Diam 7 m», «Diameter 6 m». Beskrivelsesfeltet i Askeladden ble lastet ned som tekstfil og diameter-opptegnelsene standardisert. Ved hjelp av et program skrevet i Python ble filen med beskrivelsestekstene gjennom søkt, slik at alle opplysninger om utstrekning ble funnet. Datasettet teller ca. 10 000 enkeltminner. Om lag 60 % av enkeltminnene fra Trøndelag har i Askeladden opplysninger om diameter (Figur 3).
3. Datasett 3 inneholder oversikt over gjenstander som er tidfestet til yngre jernalder fra Trøndelag. Dateringene er basert på opplysningene som er registrert i Gjenstandsbasen. Det er ikke gjort større forsøk på kvalitetssikring, men åpenbare feilførte poster i datasettet er fjernet. Gjenstandene er tilskrevet en tallkode for henholdsvis materiale (gull = 10, sølv = 8, bronse = 5, jern = 3) og art (sverd og smykker = 10, spyd = 8, øks = 5 og så videre). Datasettet omfatter 6817 poster.

⁵ DPOS og CPOS er tjenester som leveres av Kartverket. De muliggjør presisjon henholdsvis på desimeter-(DPOS) eller cm-nivå (CPOS) ved bruk av GPS-innmåling i felt.

De statistiske metodene som benyttes i artikkelen er innenfor det som kalles eksplorativ dataanalyse (Explorative Data Analysis, EDA), som beskriver datasettet for å få frem hvordan dataene ser ut ved hjelp av grafiske fremstillinger. I artikkelen benyttes histogrammer og visualisering med Kernel Density Estimation (KDE). Metoden visualiserer hvordan datapunktene i datasettet som analyseres konsentreres geografisk. For materialet benyttet i artikkelen viser den hvordan storhaugene og gjenstandsfunn danner tyngdepunkter i visse geografiske områder. KDE er en god måte å unngå problemet med overplotting⁶ som kan forekomme når man fremstiller punkter på et kart. I et slikt kart er det ikke intuitivt å se hvor de reelle konsentrasjonene i datasettet ligger. I KDE-analysene visualiseres sterke konsentrasjoner som områder med sterk oransje til rød farge. Konsentrasjonene måles i antall pr. arealenheter; normalt ca. 1 km. Til forskjell fra andre metoder kan vi enklere finne områder med høye konsentrasjoner av storhauger og funn ved hjelp av KDE.

KDE har to kjente svakheter. Den ene er at metoden er skalaavhengig, som vil si at resultatet er avhengig av hvilken målestokk som brukes i kartet. Et annet problem er at data i utkanten av studieområdet kan medføre at data visualiseres som overskridende grensene og man kan få inntrykk av at konsentrasjoner ligger utenfor datasettet (Charpentier og Gallic 2013)⁷. Vi unngår dette gjennom å bruke større studieområder og vektete data i analysene der KDE benyttes, men for de lokale analysene (Innherred) bør man være klar over dette problemet.

Figur 4: Oversikt over diameter (x-akse) plottet mot høyde (y-akse) ved bruk av data fra Nord-Trøndelag (Datasett 1). Dataene viser en noenlunde jevn trendlinje, slik at økende diameter på gravminnet normalt følges av økende høyde. Vi ser også at deler av dataene bryter mot trenden, der høyden i forhold til diameter er lav. Fordelingen av diameter er vist over plottet som et histogram, og tilsvarende histogram for høyde på gravhauger og gravrøyser vises til høyre. Figure 4. Graph showing a plot of diameter (x-axis) and height ("Høyde") (y-axis). The plot shows a clear trend line: larger mounds equals greater height, with some exceptions. CC-BY 4.0

⁶ Overplotting betyr at datapunkter legges over eksisterende punkter, slik at det blir vanskelig å visualisere de underliggende punktene.

⁷ Se blant annet <http://freakonometrics.hypotheses.org/2416>. R har korreksjon for dette.

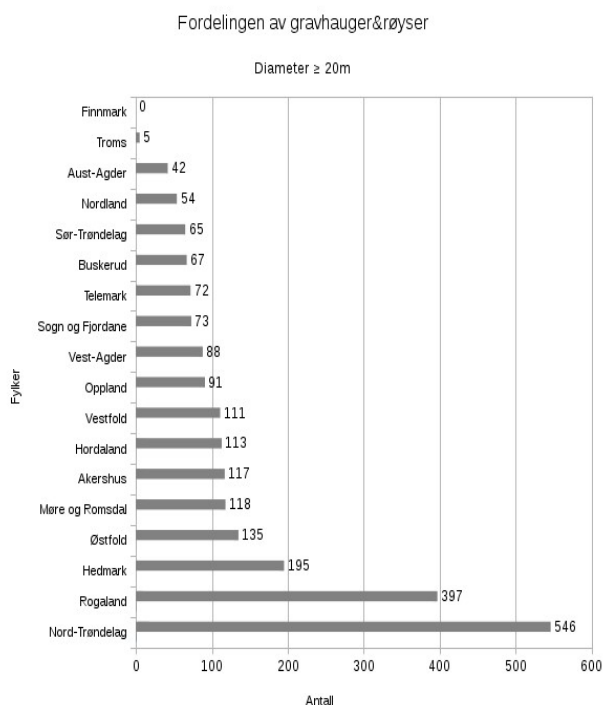
Resultater - storhauger

Nasjonale fordeling

En fremstilling av den nasjonale fordelingen av storhauger og -røyser ser vi i Figur 5. Ved hjelp av KDE-analysene ser vi hvordan storhaugene samler seg geografisk i visse områder. Særlige konsentrasjoner finner vi i områdene rundt Oslo-Hedmark i det indre Østlandet, Rogaland og Trøndelag (Figur 2). Av figuren leser vi at tyngdepunktet befinner seg i Trøndelag, som helt klart er ledende med hensyn til antall storhauger.

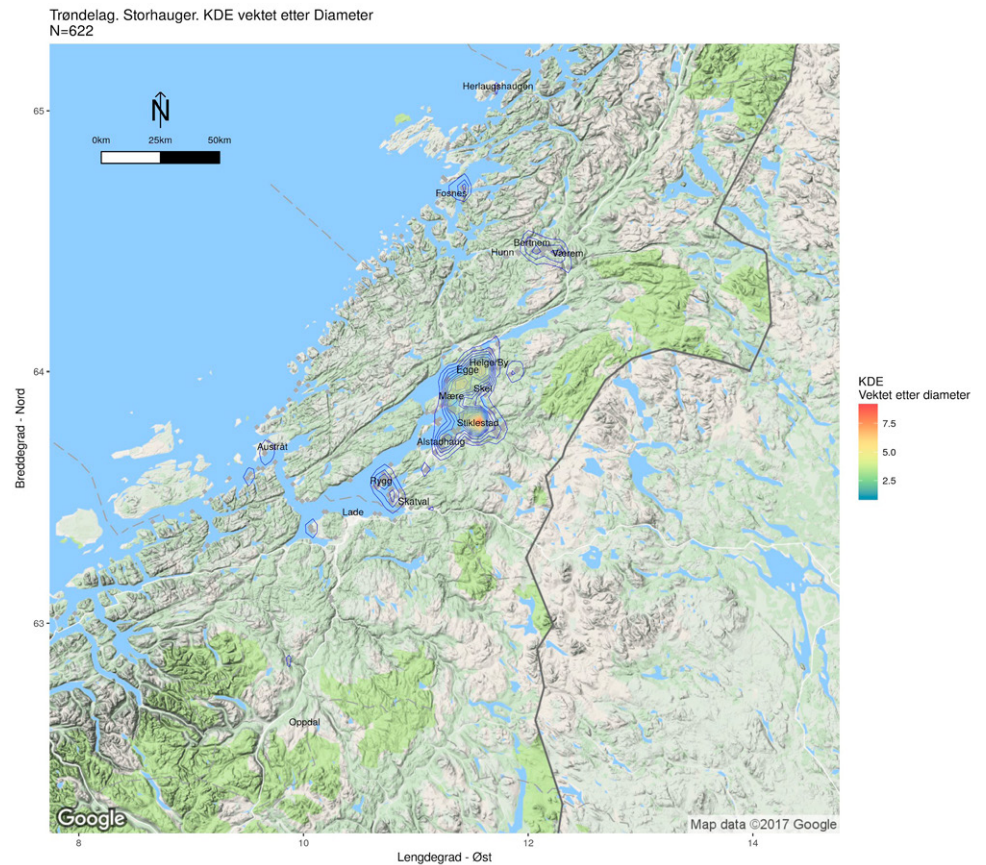
De fleste fylker har et antall storhauger som ligger et sted mellom 60 og 130, men variasjonen er stor (Figur 2 og 5). I Nord-Trøndelag er det registrert 546 gravhauger som har en diameter på 20 m eller mer. Inkluderer vi Sør-Trøndelag finner vi at regionen har over 600 storhauger. Blant de øvrige fylkene ligger Rogaland nærmest med 397 storhauger; derfra er det et sprang til Hedmark som teller 195 storhauger. De nordligste fylkene har få eller ingen storhauger.

Figur 5. Fylkesvis fordeling av gravhauger og gravrøyser med diameter ≥ 20 m. Datasett 2.
Figure 5. Bar graph showing the distribution of large burial mounds in Norway (≥ 20 , $N = 2200$). Also compare with Figure 2. CC-BY 4.0

Storhaugenes geografiske fordeling i regionen er det som først og fremst kan si noe om relasjonen mellom storhaugene og Frostatinget, siden konsentrasjonen av de store haugene kan gi en indikasjon på hvor makt var samlet.

Figur 6. KDE-analyse av gravhauger og gravrøyser med diameter over 20 m for Trøndelag. Det totale antall gravminner som har inngått i analysen (N) er 622. Data fra datasett 1 og 2. Figure 6. KDE map showing the distribution of large burial mounds in Trøndelag (≥ 20 m, N = 622, dataset 1 and 2). CC-BY 4.0

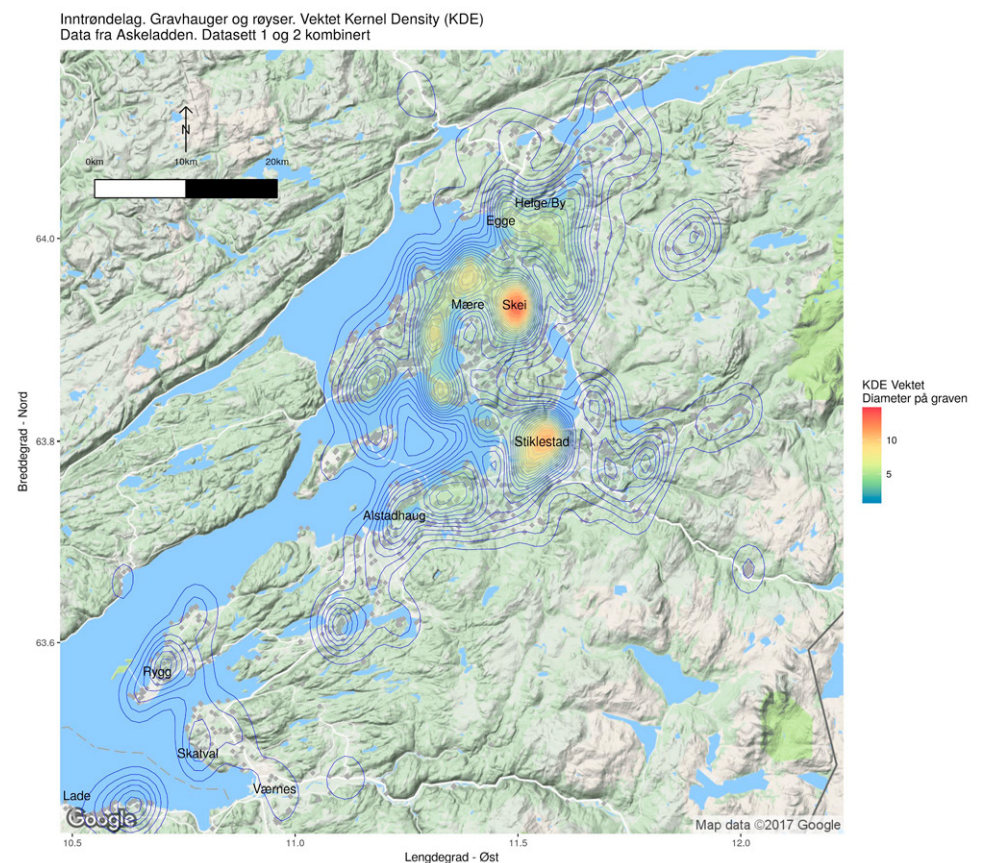

Regional fordeling

Kartet i Figur 6 viser en KDE-analyse av gravhaugene og gravrøysene i Trøndelag, der data fra både datasett 1 og 2 er benyttet. Analysen er vektet etter haugenes diameter. Som nevnt ovenfor vil høy verdi, både i konsentrasjonen og i punktene som forestiller storhaugene, fremstilles med rød farge, og med gradvis kaldere farger for lavere verdier. Materialet viser at området Levanger (Alstadhaug)-Verdal og Sparbu-Steinkjer er høyverdiområder og fremstår som sentre. Tydelige konsentrasjoner kan vi også se rundt Frosta-Skatval og Overhalla-Grong. I sistnevnte område finner vi de monumentale storhaugene på Bertnem, som teller 3 i antall over 40 m, storhaugen på Øyem med diameter på 50 m, og storhaugen på Værem, med tverrmål 36 m. På Værem finner vi også et ringformet tunanlegg. Langs kysten er det to områder som peker seg ut: Ørland på Fosenhalvøya og Fosnesvågen med Vestgården, Fosnes i Namdalen. Et tilsvarende område kan vi se ved Hov på Byneset, Trondheim, som ligger ved

utløpet av Gaulosen. Sett i denne sammenhengen er Herlaugshaugen på Leka, som er regionens største gravhaug med tverrmål på 64 m, en «anomali», da den befinner seg langt unna de øvrige tyngdepunktene. Selv om gravhaugen kan synes å ligge usentralt i dag, var beliggenheten i vikingtid svært sentral langs den viktigste ferdselsvegen i Norge: skipsleden eller «norvegen».

Figur 7. KDE-analyse av storhaugene i Inntrøndelag vektet etter diameter. Data fra datasett 1 og 2. Figure 7. KDE map of the large mounds in Inntrøndelag, including Frosta, Verdal and Steinkjer (≥ 20 m, N = 490, dataset 1 and 2). CC-BY 4.0

Subregional/lokal fordeling

I Figur 7 fremkommer et mer detaljert bilde av storhaugenes spredning i Inntrøndelag. Kartet visualiserer hvor tettheten av storhauger er størst. Tyngdepunktet i Verdalen er særlig konsentrert i området ved Stiklestad, rundt gårdene Lein, Hallem, Hegstad og Melby. Ved fjorden finner vi Trones med noen store gravrøyser. Mellom Trones og Stiklestad ligger Haug. Det finnes ikke noen storhaug på Haug i dag, men gårdsnavnet indikerer at det tidligere kan ha vært gravhauger her. I tidlig middelalder lå fylkeskirken på dette stedet, noe som kan styrke en mulig tilstedeværelse av storhauger, da de eldste steinkirkene som regel er bygget i eller i nærheten av jernaldersentrene. På Mære, ved Borgenfjorden, finner vi en annen viktig gård. Her er det påvist en mulig hall med funn av gullgubber fra yngre jernalder (Lidén 1969). Blotning i hovet er omtalt i flere sagatekster, og på 1100-tallet er det her fylkeskirken i Sparbyggjalag reises

(Brendalsmo 2006). Gravhaugene på gravfeltet ved Skei er ikke spesielt store, og lokalt er det ved Lian, Nordgård og Lønnum at man finner de større haugene. Skei omtales ikke i skriftlige kilder fra middelalderen som et viktig område. Det gjør derimot Egge i Steinkjer. Heller ikke på Egge er det storhauger, men gården omtales i sagaene og har rike funn fra perioden romertid (Kr.f.-500 e.Kr.) og vikingtid. De største haugene i Sparbyggjalag konsentreres til Vekre, Helge/By ved Steinkjer og Berg i Stod. Helge ligger på en landtunge mellom Snåsavassdraget og Steinkjernelva-Ogna. Her finnes en stor samling storhauger, en bautastein og steinring, som er tolket som et gravanlegg. Helge/By kan ha vært et senter av betydning på grunn av områdets funksjon som omlastingsplass for jern og andre produkter som ble fraktet på båt langs Snåsavassdraget. Stedet er derimot ikke omtalt i skriftlige kilder. En årsak til dette kan være at Helge/By kan være eldre enn Egge som sentralgård i yngre jernalder. På gården Berg i Stod ligger en monumental gravrøys som er 45 m i diameter. Mange av de største og mest prangende gravrøysene har vist seg å stamme fra første del av bronsealderen (1800 f.Kr.-500 f.Kr.) og er ofte knyttet til kysten. Gravrøysen på Berg er neppe fra bronsealderen siden den ligger så langt inne i landet, og kan ha en tidfesting til yngre jernalder siden den har nokså bratte sider og stor høyde.

Ut over disse omtalte storhaugsentrene er det for Trøndelags vedkommende særlig Lade som peker seg ut. Schøning (1979) omtaler en storhaug på 40 skritt (om lag 35-36 m) og 5 á 6 alen høy (ca. 3.5 m). Som vi ser av Figur 6 er Lade lite synlig i analysene, og det er ikke bevart storhauger eller større gravfelt i området i dag. Lade var antakelig en viktig gård for Ladejarlene under vikingtiden, selv om området først skal oppfattes som ledd i middelalderens økonomiske system når tyngdepunktene flyttes fra tidligere sentre lenger inne i Trondheimsfjorden og til munningen av Nidelven ved etableringen av Nidaros som by omkring 950 (Stylegar 2013).

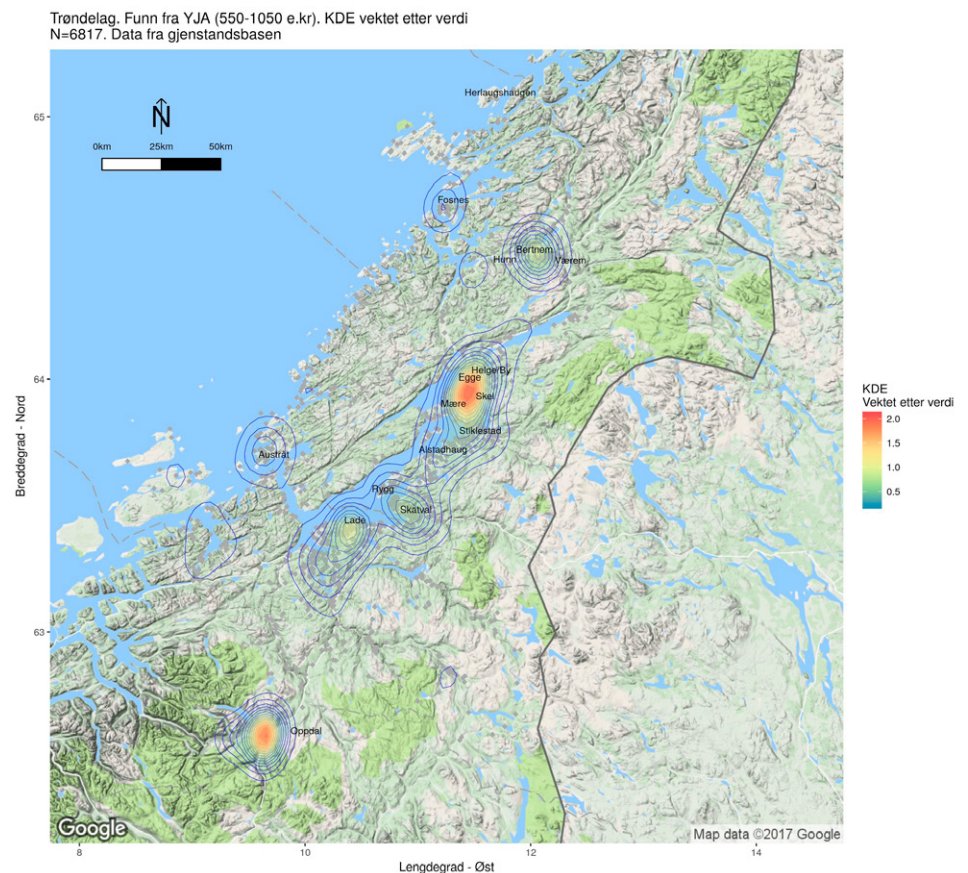
Storhauger, sentre og Frostatinget

Som gjennomgangen ovenfor viser, er Trøndelag landets sentrale storhaugregion (Figur 2 og 5). Om man ser på arbeidsmengden som konstruksjonen av én storhaug representerer, må byggingen av et slikt antall hauger ha representert en betydelig investering i arbeid og kapital (Bratt 2008). I flere tilfeller er det påtagelig at store mengder matjord er tatt fra området rundt haugen (Bratt 2008, Stamnes 2015). En viss glede over overdådig forbruk kan ha preget elitene i Trøndelag fra slutten av folkevandringstiden og frem til 900-tallet, manifestert i rike smykker, irske relikvieskrin og store gravhauger. Hva vi ser manifestert er et maktens språk.

Storhaugene i Nord-Trøndelag har en entydig plassering i landskapet på topper, rygger og sadler (Forseth 2015). Dette gjelder bl.a. noen av de mest kjente haugene som Alstadhaugen ved Levanger, gravhaugene ved Rygg og Island på Frosta, Olveshaugen på Helge/By i Steinkjer, samt gravhaugene på Bertnem i Overhalla. En forklaring på at gravhaugene i så stor grad bygges på høydedrag kan være at en slik beliggenhet er med på å fremheve monumentet. Fra en høyde får gravmonumenter bedre synlighet i landskapet. Det kan sees tydeligere fra avstand, på samme måte som man fra toppen av et slikt gravmonument kan se vidt og langt. Beliggenheten vitner om et bevisst forhold til hvordan monumentet skulle plasseres i landskapet. Derfor finner vi ofte gravene på strategiske posisjoner i forbindelse med ferdselsårer, langs skipsleden og elvesystemer.

Konsentrasjoner av hauger og gravfelt er særlig påtagelig ved sentrale knutepunkter. Gravhaugene var et signal til alle som ferdes forbi om at den som var gravlagt her var en mektig person. Monumenter virker ikke utelukkende visuelt, men også symbolsk. Det viktigste er kanskje hvordan de ble sett eller skulle sees, både i samtiden og ettertiden. Dermed har både størrelse, form og plassering i landskapet vært relevante faktorer å hensynta i anleggelsen av slike monumenter (Brøgger 1937, Ringstad 1988, Carver 2001, Bratt 2008).

Figur 8. KDE-analyse av funn fra yngre jernalder (merovinger- og vikingtid) i Trøndelag. Totalt antall (N) er 6817. Data fra datasett 3. Figure 8. KDE map of archaeological finds from the late Iron Age (537–1000 AD) in Trøndelag (N = 6817, i.e. artefacts with site coordinates). CC-BY 4.0

Noen unntak fra en slik dominerende beliggenhet finnes likevel. En stor gravrøys på Vinnan i Stjørdal ligger i en skråning mot sjøen; det samme gjelder Herlaugshaugen på Leka. Beliggenheten kan for førstnevnte peke mot en skipsbegravelse, mens det for sistnevnte finnes opptegetninger som sannsynliggjør en slik tolkning. Det er verdt å bemerke at til tross for at disse gravminnene ikke ligger på høydedrag, har de vært svært synlige sett fra skipsleden.

Vi har allerede sett at storhaugene på Innherred konsentreres rundt Verdal og Sparbu/Steinkjer. Går vi nærmere ser vi et tydelig senter ved Stiklestad, rundt gårdene Haug, Hallem, Lein og Hegstad (Figur 7). I Sparbu kan vi se et senter rundt Helge/By, i nærheten av dagens Steinkjer, samt en mindre konsentrasjon mellom Skei og Vist. I Eynafylket finner vi det markante tyngdepunktet av storhauger i området rundt Stiklestad. Vi ser også to store gravhauger på hver side av Straumen, som ligger ved innløpet til Borgenfjorden. Det sentrale Namdalen fremtrer også som et senter; det samme gjør området Frosta-Skatval.

På samme måte definerer storhaugene sentrumsområder langs kysten, men de er ikke like tydelige som i innlandet. På kartet i Figur 6 kan vi se konsentrasjoner til gårdene Fosnes og Vestgården, som ligger nord for Namsos. Fra Fosnes kan man enkelt ta seg innaskjærs til utløpet av Namsen, og dessuten mot nord til Nærøysundet og videre til Leka, der Herlaugshaugen som kjent befinner seg. Videre er det verdt å merke seg konsentrasjonen på Ørlandet, ved innløpet til Trondheimsfjorden. Lengre inne i fjordsystemet danner Haug og Hov ved Byneset, Trondheim, et storhaugmiljø sentralt beliggende ved utløpet av Gaulosen.

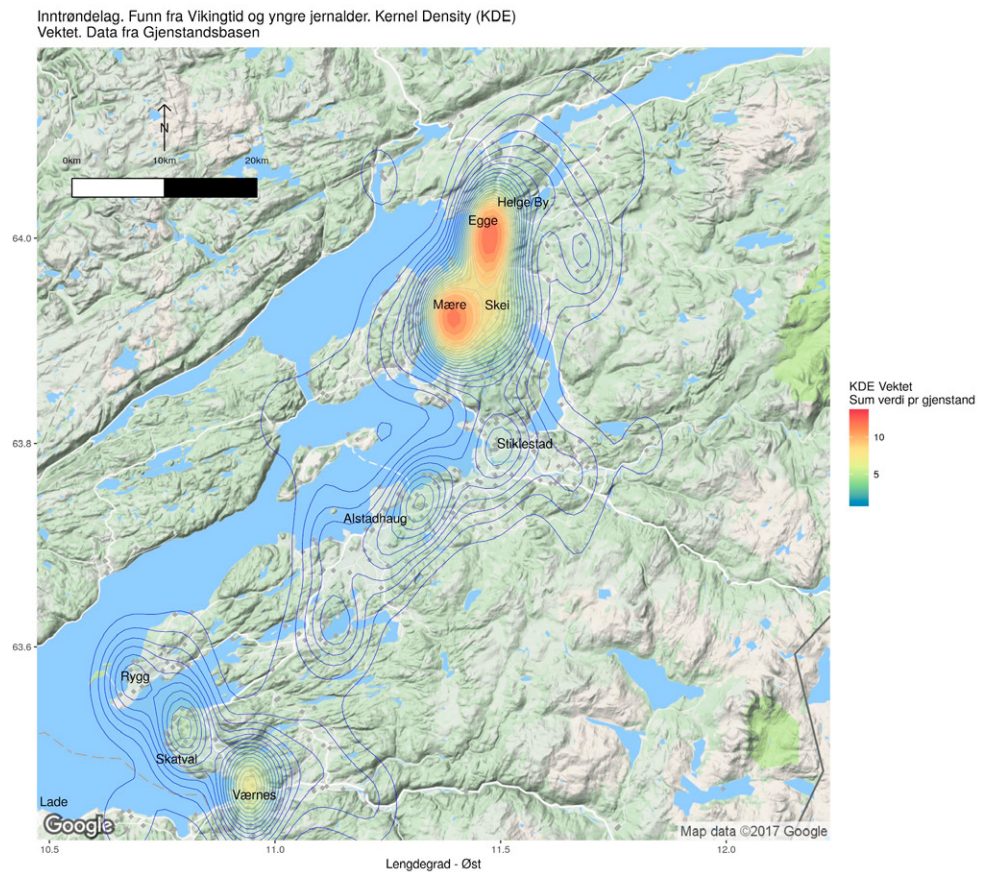
Resultater - gjenstandsmaterialet

For å komme et steg videre i å identifisere maktsentre vil vi sammenholde hauganalysene med gjenstandsfunn, både løsfunn og gravfunn. I Gjenstandsbasen er alle funn registrert med koordinater, som betyr at de i analyser kan behandles på samme måte som storhaugene. Datasett 3 har dannet utgangspunktet for KDE-analysene av gjenstandsmaterialet. Grunnlaget er gjenstander som er katalogisert med en datering til merovingertid (550-800) og vikingtid (800-1000). Gjenstandene er gitt verdi etter art og materiale slik at de kan vektes i KDE-analysen etter verdiene. På denne måten får gjenstander og materialer av antatt høy verdi høyere score, og dermed høyere vekt i analysen. Figur 8 og 9 viser geografisk konsentrasjon av funn fra yngre jernalder som resultat av KDE-analysen for henholdsvis Trøndelag og Innherred. Funnspredningen regionalt peker på områdene Overhalla-Grong, Steinkjer- Sparbu, Stjørdal, Nidaros-Lade og Oppdal som særlige tyngdepunkt (Figur 8).

Mindre konsentrasjoner ser vi i Ørlandet og Fosnes. Regionalt samsvarer den geografiske fordelingen av gjenstandsfunn med spredningen av storhaugene, og vi kan tale om områder som utgjør sentre.

Figur 9. KDE-analyse av funn fra yngre jernalder for Innherred, Stjørdal og Frosta. Data fra datasett 3. Figure 9. KDE map of archaeological finds from late Iron Age (537–1000 AD) for Innherred (Steinkjer – Verdal – Frosta). CC-BY 4.0

Oppdal skiller seg ut dersom vi sammenligner fordelingen av funn og storhauger (sammenlign Figur 8 med Figur 6). Oppdal er særlig tydelig som et område med store konsentrasjoner av funn, og i KDE-analysene får området høye verdier (rød farge). I Oppdalsområdet finner vi regionens tyngste konsentrasjon av utmarkskulturminner, noe som antyder at funnmengden hører sammen med Oppdals betydning for utmarksnæringer i yngre jernalder. Fra Oppdal har det gått ferdselsveier over Dovre til Gudbrandsdalen og Østlandet. Et tilsvarende mønster er ikke å spore i analysen av storhaugene. Vang er det største gravfeltet i Trøndelag, men antallet storhauger lokalt i Oppdal er ikke tilstrekkelig til at det kan sies å være et senter i yngre jernalder. Sognnes (1988) gjør lignende observasjoner; nemlig at Oppdal står i en særstilling da gjenstandsmaterialet indikerer at stedet har vært et sentrum, selv om antall storhauger taler imot dette.

Sognnes (1988, 1998) har gjort romlige analyser av gjenstandsmaterialet fra yngre jernalder i Trøndelag ved hjelp av rutenett og «trend surface»-modeller.

For materialet som helhet finner han høyverdiområder ved Verdal og deler av Sparbu (Mære). Sekundærområder finnes i Overhalla og Stjørdal, samt mindre sentre i Oppdal, Levanger, Steinkjer (Egge), Strinda og Melhus. Sognnes går ett skritt videre for å søke å identifisere sentrumsområder i regionen ved å se på geografisk fordeling av ulike grupper av gjenstandsmaterialet, som vektlodd og skattefunn, importvarer, hesteutstyr, samt fangst-, smie- og jordbruksredskaper. Funnspredningen av de ulike gjenstandsgruppene følger spredningen av det totale antall funn; fordelingen av importvarene sammenfaller med det som skiller seg ut som sentrumsområder når man ser på totalmengden av funn, mens det i disse områdene er et fravær av mer dagligdagse gjenstander, som jordbruks- og fangstredskaper (ibid.). Han konkluderer med at regionen har hatt flere senter med ulik størrelse og betydning: Inntrøndelags sentrum lå i nærheten av Verdalens munning, mens senteret i Uttrøndelag lå i Stjørdal. Namdalens senter var Overhalla.

Lokalt i Innherred peker sammenhengen mellom funn og storhauger på dominerende områder rundt dagens Steinkjer med en hovedvekt ved Lø, Trana, Egge og Helge/By, sammen med Skei, Mære og Lønnum (Figur 7 og 9). Mære vektet tungt i KDE-analysen på grunn av funnene av gullgubbene under Mære kirke. Gullgubber er ørsmå, tynne gullblikk med mønster i relieff (Lidén 1969, 1999, Mannering 2006). Gullgubbene på Mære ble funnet i et stolpehull i et bosetningslag fra yngre jernalder, og dateres av Mannering til 800-900-tallet (Mannering 2006: 40–41). Overraskende viser analysen at Stiklestad-området har en svakere tetthet av funn enn av storhauger, og er omtrent ikke synlig i KDE-analysen av funn (Figur 9). Som vi så på antallet storhauger er Verdal og området rundt Stiklestad et sterkt senter som utpeker seg lokalt i KDE-analysen av storhauger (Figur 7). Videre viser analysene tydelige sammenfall for både funn og storhauger i Overhalla-Grong og Frosta-Skatval-Stjørdalshalsen. I Stjørdal viser funnene til et tyngdepunkt i Stjørdalselvas utløp (Figur 9). Likeledes fremstår Levangerområdet med en konsentrasjon av gjenstandsfunn. I nærheten av Levanger finnes både Halstein bygdeborg og Alstadhaugen, som viser til tilstedeværelse av både forsvarsfunksjoner, handel og politisk makt. Det foreligger en datering av et kulturlag i sentrum av Levanger til 1100-tallet, som indikerer at Levanger ble etablert som ladested på denne tiden (Brendalsmo & Stylegar 2013). Ut fra KDE-analysene av funnmaterialet fremstår de senere ladestedene, Steinkjer og Levanger, som sentralområder i yngre jernalder, men dersom vi ser på totalen av funn og storhauger er det Steinkjer som dominerer.

Diskusjon

Datering

Gravgods, form og størrelse kan bidra til datering av haugene. Skikken med haugbygging opptrer allerede i bronsealderen, men forsvinner i førromersk jernalder (500 f.Kr.-0 Kr.f.), før den gjenopptas i romertid og benyttes gjennom hele jernalderen. Som regel er det gravgodset som danner haugenes dateringsgrunnlag, men vi kan si noe generelt om tidfesting ved å se på formen. I eldre jernalder er gravhaugene lave i forhold til diameteren, og har gjerne kantmarkeringer i form av fotkjeder eller fotgrøfter⁸. Gravhaugenes tverrmål varierer i dette tidsrommet fra 2 m og opptil 30 m, men i slutten av perioden forekommer også monumentale gravhauger på over 90 m i diameter. Gravhaugene i yngre jernalder har stor høyde i forhold til diameteren, populært beskrevet i registreringsrapporter som hauger med «toppet» profil. I denne perioden ser vi også et utall gravformer; haugene kan være runde, lange, trekantede og stjerneformede (Østmo & Hedeager 2005).

Det er få dateringer av storhauger i regionen. Haugbrott, det vil si inngrep i gravhauger, synes å ha foregått i flere storhauger, blant annet ved Alstadhaug og i Olveshaugen på Helge/By. Storhaugene på Lein, Hallem og Hegstad synes ikke å vise spor etter slik plyndring, og heller ikke haugene på Bertnem eller Øyem. Et fåtall av storhaugene i Trøndelag har blitt fagmessig undersøkt ved arkeologiske utgravninger (Myhre 2015), og vi må i stor grad nøye oss med analogier fra andre regioner i Norge og Skandinavia. Noen sikre dateringer har vi imidlertid. Under E6-utgravningene i Steinkjer ble en rik båtgrav fra vikingtid avdekket i en stor gravhaug (Grønnesby 2012). Graven var anlagt over en eksisterende gravrøys med tidfesting til eldre jernalder. En annen storhaug ble undersøkt i 2008 på Hallem i Verdal (Birgisdottir 2009). Gravhaugen var anlagt på en terrassekant og var i ferd med å rase ut. Haugen hadde bratte sider og var over 30 m i diameter. Langs periferien av haugen ble det påvist en eller to graver fra eldre jernalder. Muligens er haugen bygget over en eldre haug eller anlagt delvis over en eldre grav. På gården Rygg på Frosta ble det i 1847 undersøkt en gravhaug på 23 m (Binns 1997). Her fant man en rik grav med tre båter plassert over en eldre gravrøys. Haugen er datert til vikingtiden. I samtlige av de tre tilfellene var det anlagt flere graver i samme gravhaug. Haugene var opprinnelig anlagt i eldre jernalder for så å bli gjenbrukt i yngre jernalder, da de samtidig ble utvidet i

---

⁸ En fotkjede er en samling av steiner som er lagt rundt haugen. En fotgrøft er en grøft som er anlagt rundt haugens omkrets.

---

diameter og høyde til å bli en storhaug. Av daterbare gjenstandsfunn kan vi nevne at det i Alstadhaugen på Alstadhaug i Levanger skal være funnet en skjoldbule med spiss form. Slike dateres vanligvis til romertid, noe som har bidratt til å datere haugen til eldre jernalder (Stenvik 2005). Stylegar har imidlertid pekt på at lignende skjoldbuler kan opptre fra 600-tallet e.Kr., det vil si yngre jernalder (Frans-Arne Stylegar, pers.med.). Hagens form antyder også en tidfesting til yngre jernalder (Brøgger 1937, Bratt 2008: 108ff).

Storhaugmiljøer i det øvrige Norge

Brøgger (1937) fremhever at tyngden av storhaugene er å finne i området Opplandene-Ringerike. Han daterer haugene til 6.-7. århundre, og påpeker at de ligger enkeltvis, det vil si at vi sjelden finner mer enn én storhaug pr. lokalitet.

Det mest kjente storhaugmiljøet i Norge er gravfeltet ved Borre i Vestfold (ibid., Myhre 2015). Flere av gravhaugene på Borre ble nærmere undersøkt i 1989-1990 i forbindelse med gjennomføringen av det tverrfaglige Borreprosjektet. Små snitt ble gravd inn i haugene og materiale fra opprinnelig overflate, gravanlegg og plyndringslag ble datert. Gravfeltets største hauger synes å være bygget en gang etter midten av 600-tallet e.Kr. og frem til starten av 900-tallet (Myhre 1992, 2000, 2015). Den yngste storhaugen inneholder en skipsbegravelse fra ca. 900. Undersøkelsene viste ellers at det ble bygd én haug pr. generasjon, og at fra 900-tallet ble nye graver anlagt i de eksisterende haugene (Myhre 2015). På samme felt ble en gravhaug undersøkt i 1852 av Nicolaysen. Graven er datert til overgangen mellom 800- og 900-tallet. Skipsgravene fra Oseberg, Gokstad, Avaldsnes og Myklebust på Eid stammer også fra yngre jernalder. Det viser at det er overveiende sannsynlig at lignende gravanlegg i Trøndelag er fra samme periode.

Området rundt Åker ved Hamar har stor tetthet av monumentale gravhauger og rike funn særlig fra perioden 500- og 600-tallet (Brøgger 1937, Hagen 1985). Landets største gravhaug er derimot Raknehaugen i Ullensaker, Akershus. Den fremstår i dag som 95 m i diameter og med total høyde på 19 m. Den er bygget på et lite, ujevnt platå, slik at reell diameter nok er nærmere 77 m og høyden er 15 m. Dendrokronologisk datering av tømmeret som er benyttet i konstruksjon av haugen daterer byggingen av haugen til året 552 e.Kr. Haugen er ikke fullstendig undersøkt, og det eneste innholdet som ble påvist i kjernen av haugen var en enkel brannbegravelse (Hagen 1997, Skre 1997b).

Peter Bratt (2008: 108ff) har gjort en grundig gjennomgang av storhaugene i Mälardalen, Sverige. I dette området er fordelen den, at det er gjennomført flere undersøkelser slik at det foreligger sikrere dateringer (ibid., tabell s. 110). I Mälardalen er det til sammen 56 storhauger, hvorav 10 kan dateres til 300-550 e.Kr. Rundt 20 hauger er daterbare til merovingertid (vendeltid) og 26 gravhauger er tidfestet til vikingtid.

Ut fra de foreliggende analogier som er presentert over, og de få dateringene som finnes av storhauger regionalt i Trøndelag, mener vi at det er gode grunner til å anta at storhaugene med bratte sider og «toppet» profil i all hovedsak skal dateres til yngre jernalder.

Herlaugshaugen

Herlaugshaugen på Leka, som er regionens største gravhaug, er en av storhaugene vi har flest opplysninger om. En av de mer fantastiske historiene knyttet til en storhaug er den om kong Herlaug, som heller ville bli hauglagt enn å miste verdigheten som konge. Broren Hrollaug valgte annerledes og frasa seg kongeverdigheten for å bli jarl underlagt kong Harald Hårfagre. I Snorres Kongesagaer beskrives det hvordan brødrene lar bygge haugen. Det fortelles om en omfattende byggeaktivitet, der man brukte tre somre på å konstruere haugen, som var murt av stein og bygget med kalk og treverk. I tillegg ble det holdt en seremoni der Herlaug rullet seg ut av kongssetet og frivillig gikk i haugen med 11 mann.

Haugen ble i flere omganger undersøkt på 1700-tallet, sterkt tilskyndet av historiker Schøning. I «Topographisk Journal», bind 6 beskriver Oberst Sommerschild hvordan han tolker funnene fra sin «utgravning» i 1778: det ble påtruffet tre rom eller kammer, hvorav det i det ene ble funnet et skjelett lent mot den ene veggen (Sommerschild 1797 s.178ff). Av gjenstander ble det funnet et sverd. Beskrivelsen minner om gravkamrene i haugene på Tune, Oseberg og Gokstad. Disse var bygget av tre og over var det lagt en kjernerøys av stein. Det er mulig at det er dette Sommerschild og Lehne observerer som «rom» eller kammer, og at det dermed er en skipsbegravelse vi snakker om. Andre undersøkelser viser at Herlaugshaugen forøvrig er bygget ved å fjerne store mengder matjord i umiddelbar nærhet av haugen. Et arbeidslag under ledelse av løytnant Lehne grov i 1775 nær midten av haugen og fant følgende stratigrafi fra toppen og ned:

1. 1 favn (188 cm) med sand
2. ½ alen (31 cm) med kull eller kullblandet sand
3. ca. ½ favn (94 cm) med sand
4. ½ alen (31 cm) med kull
5. 1 ½ favn (282 cm) med sand.

Fra disse opplysningene kan vi si noe om opprinnelig høyde på haugen. Til sammen utgjør lagdelingen 6,26 m. I tillegg kommer steinrøysa som kan ha hatt en høyde på 1/3 av dette (2,08 m). Totalt ville det ha gitt haugen en høyde på ca. 8,5 m (Stamnes 2015). På grunn av fotgrøften har Herlaugshaugen en høyde sett fra sjøsiden på om lag 12,5 m. Samme virkning har fotgrøften hatt å si for diameteren; den er 63 m, men fremstår større på grunn av grøften. Dette viser at man ved «enkle» virkemidler har skapt et monument som fremstår mer ruvende enn det i virkeligheten er (Stamnes *ibid*).

Herlaugshaugen ble i 2012 gjenstand for en undersøkelse med georadar og elektrisk resistivitetstomografi (*ibid*). Metodene kan brukes til å få oversikt over stratigrafiske forhold og dermed den indre oppbyggingen av en gravhaug. På grunn av gravingene på 1700-tallet kan vi i dag vanskelig avklare gjennom geofysiske undersøkelser hvorvidt haugen inneholdt en skipsbegravelse. Derimot antyder haugens plassering i landskapet, formen, størrelsen, optegnelser om gravkamrene, samt funn av jernsøm og klinknagler i haugfyllet, at dette er en skipsbegravelse fra vikingtiden.

Storhauger og forholdet til tinget

Ved flere av sentrumsområdene som storhaugene definerer finner vi ringformede tunanlegg, som kjennetegnes ved at de består av hustufter gruppert omkring en sentralplass (Iversen 2015). Tunanleggene knyttes tradisjonelt til høvdinggårder eller har blitt tolket som forlegninger av militær art, men kan antagelig også vise til tidlig tingorganisering (Iversen 2015, 2016, se også Iversen dette bind). Ringformede tunanlegg er kjent fra sentre i andre regioner, som Tjøtta ved Alstahaug, Nordland. Når tunanleggene finnes sammen med monumentale gravhauger, peker de seg ut som maktsentre og tidlige tingsteder. Det er lett å tenke seg at dette har gitt noe av grunnlaget for fremveksten av tinget siden vi kan ha å gjøre med en sterk elite med politisk lederskap med grunnlag i erfaring med haugbygging, handelsferder og plyndringstokter. Man kan se for seg at en slik elite måtte ha hatt behov for å drøfte og avklare konflikter, for så å stå sterkt sammen mot kongemakten. I Nord-Trøndelag finnes det ringformede tunanlegg ved Hegstad i Verdal, Skei i Sparbu og Værem i Grong. Det ringformede tunanlegget på Hegstad ligger omtrent midt i storhaugsenteret i Verdalen. Tuftene på Hegstad er datert til yngre jernalder; det samme gjelder Skei og Værem (Herje 1997, Stenvik 2001, Strøm 2007, Iversen 2015). På Skei ligger tunanlegget på en

flate midt i gravfeltet. Mot nord og sør stiger terrenget og sørøst for tunanlegget finnes et område der det ikke er anlagt gravhauger. Dette kan ha fungert som et samlingsområde, der det for eksempel ble holdt ting. På Hegstad og Værem finnes gravhauger på minimum 35 m i diameter. Sannsynligvis er det en sammenheng i tid mellom haugene og tunanleggene, men orienteringen av tuftene på Skei, Værem og særlig Hegstad antyder at haugene er eldre enn tuftene. På Skeifeltet i Sparbu synes det ikke å være begravelser som er eldre enn merovingertid og gravfeltet regnes som et rent gårdsgravfelt fra yngre jernalder (Stenvik *ibid*, Forseth 2010).

Bygging av storhauger kan sees som en reaksjon på uroligheter i samfunnet, enten av politisk, religiøs eller etnisk art, en «stressreaksjon» mot endring. For hvert monument må vi søke drivkraft og motiv bak byggingen for å finne en god tolkning. Carver (2001) mener at haugbygging i de angelsaksiske områdene på 600-tallet er en reaksjon mot, og et ideologisk svar til kristendommens misjonering. I de skandinaviske landene er den muligens motivert av intern rivalisering (*ibid.*). Eksterne stressfaktorer som klimakatastrofen i 537 (Büntgen 2016, Iversen 2016), kombinert med økende konflikter og plyndring kan bidra til å forstå oppkomsten av ringformede tunanlegg og bygdeborger, og kan være del av bakgrunnen for at man har behov for steder å avgjøre judisielle spørsmål. Det kan forklare hvorfor det i denne perioden etableres tingsteder.

Samfunnet i jernalderen var lagdelt og styrt av småkonger med en løs organisering der makt kunne bygges opp, men også tapes raskt i urolige tider med militært og politisk stress (Ramqvist 2012). Ramqvist ser på fordelingen av gjenstandsfunn og gravhauger i Medelpad, Sverige og særlig det han kaller den nordre bygden, som har fire bosetningsområder: Tunadalen, Ljustadalen, Västlandsdalen og Timrådalen. Han antar at området ble styrt av en eller et antall stormannsslekter som hadde kontrollen over distribusjonskanalene forbundet med Indalselvens munning (*ibid.*). Ut fra materialet identifiserer han ulike sjikt og funksjoner fordelt i landskapet: Tunadalen er et kultisk eller judisielt sentrum, siden det her er gjort funn av tingsteder i forbindelse med storhauger. Her ligger også det største gravfeltet i området. Ljustadalen har den tetteste konsentrasjonen av gravhauger og gravfelt, men har ellers et agrart preg. Västlandsdalen er et sosio-økonomisk og politisk sentrum. Her dominerer storhaugene kulturminnebildet fullstendig, og det er gjort flere funn av importvarer, særlig av glass og sølvdepot (mynter). Timrådalen oppviser et militært uttrykk med flere større gravfelt, samt gull- og våpenfunn (*ibid.*).

Våre analyser viser at konsentrasjonen av storhauger og funnmaterialet for øvrig antyder at det har eksistert flere sentre. Det er ikke utenkelig at de ulike sentrumsområdene har hatt ulikt grunnlag for makt og dermed har hatt ulike funksjoner. Stenvik (1994) har sett på fordelingen av gravhauger i Inntrøndelag og funnet et tilsvarende mønster som Ramqvist (2012) finner for den nordre bygden i Medelpad. Stenvik identifiserer sentrumsområder til Egge, Dalem/Skei, Mære og Stiklestad. Han viser til at Egge ligger strategisk til med tanke på kontroll av ferdsel og dermed kan ha vært et sted for vareutveksling, lik det Ramqvist kaller det sosio-økonomiske sentrum. Dalem/Skei har ikke sjøkontakt, men er det geografiske midtpunktet i regionen. Eksistensen av flere bygdeborger og et ringformet tunanlegg i tillegg til konsentrasjon av gravhauger kan vise til militær makt. Stenvik (1994) mener at Mære kan ha hatt religiøse funksjoner, da hovet er kjent blant annet fra sagalitteraturen. Han peker videre på at hovet muligens har tjent flere fylker og finner her en parallell til tingstedet på Frosta. Stiklestad peker seg også ut som sentrum, da det ligger kommunikasjonsmessig gunstig i landskapet. Det samlede byggevolumet for haugene ved Stiklestad er 34000 m³ (Stenvik 1994).

Brøgger (1937) skiller mellom kongshaugen som kongelig høysete, der kongen sitter når han utøver sin kongelige myndighet, og kongshaugen som gravhaug. Disse trenger ikke å være den samme haugen. En slik tolkning kan ha støtte i materialet dersom noen av de største haugene er funntomme. Kongshaugsetet viser til et «sakralt kongedømme» i folkevandringstiden (ca. 400-570 e.Kr.) versus merovinger- og vikingtidens militære kongedømme (Brøgger 1937).

Analysene kan vise en sammenheng mellom vikingtidens politiske sentre og handelssentre på Innherred. Når Verdalen ikke blir et ladested kan årsaken ligge i logistikk og havnemuligheter. Både Steinkjer og Levanger kan vise til langt bedre havneforhold for et ladested, særlig når skipene mot slutten av vikingtiden blir større. Verdalen, og vi tenker da på Stiklestad-området, kan under sen vikingtid ha mistet sin betydning som handelssenter (ladested), men det kan fortsatt ha vært et viktig politisk senter. Storhaugene på Hegstad, Lein, Hallem og Melby viser at dette området må ha huset noen av de mest aktive storhaugbyggerne, dersom vi aksepterer hypotesen om at haugene hører hjemme i yngre jernalder. Tuftenes plassering i forhold til storhaugene på Hegstad indikerer at tunanlegget er bygget senere enn haugene. Kombinasjonen av storhauger og det ringformede tunanlegget er med på å bygge opp under Stiklestad som et politisk sentrum.

Konklusjon

De store gravhaugene er monumenter som viser makt og politiske ambisjoner. I Trøndelag viser antallet og fordelingen av storhauger og gjenstandsfunn i landskapet at det finnes flere maktsentre i yngre jernalder. Basert på tidligere analyser av storhauger og kongshauger i andre norske regioner, samt for Mälardalen i Sverige, er de fleste storhaugene med bratte sider og diameter over 20 m i regionen antakelig bygget i yngre jernalder. Storhaugene har trolig hatt ulike betydninger gjennom perioden; først som graver og til slutt kanskje som «tinghauger».

Fra sen folkevandringstid kjenner vi til at storhaugbyggingen i andre områder intensiveres, for eksempel byggingen av haugene i Uppsala og Raknehaugen (Skre 1997b, Bratt 2008). Det samme skjer antageligvis også i Trøndelag. I romertid og folkevandringstid er det sannsynlig at den omfattende jernproduksjonen i regionen har ført til en konsentrasjon av makt gjennom kontroll over eksport av jern (Prestvold 1999, Stenvik 2005, 2017). Denne eliten har investert overskudd i jord og i import av utenlandske luksusgjenstander, for eksempel praktfulle spenner av reliefftypen, noe Dalemspenner er et godt eksempel på (Hedeager 2015). Det gjelder også andre kostbare gjenstander som glassbegre fra grenseområdene mot det Vest-Romerske riket, Bysants og Krimhalvøya. I denne perioden finner vi i tillegg rike våpengraver (Farbregd 1980, Stylegar 2015).

Klimakatastrofen i 536-537 førte ikke bare til umiddelbare virkninger som dårlige avlinger, men kan også ha bidratt til at den justinianske pesten ble spredt i befolkningen på grunn av dårlige ernæringsforhold i kjølvannet av katastrofen (Gräslund og Price 2012, Löwenborg 2012, Iversen 2016). I tillegg til en generell klimaforverring i perioden etter 600 e.Kr., har vi også indikasjoner på flere lignende episoder (Büntgen 2016). En dramatisk innledning i 536-537 kan ha gitt en langvarig knekk i et jordbrukssamfunn nesten uten mulighet til å erstatte åkerbruk som matkilde, særlig når ettertiden preges av dårligere klima og epidemier. Pest er ofte relativt kontrollerbart selv i enkle jordbrukssamfunn, men en akutt sultkatastrofe med påfølgende dårligere tilgang til mat vil svekke befolkningens generelle helse, og gi pestepidemier et hardere forløp (Benedictow 1992). Ustabilitet i mattilgangen blant befolkningen kan ha ført til at samfunnet og elitene ble satt under stress. Befolkningen kan ha blitt drastisk redusert (Iversen 2016). Som en konsekvens kan også elitene i Trøndelag blitt redusert og fått større behov for å legitimere sin posisjon (Iversen 2016: 71). Konkurransen mellom ulike sentre og ulike ætter kan ha gjort haugbyggingen til en strategi for å vise frem makt.

Vi mener å kunne påvise to hovedsentre for storhaugbygging i Trøndelag:

- Verdal, særlig området rundt Stiklestad med gårdene Lein, Hallem, Hegstad og Melby.
- Steinkjer, særlig området rundt Skei med gårdene Helge/By, Lønnum, Nordgård og Lian, samt Vekre i Henning.

Videre kan vi peke på to sekundære sentrumsområder:

- Overhalla-Grong med gårdene Bertnem, Øyem og Værem. På Værem finnes også et ringformet tunanlegg.
- Området Frosta-Skatval. Storhauger finnes på gårdene Rygg og Island på Frosta, samt Vinnan og Auran på Skatval.

Fire tertiære sentre kan også fremheves:

- Ørlandet med Viklem-Austråt.
- Haug og Hov på Byneset i Trondheim, ved utløpet av Gaulosen.
- Fosnes med gårdene Fosnes og Vestgården.
- Leka har to store hauger, Herlaugshaugen ved Skei og storhaugen på Madsøya.

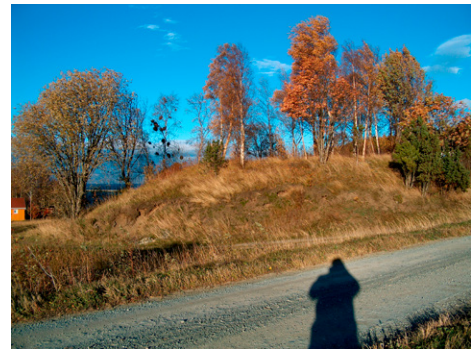
Ser vi på sammenhengen mellom funnområdene og tingstedet på Frosta fremstår ikke området rundt Frosta og Skatval som et av de primære sentrumsområdene i regionen, men som et av de viktige sekundære. Det dominerende området for haugbygging, og antakelig det viktigste politiske og økonomiske senteret ligger i Innherred. Ser vi bort fra Innherred er det to sentre som skiller seg ut, nemlig Frosta-Skatval og Overhalla-Grong (Figur 6 og 8, 7 og 9). Tertiære sentre finner vi langs kysten og i fjordsystemene. Analysene viser at Stjørdal ikke er et like stort tyngdepunkt som Sognnes konkluderer med i sine analyser (1988). Tingstedet på Frosta kan ha vært et naturlig kompromiss, både geografisk og politisk, når et felles ting skulle plasseres. Frosta ligger midt i Trondheimsfjorden, omtrent midt mellom Verdal og Stjørdal. Plasseringen kan være et logistisk kompromiss da området peker seg ut dersom man ser på behovet for å kunne nå tingstedet like enkelt fra alle deler av regionen. Sognnes' funnspredning viser en tydelig todeling til Inn- og Uttrøndelag, som delvis er topografisk betinget. Anleggelsen av tinget kan derfor også være et politisk kompromiss; mellom de mektige Innherredsættene og ladejarlene med kystbaserte ætter. Frosta kan på denne måten ha vært «nøytral» og upolitisk grunn mellom de gamle sentrene i Verdal og Stjørdal.

Figur 10. Storhaugen på Rygg, Frosta.
Foto: Lars Forseth. Figure 10. Large
burial mound at Rygg, Frosta. Photo:
Lars Forseth. CC-BY 4.0

10

Figur 11. Storhaugen på Island, Frosta.
Foto: Lars Forseth. Figure 11. Large
burial mound at Island, Frosta. Photo:
Lars Forseth. CC-BY 4.0

11

En diskusjon hvorvidt det skjer en forflytning av sentre i vikingtiden, fra Innherred til Lade og Nidaros, har stått sentralt i faglitteraturen (Sognnes *ibid.*). Sandnes (1967, 2000) hevder at det var vikingtidens handel og plyndring utenlands som gjorde at Nidaros med Lade fikk forrang. Det er ikke usannsynlig at det har skjedd en maktforskyvning i regionen i løpet av perioden. Ladejarlene kontrollerer på denne tiden Lade, og det er av enkelte antydning at Håkon Ladejarl like godt kan være Trondheims grunnlegger som Olav Tryggvason (Stylegar 2013). Kan en slik maktforskyvning være bakgrunnen for etableringen av tinget på Frosta? Frosta ligger i Strindafylket, som i tillegg omfatter Lade, Strinda, Ørene og Nidarneset. Kanskje det er Ladejarlene som får etablert tinget og velger en beliggenhet til Frosta? Fra midten av 800-tallet etablerer Ladejarlene seg som de mektigste i Trøndelag. På Lade er det kun kjent én storhaug omtalt i Schøning (1979). På Frosta finnes det flere (Figur 10 og 11). Kanskje er Frosta det naturlige senteret i Strindafylket - og gjennom dette det naturlige stedet å legge tinget - hvis vi tenker oss at Ladejarlene også spilte en viktig rolle i denne avgjørelsen.

Litteratur

- Banning, E.B.** 2002. *Archaeological survey*. – Kluwer Academic, New York.
- Benedictow, O.J.** 1992. *Plague in the late medieval Nordic countries : epidemiological studies*.
- Binns, K.S.** 1997. Hov, ting og kirke - tanker omkring Frostatingets fremvekst og lokalisering. – *Årbok for Nord-Trøndelag historielag* 74 (1997): 134–51.
- Birgisdóttir, B.B.** 2009. Staselig begravelse i skadet gravhaug. – *SPOR*, 2009 (1).
- Bratt, P.** 2008. Makt uttryckt i jord och sten: stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern. – *Stockholm studies in archaeology* 46. University of Stockholm, Stockholm.
- Brendalmo, J.** 2006. Kirkebygg og kirkebyggere: byggherrer i Trøndelag ca. 1000-1600. Bd. 30/2006. Perspektiv: 17 x 24. – Oslo.
- Brendalmo, J. & Stylegar, F.-A.** 2013 (red.). *Levangerhistorier*. – Novus, Oslo.
- Brøgger, A.W.** 1937. *Gullalder*. – Viking: 137–96.
- Bugge, A., Hertzberg, E., Johnsen, O.A., Nielsen, Y., Sars, J.E. & Taranger, A.** 1909. *Norges historie fremstillet for det norske folk*. – Aschehoug, Kristiania.
- Büntgen, U., Myglan, V.S., Ljungqvist, F.C., McCormick, M., Di Cosmo, N., Sigl, M., Jungclaus, J., et al.** 2016. Cooling and Societal Change during the Late Antique Little Ice Age from 536 to around 660 AD. – *Nature Geoscience* 9 (3): 231–36. doi:10.1038/ngeo2652.
- Carver, M.O.H.** 2001. Why that? Why there? Why then? The politics of Early Medieval Monumentality». s. 1-22 i: Hamerow, H., MacGregor, A. & Cramp, R. (ed.) *Image and power in the archaeology of early medieval Britain: essays in honour of Rosemary Cramp*. Oxford.
- Carver, M.O.H.** 2009. *Archaeological investigation*. – Routledge, London.
- Charpentier, A.** Ewen Gallic. Kernel Density Estimation with Ripleys Circumferential Correction. 2013. <hal-00772509v4> lest 7.08.2017 <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00725090v4>
- Farbregd, O.** 1980. Perspektiv på Namdalens jernalder. *Undersøkingar på Veiem, Sem, Værem og Bertnem*. – Viking 43: 20–80.
- Forseth, L.** 2010. Skeifeltet – nytt lys over gammelt gravfelt! – *Årbok for Sparbu Historielag* 2010. <http://www.sparbuhistorielag.com/index.html>.
- . 2011. Nye funn av fornminner i Sparbu. Resultater fra registreringer, flyfoto og laserskanning siden 2005. – *Årbok for Sparbu Historielag* 2011. <http://www.sparbuhistorielag.com/index.html>.
- . 2014. LiDAR heights of burial mounds and cairns. rapidlasso GmbH. november 11. <https://rapidlasso.com/2014/11/11/lidar-heights-of-burial-mounds-and-cairns/>.

- . 2015. Landskapet rundt Dalem. – s. 103–118 i: Hedeager, L. (red.). Dalemfunnet. Norske Oldfunn, XXX. Kulturhistorisk museum Universitetet i Oslo, Oslo.
- Gräslund, B. & Price, N.** 2012. Twilight of the gods? The ‘dust veil event’ of AD 536 in critical perspective. – *Antiquity* 86 (332): 428–443.
- Grønnesby, G.** (red.) 2012. Graver i veien. Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer. VITARK 8. Acta Archaeologica Nidrosiensia. Tapir, Trondheim.
- Hagen, A.** 1985. Hedenske hauger og kristne kirker øst for Mjøsa. – Fortidsminneforeningens årbok.
- Hagen, A.** 1997. Gåten om kong Raknes grav: hovedtrekk i norsk arkeologi. – Cappelen fakta. Cappelen, Oslo.
- Hedeager, L.** 2015. Prolog. Dalem i et europæisk perspektiv. - s. 9-18 i: Hedeager, L. (red.). Dalemfunnet. Norske Oldfunn, XXX. Kulturhistorisk museum Universitetet i Oslo, Oslo.
- Herje, T.** 1997. Værem i Grong: et ringformet tunanlegg : Værem, Grong kommune. – Bd. 10. Fotefar mot nord. Nord-Trøndelag fylkeskommune, Steinkjer.
- Iversen, F.** 2015. Hålogaland blir en rettskrets. – *Heimen* nr. 02: 101–116. http://www.idunn.no/ts/heimen/2015/02/haalogaland_bli_r_en_rettskrets.
- . 2016. Estate division: Social cohesion in the aftermath of AD 536-37. - s. 41-75 i: Iversen, F. & Petterson, H. (red.). *The agrarian life of the North 2000 BC - AD 1000: studies in rural settlement and farming in Norway*. Portal, Kristiansand.
- Lidén, H.E.** 1969. From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Excavation of Mære Church in Trøndelag. – *Norwegian Archaeological Review* 2: 3–22.
- Löwenborg, D.** 2012. An Iron Age shock doctrine – did the AD 536-7 event trigger large-scale social changes in the Mälär valley area? – *Archaeology and ancient history* nr 4, Uppsala universitet. Uppsala.
- Myhre, B.** 1992. Bosetning og politisk organisasjon i Vest-Norge før vikingtid. – s. 155-179 i: Mikkelsen, E. & Larsen J.H. (red.). *Økonomiske og politiske sentra i Norden ca 400-1000 e. Kr.: Åkerseminaret, Hamar 1990*. – Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke nr.13, Oslo.
- Myhre, B.** 2000. Germanske kongedømmer ved grensen til to imperier. – s. 41-54 i: Kramer, E., Stoumann, I., & Greg, A. (red.). *Nordsøens konger, Nordsjøens konger år 250-850*. Esbjerg og Stavanger.
- . 2015. Før Viken ble Norge. Borregravfeltet som religiøst og politisk arena. – *Norske Oldfunn, XXXI*. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Prestvold, K.** 1999. Trøndelag i støpeskjeen: jernproduksjon og sosial organisasjon i Nord-Trøndelag mellom 350 f. Kr. og 500 e. Kr. – *Gunneria* 75: 1-144.
- Ramqvist, P.** 2012. Geosocial diversitet under folkvandringstiden. Idéer utgående frå Medelpad. – *Arkeologi i Norr*, nr. 13: 75–103.

- Ringstad, B.** 1986. Vestlandets største gravminner: et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra. Upublisert magistergradsavhandling Universitet i Bergen, Bergen.
- . 1988. Aslaksteinen - landets eldste bygdeborg? – I Romsdal Sogelag Årsskrift 1988: 29-47. Molde.
- Risbøl, O.** Amundsen, H.R., Bollandsås, O.M. & Nesbakken, A. 2011. Flybåren laserskanning til bruk i forskning og til forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Dokumentasjon og overvåking av kulturminner. – NIKU oppdragsrapport 45/2011.
- Risbøl, O.** & Gustavsen, L. 2016. Bruk av luftbåren laserskanning (lidar) i arkeologien. Håndbok. – NIKU
- R Core Team** 2016. R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing. Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.
- Sandnes, J.** 1967. Trøndelags eldste politiske historie. – Historisk Tidsskrift 46: 1-20.
- . 2000. Trøndelags eldste politiske historie igjen. – Historisk Tidsskrift 79: 397-402.
- Schøning, G.** 1779. Reise som giennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestets Kongens Bekostning er gjort og beskreven. – Tapir, Trondheim.
- Skjelsvik, E.** 1998. Registrering av fornminner for det økonomiske kartverket 1963-1994. – Bd. NIKU, Oslo.
- Skre, D.** 1997a. Haug og grav. Hva betyr gravhaugene. – s. xx i: Christensson, A. (red.). Middelalderens symboler. Bd. 11. Kulturtekster (trykt utg.). Senter for europeiske kulturstudier.
- . 1997b. Raknehaugen. En empirisk loftsrydding. – Viking: 7–42.
- Sognnes, K.** 1988. Sentrumsdannelser i Trøndelag: en kvantitativ analyse av gravematerialet fra yngre jernalder. – Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser nr 12. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015031808033.
- . 1998. Trondheim før Nidaros: Trøndelags vikingtid fra en arkeologisk synsvinkel. – Historisk Tidsskrift 77, 1998:3: 316-335.
- Sommerschild, 1797.** Forsøg til en topographisk beskrivelse over Nummedals Fogderie. Redigert av Jacob Rosted. – Topographisk Journal for Norge Bind 6 (Hefte 23): 159–82.
- Stamnes, A.** 2015. Geofysiske undersøkelser av Herlaugshaugen, Leka. – NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2015-19: .
- Stenvik, L.** 1994. Samfunnsstrukturer i Trøndelag i jernalderen. – Järnåldern i Mittnorden. Scriptum, Vasa.
- . 2005. Jernalderen. – s. 107-170 i: Bull, I. (red.). Trøndelags historie – Landskapet blir Landsdel, Bind 1. Tapir, Trondheim.

- Stenvik, L.F.** 2001. Skei - et maktsenter fram fra skyggen. – Vitark Bd. 2. Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Strøm, I.O.** 2007. Tunanlegg i Midt-Norge. Med særlig vekt på Væremsanlegget i Grong. –Master, NTNU. Upubl. Master avhandling.
- Stylegar, F.A.** 2013. Håkon Jarl. Sagakongene. Hafrsfjord – Saga bok Spartacus.
- Wickham, H.** 2009. ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis. – Springer-Verlag, New York.
- Østerås, B.** 2015. Gravene på Dalem i Sparbu. – s. 19-28 i : Hedeager, L. (red.). Dalemfunnet. Norske Oldfunn, XXX:103–118. Kulturhistorisk museum. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Østmo, E. & Hedeager, L. (red.)** 2005. Norsk arkeologisk leksikon. – Pax, Oslo.

Andre kilder

- Askeladden**, <https://askeladden.ra.no>
«Gjenstandsbasen», <http://www.unimus.no>

TINGET I TRØNDELAG I YNGRE JERNALDER OG MIDDELALDER

Sammendrag

Iversen, F. 2017. Tinget i Trøndelag i yngre jernalder og middelalder. *Gunneria* 81: 71-108.

I denne artikkelen undersøkes tingorganisasjonen i Frostatingslag i yngre jernalder og middelalder. Sentralt står ringtunene på Værem, Skei, Heggstad og Hustad (ca. 600–1050), sett i sammenheng med Øyrating (etablert tidlig på 1000-tallet) og Frostating – hovedtinget i Trøndelag. Undersøkelsen viser at antall bygninger i ringtunene samsvarer med antall lokale tingkretser i hvert av fylkene Namdalen, Verdal, Sparbyggja og Romsdalen. Dette funnet reiser spørsmål om ringtunene var fylkesting underordnet Frostating. Ringtunene i Trøndelag var omgitt av store gravhauger, og noen viser spor etter sammenkomster og matlaging. Det konkluderes med at ringtunene var steder der lokalpolitikk ble utøvd sammen med kultiske og militære aktiviteter, da politikk, religion og lovutøvelse var tett sammenvevd. Gravminnene viser at nærvær av forfedre og slekt var viktig ved fylkestingene. Det argumenteres for at Øyrating overtok noen av ringtunenes funksjoner, for eksempel kongehyllum som senere foregikk på Øyrating. Ringtunene lå i utkanten av fylkene (i retning Frostating). Denne beliggenheten kan indikere at møtene ble holdt i forkant av Frostating som fylkesdelegasjonene dro videre til, slik Øyrating senere ble holdt en uke før Frostating. Den siste Ladejarl ble forvist fra Trøndelag og Norge i 1015, og Øyrating ble etablert i den stadig viktigere byen Nidaros, kanskje ved innsettelsen av Knut den store i 1028 eller Svein Alfivason i 1029/30. Øyrating ble i middelalderen hovedsetet for kongeinnsettelser i Norge og samlingssted for mennene fra de åtte hovedfylkene i Trøndelag. I løpet av de første turbulente tiårene på 1000-tallet tok Kongen kontroll over steder assosiert med jarledømmet

og eliten i Trøndelag, og ringtunene gikk av bruk. Nye fylkesting ble etablert på kystnære, kongskontrollerte gårder med fylkeskirker. Endringene i rettssystemet, og ikke minst kongelig befalingsrett over millitære styrker på fylkesnivå, banet vei for et fremvoksende, kristent kongedømme, som også svekket den lokale eliten.

Abstract

Iversen, F. 2017: The thing in Trøndelag in late Iron Age and Medieval times. *Gunneria* 81: 71-108.

This article discusses the thing organisation in the Frostathing law area in Norway during the second half of the first millennium. This is explored through detailed investigation of the court-yard sites at Værem, Skei, Heggstad and Hustad (c. 600–1050), set in relation to Øyrathing (established early 11th century) and Frostathing – the major law-thing of Trøndelag. This study establishes that the number of houses in the court-yard sites corresponds with the number of local administrative districts within the shires (*fylkir*) of Namdalen, Verdal, Sparbyggja and Romsdalen. This raises the question whether these sites were ‘shire level’ thing sites, subordinate to the Frostathing serving all 11 *fylkir* of the Frostathing law area. All the court-yard sites are surrounded by several large burial mounds, and some exhibit traces of feasting. It is concluded that the court-yard sites were places where local politics were acted out, together with cultic and military matters, as politics, religion and law were closely interwoven, and ancestral worship was also important. It is possible that the inauguration of kings took place at the court-yard sites. Their location on the outskirts of the shires (directed towards the Frostathing) may indicate that meetings were held in advance of the Frostathing. When established, the Øyrathing was held one week before the Frostathing, and it is suggested that it took over some of the functions earlier acted out at the court-yard sites. The last Earl of Lade was exiled from Trøndelag and Norway in c. 1015 and the town of Nidaros was becoming increasingly important. The Øyrathing was established shortly after. It became the main inauguration site for the Norwegian kings and also the assembly site for the men of Trøndelag from the eight core shires. During this period, the king may have taken control over centres associated with the earldom and elites of Trøndelag. The court-yard sites fell into disuse in this turbulent period. It is proposed that the legal system driven by the regional elite was transformed into a royal, Christian, system supporting larger policies and the emerging kingship.

Frode Iversen, Museum of Cultural History, University of Oslo, Postboks 6762, St. Olavs plass, NO-0130 Oslo, Norway. frode.iversen@khm.uio.no

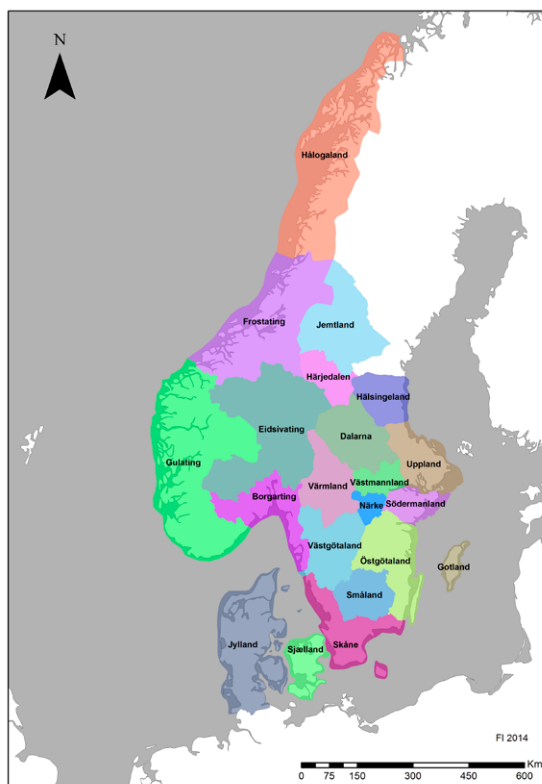
Innledning

I denne artikkelen skal vi undersøke hvordan tinget i Trøndelag var organisert i jernalder og middelalder. Trøndelag, eller Frostatingslag, var ett av omkring 20 lovområder i Skandinavia på 1200-tallet (Figur 1). Det gammelnorske ordet *lög* betyr lov eller lover, og betegner også det geografiske området der loven gjaldt (Helle 2001: 30). Middelalderens lovområder i Norge – Gulatingslag, Eidsivatingslag, Borgartingslag og dessuten Frostatingslag – var dermed definerte geografiske områder der loven gjaldt alle innbyggerne i lovområdet, og ikke bare utvalgte sosiale grupper slik tilfellet kunne være på kontinentet (Helle 2001: 30).

I nyere tid har jernalderens ringtun i Norge blitt tolket som tingsteder på høyere nivå (Storli 2010, Olsen 2013, Iversen 2015) (Figur 2). Det er kjent 30 anlegg i Norge i området fra Agder i sør til Bjarkøy i nord. Av disse ligger fire i Frostatingslag: Værem, Skei, Heggstad og mer usikkert Hustad (Farbregd 1980, Stenvik 1988, 2001, Strøm 2007). Ringtunene i Trøndelag har ikke tidligere blitt studert ut fra et ting-perspektiv og i en administrativ kontekst, slik vi skal gjøre i denne artikkelen. Og nettopp i disse perspektivene kan vi forvente å vinne ny kunnskap. En analyse av ringtunene, også sett i sammenheng med Frostating, Øyrating og middelalderens «tinglandskap» vil kaste nytt lys over tinginstitusjonen i Trøndelag.

Figur 1. Lovområder i Skandinavia ca. 1200. På kartet er eldre lovområder i Uppland slått sammen noe de først ble omkring 1350. Herjedalens status er usikker og var neppe eget lovområde. Grafikk: Frode Iversen 2015.

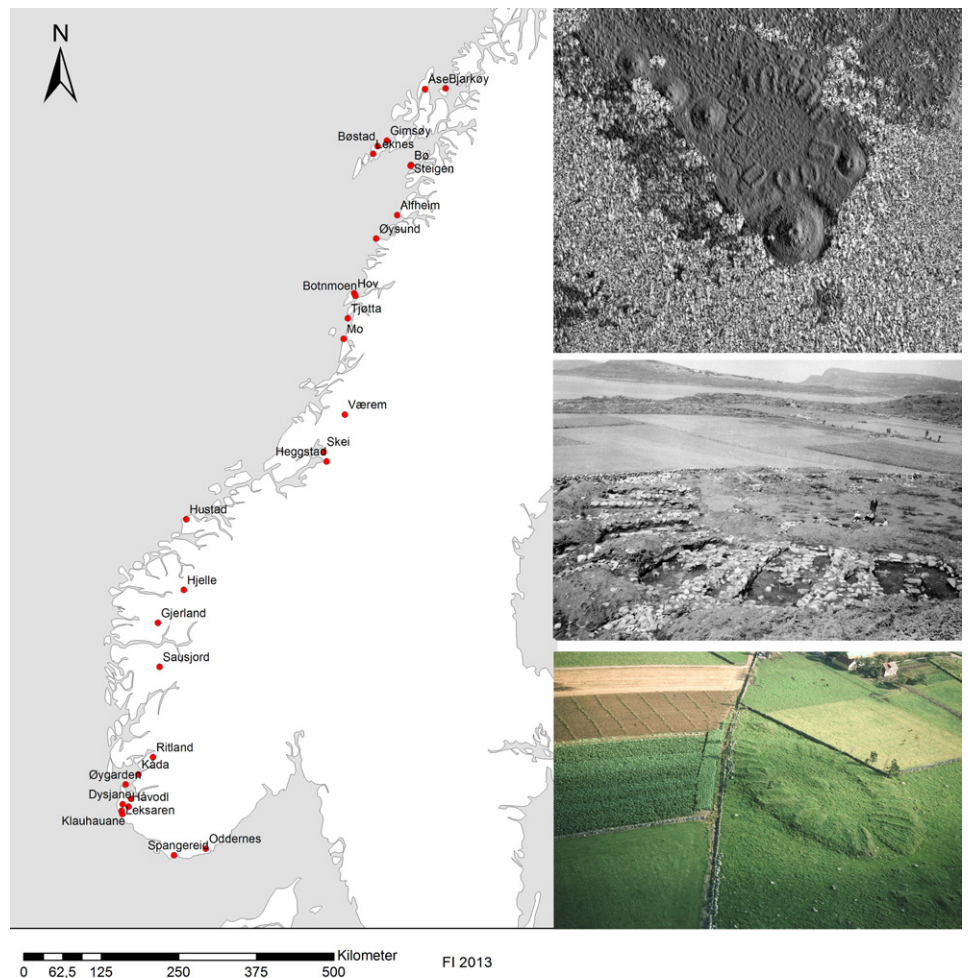
Figure 1. Law areas in Scandinavia c. 1200 AD. The three early medieval jurisdictions in Uppland are merged, as they appeared c. 1350. The status of the Herjedalen is uncertain but it was probably part of the Frostathing law area. Graphics: Frode Iversen 2015. CC-BY 4.0

Figur 2. Ringformede tun i Norge.

A) Til venstre: Kart med ringformede tun i Norge. Anleggene på Alfheim, Spangereid, Oddernes og Hustad er usikre. Grafikk: Frode Iversen. B) Øverst til høyre: LiDAR-scann av Værem-anlegget. Det var i bruk fremdeles på 800-tallet. Grafikk: Lars Forseth, Nord-Trøndelag Fylkeskommune. C) Øygarden, nord for Stavanger, under Jan Petersens utgraving i 1939-40. I bruk til ca. 700 e.Kr. Foto: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger. D) Nederst til høyre: Dysjane ved Tinghaug, Jærens høyeste punkt. Trolig i bruk fra ca. 200-600 e.Kr. Foto: Ragne Jonsrud, Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

Figure 2. Court-yard sites in Norway. (A) The distribution of sites to the left. Alfheim, Spangereid, Oddernes and Hustad are somewhat uncertain. Graphics: Frode Iversen. (B) Top right: LiDAR scan of Værem which was still in use in the 9th century. Graphics: Lars Forseth, Nord-Trøndelag Municipality. (C) Øygarden, north of Stavanger, during Jan Petersen's excavation in 1939-40. This site was in use until c. 700 AD. Photo: Archaeological Museum, University of Stavanger. (D) Bottom right: Dysjane at Tinghaug is located at the highest point of the Jæren plain. The site was probably in use c. 200-600 AD. Photo: Ragne Jonsrud, Archaeological Museum, University of Stavanger. CC-BY 4.0

I eldre forskning ble fylkene framhevet som eldgamle «urgermanske» territorier for innvandrende grupper av væpnede folk og krigerstammer (Taranger 1898: 11). Nyere forskning har åpnet for at fylkene kan ha blitt etablert av en regulerende herremakt i vikingtid (Røskaft 2003). De eldste ringtunene i Norge ligger i Rogaland og Hålogaland, og er fra 100-tallet e.Kr. Anleggene i Trøndelag er datert til merovingertid (575–800) og dermed 500 år yngre enn de eldste i sør og nord. Der ringtunene i Norge for øvrig gikk av bruk på 700-tallet (Rogaland), 800-tallet (Sogn og Fjordane) og 900-tallet (Hålogaland) var minst to av anleggene i Trøndelag fremdeles i bruk fram på 1000-tallet (Strøm 2007, Iversen 2016). Spørsmålet er om de kan knyttes til bestemte administrative enheter fra sen vikingtid og middelalder, og hvorvidt det eventuelt kan belyse tingets utvikling og alder i Trøndelag.

I middelalderen hadde tinget i Trøndelag flere geografiske nivå:

(1) Lagtinget på Frosta hadde jurisdiksjon innen et lagdømme som besto av 11 fylker omkring 1150-75, ifølge *Historia Norwegie*. Det var også *avsluttende ting* i særskilt vanskelige saker fra tilgrensende lagdømmer i nord (Hålogaland) og øst (Jemtland). Øyratingets plass i tingsystemet i Trøndelag er omdiskutert (Hertzberg 1874, Indrebø 1935, Sandnes 1967). I likhet med Jørn Sandnes (1967) anser jeg det som et kongeting som fikk økt betydning etter at Nidaros ble opprettet i Olav Tryggvasons tid (995–1000). Vi kommer tilbake til dette siden.

(2) Fylkestinget dannet et mellomnivå mellom lagtinget og lokaltinget. På 1100-tallet var det åtte fylker i kjernen av Trøndelag og tre fylker langs kysten (Namdalen, Romsdalen og Nordmøre), og dermed 11 mulige fylkesting i lagdømmet.¹ Det normale var ett fylkesting per fylke. Men fylkestingene opptrådte også i kooperasjon dersom et fylkesting var delt i synet på en sak og konsensus ikke var mulig (såkalt *tingdele*). Da ble saken flyttet opptil 3 ganger og avgjort av 2, 4 eller 8 fylkesting, slik det fremgår i Frostatingsloven ca. 1260 (F X: 30, Skevik 1997: 167). Det er også omtalt *halvfylkesting* i forbindelse med allmenninger (F XIV: 7). Slike halvfylkesting var sannsynligvis aktuelle når flere bygder i et fylke, men ikke alle, hadde felles allmenning og det oppsto rettsvister omkring bruken.

(3) Det fremgår av Frostatingsloven at skipreiden eller *skipsyslen* var den lokale tingkretsen (F 29). Konkret heter det at rans-saker (fra nå) skulle skytes inn der det var mest hensiktsmessig for bøndene, og fortrinnsvis heller på «... skipreideting enn fylkesting...» (ibid). Både bøndenes og kongens rettskrav (dvs. kongens andel av boten) kunne ivaretas på skipreidetinget. Skipreidene i Norge og i Trøndelag ble etablert senest omkring 954 (Ersland & Holm 2000: 42). Det er imidlertid usikkert om de var basert på eksisterende lokale tingkretser. I 1277 var det 59 skipreider i de åtte trønderfylkene og 92 skipreider i det større Frostatingslag (DN IV: 3, Dybdahl 1997).

Det er altså flere spørsmål som blir aktuelle når vi ser på organiseringen av tinget i Trøndelag. Hvordan passer ringtunene inn i det historisk kjente ting-

---

¹ I Frostatingsloven nevnes ved én anledning fire fylker utenfor Agdenes (F X: 3), ikke tre som i *Historia Norwegie*. Det har vært foreslått at det fjerde fylket var Hålogaland (Hagland og Sandnes 1994: XXI). Det er imidlertid verdt å merke at tingfarebolken i Magnus Lagabøtes landslov 1274 anfører fire taksområder for reiseogdtgjørelse utenom fylkene i Inntrøndelag og Uttrøndelag, deriblant Oppdal (L I: 2). På det aktuelle stedet i Frostatingsloven dreier det seg om avstand og reisedager i forbindelse med stevning til tinget. Det oppgis fire retninger «opp over fjellet», «nord over Eidet», «ut om Agdenes», «nokon stad innalands». Dette kan tolkes som Oppdal, Namdalseid, Agdenes og mer usikkert Jemtland eller Norge. Umiddelbart etter dette brukes «utom Agdenes» tilsynelatende som en fellesbetegnelse for de tre første retningene, og står da som motsats til «innom Agdenes og på denne siden av fjellet eller Eidet» (F X: 3). Jeg tolker dette slik at Oppdal her regnes som det fjerde fylket.

systemet i Trøndelag? Dreier det seg om en tidlig form for fylkesting? Og hvilken relasjon var det mellom ringtunene på den ene siden og Frostating, Øyrating og lokaltingene på den andre?

Bakgrunn

Ringtunene i Trøndelag har en kort forskningshistorie. De ble erkjent som ringtun på 1980-tallet av arkeologene Oddmunn Farbregd (1980) og Lars Fredrik Stenvik (1988, 2001). Ingvild Onsøien Strøm (2007) har i sin hovedoppgave gitt en verdifull fremstilling av anleggene i Trøndelag og bidratt med nye dateringer av Værem.

På nasjonalt plan har ringtun vært kjent siden 1860-årene da det første anlegget ble registret av Nicolay Nicolaysen og tolket som tingsted (Grimm 2010, Iversen 2015, 2015a). Ting-tolkningen har fått ny aktualitet i de senere år (Storli 2006, 2010, Olsen 2013, Iversen 2015). Inger Storli (2006, 2010) har argumentert for at det ble færre og større anlegg i Hålogaland på grunn av politisk sentralisering i yngre jernalder. Hun setter det i sammenheng med Håloygjarlenes økte politiske makt og innflytelse på rettssystemet.

I Hålogaland og Rogaland har jeg funnet et sammenfall mellom størrelsen på anleggene og antall lokalsamfunn innen fylker og fjerdinger (i Rogaland underinndelinger av fylker). Det var like mange boder som bygder. Et tilsvarende mønster er kjent på Island der anlegg med tingboder var i bruk fra 900-tallet til midten av 1200-tallet. Der synes hvert kirkesogn å ha hatt sin egen tingbod (Vésteinsson 2013). Anleggene i Norge er betydelig eldre enn de islandske, og kan slik være egnet til å studere det administrative landskapet i jernalderen. Det har tidligere ikke vært undersøkt for Trøndelag slik vi skal gjøre her.

Det historiske tinget i Trøndelag har vært grundig behandlet av lagmann Gunnar Brun Nissen (1956) i boken *Frostating lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: en historisk oversikt*. Verket preges av stor juridisk kompetanse og kildekunnskap. Særsilt verdifull er gjennomgangen av Frostating i senmiddelalderen, og inntektene og eiendommene Frostatinglagmannen hadde fram til 1797.

Jørn Sandnes brøt i 1967 med det etablerte synet til Ebbe Hertzberg (1874) og Gustav Indrebø (1935) om at Øyrating var et eldre allting og forløper for et representasjonsting på Frosta. Det synet har siden vunnet allmenn tilslutning. Kongemakten skapte Øyrating da Nidaros ble viktigere på 1000-tallet. Her ble det behandlet saker mellom kongen og det trønderske bondesamfunnet, og etter hvert også kirken. Øyrating hadde to hovedfunksjoner i 1260-årene; å vedta retterbøter og å velge konge. Dette kan være viktig når vi skal diskutere sluttfasen

til ringtunene nærmere. Gikk de av bruk da Øyrating ble etablert, og ble noen av ringtunenes funksjoner overført til det nye tinget?

Jørn Sandnes & Jan Ragnar Hagland (1994) sin innledning og oversettelse av Frostatingsloven er uunnværlig for den som arbeider med tinget i Trøndelag. De gir gode og nyttige kulturhistoriske vurderinger omkring tingets historie og organisering, og håndskriftene som ligger til grunn for oversettelsen. Ringtunene var knapt kjent da Sandnes og Hagland arbeidet med dette, og følgelig ikke behandlet hos dem som mulige fylkesting.

Historiker Audun Dybdahl (1997) har gjort en grundig gjennomgang av den historiske skipreideinndelingen i de åtte kjernefylkene i Trøndelag. Hans hovedkilder er Magnus Lagabøtes testamente 1277 som fører opp 59 skipreider i Trøndelag (DN IV: 3) og Aslak Bolts jordebok fra 1430 der 33 av dem er navngitt (Jørgensen 1997). I Aslak Bolts jordebok er kirkens eiendommer henført til bestemte skipreider og fylker. Slik kan middelalderens administrative enheter rekonstrueres med stor nøyaktighet. Lakunene i jordeboka har ikke betydning her, og berører fylker uten kjente ringtun. Dybdahl understreker likevel at jordeboka primært var ment som en oversikt over eiendommer under Nidaros erkestol, og ikke er en fortegnelse over den administrative inndelingen av bispedømmet.

I utarbeidelsen av kartmaterialet til denne artikkelen har jeg supplert Dybdahls grovt uttegnede kart over middelalder-fylkene i Trøndelag. Jeg har tatt utgangspunkt i arkeolog Lars Forseths store arbeid med digitale eiendomsfiler for nåværende Nord-Trøndelag. Forseth har skilt ut og «rensket» alle matrikkelenheter i de digitale filene. Han har gitt meg tillatelse til å disponere «shapefilene» til bruk i GIS-programmet ArcMap 10. Blant annet har Forseth anført allmenninger til middelalder-fylkene, og jeg har anført matrikkelgårdene til skipreidene der også matrikkelnumrene er ajourført. Det er gjort med utgangspunkt i Dybdahls identifisering av gårdenes skipreidetilhørighet. Slik har jeg rekonstruert skipreider- og fylkesgrenser med stor nøyaktig for Verdal- (Heggstad) og Sparbyggjafylkene (Skei). Kartene for Namdalen (Værem) og Romsdalen (Hustad) har ikke den samme tekniske presisjonen, men gir likevel et godt bilde av de aktuelle historiske enhetene.

Merete Røskaft har i sitt doktorarbeid fra 2003 gitt et viktig bidrag til Trøndelags politiske historie i vikingtid og tidlig middelalder. Hun har analysert «sagagårdene» med vekt på eiendomsforhold, stedsnavn og arkeologisk materiale, og trekker dessuten inn ringtunene på Skei og Heggstad i sine analyser. Røskaft finner at Skei var en viktig sentralgård i jernalderen som mistet betydning i middelalderen (Røskaft 2003: 146–147). Som en av få forskere har hun stilt spørsmål ved fylkene som «naturgitte» gamle enheter, og kritiserer eldre germanistisk inspirert forskning som forutsatte en nær forbindelse mellom

folk og fylker. I sin *kjente* form vil hun helst knytte fylkene til jarleätten på 900-tallet (Røskaft 2003: 167, 185). Hennes argumenter for «unge fylker» har likevel begrenset vekt, og Røskaft utelukker ikke eldre opphav. Det er på det rene at fylker er omtalt på slutten 900-tallet i skaldekvadet *Vellekla* om Håkon Jarls bedrifter (935–995). Røskaft tolker ringtunene som uttrykk for høvding- og elitemakt, og ikke som tingsteder. Hun har derfor ikke forsøkt å knytte dem til «rettslandskapet», og det er et kunnskapshull jeg vil forsøke å fylle i dette arbeidet. Med dette håper jeg å vinne ny innsikt i spørsmålet om fylkenes alder.

Før vi går i gang med en grundigere analyse av de fire ringtunene i Frostatingslag, skal vi undersøke Frostating og Øyrating nærmere. Hensikten er å forstå deres innbyrdes relasjon, og ikke minst undersøke om de hadde funksjoner og myndighet som ble videreført fra ringtunene på 1000-tallet.

Frostating og Øyrating

I det angelsaksiske diktet *Widsið* nevnes mange folk, konger og helter i gamle germanske sagn. Diktet ble nedtegnet i Exeterboken kort etter år 950 (Neidorf 2013: 168). Skalden hadde åpenbart stor kunnskap om Nord-Europa, og nevner blant annet Gøter (Gēatas), Ryger (Rugas), Heiner (Hæðnas) og Skridfinner (Scridefinnas) (Malone 1962, Tyler 2006: 12). Tradisjonelt har diktets þrōwendum, þrōwend blitt identifisert med «trønderer» (Malone 1962: 205). Diktets tre þulur kan ha vært diktet hver for seg allerede omkring 570 e. Kr (Malone 1962: 102, 112), og nye analyser av språket støtter den tradisjonelle dateringen av selve skriftfestingen til siste del av 600-tallet (Neidorf 2013: 179). Dersom identifiseringen og dateringen er riktig, fantes identiteten «trønder» alt før 600-tallet. Det indikerer rettsfellesskap mellom innbyggerne i Trøndelag.

Det gammelnorske *þrændalög* er avledet av folkenavnet *þrændr*, «de sterke, fruktbare» og *lög*, (flertall), «lov, lovområde», og ansees på språklig grunnlag å ha vært etablert senest i vikingtid (Norsk stadnamleksikon 1990: 322–323, Røskaft 2003: 172). *Trondemia* er omtalt som et såkalt *patria* i det latinske verket *Historia Norwegie* fra omkring 1150–75 (Ekrem & Mortensen 2003). Der benyttes *patria* synonymt med lagdømme, og det fremgår at Trondheimen bestod av åtte provinser inne ved fjorden og tre ute ved kysten. Fylkene navngis ikke, men åpenbart dreier det seg om de åtte historisk belagte fjordfylkene; Orkdal, Gaudal, Strinda og Stjørdal i Ut-Trøndelag, og Skøyne, Verdalen, Øyna og Sparbu i Inn-Trøndelag, og de tre kystfylkene; Romsdal, Nordmøre (med Fosen) og Namdalen.

Frostating lå på østsiden av Frosta-halvøya i Trondheimsfjorden ved grensen mellom Inn- og Ut-Trøndelag, og Nordmørefylket i vest. Navnene *Logtun*,

Logstein og mer usikkert *Tinghaugen* indikerer tingstedet. Frostating ble åpnet hvert år 16. juni på St. Botolfsaften. St. Botolf var blant annet skytshelgen for reisende, og mange tingmenn hadde lang reise, og ble godtgjort for det. Godtgjørelsen er spesifisert i tingfarebolken i Magnus Lagabøtes landslov 1274 (L I: 2, Iversen & Gullbekk 2017). Prinsippet var enkelt. Dess lengre reise, dess høyere kompensasjon (Figur 7, Tabell 1). Midlene ble samlet inn under lagmannens overoppsyn og utbetalt i Nidaros, og regnskap fremlagt på Frostating (L III: 1,6, KLNII: 83).

Tabell 1. Reisegodtgjørelse, antall oppnevnte menn og geografiske soner for Frosta lagting i Magnus Lagabøtes landslov 1274.

Område	Oppnevnte menn per enhet	Antall enheter i 1277	Antall oppnevnte menn	Sats øre sølv per pers.	Sum øre sølv
Namdalen	2 per skipreide	9 skipreider	18	6	108
Nordmøre	3 per skipreide	16 skipreider	48	4	192
Inntrøndelag	40 per fylke	8 fylker	160	2	320
Uttrøndelag	60 per fylke	8 fylker	240	2	480
Oppdal	3 per skipreide	1 skipreide	3	4	12
Romsdalen	2 per skipreide	8 skipreider	16	6	96
Sum			485		1208
Sølv kilo					32,616

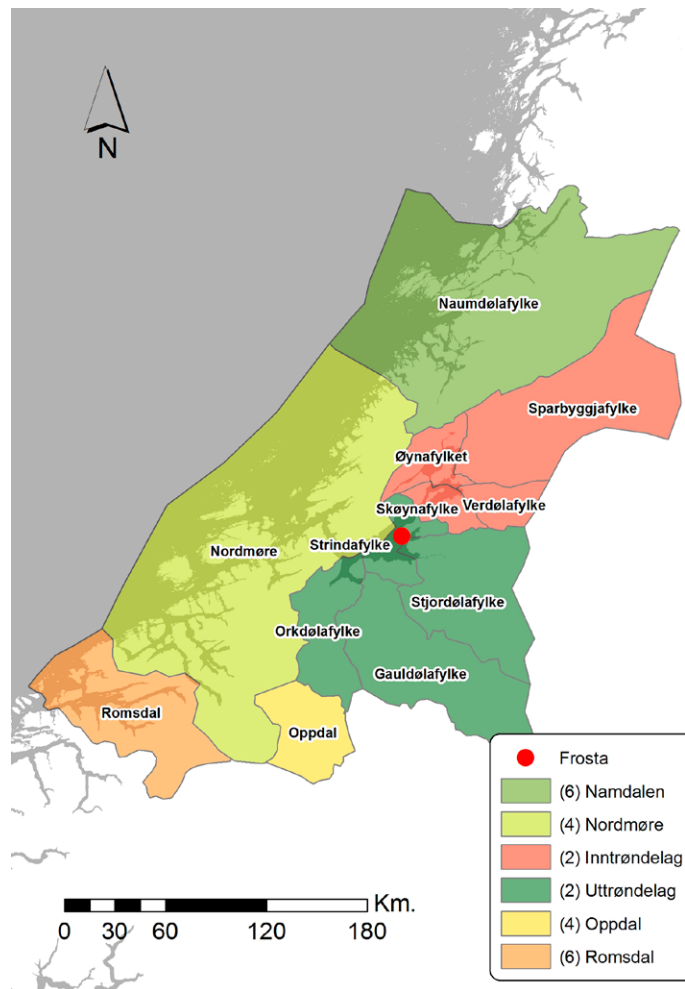
I 1274 får vi vite at Frostatingslag besto av fylkene i Inn-Trøndelag og Ut-Trøndelag, og Romsdalen, Nordmøre og Namdalen. Dessuten ble Oppdal regnet som et eget område. Godtgjørelsen varierte fra seks øre sølv per oppnevnt mann fra Namdalen og Romsdalen lengst unna, til to øre sølv for delegater fra Inn-Trøndelag og Ut-Trøndelag nærmest Frostating. Det var middels lang reisevei fra Oppdal og Nordmøre og representantene derfra fikk fire øre sølv i godtgjørelse. Samlet mottok de 485 tingmennene til Frosta 1208 øre sølv i reisegodtgjørelse. Det tilsvarer 32,6 kg sølv når vi regner 1 mark sølv = 8 øre = 216 g sølv (Iversen & Gullbekk 2017). Dette var altså prisen for å samle tingmennene på Frosta.

Både den islandske såkalte *þingasaga* fra omkring 1200 og Frostatingsloven 1260 regner Hålogaland under Frostatingslag (F X: 3, F XVI: 2, Storm 1877: 15, Indrebø 1935: 75). Hålogaland er omtalt i Ottars beretning fra 880-årene, og var eget *patria* dvs. lagdømme ca. 1150-75, ifølge *Historia Norwegie*. Den tyske rettshistorikeren Konrad Maurer differensierte mellom tingsamarbeid og lovsamarbeid (Maurer 1909-10: 5; Indrebø 1935: 76).

Figur 3. Takstområder i Frostatinglag etter Magnus Lagabøtes Landslov 1274. Takstene for reisegodtgjørelse varierte med avstanden til Frostating fra 2 til 6 øre per delegat. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 3. Travel and compensation zones in the Frostathing law-area according to the rural law of King Magnus the Lawmender, 1274. The fees for travel allowance varied with the distance to the Frostathing from 2 to 6 øre per delegate. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Hålogaland var et selvstendig lagdømme der Frostatingsloven gjaldt i tilpasset form. Det gjaldt også Jemtland som ble trukket nærmere inn under riket etter slaget ved Sunne mars 1178 da Kong Sverre beseiret jemtene. Disse tre områdene, Trøndelag, Hålogaland og Jemtland hadde altså et lovsamarbeid, men var likevel egne lagdømmer.

Det fremgår i Håkon Håkonssons saga, forfattet 1265–66, at Jemtland, Hålogaland og Trøndelag hadde egne lagmenn i 1223. Det er dokumentert lagting på Sproteid i Jemtland og på Steigen i Hålogaland i senmiddelalderen (Iversen 2015). En av de siste sakene som ble behandlet på Frostating, i 1560, gjaldt en tvist mellom bønder i Herjedalen og Jemtland, om skog, vann og veidesteder i grensetraktene mellom Jemtland, Vemedal og Herjedalen (Nissen 1958: 32). At saken ble ført på Frosta har trolig sammenheng med at partene hadde behov for en nøytral rettsinstans.

Øyrating lå strategisk til på et nes i Strindafjorden ved utløpet av Nidelva, der det heter Brattøra i dag (Figur 8). Navnet *Eyrabing*, er avledet av norrønt *eyrr*, gruset strandbredd, landtunge, etter grus-bankene ved Nidelvens munning. Nidelva og Ladehammerbukta dannet grense mellom byen Nidaros og Lade som var jarlesete og kongsgård. Øyrating lå dermed tett på grensen mellom ulike jurisdiksjonsområder for by og land. I byen gjaldt Bjarkøyretten, på landet Frostatingsloven. En slik beliggenhet kjennetegner også andre hyllingsting i Norge, deriblant Haugating ved Tønsberg og Åkerting ved Hamar som begge lå nær grensen for byenes takmark dvs. byens jurisdiksjonsområde.

Ifølge Frostatingsloven ble det holdt et årlig åttefylkers ting på Øyrating en halv måned før Jónsmesse (jonsok) (24. juni) dvs. omkring 10. juni, ca. en uke før Frostating (16. juni). Alle bønder med arbeidshjelp hadde møteplikt på Øyrating (F I: 4, NgL I: 122, 128).

Odd Munks saga fra ca. 1190 er den eldste kilden som omtaler Øyrating. Det heter at Olav Tryggvason ble tatt til konge *á Eyrabingi* (kap 23) i 995 e.Kr. Omkring 1220 henlegger forfatteren av Fagrskinna, trolig med Odd Munk som kilde, kongehyllingen av Olav Tryggvason til Øyrating (Fa: 115). Det er grunn til å være kritisk til disse opplysningene. Odd Munk er ikke blant de mest pålitelige sagaforfattere. Historiker Lars Lönnroth (1963), som har studert hans arbeid inngående, konkluderer med Odd Munk har få autentiske biografiske opplysninger om Olav Tryggvason. Snarere projiserte han fortellinger om Olav den hellige på Olav Tryggvason.

Snorre tok ut mye av det legendariske stoffet hos Odd, og beholdt det han fant rimelig. Også Snorres forhold til Odds sagamateriale viser at Odd ikke sto høyt i kurs som en pålitelig kilde. I motsetning til Odd, forutsetter ikke Snorre at hyllingene av de to Olavene i 995 og 1015 fant sted på Øyrating. Den første Olav ble tatt til konge *i Þrándheimi á allsherjarþingi* (Hkr, Olav Tryggvasonssaga kap. 51). Den andre Olav *dro* til Nidaros og samlet inntekter og vinterforråd der *etter* å ha holdt ting med bøndene i Trondheimen og blitt tatt til konge der i alle fylkene (Hkr, Olav den helliges saga kap 56). Opplysningene hos Snorre inngår i prosakontekst og kan ikke tillegges avgjørende betydning. P. A. Munch mente at begrepet *allherjarting* var synonymt med Øyrating (Munch 1852: 284 note 1), og fikk følge av Nissen (1956: 13). Men *allsherjarting* betyr bokstavelig bare «hele hærens ting», og indikerer et prinsipp fremfor et sted.

Snorre er tilbakeholden med hvem som var den første til å bli hyllet på Øyrating. Han forutsetter at Knut den store ble hyllet der. Det heter at Knut styrte inn til Nidaros og kalte sammen åttefylkesting, og der ble tatt til konge over hele Norge (Hkr, Olav den helliges saga, kap. 170). Dette stemmer med Fagrskinna

som opplyser eksplisitt at Knut den store i 1028 ble tatt til konge over Norge på åttefylkesting på Øyrating (Fa: 169).

Snorre benytter skalden Torarin Lovtunge og kvadet *Glælognskviða* fra 1031–35 som kilde, og der alluderes det kanskje til Øyrating. Kvadet dreier seg om Svein Alfivason, sønnen til Knut den store og Alfiva, den engelske frillen. Svein ble konge i Norge i 1029–30. Kvadet lyder:

<i>Nú hefr sér</i>	<i>Ná har seg</i>
<i>til sess hagat</i>	<i>til sete ordnet</i>
<i>þjóðkonungr</i>	<i>folkekongen</i>
<i>i Þrándheimi.</i>	<i>i Trondheimen</i>
<i>Þar vill æ</i>	<i>der vil han</i>
<i>ævi sína</i>	<i>evig sine</i>
<i>bauga brjótr</i>	<i>ringbryteren</i>
<i>byggðum ráða.</i>	<i>bygder råde</i>

Med *bauga brjótr* («ringbryteren») sikter Torarin til «den gavmilde» (kongen). *Til sess hagat* betyr «ordnet et sete». Det kan være en allusjon til Øyrating. Det er påfallende at Snorre senere navngir Øyrating fem ganger i forbindelse kongehyllinger, men ikke tidligere.² Svein Alfivasons styre markerer et høydepunkt for kong Knuts innflytelse i Norge etter Olav Haraldssons fall på Stiklestad 1030. Det virker sannsynlig at Øyrating kan ha blitt etablert som et fast kongeting under Knut og Svein i perioden 1028–30.

Øyrating danner en interessant parallell til Isøre-tinget i nåværende Rørvig i Odsherred på Sjælland midt i Danmark, ikke bare i navnet, men også i gavnet. Isøre skrives i 1257 *Ysora*, og er avledet av et fjordnavn *Isi (Isefjord), og *eyrr*, gruset strandbredd, slik som i Øyrating. Middelalderhistorikerne Saxo Grammaticus (ca. 1150–1220) og Svend Aggesen (ca. 1140–1200?) hevdet at vikingtidens konger ble hyllet på Isøre, helt tilbake til den legendariske Kong Høder (ca. 500 e.Kr.). Ifølge Saxo lå rikets øverste myndighet på Isøre, og leidangen samlet seg der ved kongehylling. Utsendinger fra hele det danske riket skal ha vært til stede på Isøre da Harald 3. Hen i 1074 og Niels i 1104 fikk kongsnavn, og senere da en fredsavtale ble inngått der under Kong Valdemar (1131–82) (Saxo, utg. Zeeberg og Engelshardt 2000 1: 114, 11.10.2, 2, 83 og bd. 2: 83, 339; 11.10.2). De parallelle trekkene mellom Øyrating og Isøre er interessante og slående, men skal ikke utforskes videre her. Poenget vi skal ta med

² (1) Magnus Olavsson i 1035 (hele riket) (Magnus den godes saga kap 3), (2) Håkon Toresfostre i 1093 (halve landet) (Magnus Berrfötts saga kap. 1), (3) Øystein Haraldsson i 1142 (tredjeparten av landet) (Haraldsønnes saga kap 13), (4) Magnus Erlingsson i 1162/63 (hele landet) (Magnus Erlingssonssaga kap 8) og dessuten (5) Sigurd Sigurdsson Markusforste i 1163 (ibid: 17).

er at Øyrating kan ha vært skapt etter dansk forbilde i en tid med sterk dansk-kongelig innflytelse i Norge.

Relasjonen mellom Frostating og Øyrating har vært diskutert tidligere. Ebbe Hertzberg (1874: 133) mente at Øyrating var eldre enn Frostating. Alle jordeiere hadde møteplikt på Øyrating. Det pekte ifølge Hertzberg mot et eldre allting. Frostating var derimot et representasjonsting. Hertzberg forutsatte at representasjonssystemet var yngre enn alltinget. Det var knyttet til en germanistisk idé der man mente at germanerne var frie og deltok på store regionale allting (Iversen, T. 2007). Og Øyrating var nettopp et slikt eldre allting.

Det er vanskelig å se at Hertzberg skulle ha rett i dette. Det er flere eksempler på representasjonsting i jernalderen i Nord-Europa. I år 98 skriver Cornelius Tacitus at *delegater* fra ulike deler av stammeområdet til Svebere, som holdt til mellom elvene Elbe og Oder, årlig kom sammen til et kultmøte til fast tid (*statum tempus*) og sted i en hellig skogslund (lat. *nemus, lūcis*). Tacitus omtaler utsendingene som *legationes* (Tacitus 98, kap. 39). Opplysningene ligger langt tilbake i tid, og må av ulike grunner benyttes med forbehold.

Beretningen *Vita Lebuni antiqua* av benediktinermunken Hucblad fra klostret Elnone (St. Armand) er en sikrere kilde til representasjonssystemet i Nord-Europa. Hucblad († ca. 930) skrev om misjonæren Lebuni († ca. 775) sitt virke i Saksen på 700-tallet før Karl den stores erobring i 782 (Iversen 2013: 11). Ledere og 12 personer fra hvert distrikt (*pagus*) i Saksen møttes fast til ting på Marklo (*generale concilium*) (Waitz 1886: 366–36; Schulze 2004: 31). Etter erobringen utstedte Karl den Store ca. 790 forbud mot offentlige møter (*generaliter conventus publicos*) (*Capitulatio de partibus Saxoniae*, artikkel 34, Munro 2004). Hensikten var åpenbart å fjerne motmakt til okkupanten.

Representasjonssystemet har dype røtter i Nord-Europa. Det er likevel spesielt at bønder i et så stort område som åtte fylker hadde møteplikt på Øyrating. Vanligvis gjaldt allmenn møteplikt bare på lokale ting og våpenting (Iversen, T. 2007: 172). Gustav Indrebø fulgte opp Hertzbergs hypotese og tolket *brændaløg* som kjerne i et eldre lovområde med tingsted på Øyrating (Indrebø 1935: 21). Frostating ble først etablert da lovområdet ble utvidet med de tre kystprovinsene på 900-tallet (Indrebø 1935: 21f, 1937: 18f). I Olav Tryggvasons saga er det derimot omtalt et ekstraordinært «kongeting» på *Frosta*, spesifikt kalt et åttefylkesting (Hkr: Olav Tryggvasons saga kap. 65). Det dreier seg likevel om prosa som ikke tillegges avgjørende betydning. Det er uklart hva som eventuelt skal ha vært poenget med å flytte tinget til Frosta. Det er kortere avstand til Øyrating enn Frostating fra kystprovinsene unntatt fra Namdalen. Frostating og Øyrating fungerte dessuten

samtidig i middelalderen, Frosta fram til minst 1572 (Nissen 1956: 33) og Øyrating fremdeles i 1389.³

Figur 4. Kongehylling på Øyrating foregikk på Brattøra nær grensen mellom by (Nidaros) og land (Kongsgården Lade/Bakke). Seremonien startet i Nidarosdomen. Messen *De spiritu sancto* ble lest for kongsemnet, etterfulgt av flere navngitte kollektorer (sanger). Etter messen gikk kongsemnet til alters og ba om Guds miskunn, og om den hellige Marias og den hellige kong Olavs forbønn. Dernest skulle kongsemnet med knefall ta imot biskopens velsignelse. Kors og andre helligdommer ble nå båret i prosesjon fra kirken til Øyrating. På Øyrating ble det satt opp et høysete med flere plasser. På det høyeste og beste setet i midten skulle ingen sette seg. Kongsemnet ble plassert på trinnet nedenfor, høvdingene i de andre høysetene. Når tinget var kommet i orden, skulle den fornemste mannen, enten han var en lærd eller lekmann, gi kongsemnet kongsnavn. Biskopene, lendmennene, hirdstjorer og lagmenn løftet kongen opp i høysetet, mens de lærde mennene sang *Te deum* og lekmenne *Kyrie eleison*. Kongen sverget på å holde den kristne lov som Olav den hellige gjorde opptaket til, og senere lover, for alle undersåtter fødte som ufødte. Utsnitt av kart over Trondheim og Strinda 1870: Gunnerusbiblioteket, NTNU.

Figure 4. Inaugurations at Øyrathing took place at Brattøra near the border of Nidaros town and the royal manor Lade / Bakke. According to the *Hirdskrå* (The Hird-law) c. 1270, the

³ Olav IV Håkonsson ble hyllet på Øyrating på olsokdagen 1381 (29. juni), dagen da Olav falt på Stiklestad (Bjørkvik 2009). Den siste kjente hyllingen på Øyrating var av Erik (av Pommeren) 8. september 1389 (Haug 2009). Det fremkommer i Flatøybokens annal for året 1389 (Daae 1906: 20). Hyllingsstedet var i 1381 flyttet fra Brattøra til Graderne nordøst for Nidarosdomens Mariakapel (Nissen 1956: 14). Graderne er omtalt som kongens stol omkring 1380 (Swensen 1963, KLN, IX: 502). Navnet Graderne indikerer en trinnavis oppbygget stol (gradus er latin for trinn). Stolen var oppført i stein og hadde overbygg. I 1591 gav kongen påbud om å utbedre den (Norske Rigsregistanter), og et kobberstikk fra 1661 avbilder ruinene (ibid).

ceremony started in Nidaros cathedral. The mass *De spiritu sancto* was read for the heir apparent followed by several collectors (songs). After the mass, the heir apparent prayed for the mercy of God, and the intercession of St. Mary and St. Olaf. Next, the pretender would fall on his knees to receive the bishop's blessing. The Cross and other sacred relics were now carried in procession from the church to Øyrathing. At Øyrathing there was a high seat with several seat-rows. At the highest and best seat in the middle no one should sit. The king to be was placed on the step below, and the chieftains and various dignitaries in other high places. When the thing was ready, the most distinguished man, whether he was a cleric or a layman, gave the king-name (king-dignity) to the pretender. The bishops, barons, hird-leaders and lawmen lifted the new king into the highest seat, while the clerics sang *Te Deum* and the laymen sang the *Kyrie Eleison*. The king swore to keep the Christian law that St. Olaf acknowledged, and later laws, for all subjects born and unborn. Map Trondheim and Strinda 1870: Gunnerus Library, NTNU. CC-BY 4.0

Utviklingen i Norge gikk mot arvelig enekongedømme. De nye tronfølgebestemmelsene fra 1163 og 1260 reduserte tingets innflytelse på hvem som kunne hylles som konger. Det ble færre kandidater å velge mellom, og færre hyllingsting. Historikeren Knut Helle har identifisert i alt 38 kongehyllinger i Norge mellom ca. 1160 og 1260 hvorav 17 på Øyrating (Helle 1972: 130). De øvrige fant sted på åtte andre hyllingsting. I følge *Sverres saga*, ca. 1185–86, kunne bare konger hyllet på Øyrating ansees som *rett tekinn* konge over Norge (Sverres saga, Indrebøs utgave 1920: 143). I Håkon Håkonsson bestemmelse 1260 ble det slått fast at kongehylling og innsettelse skulle skje på Øyrating (RN I: 974, NgL I: 263, II: 309). Kongen måtte ikke lenger reise rundt i riket for å få kongsnavn. Rikets elite skulle komme til Øyrating, og alle biskoper, abbeder, lagmenn og hirden hadde møteplikt. Allmuen var representert av 60 lekmenn – de 12 klokeste menn fra hvert av de fem bispedømmene oppnevnt av hirdens befalingsmenn (hirdstjorene) (RN I: 974). De fikk godtgjort reisen dersom de var uten krongods. Alle skulle være på vei innen en måned etter at kongens død var blitt kjent, og fravær ble regnet som landsforræderi.

Hyllingsseremonien er beskrevet i detalj i Hirdskråen ca. 1270 (Imsen 2000: 71–73). Ritualet skulle helst foregå på en helligdag, eventuelt en søndag. Tinget ble stevnet sammen etter sedvane, og et hirdstevne holdt dagen før hyllingen. Hirden og den vordende kongen forhandlet da om de viktigste sakene, og kongsemnet fornyet og forbedret hirdmedlemmenes privilegier. Det ble blåst til ting grytidlig på dagen for kongehyllingen, og hirden stilte i hærbunad. Øyrating legitimerte kongens makt, men representerte også en form for motmakt. Viktige forhandlinger med hirden ble gjennomført i forkant, og det sentrale elementet «allherjarting» («hærmøte») var fremdeles inkorporert i ritualet. Det årlige Øyrating må dessuten ha vært den største samlingen av våpenføre menn i riket. Beslutninger som ble tatt her hadde derfor potensielt vidtrekkende virkning for hele riket.

En parallell til Øyrating og Frostating finner vi i *Mora ting* og *alle Svears ting* i Uppsala. Mora ting og Øyrating var begge de fremste hyllingstingene i sine riker i høymiddelalderen.⁴ De lå nær store regionale lagting og erkebiskopsseter; Uppsala og Nidaros, i viktige befolkningstunge jordbruksområder – rikenes kornkamre. Konger som søkte makt i hele riket, var helt avhengige av støtte fra disse landskapene. Snorre beskriver Trøndelags posisjon omkring 1030 slik: «Landets menn mente også at trønderne hadde størst makt i Norge den gangen på grunn av høvdingene sine, og at det var så mange mennesker der.» (Hkr: Olav den helliges saga kap. 247). Selv om lovgiver på 1200-tallet forsøkte å monopolisere hyllingen til Øyrating, ble det ikke alltid fulgt i praksis av senere konger. Magnus 7 Eriksson ble f.eks. hyllet som norsk konge på *Haugating* ved Tønsberg (trolig 26.) august 1319, og dessuten som svensk konge på nettopp Mora ting (8. juli 1319) (Opsahl 2009).

Absalon Taranger (1934) har studert prosessen med å ta konger i Norge. Taranger tok utgangspunkt i hele korpus av sagaer og lover, og undersøkte systematisk hvilke roller fylkesting og lagting hadde i forbindelse med *konungstekja*. Av kongetingene, er hyllingstinget nevnt hyppigst i sagaene (Taranger 1934: 111). Han undersøkte formelle trekk ved kongehyllingen, og fant at kongsnavn ble gitt på både lagting og fylkesting. Før enekongedømme-tiden hadde samtlige sønner, ekte og uekte, fra den siste eller tidligere landskonger, rett til å be om kongsnavn. Tinget kunne tilkjenne dem alt land, halvt land eller mindre deler, avhengig om det var brødre eller andre med legitime krav. Et viktig funn hos Taranger var at *konungstekja* fant sted på fylkesting og sammenslutninger av disse. Det er et sentralt poeng for oss, når vi snart skal diskutere ringtunene i Trøndelag som mulige fylkesting. Betyr det at *konungstekja* i jernalderen foregikk på ringtunene? La meg oppsummere resonnementet så langt: konge, erkebiskop og bønder i Trøndelag forhandlet på Øyrating. Benevnelsen *allherjarting*, «ting for hele hæren», indikerer at kongen i en tidlig fase forholdt seg til hæren og dens ledere når Trøndelags rolle og forpliktelser i riket ble forhandlet. Kongehylling fant sted på Øyrating tidlig på 1000-tallet, og et skaldekvad antyder at Øyrating ble etablert under kong Svein (1029–30), kanskje som en pendant til Isøre-tinget i Danmark. Kongehylling i Norge ble monopolisert til Øyrating i høymiddelalder, og fungerte fram til Kalmarunionen 1397.

Vi skal nå undersøke de fire ringtunene i Trøndelag nærmere i administrativ kontekst. Formålet er å belyse utviklingen av tinget i Trøndelag i jernalderen. Vi starter med Værem i Namdalen i nord og fortsetter med Skei i Sparbyggjafylket, Heggstad i Verdalsfylket, og avslutter med det usikre ringtunet på Hustad i Romsdalen.

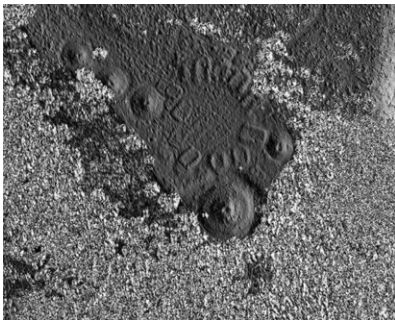
---

⁴ Mora ting lå ca. to kilometer fra landskapsgrensen mellom Tiunda- og Attungaland i området mellom Lunsenskogen i sør og Storån i nord hvor stednavnene Kungsängen, Moran och Mora äng finnes på historiske kart (Zachrisson 2010: 164, 168). Alle sverars ting lå i Gamla Uppsala om lag 10 km nordover.

Værem i Namdalsfylket

Værem i Namdalen var det første ringtunet som ble oppdaget i Frostatingslag. Det ligger på St. Hanshaugen, en ca. 70 m høy terrasse som skyter ut mot elva Namsen. Bonden Ola Seem gjorde Vitenskapsmuseet oppmerksom på anlegget i 1960. I 1972 ble det slått fast at det dreide seg om et ringtun, og i 1980 ble det publisert (Farbregd 1980: 57–62). Nylig har anlegget blitt grundig behandlet av Ingvild Onsøien Strøm (2007) som også har bidratt med nye dateringer.

Ringtunet består av 13 tufter omgitt av fem markante gravhauger (Figur 7). Bodene består av inntil 0,5 m høye voller i terrenget og danner en noe uregelmessig ring. De fleste bodene synes å ha hatt åpen gavl mot en felles plass (unntatt nr. 12). Det er flere faser i anlegget, og to boder (10 og 13) ligger oppå eldre tufter (A og B). Namsen var seilbar til Grong i jernalderen (Strøm 2007), og landeveien mellom Namdalen og Trøndelag passerte i nærheten. Værem var lett tilgjengelig fra hele Namdalsfylket, og det var vei kort til Snåsa i Trøndelag. Det var ca. 25 km til østenden av Snåsavatnet, og derfra ca. 120 km over vann og land til Frostating.

Figur 5. LiDAR skann av ringtunet på Værem. Vi ser tydelig de store gravene som omgir de 13 bodene. Flere av gravene har plyndringsgrop i toppen. På skannet sees også fotgrøftene som omgir gravene, særlig tydelig for den største graven i sør. Grafikk: Lars Forseth, Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Figure 5. LiDAR scan of Værem. Great mounds surround the 13 booths. Several of the tombs have been plundered cf. the pits dug in the tops. Large “foot-diches” surround the mounds. Graphics: Lars Forseth, Nord-Trøndelag municipality. CC-BY 4.0

Det foreligger gode innmålinger, LiDAR data og sju C14 dateringer fra anlegget. Gravene omkring anlegget er ikke arkeologisk undersøkt eller datert. Enkelte tufter ligger delvis oppå graver og kan være yngre enn disse (Strøm 2007, 64). Den eldste sikre dateringen viser 540–655 e. Kr. (sigma 1)⁵ og den yngste 675–885 e. Kr. (sigma 1) (Strøm 2007, 62).⁶ Dette daterer ringtunet til merovingertid og vikingtid, og ikke eldre jernalder slik det ble hevdet tidligere. Hvordan ligger ringtunet i middelalderens juridiske landskap?

Namdalen var delt i to hoveddeler i 1277 (Sandnes 1965: 231, 235). Navnet Overhalla betyr «den øvre halvdel», og har motstykke i «Ytre halva». Sandnes fant to «syssetling» i Namdalen før 1430: på Nærøy i Ytre halva og Ranem i Øvre halva.⁷ Ranem er belagt som rett tingsted for Overhalla tinglag i 1632, og lagrettemenn fra Overhalla utferdiget brev ved Ranem kirke på 1400-1500-tallet (Sandnes 1965: 358). Biskopen hadde rett til nattleie i Nærøy og på Ranem (Jørgensen 1997: 190). I 1597 svarte prestegjeldene Overhalla, Fosnes og Nærøy

⁵ Tua 2606: 1480±80. Prøven er tatt ut fra nedre kull-lag i tuft 2.

⁶ Tua 2605: 1250±85. Prøven er fra øvre kull-lag i tuft 4.

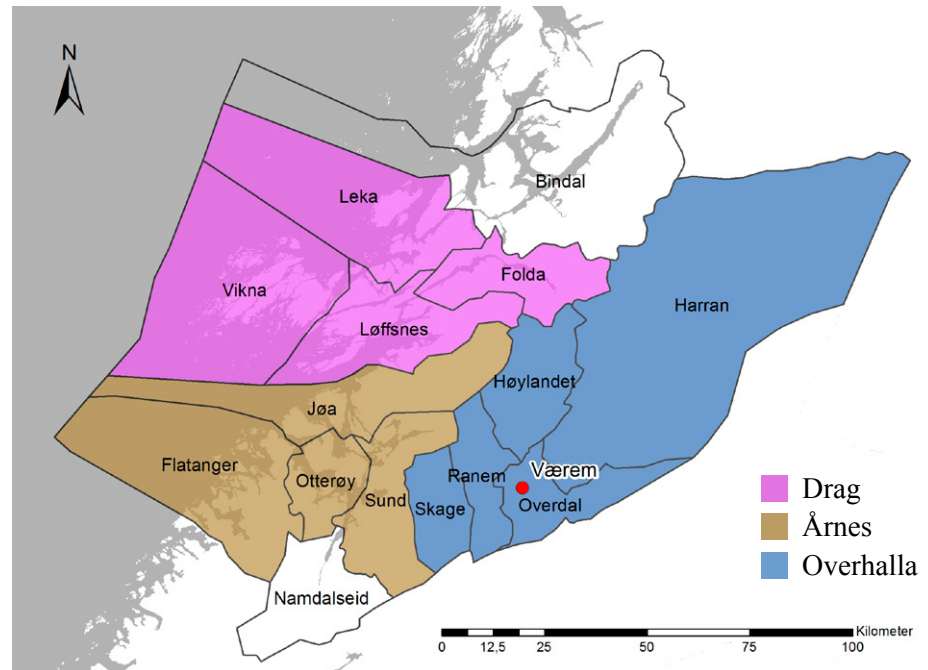
⁷ Ytre halva besto av to tinglag/prestegjeld. Sandnes mener at Fosnes prestegjeld/Årnes tinglag ble opprettet etter 1430. Befolkningsvekst og økonomisk fremgang for fiskeriene skal ha vært årsaken (Sandnes 1965: 296). Fosnes kirke var heller ikke visitaskirke i 1430, slik som Nærøy, og det kan tyde på at Fosnes prestegjeld og tinglag ble opprettet etter 1430.

til tinglagene Overhalla, Årnes (gnr. 11, Fosnes) og Drag (gnr. 32, Vikna) (Indrebø 1935: 85–86). «Ytre halva» var da blitt delt i to tinglag.

Figur 6. Namdalens administrativ inndeling på 1500-tallet. Namdalen var da delt i tre tinglag. Tidligere i middelalderen var Namdalen delt i to områder, Overhalla og Ytre Halva (Ytre Halva tilsvarte Årnes og Drag tinglag). Etter geistlig inndeling tilhørte ikke Namdalseid og Bindal Namdalen, men prestegjeld i henholdsvis Trøndelag og Hålogaland. Etter verdslig inndeling tilhørte de senere Namdalen. Ringtunet i jernalderen kan ha vært felles for hele fylket og lå ved ferdssåsen som førte over til Snåsa og Trøndelag. Grafikk: Frode Iversen.

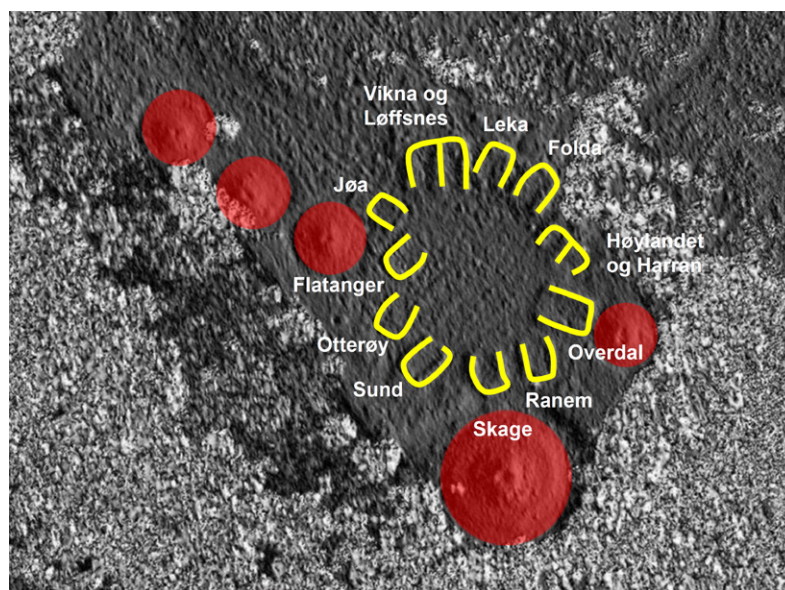
Figure 6. The 13–15 local thing-districts in Namdalen 16th century. At this time, Namdalen shire was divided in three mid-level thing-districts. Earlier in the Middle Ages Namdalen consisted of two districts: Overhalla (Upper half) and Ytre halva (Outer half). The latter half became divided into the Årnes and Drag thing-districts during the 16th century. Namdalseid and Bindal was not part of Namdalen according to medieval ecclesiastical administrative division. However, in secular terms both units were part of Namdalen from at least the 15th century. The court-yard site at Værem may have served as an assembly site for all of Namdalen 600–800 AD. The site was located near a pathway leading to Snåsa and heading to the Frostathing in Trøndelag. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Fjerdinger og sogn utgjorde de lokale tingkretsene i Namdalen. Det ble holdt ting i hver fjerding i Nærøy prestegjeld i forbindelse med skatteoppkreving på 1500-tallet (Sandnes 1965: 358), og det er kjent at lokaltinget for Ranem sogn sto på «Valla tingh» i 1507 (Voll gnr. 67: Ranem) (DN I: 1026). Utover dette er det liten kunnskap om lokaltinget i Namdalen.

Jørn Sandnes har pekt på at Namdalen i eldre islandsk sagatradisjon gjerne ble knyttet til Hålogaland, og til Trøndelag i en noe yngre norsk tradisjon (Sandnes 1965: 232–33). Det er sannsynlig at både Bindal i nord og Namdalseid i sør sto utenfor tingsystemet i Namdalen i eldre tid. Bindal sogn lå i Brønnøy prestegjeld i Hålogaland i 1589, og Namdalseid sogn i Solberg (Beitstad) prestegjeld i Trøndelag. Etter kjent verdslig inndeling lå de i Namdalen, men dette er noe vinglet som kan tyde på et yngre forhold.⁸ Det er mulig at den geistlige inndelingen peker mot et eldre forhold, og i så fall besto Namdalen av 13 tingområder som siden ble til 14 eller 15.

⁸ I 1597 omfattet Namdalen Bindal (i Drags tinglag), men ikke Namdalseid (Indrebø 1935: 83–85). Ifølge Aslak Bolts jordebok 1430 omfattet Ytre halva både Bindal og Nærøy syssel. Det fremgår i 1430 at gårder i Namdalseid (Eldeide) ble regnet til Overhalla (Jørgensen 1997: 137–38, 141).

Figur 7. Forslag til hvilke boder og bygder som hører sammen på Værem i Namdalen. Det var åtte bygder i «Ytre Halva» (= brunt og lilla område på kartet, Figur 6) og fem bygder i Overhalla. Forslaget er strukturert etter innbyrdes geografisk beliggenhet– fra Sund i sørøst til Folda i nordøst i «Ytre Halva», og tilsvarende for Overhalla med Høylandet og Harran i øst og Overdal, Ranem og Skage med boder i sørøst. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 7. Værem in Namdalen. In total, there were 13 communities in Namdalen, eight in Outer half (= brown and purple areas on Figure. 6 and five in Upper half (Overhalla). This corresponds well with the 13 booths at the site. Hypothetically, the geographical location of the communities determined the arrangement and ownership of the booths – from Sund in the southeast to Folda in the northeast (Outer half), and Høylandet and Harran in the east and Overdal, Ranem and Skage in the southeast (Upper half). Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Ifølge Gulatingsloven ca. 1160 stilte Namdalen ni tjuesessers skip til leidangen (G: 315), og i 1277 var det ni skipreider her (DN IV: 3). Det fremgår i landsloven 1274 at skipreidene i Namdalen var oppnevningssenheter for representantene til Frostating – to fra hver skipreide (L I: 2, Bull 1920: 73, tabell 1). Likevel festet ikke skipreidene seg som geografiske enheter eller rettskretser i Namdalen. Ikke ett eneste skipreidenavn er kjent (Bull 1920: 110) og forsøkene på rekonstruksjoner har ikke ført fram (Sandnes 1965: 242, 366). Skipreiden var altså oppnevningssenhet «eksternt» men tilsynelatende ikke rettskrets «internt» da denne funksjonen lå til fjerdinge/sogn.⁹

⁹ Dersom Sandnes (1965: 364–65) og andre (Steinnes 1933: 182, Indrebø 1935: 89) har rett i at de 27 manntallskretsene i Namdalen, kjent ca. 1600, hadde sammenheng med leidangen, kan f.eks. tre og tre manntallskretser hatt ansvar sammen for skip og mannskap (= 9 enheter). Bindal og Namdalseid hadde også manntallskretser og dermed mulig tilknytning til leidangen i Namdalen.

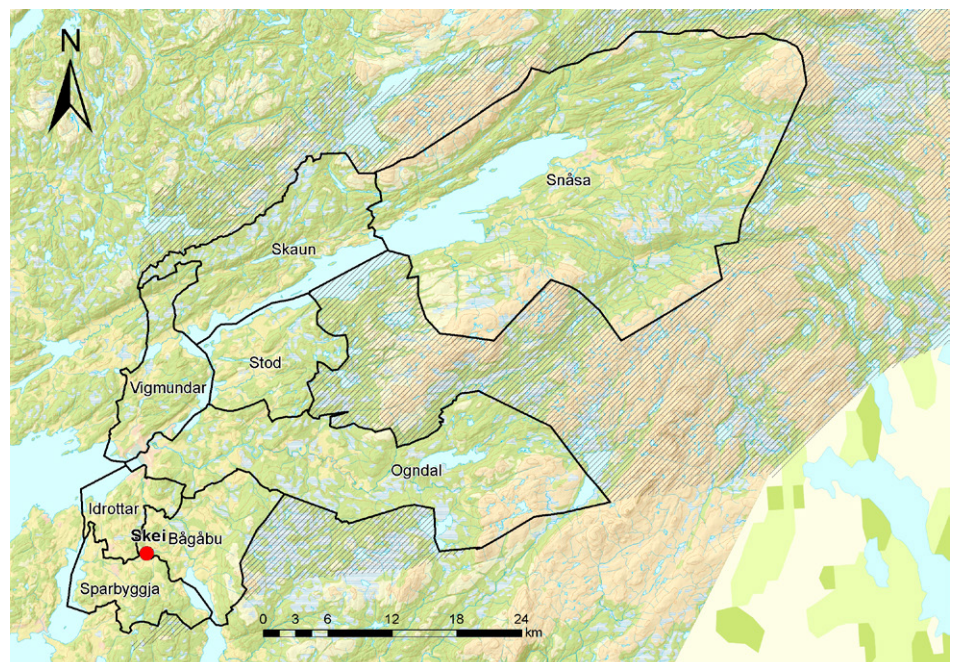
Vi har sett at ringunet på Værem var i bruk i merovingertid og kanskje i tidlig vikingtid. Det var lett tilgjengelig med båt fra Ytre halva, og over land fra Overhalla. Det er sammenfall mellom boder og bygder i Namdalen: 13 boder og ditto tinglag. Det er noe usikkert på grunn av Bindal og Namdalseid. Det virker sannsynlig at ringtunet på Værem var et eldre fylkesting der bygdene i Namdalen hadde egne tingboder. Jeg har laget et hypotetisk forslag til hvilke tingboder som tilhørte hvilke bygder (Figur 7). Det foreløpig ikke gjennomført isotop- og provinsens analyser av f.eks. beinmateriale fra bodene. Koblingen til spesifikke lokalsamfunn er dermed usikker. Mitt forslag tar utgangspunkt i at struktureringen av bodene fulgte et geografisk mønster slik jeg har diskutert for anlegg i Rogaland og Hålogaland (Iversen 2015: 2015b).

Den yngste dateringen fra ringtunet viser bruk i tidlig vikingtid, men er neppe representativ for anleggets slutfase. Vi kan ikke utelukke senere bruk. Kanskje ble ringtunet nedlagt da Namdalen ble delt i «sysler» (Overhalla og Ytre Halva) og skipreider.

Skei i Sparbyggjafylket

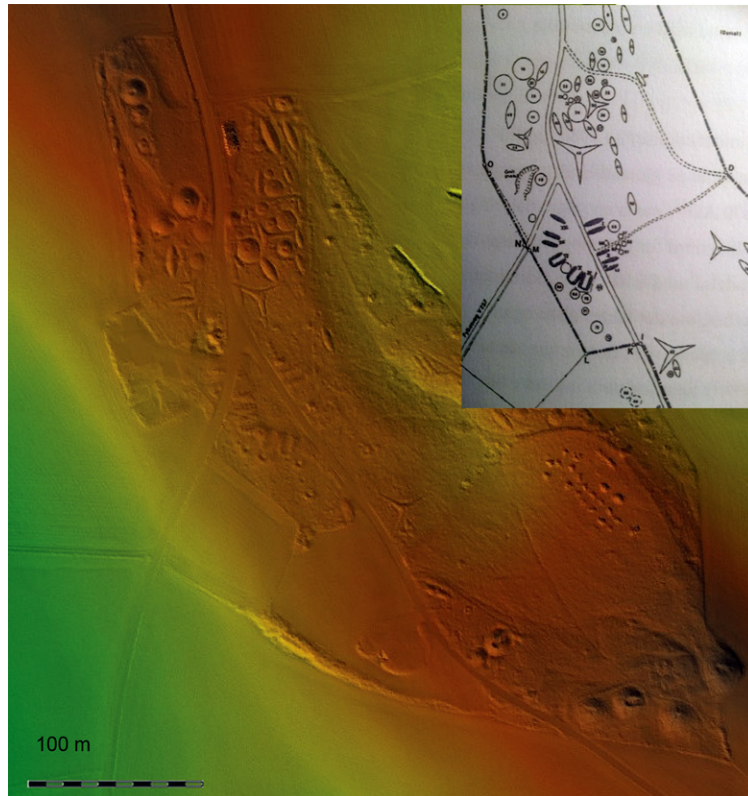
Figur 8. I Sparbyggjafylket var det åtte skipreider i senmiddelalderen. Ringtunet på Skei lå i søndre del av fylket nær grensene for Idrottar, Bågåbu og Sparbu. De skraverte områdene på kartet angir allmenninger som hørte til de ulike bygdene i fylket. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 8. C. 1430 there were eight local communities (ship-districts) in Sparbyggja-shire. Skei was located in the southern part of the shire, near the borders of Idrottar, Bågåbu and Sparbu. The shaded areas indicate land held in common. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

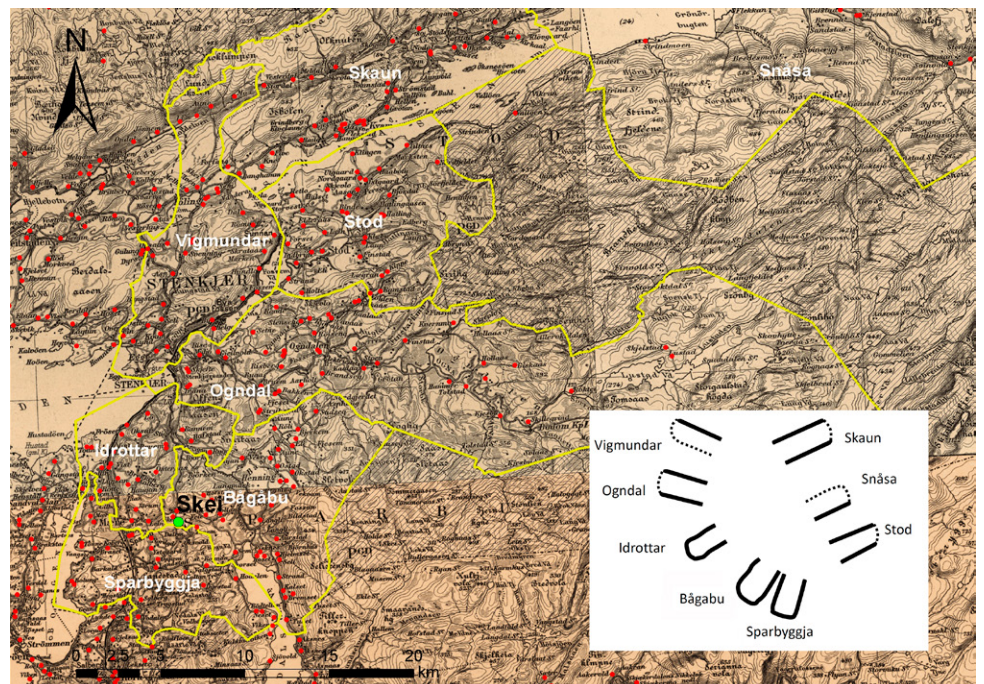
Figur 9. A) LiDAR skann av Skeifeltet. Ringtunet var fremdeles i bruk tidlig på 1000-tallet og ligger midt i det største gravfeltet i Inn-Trøndelag fra ca. 600-1000 e.Kr. Gravfeltet omfatter et område på 15 000 m² og det er registrert 113 graver, 3 bautasteiner. Den største stjerneformede graven har 20 m lange armer, og de største gravene har diameter på henholdsvis 17, 18 og 20 m. Like nord for ringtunet lå en rik kvinnegrav fra ca. 800 e.Kr. Skanning: Lars Forseth, Nord-Trøndelag fylkeskommune) B) Utsnitt av plantegning etter Lars Stenvik (1988: 49).

Figure 9. (A) LiDAR scan of Skei. The court-yard site was still used in the early 11th century. It has a remarkable location in the middle of the largest grave field in Inn-Trøndelag c. 600–1000. The cemetery comprises 15,000 m² and 113 graves and 3 standing stones are recorded. The largest star-shaped grave has 20 m long arms, and the largest tombs have diameters of 17, 18 and 20 m respectively. The grave of a wealthy woman (c. AD. 800) was excavated just north of the court-yard site. Graphics: Lars Forseth, Nord-Trøndelag municipality. (B) Section of plan of the cemetery, after Lars Stenvik (1988: 49). CC-BY 4.0

På Skei (gnr. 86) ligger det største gravfeltet i Trøndelag med flere enn 100 gravminner fra yngre jernalder (Schøning 1910: 91–94, Strøm 2007). Midt i mellom store gravhauger, bautasteiner, stjerneformede hauger, langhauger og rundhauger av varierende størrelse ligger et ringtun med åtte tufter (Stenvik 2001: 41, Strøm 2007: 41). I 1986–88 undersøkte Lars Stenvik det man trodde var åtte graver på Skeifeltet. Han forsto at det i virkeligheten dreide seg om et ringtun. Dermed var det andre ringtunet i Frostatingslag oppdaget (Stenvik 1988: 2001: 45f). Det ble tolket som en mannskapsforlegning, som kanskje fungerte som stabelplass eller tingsted også. Det er relativt få opplysninger om anlegget og bare en tuft er datert.

De åtte synlige tuftene har to veggvoller hver, og enkelte en kortvegg i bakkant. Tuftene er ca. 12 m lange og 6,5-7 m brede (målt fra toppen av vollene). Fylkesvei 256 går gjennom anlegget og har ødelagt deler av det. Strøm (2007: 46) har derfor antydnet at det kan ha vært flere tufter i anlegget, og vi må ta noe forbehold om antallet.

Figur 10. Forslag til hvilke boder og bygder som hører sammen på Skei i Sparbyggjafylke. Grensene for skipreidene er lagt på amtskartet fra 1901-1904. Matrikkelgårdens tun er merket rødt. Bodene i østre rekke er henført til bygdene omkring Snåsavatnet (Skaun, Snåsa og Stod). Innbyrdes forhold er usikkert. De fem bodene i vestre rekke er ført opp etter hvordan bygdene ligger fra nord til sør langs den «midtre» ferdsselsveien gjennom fylket. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 10. Skei in Sparbyggja-shire, marked green. The medieval administrative division (yellow) (c. 1430) shown on map 1901–1904. The farmsteads are marked red. The eastern booths potentially connect to the eastern communities, Skaun, Snåsa and Stod around the Snåsa-lake, shown on the tentative plan on the lower right hand side. Dotted lines indicate possible walls. In addition, I have attributed the five western booths to the five western communities in the order in which they are located along a pathway through the shire. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

I 1988 ble en av tuftene arkeologisk undersøkt og stolpespor påvist i undergrunnen. Bygningen hadde brent, og blitt bygget opp igjen (Stenvik 1988: 49, 2001: 41ff.). Like ved ringtunet undersøkte Stenvik en rik ubrent kvinnegrav med insulære funn fra vikingtid (haug 40). Dessuten ble en kokegrop nord for ringtunet datert til merovingertid (Strøm 2007: 46).

I 1995 og 1996 fortsatte undersøkelsen og flere brannlag påvist. Det ble tatt ut C14 prøve fra den antatt siste brannen i en av veggvollene. Prøven viste 1000–1160 e.Kr. (Stenvik 2001: 41ff.). Ringtunet på Skei hadde altså fremdeles vært i bruk på 1000-tallet, og er dermed det «yngste» i Norge.

Hvordan passer ringtunet på Skei med Sparbyggjafylkets administrative inndeling? Det var åtte skipreider i dette fylket: Snåsa, Skaun, Vigmondar, Stod, Ogndal, Bågåbu, Idrotter og Sparbyggja (nr. 7-14, Dybdahl 1997: 218). Skei lå i Bågåbu skipreide nær grensen til Idrotter og Sparbyggja skipreider. Gården Bågåbu har forsvunnet, men Båggåmyren ligger ca. 3,5 km nordøst for ringtunet. Det er fem kilometer til Mære der blotene for Inn-Trøndelag skal ha stått (Iversen 2017). Røskaft (2003: 144) har pekt på at Skei ligger sentralt ved eldre ferdselsårer. I likhet med i Namdalen lå ikke ringtunet på Skei i sentrum av fylket, men snarere nærmere Frostating. Det var et stykke å reise fra Skaun, Stod og særlig Snåsa, men praktisk dersom ferden gikk videre til Frostating. Fra østenden av Snåsavatnet gikk ferden 40 km over vann og dernest nye 20 km over land og vann før Snåsabuen nådde ringtunet på Skei. Og derfra var det nær nye 60 km til Frosta over både fjord og land.

For å konkludere: størrelsen på anlegget indikerer at Skei kan ha vært et fylkesting. Det var åtte skipreider i Sparbyggjafylke og trolig åtte bygninger i ringtunet, med et lite forbehold. Jeg har satt opp et hypotetisk forslag til hvilke boder som kan ha tilhørt hvilke bygder (Figur 10). De tre bodene i østre rekke har jeg henført til bygdene omkring Snåsavannet (Skaun, Snåsa og Stod) uten at innbyrdes forhold kan fastslås. De fem bodene i vestre rekke er ført opp etter bygdens beliggenhet fra nord til sør langs den «midtre» historiske ferdselsveien gjennom fylket.¹⁰ Ringtunet brant ned og gikk av bruk på 1000-tallet. Vi vet ikke om dette skyldes fiendtlige handlinger og krig, eller om brannene kan ha andre årsaker.

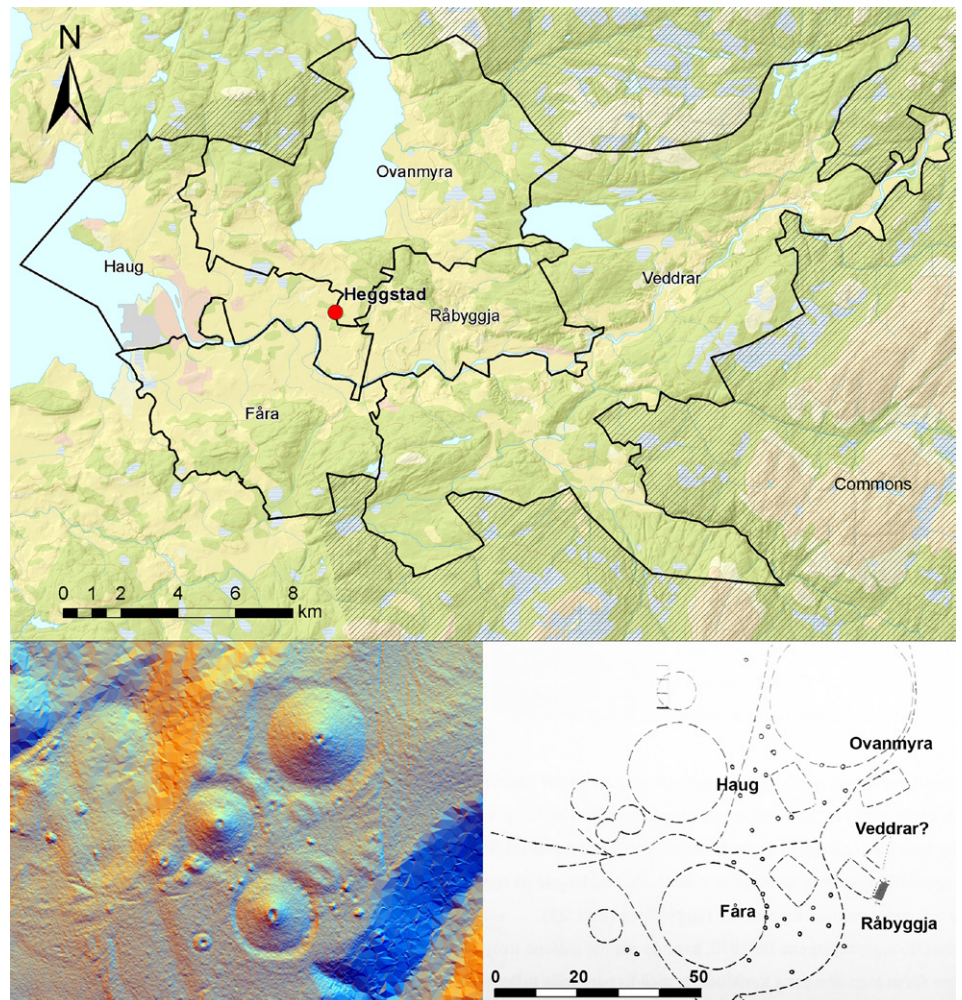
---

¹⁰ Veifar fra Amtskartet (= den nåværende Bjørnabettvegen og anknyttede veier i nord og sør).

Figur 11. A) Den administrative inndelingen i Verdalsfylke. De fem skipeidene er dokumentert ca. 1430. B) nede til venstre: LiDAR skann av ringtunet på Heggstad. Det var fremdeles i bruk tidlig på 1000-tallet. Nordøst for bildet, lå det tidligere en stor haug som nå er fjernet og ikke synlig på skannet. Grafikk: Lars Forseth, Nord-Trøndelag fylkeskommune. C) Nede til høyre: det er noe usikkert om det var fire eller fem boder i anlegget. Plantegningen fra 1994 viser en femte delvis bevart bod. Her vises også tolkningen om hvilke boder og bygder som hørte sammen, basert på geografisk beliggenhet. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 11. Verdal-shire. (A) The medieval administrative division c. 1430 AD. (B) Bottom left: LiDAR scan of Heggstad, surrounded by great mounds. The site was still used in the early 11th century. A large mound in the northeast has been removed and is not visible on the scan. Graphics: Lars Forseth, Nord-Trøndelag municipality. (C) Bottom right: it is somewhat uncertain if there were four or five booths at Skei. The plan from 1994 shows a fifth partially preserved booth. The author has added his interpretation of which booths and communities belonged together based on geographical location. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Heggstad i Verdalsfylket

Ringtunet på Heggstad ligger ved grensen mellom Heggstad (31) og Verdals prestegård (Agle) (32), og Stiklestad-gårdene (27–30) ligger umiddelbart mot vest. Også dette ringtunet ble oppdaget av Lars Stenvik da han i 1989 påviste fire eller fem tufter her. De var 12 m lange og 6,5 m (Stenvik 1989: 21). Det har vært diskutert om det er spor etter fire eller fem bygninger. For ca. 10 år siden ble anlegget målt opp av Lars Forseth i Nord-Trøndelag fylkeskommune. Da konkluderte man med fire tufter (Strøm 2007: 37). Anlegget er omgitt av fire særskilt store gravhauger, og det var i alt 10 graver her i 1920.

I 2003 ble det tatt ut en C14-datering fra et ildsted i sørøstre tuft. Den viste 990–1025 e.Kr. (sigma 1) (Tua 4441). Det indikerer at ringtunet var i bruk i slutten av vikingtid. En kokegrop i nærheten ble datert til 605–670 e.Kr. (Tua 16776). Det er ikke sikkert at den har sammenheng med bruken av ringtunet, selv om det virker

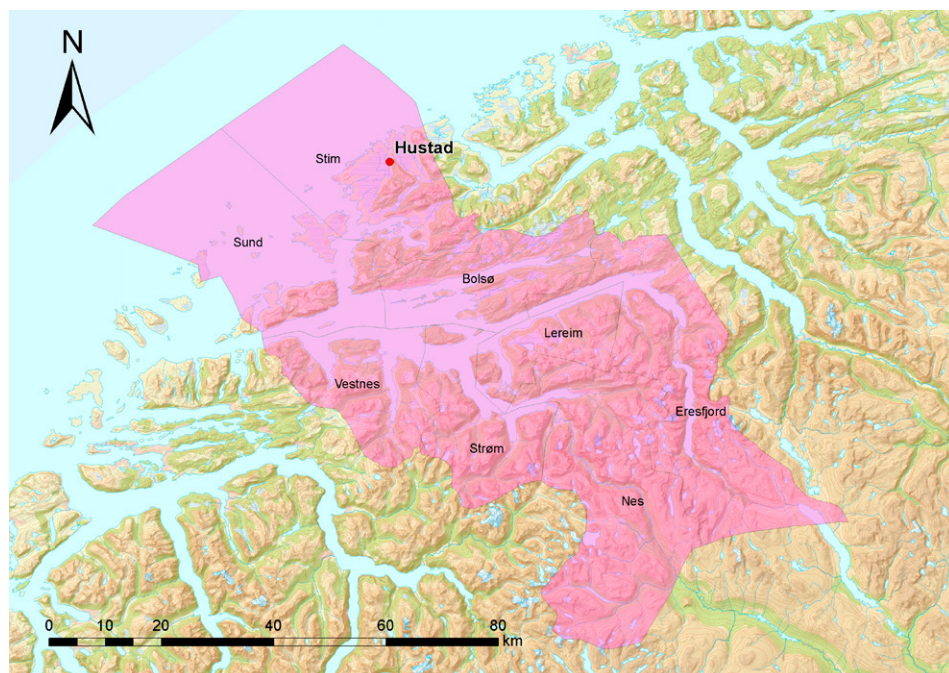
sannsynlig. Situasjonen minner om Skei, og anleggene var i bruk omlag samtidig. Men både gravfeltet og ringtunet på Heggstad var adskillig mindre enn på Skei.

Heggstad ligger i Verdølafylket med fem skipreider, ifølge Dybdahl (1997: 219): Haug, Ovanmyra, Fåra, Veddrar og Råbyggja (nummer 15–19). Dermed var det fem skipreider og fire hus, og altså én skipreide for «mye». Var det likevel fem hus på Heggstad, slik Stenvik opprinnelig mente, eller var én skipreide ny i middelalderen? Dersom Råbyggja var utskilt fra Veddrar, slik den geografiske formen kan indikere, ville Heggstad ligge sentralt der de fire eldre enhetene løp sammen. Størrelsen på anlegget passer uansett høvelig bra for dette fylket. Ringtunet ligger ved Stiklestad og var kanskje i bruk i 1030 da slaget på Stiklestad fant sted. Det er fristende å tolke Heggstad som et fylkesting som ble nedlagt i den turbulente perioden på begynnelsen av 1000-tallet. Figur 11 viser hvilke boder og bygder som hypotetisk kan ha hørt sammen, basert på geografisk beliggenhet.

Hustad i Romsdalsfylket

Figur 12. Administrativ inndelingen i åttinger i Romsdalen 1521. Disse var trolig identisk med skipreidene i 1277. Det mulige ringtunet på Hustad ligger lengst nord i fylket. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 12. The administrative division in eights in Romsdalen in 1521. These were probably identical to the eight ship-districts recorded in 1277. The possible court-yard site at Hustad was located in the north of the shire. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Figur 13. Ringtunet på Hustad lå sentralt på Hustadlandet nær eldre ferdselsårer slik vi ser på Amtskartet fra 1882–85.

Figure 13. The court-yard at Hustad was centrally located by an inner pathway crossing Hustadlandet. By crossing on the main trackway west of the court-yard site, seafarers would avoid the very dangerous waters outside Hustadlandet. Map 1882–85. CC-BY 4.0

Kari Støren Binns (2006) og Ingvild Onsøien Strøm (2007) har foreslått at det lå et ringtun på Hustad i Romsdalen (gnr. 91) (ID16770). Det aktuelle anlegget ligger i kanten av den store Hustadmyra, og midt i et gravfelt med fire røyser, tolv steinlegginger og to steinringer (Strøm 2007: 67). Anlegget er ikke datert, og det er lite informasjon å bygge på. Her skal vi vurdere det i administrativ kontekst, og undersøke om det er en sammenheng mellom boder og bygder.

Anlegget ligger på Hustadmyra ca. 30 moh. ved en eldre ferdselsåre. Hustadvika er et av de farligste havstykkene i Norge. Ved å ta landeveien over Hustadlandet unngikk man en farlig ferd med skjær i sjøen. Anlegget ligger i Stim åtting 1430 i nordvestre del av fylket og dermed helt usentralt for fjordbebyggelsen i Romsdal. Derimot var det en god plassering for videre ferd til Frostating. Fra Romsdalsfjorden var det enkelt å ta seg til Hustadlandet i sør med båt, og over land til anlegget. Derfra er det fem kilometer nord til Farstad og kort avstand videre til den indre leden til Trondheimsfjorden.

Det er 13 tufter i området. Åtte av dem ligger på rekke. Det dreier seg om sju delvis nedgravde tufter der seks har felles veggvoller. Rekkeform er kjent på Gimsøy og Bøstad i Hålogaland også, og felles vegger forekommer på mange ringtun. Rekken er orientert øst-vest og tuftene har åpen gavl mot nord. Umiddelbart øst for tuft 1, er det registret en usikker åttende tuft under bakken. Lengden på husrekken er nær 60 m, inkludert den åttende tuften.

Ca. 20 m nord for anlegget ligger det tre tufter til (31-33). De har åpen gavl mot øst. Ytterligere to tufter ligger ca. 10 m sør (24) og vest (9) for hovedrekken. De spredte tuftene har åpningene «feil vei» og ingen naturlig sammenheng med rekken. De fleste ringtun i Norge er preget av en viss «militær orden», og det er sjeldent at bodene ikke har åpningene mot et felles tun. Det er derfor i tvil om alle tuftene på Hustad er samtidige og tilhører ringtunet.

Tvilen blir ikke mindre av at Romsdalen i 1521 var inndelt i åtte åttinger. De er navngitt i Aslak Bolt jordebok: Eresfjord, Lereim, Strøm, Nes, Bolsø, Vestnes, Sund og Stim, og tilsvarte de senere tinglagene: Nesset, Veøy, Voll, Romsdal, Bolsø, Vestnes, Sund og Vågøy (Schneider 1905: 10). Det er alminnelig antatt at åttingene var identiske med de åtte skipreidene i Romsdalen angitt i Magnus Lagabøtes testament 1277. Et rekketun med åtte boder passer bra med en slik administrativ inndeling, mens et «rotet» anlegg med 13 tufter passer dårlig.

Det er ikke kjent andre rettslige inndelinger i Romsdalen som eventuelt passer med et større anlegg på Hustad. Et skattemanntall for tiende i 1519 fører riktignok opp 10 områder, men inkluderte fiskeværene Bud og Ona som skattedistrikter (Schneider 1905: 11, 18). Skatt ble naturligvis samlet inn på fiskevær også, slik som f.eks. fra åtte tinglag og fire fiskevær på Nordmøre i 1521 (ibid: 3). Men fiskevær var neppe egne tinglag i jernalderen, og det virker lite sannsynlig at antallet tufter på Hustad kan ha sammenheng med det. Rekken med åtte tufter er orientert øst-vest som sammenfaller med retningen på fjordsystemet i Romsdalen. Hypotetisk kan bodene ha vært strukturert etter bygdenes beliggenhet fra Eresfjord åtting innerst i fjorden i øst til Sund åtting ytterst i vest (Figur 13).

For å konkludere: anlegget på Hustad besto av åtte tufter på rekke, og det var åtte tingområder i Romsdalen i 1277. Rekkeformen er noe uvanlig for ringtun, men ikke ukjent. Det er usikkert om de frittliggende tuftene tilhørte ringtunet. Dersom de ikke gjorde det, passer Hustad bra som et fylkesting eller militært møtested for Romsdalen. Dersom de andre tuftene tilhørte anlegget, må tolkningen revurderes. Bare fremtidige arkeologiske undersøkelser vil kunne bringe sikrere informasjon om dette.

Figur 14. Forslag til hvilke boder og bygder som hører sammen på Hustad i Romsdalen. Grunnlagsdokumentasjonen for dette anlegget er begrenset. Det er uavklart om alle tuftene er samtidige og tilhører anlegget. Tolkningen tar utgangspunkt i at den sammenhengende rekken er samtidig. Den mulige tuften lengst øst er kun antydningssvis påvist med geofysikk. Georeferert og rentegnet etter Binns 2006 og Strøm 2007. Grafikk: Frode Iversen.

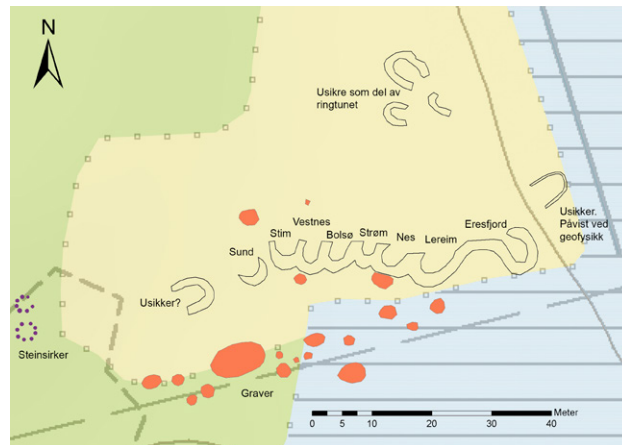

Figure 14. Hustad in Romsdalen surrounded by c. 20 graves, of which two are stone-circles. The available archaeological information for this site is limited. It has not been excavated or dated. It is unclear whether all the booths were contemporary and were part of the court-yard. I have excluded the three booths to the north on the basis of distance and orientation and also one uncertain booth in west. The interpretation of which booths and communities belonged together presupposes that the eight booths in the continuous row is the actual court-yard-site. These are named after the communities' location in the fjord-system (see, Figure 12). The possible booth farthest east is highly uncertain and only recorded with geophysics. Adjusted after Binns 2006 and Strøm 2007. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Diskusjon og avslutning

Det er gode argumenter for at ringtunene i Trøndelag var eldre fylkesting. Det er særlig den mulige sammenhengen mellom boder og bygder som sannsynliggjør dette argumentet. Vi har sett at det var 13 boder på Væremsanlegget og 13 bygder i Namdalen, etter geistlig inndeling. Det var trolig åtte boder på Skei, og åtte skipreider i Sparbyggjafylket i 1277. Det var minst fire boder på Heggstad og fem bygder i Verdalsfylket. Situasjonen er mer usikker for Hustad i Romsdalen. Åtte boder på rekke stemmer med åttingene i middelalderen, men det kan ha vært flere boder på ringtunet.

Tingboder, gammelnorsk *búð*, (f. entall), bod er bare omtalt i Gulatingsloven (G: 181). Dersom en mann ble drept på tinget, skulle arvingene (med hærpil) kalle tingmennene til *budar hans*. I boden skulle de dømme i saken, og tildømme arvingene boten. Retthistoriker Knut Robberstad (1952: 346) mente at tingboder var aktuelt på høyere rangerte ting, som Gulating og fylkesting. Folk kom reisende til fra store områder, og hadde behov for innkvartering. Tingboder har vært diskutert inngående for Island der lovene har mange opplysninger om dem (Vésteinsson 2013). Edvard Bull mente å finne spor etter en eldre organisasjon i Trøndelag i skipreidenavn med suffikset *-bu*, slik som i Vidabu, Sparabu, Bagabu, Rábu, og de mer usikre Kleppabu, Rennabu og Selabu (Bull 1920: 141). Språklig kan disse neppe knyttes til ordet *búð*, da endelsen *-bu* helst har betydning «bebodd område» som i «å bo».

I sum mener jeg det er sannsynlig at bygdene hadde egne boder på fylkestinget. Dersom vi aksepterer dette premisset, må fylkene med underinndelinger være minst like gamle som ringtunene. For Frostatingslag vil det si merovingertid. Det er i overensstemmelse med tidligere hypoteser om alderen på tinget i Trøndelag, men representerer et helt nytt og sikrere argument enn i tidligere forskning.

En tolkning er at representanter fra bygdene møttes på ringtunene for å ta beslutninger. Det kunne gjelde militære oppbud, eller ved kongeting, eller for å samordne saker til Frostating.

Enkelte av funksjonene til ringtunene kan hypotetisk ha blitt videreført på Øyrating. Det er kanskje et viktig poeng at møtet på Øyrating fant sted ca. en uke før møtet på Frostating. I lys av dette er også lokaliseringen til ringtunene interessant. De ligger ikke sentralt i sine fylker, men snarere i en del av fylket som vendte mot Frosta. Dette er særlig tydelig for Hustad i Romsdalen, Værem i Namdalen og Skei i Sparbyggjafylke. Heggstad ligger mer sentralt i Verdalsfylket. Romsdalen og Namdalen er blant fylkene som mange har ment ble integrert i Frostatingslagen sekundært. I kystfylkene er bare ett anlegg datert, nemlig Værem, som er datert til merovingertid og vikingtid. Dette anlegget lå nær grensen til Sparbyggjafylke i retning Frostating. Dersom lokaliseringen har sammenheng med at delegatene skulle reise videre til Frostating, er det et argument for at Namdalen og kystfylkene var del av Frostatingslag allerede i merovingertid, altså betydelig tidligere enn det som har vært foreslått før.

Det savnes et stort ringtun på Nordmøre der det var 16 tingkretser (inkludert Fosen). I 1551 sto det fylkesting på Aspa i Frei (Tingvoll) (DN XXI: 958). Aspa ble også kalt for lagting ca. 1500 (DN XII: 267). Det var åpenbart tingsted for Nordmøre syssel, som det ligger sentralt i, og som utgjorde søndre halvdel av det store, gamle Nordmørefylket. Et ringtun med 16 tufter kan eventuelt ligge mer sentralt i det eldre fylket, og praktisk til for videre tur til Frostating. Området Ørlandet, Storfosna, Agdenes utmerker seg da.

Også i Gauldølafylke mangler det et stort anlegg. Det kan ha vært 12 skipreider der. Store deler av jernalderens landskap fra Hovin til Ler forsvant med stort leirskred i 1345. Området nede i dalen, nærmere fjorden, ligger bra til med tanke på videre reise til Frostating. I de andre fylkene var det færre skipreider; åtte i Orkdalsfylke, og trolig tilsvarende i Stjørdalsfylke. I Øynafylke kan det ha vært sju skipreider, i Skøynafylke seks, og i Strindafylke fire. Eventuelle ringtun kan ligge langs eldre ferdselsårer og praktisk for videre reise til Frostating.

Hvem ledet møtene på ringtunene? Ifølge Snorre var det i Håkon den godes tid (død ca. 961) åtte høvdinger som sto for blotene i hele Trøndelag: Torberg av Værnes (Stjørdal), Kår fra Grøtte (Orkdal), Asbjørn fra Melhus (Gauldal) og Orm fra Leksviken (Stinda) i Ut-Trøndelag, og Botolf fra Alstadhaug (Skøyna), Narve fra Stav (Verdal), Trond Haka fra Egge (Sparbu) og Tore Skjegg fra Husabø på Inderøya (Øyna) fra Inn-Trøndelag (Hkr, Håkon den godes saga kap 8). Slike personer kan være aktuelle som tingledere, slik som de islandske godene (Sigurðsson 1987). Det dreier seg om en øvre lokal samfunnselite.

Det ligger store, monumentale gravminner ved alle ringtunene i Frostatingslag. På Værem er det usikkert om gravene er eldre enn ringtunet. På Skei er de samtidige, mens på Heggstad og Hustad er de ikke datert eller undersøkt nærmere. De gravlagte menneskene kan ha vært tingledere, noen av dem kanskje fylkeshøvdinger, andre særskilt «gode menn». I den islandske litteraturen betegner en *hofgoði* m. og en *hofgyðja* f. henholdsvis mannlige og kvinnelig ledere for sammenkomster på et hov (*hofhelgr* f.). Det er usikkert om dette er relevant for møter på ringtunene. Men rike kvinnegraver finnes ved flere ringtun i Norge, deriblant på Skei, og kvinner kan ha hatt roller i møtene. Det er også kjent en rik kvinnegrav fra folkevandringstid nær ringtunet på Dysjane på Jæren (Kristoffersen 2014). En usedvanlig rik dobbelgrav fra første halvdel av 200-tallet (C1b) har klar tilknytning til ringtunet på Bø på Engeløya. Her var en kriger av høy rang gravlagt med forseggjorte våpen (sverd, lanse, spyd og pilspisser) og en fingerring av gull. Han var gravlagt sammen med en kvinne med kostbare smykker (Slomann 1959). Mannens klesdrakt var av samme type som ble brukt av romerske soldater (Bender Jørgensen 1986). Han kan ha tjenestegjort i den romerske hæren eller vært med i et krigerforbund av Illerup-typen, slik en sjelden skjoldbule av bronse i gravgodset antyder (Solberg 2002: 224).

Det er ikke kjent ringtun på de gårdene der det ifølge Snorre satt fylkeshøvdinger i Trøndelag. Fylkeshøvdingen i Verdal kom angivelig fra en forsvunnet gård Stav, og ikke fra Skei der ringtunet lå. I Sparbu satt fylkeshøvdingen på Egge, ikke på Heggstad med ringtun. Det er sannsynlig at slike fylkeshøvdinger ledet fylkestingene. Men det kan ha vekslet fra hvilke gårder de kom. Fylkestinget var derimot anlagt på et fast sted. Det var institusjonalisert.

Mange har fremholdt at ringtunene har militært preg. Det gjelder også anleggene i Trøndelag. De fremstår som velstrukturerte med store omkringliggende monumenter og gravminner. De har vært foreslått som multi-funksjonelle samlingssteder (Grimm & Stylegar 2004: 123). Det faktum at anleggene likner hverandre over store områder på vestkysten av Norge kan indikere et system der fylkestinget hadde myndighet til å slutte seg til større hæroppbud og fylkesallianser. Kanskje mistet lokale ledere militærrettslig råderett da en sterkere kongemakt etablerte seg i regionen. Formaliseringen av leidangen kan ha vært avgjørende for en slik maktforskyvning. Kongen skulle nå rå for «bod og bann og for utferdene våre» som det heter i leidangsbestemmelsene i både Frostatingsloven (F VII: 1) og Gulatingsloven (G: 295). Kongen kunne dermed både påby (bod) og forby (bann) bruk av leidangen, og regulerte slik regional bruk av militær myndighet.

Inger Storli har foreslått en liknende forklaringsmodell for Hålogaland. Ringtunene ble sentralisert, og omkring 900 var det bare tre store anlegg igjen av 13 kjente. I Trøndelag er det foreløpig for få anlegg til å drøfte

langtidsutviklingen. En hypotese er at fylkestingets funksjoner ble delt opp: kongehyllinger og kongeting ble lagt til Øyrating på begynnelsen av 1000-tallet, og andre funksjoner til nye fylkesting på kongskontrollerte gårder, f.eks. der det ble bygget fylkeskirker i middelalderen.

Identifiseringen av fylkeskirkene er omdiskutert. Nils Hallan (1956: 248f) mente det var åtte fylkeskirker i det sentrale Trøndelag, én i hvert av de åtte fylkene. Mære kirke i Sparbyggja og Haug kirke i Verdal var fylkeskirker i våre to fylker i Inn-Trøndelag. Også Jan Brendalsmo (2006: 166, 2016) mener nettopp disse to var fylkeskirker. Peterskirken på Veøy i Romsdalen er omtalt som *fylkis kirkio* i 1488 (DN III: 966). For Namdalen trekkes gjerne Ranem og Nærøy kirker fram som mulig fylkeskirker. Vi kan uansett slå fast at ringtunene og fylkeskirkene ikke var samlokaliserte. En eventuell flytting og oppdeling av funksjonene til de eldre fylkestingene kan ha representert en betydelig maktforskyvning. Kongen forholdt seg til ett samlet Øyrating, og de nye fylkestingene (ved fylkeskirkene) var fjordbundne og lettere å kontrollere for en «ekstern» kongemakt. De eldre ringtunene lå lengre inne på land og kunne ikke kontrolleres fra fjorden (Iversen 2017).

Merete Røskaft har argumentert for at det skjedde betydelige endringer i maktforholdene i Trøndelag da jarle- og kongemakt gjorde seg gjeldene i vikingtid og tidlig middelalder, noe jeg slutter meg til. Håkon Grjotgardsson (860/70–900/920) er den første historisk sikre jarlen av Håløygætten (Sandnes 2009), og jarlene er kjent fra Øyvind Finnssons skaldekvad *Håleygjatal* til ære for Håkon Ladejarl Sigurdsson (970–995). Både Halvdan Koht (1910) og Johan Schreiner (1928) argumenterte for at Håløygætten på 800-tallet ekspanderte sørover fra Hålogaland. Omkring 900 skal de ha hatt herredømme over kystlandet fra Trondheimsfjorden og nordover. Våre ringtun var i bruk alt før «jarletiden», og det virker sannsynlig at anleggene fikk en knekk da kongedømmet festet grepet om Trøndelag på begynnelsen av 1000-tallet.

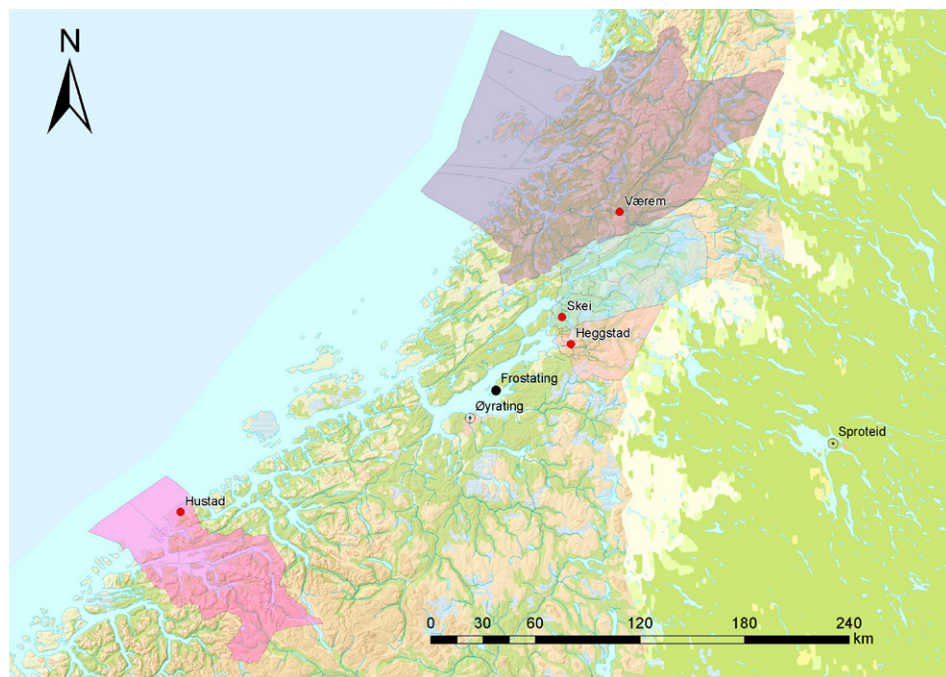
I dag anser de fleste historikere Snorres beretning om Harald Hårfagres systematiske felttog fra Østlandet til Trøndelag som en konstruksjon uten eldre kildegrunnlag i form av skaldekvad (Einarsdóttir 1971, Helle 1982: 72, 2001: 28f, Krag 1990: 181ff, 199: 34f, 1995: 84, 102: 2014, Bjørkvik 1999: 30–39, Myrvoll 2014). Landskapene utenfor et kjerneområde på Vestlandet styrte Harald indirekte gjennom allianser og jarler. Trøndelag la han angivelig under seg sammen med håløygjarlen Håkon Grjotgardsson (Sandnes 2009).

Snorre gjengir en sagnaktig fortelling om brødre-kongene Herlaug og Rollaug i Namdalen (Hkr, Harald Hårfagres saga kap 8). Da Harald Hårfagre kom mot dem med en stor hær, lot kong Herlaug en mengde mat og drikke kjøre inn i en haug som de hadde bygget på i tre somre. Han gikk inn i haugen, som den tolvte

(personen) og lot haugen kaste igjen. Rollaug på sin side gikk opp på en haug der kongene pleide å sitte og rullet seg ned fra kongesetet til jarlesetet. Han ga seg selv jarls navn og slik underkastet han seg Harald. Selv om dette er et sagn eller en ren konstruksjon fra Snorre, passer fortellingen påfallende bra med de store gravene og arkeologien ved ringtunet på Værem. Kanskje hadde Snorre hørt om disse anleggene? Snorre beretter også om fire konger i Inn-Trøndelag som rådde for hver sin hær fra fylkene Verdal, Skaun, Sparbyggja og Inderøy (Øynafylke) (Hkr: Harald Hårfagres saga kap. 7). Det virker realistisk at fylkeshøvdingene kan ha hatt slik militær myndighet, selv om personene og hendelsene neppe er historiske.

Jarlene fikk økt kontroll over Trøndelagsområdet, og de var alliert med forskjellige overkonger. Skaldekvadet Vellekla (vers 27) forteller at Håkon Sigurdsson Ladejarl kjempet for Harald Blåtann og forsvarte Danevirke i Jylland mot fiender. Da han ble drept i 995, skal Olav Tryggvason ha etablert seg som konge over Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge. Claus Krag har pekt på at steds- og landsdelsnavn i skaldekvadene om Olav Tryggvason indikerer at Olavs korte kongedømme på slutten av 900-tallet var avgrenset til Vestlandet og Trøndelag (Krag 1995: 102). Ifølge sagaene skyldtes ladejarlens fall trøndernes opprør mot jarlens hardstyre. Det tyder på at jarlene ikke alltid hadde lokal støtte og at makt fremdeles i jarletiden lå på fylkesnivå. Den siste Ladejarlen, Håkon jarl Eriksson (998–1030), ble landsforvist av Olav Haraldsson i 1015. Han er kjent fra samtidige engelske kilder og gjorde siden karriere i England som hirdmann for Knut den store (Johnsen 1981: 8–15).

Det er altså på denne tiden de to ringtunene Skei og Heggstad i Inn-Trøndelag ble nedlagt. Det kan ha sammenheng med at Øyrating ble opprettet som *allherjarting* tidlig på 1000-tallet, et sted der hæren og overkongene forhandlet. Kanskje var det Knut den store eller sønnen Svein som sto for det, med Isøringet som modell. De åtte fylkene sto samlet i møtet med kongemakten. Militær myndighet ble overført fra ringtunene til Øyrating. Makten og kraften i *hæringet* ble etterhvert knyttet til kongehyllingen. Fra Hirdskræen 1270 vet vi hvor viktig forhandlingene mellom kongesemnet og hirden var i forbindelse med nettopp kongehyllingen. I Håkon Håkonssons tid ble Øyrating rikets eneste hyllingsting, og bispedømmene ble oppnevningseenheter for lekfolk, ikke fylkene i Trøndelag. Helgenkulten som blomstret opp rundt Olav den hellige fra 1030 styrket Øyrating som kongehyllingsting. Nidaros' nasjonale betydning økte mye i 1152/53 da byen ble Metropolitan-sete i en kirkeprovins som omfattet fem bispedømmer i Norge og seks bispedømmer på Orknøyene, Suderøyene, Island og Grønland. St. Olav ble rikets "evige konge" og Olavs-relikviene svært viktige når makt formelt ble overført til nye konger, og først i unionstiden mistet Øyrating sin posisjon som hyllingstid.

Figur 15. Ringtunene i Frostatingslag var i bruk i yngre jernalder og lå i utkanten av de eldre historiske fylkene. I luftlinje er det ca. 230 kilometer til Frostating fra både nordgrensen i Namdalen og sørgrensen i Romsdalen. Tinget på Øyrating ble i middelalderen avholdt ca. 1 uke før tinget på Frosta. Kanskje overtok Øyrating noen av ringtunenes funksjoner da anleggene ble nedlagt på begynnelsen av 1000-tallet. Ringtunene lå godt plassert i fylkene dersom samlingene ble holdt i forkant av tinget på Frosta og delegatene skulle reise videre dit. Grafikk: Frode Iversen.

Figure 15. The four known court-yard sites in the Frostathing law area were in use in the late Iron Age (c. 600–1050). They were located on the outskirts of the medieval shires, orientated towards the Frostathing central to the law-area. It is c. 230 km to Frostathing from both the north border of Namdalen and the south border of Romsdalen. The Øyrathing was established in the early 11th century. According to the law, (c. 1260) Øyrathing was held one week before Frostathing. In medieval literary sources, Øyrathing is called «allherjarting» meaning «all-army-thing». The author suggests that the Øyrathing took over both the military and inauguration functions of the court-yard sites early in the 11th century when these were abandoned. The location of the court-yard sites on the inner outskirts of the shires may indicate that the delegates gathered and prepared there before the major thing-meeting at Frosta to where they would travel together. Graphics: Frode Iversen. CC-BY 4.0

Litteratur

- Bender Jørgensen, L.** 1986. Forhistoriske tekstiler i Skandinavien. – Nordiske Fortidsminder Serie B, Bind 9. København.
- Binns, K.S.** 2006. Fræna kommune. Korreksjoner/ny-registreringer foretatt i forbindelse med NIKUs kontrollregistrering i 2000. – Rapport NIKU.
- Bjørkvik, H.** 1999. Avaldsnes i førhistorisk og tidlig historisk tid. – s. 9-53 i: Langhelle, S.I. & Lindanger, B. (red.). Kongskyrkje ved Nordvegen – Olavskyrkja på Avaldsnes 750 år. Aksdal.
- Bjørkvik, H.** 2009. Margrete Valdemarsdatter. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 28. juni 2016 fra https://nbl.snl.no/Margrete_Valdemarsdatter.
- Brendalsmo, J.** 2006. Kirkebygg og kirkebyggere. Byggherrer i Trøndelag ca. 1000–1600. Oslo.
- Brendalsmo, J.** 2016. Fylkeskirker i Trøndelag, Nordmøre og Romsdal. – s. 67-99 i: Stige, M. & Pettersson, K.E. (red.) Værnes kirke - en kulturskatt i stein og tre. Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B: Skrifter CLIX (159). Stjørdal historielag. Stjørdal.
- Bull, E.** 1920. Leding. Militær- og finansforfatning i Norge i ældre tid. – Steenske forlag, Kristiania og København.
- Daae, A.** 1906. De norske kongers hyldning og kroning : en historisk oversigt fra de ældste til de seneste tider. – Feilbeeg & Landmark Chr. Dybwad. Kristiania.
- DN** = Diplomatarium Norvegicum, utgitt av C. C. A. Lange, C. R. Unger et al. 1847–1990. Christiania/Oslo.
- Dybdahl, A.** 1997. Fylker og skipreider i Trøndelag. – Historisk tidsskrift (Oslo) 76 (2): 211-48.
- Einarsdóttir, Ó.** 1971. Harald Dovrefostre af Sogn. – HT 50, 131–166, Oslo.
- Ekrem, I. & Mortensen, L. B.** 2003. Historia Norwegie (red. Inger Ekrem og Lars Boje Mortensen, oversatt av Peter Fisher). – Museum Tusulanum Press. København
- Ersland, G.A. & Holm, T.H.** 2000. Krigsmakt og kongemakt 900–1814. Norsk forsvarshistorie 1. – Eide forlag, Bergen.
- F** = Frostatingsloven. Utgitt av Jørn Sandnes & Jan Ragnar Hagland 1994. Nørøne Bokverk. – Samlaget i samarbeid med Frosta Historielag. Oslo.
- Fa** = Fagrskinna. En norsk kongesaga, oversatt av Johan Schreiner, Fabritius 1926. Andre utgave i 1972.
- Farbregd, O.** 1980. Perspektiv på Namdalens jernalder. Undersøkingar på Veiem, Sem, Værem og Bertnem. – Viking, bind XLIII: 20-80.
- G** = Den eldre Gulatingslova. Nørøne tekster 6, utgitt ved B. Eithun, M. Rindal & T. Ulset, 1994. Oslo.

- Grimm, O.** 2010. Roman period court sites in South-Western Norway: a social organisation in an international perspective. – *AmS-skrifter*, vol 22. Stavanger.
- Grimm, O. & Stylegar, F.A.** 2004. Court sites in southwest Norway. Reflection of a Roman Period political organisation? – *Norwegian Archaeological Review* 37(2): 111–33.
- Hallan, N.** 1956. Det eldste krongodset i Trøndelag. – *Historisk tidsskrift* 37: 241-265.
- Haug, E.** (2009, 13. februar). Erik Av Pommern. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 3. juli 2016 fra https://nbl.snl.no/Erik_Av_Pommern
- Helle, K.** 1972. Konge og Gode menn i norsk riksstyring ca. 1150–1310. – Universitetsforlaget. Bergen – Oslo – Tromsø
- Helle, K.** 1982. Kongssete og kjøpstad fra opphavet til 1536. – *Bergen bys historie* 1, Bergen.
- Helle, K.** 2001. Gulatinget og Gulatingslova. Leikanger.
- Hertzberg, E.** 1874. Grundtrækkene i den ældste norske proces. – Aschehoug. Kristiania.
- Hkr** = Heimskringla, utgave Kongesagaer/Snorre Sturluson, oversatt av Anne Holtmark og Didrik Arup Seip (1979), Norges kongesagaer 1–2. Oslo.
- Imsen, S.** 2000. Hirdskråen. Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn – etter AM 322 fol, utgave ved Steinar Imsen (2000). Oslo.
- Indrebø, G.** 1935. Fjordung: granskinger i eldre norsk organisasjons-søge. – *Bergens museums aarbok* 1935:1, Bergen.
- Iversen, F.** 2015. Hålogaland blir en rettskrets. – *Heimen* 52 (2): 101- 120.
- Iversen, F.** 2015a. Community and Society: The Thing at the Edge of Europe. – *Journal of the North Atlantic Special Volume* 8: 1–17.
- Iversen, F.** 2015b. Houses of Commons, Houses of Lords? The Thing on the Threshold of Statehood in Rogaland, Western Norway in the Merovingian and Viking Ages. s. 175-192 i: Baug, I.; Mygland, S.S. & Larsen, J. (red.). *Nordic Middle Ages - Artefacts, Landscapes and Society. Essays in Honour of Ingvild Øye on her 70th Birthday.* – Universitetet i Bergen, Bergen.
- Iversen, F.** 2017. Court-yard sites and their cultic context. – I: Bis-Worch, C. & Claudia Theune, C. (red.). *Religion, cults & rituals in the medieval rural environment. Ruralia XI.* Sidestone press. Leiden.
- Iversen, F. & Gullbekk, S.H.** 2017. The price of justice and administration of coinage. – s. 95-108 i: Glørstad, Z.T. & Loftsgarden, K. (red). *Viking-Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia.* Routledge, Oxford.
- Iversen, T.** 1997. Trelldommen norsk slaveri i middelalderen. – *Skrifter, Historisk institutt, Universitetet i Bergen* 1. Bergen.
- Johnsen, A.O.** 1981. Håkon jarl Eriksson (998-1030). Nytt kildemateriale og nye synspunkter. *Avhandlinger (Det norske videnskaps-akademi), 2 Historisk-filosofisk klasse. Ny serie* 17. – Universitetsforlaget, Oslo

- Jørgensen, J.G.** 1997. Aslak Bolts jordebok, utgave ved Jon Gunnar Jørgensen 1997. – Riksarkivet, Oslo
- KLNM** = Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid I–XXII, 1956–1978. København
- Koht, H.** 1910: Om Haalogaland og Haaløyg-Ætten, i *Historisk tidsskrift*, rk. 4, bd. 6, 1910: s. 1–16
- Krag, C.** 1990. Vestfold som utgangspunkt for den norske rikssamlingen. – *Collegium Medievale* 3: 179–195.
- Krag, C.** 1993. Hvem var Harald Hårfagre? Rikssamlingen og Harald Hårfagre, 32–40. Karmøy.
- Krag, C.** 1995. Vikingtid og rikssamling – 800–1130. – Aschehougs Norgeshistorie 2 (red. Knut Helle et al.). Oslo.
- Krag, C.** 2014. Harald 1 Hårfagre. – I: Norsk biografisk leksikon. Hentet 30. juni 2016 fra https://nbl.snl.no/Harald_1_H%C3%A5rfagre
- Kristoffersen, S.** (red) 2014. Et Akropolis på Jæren? Introduksjon. - I: Et Akropolis på Jæren? Tinghaugplataet gjennom jernalderen. Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger 2014.
- L** = Magnus Lagabøtes landslov, oversatt av Absalon Taranger 1915. Oslo / Bergen / Tromsø.
- Lönnroth, L.** 1963. Studier i Olaf Tryggvasons saga. – *Samlaren* 84: 54-94.
- Malone, K.** 1962. *Widsith*. Rosenkilde and Bagger, Copenhagen.
- Maurer, K.** 1909-10. Vorlesungen über altnordische Rechtsgeschichte IV og V (1909-1910).
- Munch, P.A.** 1852. *Det norske folks historie* 1. Christiania.
- Munro, D.C.** 2004. *Selections from the Laws of Charles the Great*. ISBN 978-1-4179-6511-3.
- Myrvoll, K.J.** 2014. Bruk og misbruk av skaldekvæde hjå norske historikarar. – *Historisk tidsskrift* 03/2014: 383–406.
- Neidorf, L.** 2013. The dating of *Widsið* and the Study of Germanic Antiquity. – *Neophilologus* 97: 165-183. Springer.
- NgL** = Norges gamle Love indtil 1387, vol 1-5, Gustav Storm og Ebbe Hertzberg (red), Christiania.
- Nissen, G.B.** 1956. *Frostating lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: en historisk oversikt*. Trondheim
- Norsk stadnamnleksikon** 1990 (red. Jørn Sandnes, Ola Stemshaug og Kolbjørn Aune). – Samlaget. Oslo.
- Olsen, A.B.** 2013. Undersøkelse av et eldre jernalders tunanlegg på Sausjord, Voss, Hordaland – et nytt bidrag til kunnskapen om jernaldersamfunnets sosiale og politiske organisasjon. – *Viking* 2013 76: 87–112.
- Opsahl, E.** 2009. Magnus 7 Eriksson. I: Norsk biografisk leksikon. Hentet 1. mai 2017 fra https://nbl.snl.no/Magnus_7_Eriksson.
- RN** = *Regesta Norvegica* 1–10, (1989–). Riksarkivet. Oslo.

- Robberstad, K.** 1952. Merknader. Gulatingsloven. Norrøne bokverk 3, oversatt av Knut Robberstad, 1952: 304–363. Oslo.
- Røskaft, M.** 2003. Maktens landskap – sentralgårder i Trøndelag ved overgangen fra vikingtid til kristen middelalder, ca 800–1200. – Skriftserie fra Historisk institutt 39. Trondheim.
- Sandnes, J.** 1965. Namdalens historie 1: Namdalens historie til år 1600. – Namdal historielag. Namsos.
- Sandnes, J.** 1967. Trøndelags eldste historie. – Historisk tidsskrift 46: 1-19.
- Sandnes, J.** 2009. Håkon Grjotgardsson. I: Norsk biografisk leksikon. Hentet 30. juni 2016 fra https://nbl.snl.no/H%C3%A5kon_Grjotgardsson.
- Sandnes, J.** og Hagland, J.R. 1994. Innledning i Frostatingsloven. Utgitt av Jørn Sandnes og Jan Ragnar Hagland 1994. Norrøne Bokverk. Samlaget i samarbeid med Frosta Historielag. Oslo.
- Schneider, J.A.** 1905. Molde og Romsdalen: en historisk oversigt. Kristiania.
- Schreiner J.** 1928. Trøndelag og rikssamlingen. Avhandlinger Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Hist. Fil. Kl. 1928 nr. 3, Oslo.
- Schulze, H.K.** 2004. Stammesverband, Gefolgschaft, Lehnswesen, Grundherrschaft. Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter 1 (3. utgave). W. Kohlhammer, Stuttgart.
- Schøning G.** 1910. Reise som giennem en deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestæt Kongens bekostning er gjort og beskrevet : 1. Selskabet. Trondhjem
- Sigurðsson, J.V.** 1987. Fra godord til riker : gode- og godordsinstitusjonenes utvikling på Island på 1100- og 1200-tallet. – Hovedoppgave i historie - Universitetet i Bergen.
- Skevik, O.** 1997. Folk og fylker i fjerne tider : Inntrøndelags historie før 1600. – Nord-Trøndelag fylkeskommune. Steinkjer.
- Slomann, W.** 1959. Et nytt romertids gravfunn fra Nord-Norge. – Viking XXIII:1–28.
- Solberg, B.** 2002. Courtyard sites north of the polar circle. Reflections of power in the Late Roman and Migration Period. – s. 219-29 i: Hårdh, B. og Larsson, L. (red), Central Places in the Migration and Merovingian Periods. Papers from the 52nd Sachsensymposium, 219–29. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Steinnes, A.** 1933. Gamal skatteskipnad i Noreg Lut 2. – Det Norske videnskapsakademi. Historisk-filosofisk klasse no. 3. Dybwad, Oslo.
- Stenvik, L.F.** 1988. Flere overraskelser på Skei. – Spor nr. 2, 1988, s. 49. Trondheim
- Stenvik, L.F.** 1989. Nytt lys på en gammel historie, Stiklestad sett i arkeologisk perspektiv. – Verdal Historielags skrifter 16. Årbok 1989: 18–29.
- Stenvik, L.F.** 2001. Skei - et maktsenter fram fra skyggen. – Vitenskapsmuseet, NTNU. Trondheim.

- Storli, I.** 2006. Hålogaland før rikssamlingen. Politiske prosesser i perioden 200–900 e. Kr. Instituttet for sammenlignende kulturforskning (The Institute for Comparative Research in Human Culture). – Novus forlag, Oslo.
- Storli, I.** 2010. Court Sites of Arctic Norway: Remains of Thing Sites and Representations of Political Consolidation Processes in the Northern Germanic World during the First Millennium AD? *Norwegian Archaeological Review*, vol. 43, No. 2, 2010, 128-44
- Storm, G.** 1877. Sigurd Ranessøns proces / udgivet efter Haandskrifterne af Gustav Storm. Mallings, Kristiania.
- Strøm, I.O.** 2007. Tunanlegg i Midt-Norge. Med særlig vekt på Væremsanlegget i Namdalen. – NTNU, Trondheim.
- Sverres saga**, Gustav Indrebøs utgave 1920. Sverris saga etter Cod. AM 327 4°. – Den Norske Historiske Kildeskriftkommission. Kristiania.
- Swensen, W.** 1963. Kongens stol, Hyllingsstolen el. „Graderne“. I: Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder IX 502.
- Tacitus, Cornelius.** 98. Agricola; Germania. Lateinisch und deutsch. Latinsk tekst oversatt til tysk av Alfons Städele (red). Sammlung Tusculum, 1991. Darmstadt.
- Taranger, A.** 1898. Udsigt over den norske rets historie: forelæsninger I. Kart- & Litograferingskontoret. Kristiania.
- Taranger, A.** 1934. Om kongevalg i Norge i sagatiden. – HT 30, 110–166, 273–311. Oslo.
- Tua** = C14 prøvenummer Vitenskapsmuseet: Nasjonallaboratoriene for datering - NTNU
- Tyler, E.M.** 2006. Old English Poetics: The Aesthetics of the Familiar in Anglo-Saxon England. – York Medieval Press. York.
- Vésteinsson, O.** 2013. What is in a Booth? Material Symbolism at Icelandic Assembly Sites. – *Journal of the North Atlantic Special Volume 5*: 111–124.
- Waitz, G.** 1886. Urkunden zur deutschen Verfassungsgeschichte im 10, 11, und 12. Jahrhundert (andre utgave 1886), I. Weidmann, Berlin.
- Zachrisson, T.** 2010. Kungsännen i Söderby och kungens Sigtuna. Om den materiella kulturen i och kring Söderby i Danmarks socken. Rune Edberg & Anders Wikström (red.). *Situne dei Årsskrift för Sigtunaforskning*, 163-174. Sigtuna Museum. Sigtuna.
- Zeeberg, P. & Engelhardt, M.L.** 2000. Saxos Danmarkshistorie 1-2. Dansk tekst. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Gads forlag. København.

FROSTATINGET OG SAMFUNNSORGANISASJON I JERNALDEREN

Sammendrag

Stenvik, L. F. 2017. Frostatinget og samfunnsorganisasjon i jernalderen. *Gunneria* 81: 109-130.

Frostatinget er kjent fra skrevne kilder fra middelalderen. Representanter fra forskjellige deler av Trøndelag møttes årlig på dette stedet. Alderen på den juridiske organisering av Trøndelag (den siste stavelsen –lag betyr lov) er ukjent. Denne artikkelen diskuterer forskjellige indikasjoner på lovsamarbeid innen Midt-Norge forut for det historisk dokumenterte ting. Utnyttelsen av utmarksressurser så vel som militære forhold kan ha bidratt til økende behov for regulering og samarbeid. Store gravhauger og bygdeborger har blitt forbundet med ting i eldre jernalder. Det samme gjelder lokaliteter med ringtun fra yngre jernalder.

Abstract

Stenvik, L. F. 2017. The Frostathing and social organisation in the Iron age. *Gunneria* 81: 109-130.

The house assembly site (“thing”) at Frosta is known in written sources from medieval times. Representatives from different part of the Trøndelag counties met annually at this place. The age of the juridical organisation of Trøndelag (last part of the name means law) is unknown. The article discusses different indications of law cooperation within Mid Norway in periods before the historical documented

thing. The exploitation of outfield resources as well as military purposes may have encouraged regulations and cooperation. Huge gravemounds and hillforts have been associated with things in Early Iron Age. In Late Iron Age courtyard sites are interpreted as thing assemblies.

Lars F. Stenvik, Department of Archaeology and Cultural History, NTNU University Museum, NO-7491 Trondheim, Norway. Lars.Stenvik@ntnu.no

Innledning

De eldste beretninger om Frostatinget går tilbake til 900-tallet og finnes i kilder som er nedtegnet adskillig seinere. Den eldste skriftlige nedtegnelsen av Frostatingsloven er fra 1260-tallet og den fins bare i seinere avskrifter fordi dokumentet gikk med i en brann på 1700-tallet. Det er derfor heftet noen metodiske utfordringer når man skal danne seg en oppfatning av hvor mye eldre loven og tinget er. Jan Ragnar Hagland og Jørn Sandnes har i forordet til den siste utgaven av Frostatingslova antydnet at både tingstedet og loven er eldre enn 900-tallet (Hagland & Sandnes 1994, XVII). Hvor mye eldre må bli spekulasjoner basert på andre forhold enn skriftlige kilder.

Navnet på landsdelen der Frostatinget ble holdt og fremdeles holdes, er Trøndelag. Førsteleddet er sannsynligvis navnet på en folkegruppe på linje med for eksempel ryger og horder som er benevninger på andre folkegrupper på samme tid. Sisteleddet henspiller på loven som en konstituerende del av landskapet. Det forteller om et lovsamarbeid som har vært en viktig del av samfunnsstrukturen. Lov og tingsamarbeid er med andre ord like gamle eller eldre enn navnet på landsdelen.

I den seinere tid har det vært rettet særlig fokus på tingsteder i forskningen, særlig aktualisert gjennom prosjektet *The Assembly Project* i regi av Kulturhistorisk Museum ved Universitetet i Oslo.¹

---

¹ Professor Frode Iversen har vært prosjektleder for dette prosjektet og han gjør rede for deler av forskningsstatus i sin artikkel i denne publikasjonen. Jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på det her, men det er delvis med grunnlag i dette, denne artikkelen skrives. NTNU Vitenskapsmuseet deltok i *The Assembly Project* med geofysiske undersøkelser rundt det antatte tingstedet på Frosta.

Problemstillinger

I denne artikkelen skal det gjøres et forsøk på å se på bakteppet for framveksten av et lovsamarbeid på Frostatinget slik det står fram i de eldste kildene fra middelalderen. Det er i jernalderen vi må forsøke å forstå kimen til et slikt samarbeid. De spørsmålene vi kan reise er:

- Hvilke samfunnsforhold kan ha framskyndet behovet for lovsamarbeid og arenaer for lovregulering?
- Kan arkeologiske og toponymiske kilder kaste lys over framveksten av lovsamarbeid i Trøndelag?

Ulike arkeologiske kilder vil bli trukket inn i forsøket på å få klarhet i dette: Jernframstillingsanlegg i utmark, bygdeborger, naust, tinghauger, tunanlegg og i tillegg stedsnavn.

Figur. 1. Foto av Tinghaugen på Frosta. Foto: L. F. Stenvik, NTNU Vitenskapsmuseet. Figure 1. Tinghaugen at Frosta. Photo: L.F. Stenvik, NTNU University Museum. CC-BY 4.0

Trøndelag i jernalderen

Hva kjennetegner samfunnsforholdene i Trøndelag? Mye av forståelsen av forholdene i jernalderen har tradisjonelt hvilt på gravfunn. Ut fra gravskikk og gjenstander som er funnet i gravene, har man kunnet tidfeste den materielle kulturen slik den framstår i graver og man har kunnet danne seg inntrykk av hvordan levekår, tro, samfunnsstruktur, kontakter også videre har vært (Rygh K. 1897, Petersen 1930, Marstrander 1956, Farbregd 1980). Disse oppfatningene er blitt utfordret i takt med at andre arkeologiske kildekategorier er blitt oppdaget og trukket inn i forklaringene på samfunnsforhold. På 1980-tallet startet omfattende undersøkelser av jernframstilling i Trøndelag og i løpet av to decennier ble vår

oppfatning av samfunnsforholdene i eldre jernalder snudd på hodet. En nærmest industriell framstilling av jern startet i århundrene før Kristi fødsel og nådde et høydepunkt på 2-300-tallet etter Kristus. Dette kunne ikke ha skjedd uten forutsetninger i organiserte samfunnsforhold (Stenvik 1997, 2005). Paradokset var at starten på den industrielle produksjonen skjedde i en periode der det nesten ikke fantes graver som kunne fortelle noe om samfunnsforholdene. Århundrene før Kristi fødsel var sett på som en nedgangstid forårsaket i klimaforverring. Siden 1990-tallet har flateavdekkingsmetoden gjort sitt inntog i arkeologien. Det vil si at store områder nå blir avtorvet ved hjelp av maskiner, noe som gir oversikt over store sammenhengende arealer hvor man kan registrere strukturer som er gravd ned i undergrunnen. På denne måten har det dukket opp mengder av stolpehull som har tilhørt takbærende stolper i hus. Hundrevis av hustufter er funnet i Trøndelag i de siste par decennier som har blitt datert fra bronsealder og jernalder. Det mest oppsiktsvekkende er at det er funnet flest tufter fra den ellers så funntomme førromerske jernalderen (Grønnesby 1999, Rønne 2012, Mokkelbost og Sauvage 2013, Henriksen og Bryn 2016).

Dette er et bilde som er sterkt avvikende fra det som ellers er vanlig i Norge der det er romertid som framstår som den mest dynamiske nybyggerperioden (Myhre 2002). Blant de hustuftene som har kommet fram under disse undersøkelsene, er det verdt å trekke fram noen som kan kaste lys over samfunnsorganisasjonen allerede i århundrene før Kristi fødsel. Det gjelder for eksempel et tuftekompleks på Hovde på Ørlandet som er undersøkt av Geir Grønnesby (Grønnesby 1999). Her er tre tufter anlagt i et tun der særlig den største påkaller oppmerksomhet. Dette huset er 33 m langt og har et midtparti med forsterkede stolpepar. Dette huset er større enn andre hus og midtpartiet kan gi inntrykk av at det har hatt en funksjon som en hall (Grønnesby op.cit). Hallen som hustype, har en plass innenfor germansk byggeskikk der den er arena for så vel rituelle handlinger som utøvelse av makt (Herschend 1993, Jørgensen 2002, Munch et al. 2003, Larson & Hårdh 2006, Skre 2007, Fredriksen 2017).

I noen år framstod langhuset på Hovde som et enkeltstående tilfelle, men så dukket det opp to nye hustufter i Midt-Norge etter 2010 som bekrefter at det har vært flere hus på samme tid av samme størrelse og med lignende detaljer. Det gjelder et hus på Hallem i Verdal (Mokkelbost og Sauvage 2013) og et hus på Gravråk i Melhus (Henriksen og Bryn 2016). Disse husene er datert til midt i førromersk jernalder og er langt større enn alle andre hus på samme tid. De er rundt 40 meter lange og er dermed på størrelse med andre hus som er tolket som hallbygninger andre steder i Skandinavia (Fredriksen 2017). De må fortelle om et stratifisert samfunn der noen har bodd i større hus med hall-lignende rom. Husene ligger på steder som har andre kulturminner med lignende utsagnskraft. Rett bak huset på Hallem ligger ett av Trøndelags mest imponerende gravfelt med flere hauger som måler over 40 m i diameter. Her er det samtidig gjort

prestisjefunn i graver fra romertid. Også hustufta på Gravråk ligger i et miljø omgitt av rike gravfunn fra romertid og vikingtid. Geir Grønnesby har pekt på Hovdes strategiske beliggenhet ved inngangen til Trondheimsfjorden som grunnlag for kontroll og maktutøvelse (Grønnesby 1999). Disse husene i Trøndelag er alle eldre enn andre hus som er tolket som hallbygninger i Skandinavia. Et hus på Forsandmoen i Rogaland er fra tiden rundt Kristi fødsel og er vel det som kommer nærmest i tid. Tradisjonell tenking vil gjerne se Trøndelag som mottaker av impulser sørfra, men det må ikke alltid være slik. Det er tilstrekkelig å vise til jernproduksjonen som er eldre og av større omfang enn det som er tilfelle i resten av Norge (og Skandinavia). Bosetningsekspansjonen i førromersk jernalder kommer også tidligere i Midt-Norge enn i Sør-Norge. Den dynamiske nybyggerperioden i førromersk jernalder og oppstarten av en industriell jernproduksjon ser ut til å passe godt sammen. Man kan se for seg et stratifisert samfunn med ledere som var i stand til å organisere en storstilt jernproduksjon; et høvdingesamfunn. Det er en samfunnsform vi kjenner helt fra bronsealderen (Prescott 2017) som man tror bygger på slektskap og personlige relasjoner, men som også må ha omfattet territoriell kontroll. Makten er basert på det omgivende samfunns anerkjennelse av høvdingens høyere rang, noe som gir politisk, religiøs og militær makt. Høvdingeringen kan gå i arv. Det er i dette høvdingesamfunnet denne artikkelen skal være på leiting etter bakteppet for Frostatinget.

Jernframstilling

Det er innenfor jernframstillingen i Trøndelag i jernalderen vi øyner behovet for en overgripende organisasjon av samfunnet. Fra 1980-tallet er det gjennomført en rekke undersøkelser og registreringer av jernframstilling i Trøndelag (Farbregd et al. 1985, Stenvik 1997, 2005, Rundberget 2002). Vi vet om mer enn 700 plasser der det er produsert jern i landsdelen. Det meste har foregått i fjellområder sommerstid langt unna fast bebyggelse. Det forteller i seg selv at logistikkproblemet måtte løses av noen eller noe som kunne sikre bemanning, matforsyning og transport. Jernproduksjonen har variert dramatisk over tid både med hensyn til volum, geografi og valgt teknologi. I motsetning til det man kanskje kunne forvente, ser det ut til at produksjonen var størst og mest ressurskrevende i den eldste perioden. I eldre jernalder var produksjonen så omfattende at det må ha krevd profesjonelle aktører.

Ei bygd som Meråker kan illustrere hvilke utfordringer man stod overfor, særlig i romertid (Kr.f-400 e.Kr). Innenfor denne kommunens grenser er det registrert rundt 50 plasser der det er laget jern (Stenvik 2005). De aller fleste av dem var i drift mellom 300 f.Kr og 500 e.Kr. Framstillingen foregikk i store ovner der man har brukt furuved som brensel og myrmalm som først måtte røstes. Selve

ovnstypen savner paralleller andre steder og vi antar at det er en trøndersk oppfinnelse. Teknologien er holdt strengt innenfor landsdelens grenser og det ser ut til at noen har hatt evnen til å kontrollere det. Det må ha vært en kunnskap man vaktet vel.

Det har vært flere ovner i drift samtidig på hver produksjonsplass. Ved Fjergen har vi undersøkt et anlegg der tre eller fire ovner var i drift samtidig. I Stordalen har vi gravd ut et anlegg med seks ovner og i Kluksdalen har vi registrert et anlegg med åtte ovner. På sistnevnte sted er avfallet fra produksjonen, slaggen, beregnet til ca. 200 tonn. Det er antagelig et forhold mellom slag og produsert jern som 1:1 (Espelund 2004). Det vil si at på anlegget i Kluksdalen kan man ha produsert 200 tonn jern. Anlegget er datert til 100-tallet e.Kr.

Vi har datert over 100 jernframstillingsanlegg i Trøndelag og basert på det, kan vi anta at det er en produksjonstopp omkring eller litt etter 200 e.Kr. Da var svært mange anlegg i full drift. I denne sammenheng skal vi ikke gå inn på forklaringer til at dette skjer akkurat på dette tidspunktet, men dvele litt på de utfordringer man hadde i Meråker for å gjennomføre jernframstillinga. Det var nødvendig med 10-15 mann på hvert enkelt anlegg for å hanskkes med alle gjøremål. Det omfattet bygging og drift av selve ovnen, hugging av ved, graving etter malm, røsting av malm, ovnsreparasjoner, matlaging og transport av forsyninger og produkt. Da produksjonen var på det mest intense, må flere anlegg ha vært i drift samtidig. Vi har gått ut fra at det i gjennomsnitt er produsert ca. 50 tonn jern på hvert anlegg og at det i den mest intensive perioden kanskje er produsert opp mot 10 tonn årlig. Det tilsvarer for eksempel nok til 10 000 økser. Man forstår at det langt overskrider det behovet man hadde i Meråker. Utfordringen for lokalsamfunnet i Meråker var nok å bemanne disse anleggene. Vi vet ikke hvor mange gårder som eksisterte i Meråker i romertid, men kanskje var det rundt 10 (Dybdahl 1979). Da forstår vi at det må ha bydd på store problem å kunne bemanne et eneste anlegg. Det var neppe realistisk at de kunne stille mer enn en mann fra hver gård i den tida de trengtes som mest på gården. Jernframstillinga foregikk på sommeren og høsten da det var størst behov for folk på gården og da var det ikke like enkelt å avse mannskap til arbeid i utmarka. Til sammenligning skulle sju gårder stille med en mann til leidangen i middelalderen. Det ble sett på som en stor byrde da. Mannskap måtte rekrutteres fra andre områder og nærmest Meråker ligger Stjørdal. Her var ikke situasjonen mye bedre. Innenfor det som i dag er Stjørdal kommune, vet vi om ca. 60 jernframstillingsplasser og de må ha hatt mer enn nok med å bemanne sine anlegg.

Konklusjonen blir altså at Meråker har produsert jern for et større marked og de må ha hentet mannskap og kanskje ekspertise utenfra. Noen må ha organisert det hele. Her kan annet arkeologisk materiale kanskje kaste lys over hvordan dette kunne organiseres.

Teoretisk sett kunne man tenke seg at jernframstillinga var en dugnadsinnsats mellom likestilte personer der hver deltaker kunne ta ut det jernet man trengte og selv sørget for videre distribusjon. I så fall skulle man forvente at overskudd og velstand ble noenlunde likt fordelt og at dette kunne spores for eksempel i gravfunn fra denne tiden. I den perioden jernframstillinga var på topp, ser vi imidlertid at det er noen som kan demonstrere sin velstand på en helt annen måte enn flertallet. Enkelte er blitt gravlagt sammen med luksusgjenstander som er kommet langveis fra. Det dreier seg om gullringer, sølvsmykker, glass og bordservise, våpen og tekstiler som kommer fra verksteder innenfor Romerrikets grenser og fra produsenter lenger sør på germansk område. Dette var prestisjevarer som kan mistenkes å være et resultat av handel og bytte med jern. Slike gravfunn er gjort på gårder som står fram også på andre måter. Her finnes gjerne monumentale gravhauger som må ha krevd en omfattende arbeidsinnsats. Egge ved Steinkjer kan tjene som et eksempel på en storgård som kan ha vært sentral i organisering og distribusjon av jern i eldre jernalder. Her finnes graver formet som kantsatte steinlegginger med diameter opp mot 30 m. De inneholder graver der de dødees brente bein er lagt i bronseurner produsert i områder som i dag er en del av Italia, sammen med gullringer og våpen av eksklusiv karakter. I en av disse steinringene er det funnet et halvfabrikat av jern, et blåsterjern på ca. 12 kg (Stenvik 2006). Dette kan være rester etter en større samling blåsterjern som ble beskrevet på 1800-tallet da det ble foretatt en utgravning i steinringen. Her sies det at det ble funnet et steinsatt kammer fylt med slagg. Dette med slagg er antakelig en misforståelse. Omkring på gravfeltet på Egge og til dels under graver som er undersøkt, er det påtruffet slagg som må stamme fra smiing eller foredling av blåsterjern.

Gravfeltet på Eggevammen består av monumentale gravhauger i tillegg til steinringene fra romertid. De forteller om stor makt og rikdom. Arkeologiske undersøkelser forårsaket av omlegging av E6 ved Egge, har resultert i oppdagelser av flere bosetningsenheter på valdet til gården (Stenvik 2012). De har omkranset hovedgården og vitner om et sjikt som har stått i en underordnet rolle i forhold til hovedbølet. Vi står antakelig overfor en høvding omgitt av personer som har stått i et avhengighetsforhold til seg. Her har vi antakelig en person som hadde ressurser og folk til å organisere jernframstilling i sin samtid. Det finnes andre gårder i Trøndelag som synes å ha hatt en tilsvarende posisjon som Egge i romertid, og som kunne ha organisert jernproduksjonen. Det gjelder Hallem/Stiklestad i Verdal, Bertnem i Overhalla, Geite/Alstahaug i Levanger, Værnes i Stjørdal, Gimse i Melhus og Rømme i Orkdal (Stenvik 2005). Dette er gårder som også i ettertid står fram som høvdingseter og administrative sentra. Det er påfallende å se at de også sammenfaller med det som i senere kilder opptrer som sentra i fylker.

Den omfattende jernvinneaktiviteten i utmarka må ha framtvunget en enighet mellom dem som deltok i dette om hvem som hadde bruksrett til ressursene. Det gjaldt i særdeleshet retten til skog. Det var nødvendig med store kvanta furuved til produksjonen. På ett av tre anlegg som ligger på Heglesvollen i Levanger er det regnet med at det gikk med bortimot 7000 m³ tømmer (Berre 1990: 76). Dette er et område med forholdsvis glissen furuskog, så det har nok medført avskoging over et stort område. Dette kan tyde på behovet for en avtalt regulering av utmarka. Slike avtaler kan ha blitt inngått på noe vi kanskje kunne kalle et ting. I Frostatingsloven (Hagland & Sandnes 1994) og Gulatingsloven (Robberstad 1969), ser vi at bruken av utmarka er regulert med hensyn til jakt og fangst og til dels setring og beite. I en retterbot fra 1358 for Østerdalen stadfester kong Håkon VI privilegier folk i dalen har:

«For fremtiden skal dere og alle som vil utvinne jern i allmenningene våre fritt få drive sin virksomhet og malmsmelting etter slik sedvane som fra gammelt av har hersket her i dalene» (DN VI: 238, Blom 1991: 83).

Dette forteller for det første at kongen på dette tidspunktet har tilegnet seg retten til allmenningene som en regalerett han avstår bruksrettigheter til. På den annen side har kanskje jernproduksjonen vært drevet på en slik måte at det ikke var noen stor trussel mot ressursene.

Bygdeborger

I løpet av jernalderen anlegges det over 30 såkalte bygdeborger i Trøndelag. Mange av dem går tilbake til romertid og folkevandringstid, men noen av dem ser ut til å ha blitt brukt både før og etter dette (Ystgaard 2014). Beliggenheten til disse bygdeborgene åpner for at de ikke bare har tjent som rene forsvarsanlegg, men at de også kan ha hatt andre funksjoner. Disse borgene er ikke jevnt fordelt i det Midtnorske landskapet. De finnes først og fremst på østsiden og nordsiden av Trondheimsfjorden i det område som seinere omtales som det egentlige Trøndelag, det vil si det området som utgjør de seinere trøndske fylkene. Kan det forstås som at dette området hadde behov for beskyttelse mot indre og ytre fiender i sterkere grad enn andre områder? Hvis det var slik, kan det ha vært grunnlag for forhandlinger både med ytre og indre fiender. Forhandlingsstrategier kunne diskuteres på bygdeborgene som fungerte som lokalting (Ystgaard 2014), mens forhandlinger med fiender måtte finne sted på nøytral grunn som for eksempel Frosta.

Naust

Sjøen var en viktig kommunikasjonsåre i jernalderen; mange steder den viktigste og eneste. Man kunne ferdes på sjøen i fredelige hensikter for eksempel med handel eller man kunne ferdes på sjøen i forbindelse med ufred og krig. Håkon den gode tillegges æren for å ha organisert leidangen i Norge, ordningen der man i ufredstider skal mobilisere en hærstyrke basert på skip som kunne frakte hæren dit det trengtes. Landet ble inndelt i skipreider, det vil si områder som skulle stille med mannskap, utrustning og båt. Leidangskipene måtte være av en viss størrelse, det var tjuesesser og opp til tredvesesser. Det er båter som har tatt opp til 80 mann. Disse båtene er for lengst gått tapt men det skulle være mulig å finne nausttufter som har huset båtene. Arkeologer har lett etter slike og funnet tufter særlig i indre del av Beitstadvfjorden som er opp til 40 meter lange, og som kunne passe med leidangsbåter. Naustene er bygget med veggvoller av jord og stein med åpning mot sjøsiden.

Det er i de senere årene utført arkeologiske utgravninger og foretatt dateringer av flere av disse båtnaustene (Johansen 2007, Grønnesby & Ellingsen 2012). Det har vist seg at de er langt eldre enn antatt. De er fra romertid og folkevandringstid og har dermed ingen ting med den leidangsordningen Håkon den gode skal ha etablert på slutten av 900-tallet å gjøre. Derimot kan dateringene passe bra med den storstilte jernframstillingen som skjer i eldre jernalder og det høvdingesamfunnet vi ser konturene av. Disse skipene kunne ha egnet seg både til transport av jern og til transport av en hær som var på krigstokt. Ei nausttuft på Grønnesby på Inderøy er omtrent 40 m lang og hele 16 m brei. Bredden på naustet kan indikere at det skulle huse to båter.

Både det å bygge og vedlikeholde slike skip krevde en stor innsats der både ekspertise og arbeidskraft var nødvendig. Mange måtte stille opp på sjøsetting og landsetting. Her måtte man samarbeide og noen måtte organisere det. Så lenge naustene stod tomme, kunne man også bruke dem som samlingssteder der ulike aktiviteter kunne holdes. Det kunne både være fester men også administrative møter, og hvorfor ikke steder der man kunne holde ting for å avgjøre stridsspørsmål eller mønstre hæren, slik vi hører om i Gulatingsloven i middelalderen?

Det må ha eksistert en eller annen form for geografisk og eller administrativ inndeling av landskapet som soknet til båtnaustene. Det er gjort forsøk på å se naust i sammenheng med skipreider i middelalderen (Dybdahl 1997). Innerst i Beitstadvfjorden blir dette litt problematisk ettersom naustene her ligger ganske tett. På Grønnesby, Langås, Toldnes, Lænn og Lø er det registrert store nausttufter fra eldre jernalder. Området rundt disse gårdene hadde for få gårder der mannskap

til båtene kunne rekrutteres fra, så her må et større område enn de nærmeste gårdene ha soknet til naustene. Man må tenke seg at bemanning måtte rekrutteres fra indre deler av Inderøy, Sparbu, Ogdal og Snåsa.

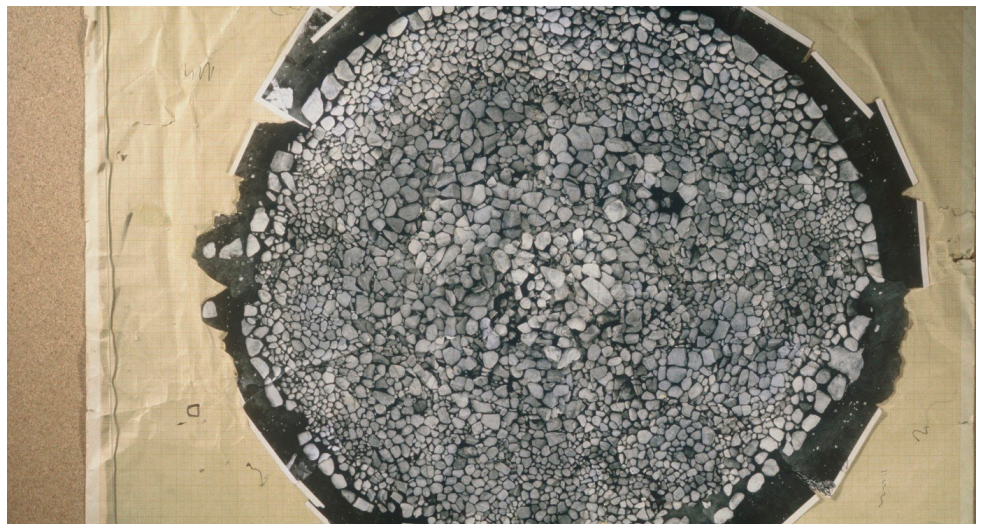
Naust fra eldre jernalder er enda en indikasjon på en organisering av samfunnet der man har gått sammen om oppgaver flere måtte samarbeide om. Selve naustene var store bygninger som i den tiden de stod tomme, kunne brukes til ulike sammenkomster. Det kunne være fester men kanskje også tingmøter.

Tinghauger og dommerringer?

Det er kulturminner som omtales som «tinghauger», «tingkretser» og «dommerringer». Dette er menneskeskapte objekt der tradisjonen vil ha det til at det har foregått rettssaker. Da gravfeltet på Egge ved Steinkjer ble undersøkt av Wilhelm Koren Christie i 1847, omtaler han de store runde steinlegningene som «thingkredse hver for sin særskildte Districtsafdeling». Men han er slett ikke den første som tolker slike kulturminner i den retning. Gerhard Schøning omtaler steinsettinger på Hegge, nabogården til Egge, som «domplads» i 1774 (Schøning 1979). Begge disse kulturminnene er gravminner fra henholdsvis romertid og vikingtid (Figur 2 og 3). Sistnevnte grav på Hegge ligger rett ved og til dels under hotellet som bærer det malmfulle navnet «Tingvoll». Disse navnene har antagelig ingen ting med noen form for rettsutøvelse å gjøre. Det er misforståelser oppstått i en tid da man hadde behov for å forstå natur og kultur. Antagelig står vi overfor opplysningstidens streven etter forklaringer.

Figur 2. Steinsetting, gravminne fra romertid på Egge, 20 meter i diameter. Fotomosaikk ved F. Gaustad, Vitenskapsmuseet.

Figure 2. Stone layer covering a grave from Roman Iron age at Egge, 20 meter i diameter. Photo mosaic by F. Gaustad, NTNU University Museum. CC-BY 4.0

I samme kategori kommer Tingstad som forekommer som stedsnavn blant annet i Fosnes i Nord-Trøndelag. Oluf Rygh har sett nærmere på dette stedsnavnet. Han hadde gjennom sine stedsnavnstudier påvist at appellativet *tingsted* ble brukt om

Figur 3. Båtformet steisetting på Tingvoll hotell ved Steinkjer. Foto: L. F. Stenvik. NTNU Vitenskapsmuseet. Figure 3. Boat-shaped stone setting at Tingvoll Hotel, Steinkjer. Photo: L. F. Stenvik, NTNU University Museum. CC-BY 4.0

steinsetninger uten at det var noen sammenheng med jurisdiksjon. Han var kjent med at det på denne gården fantes en steinsetting men gården er første gang nevnt i skriftlige kilder i 1595. Han kunne derfor konkludere med at gården hadde fått navnet sitt ut fra at det lå en steinsetning der, en grav fra jernalderen, som ikke hadde noe med tingsted å gjøre (Rygh 1903: 339).

Stedsnavn som *Tingvoll* derimot kan indikere rettsutøvelse langt bakover i tid. På Island er *Thingvellir* et godt eksempel på sammenheng mellom navn og funksjon på 900-tallet. Tilsvarende navn fra samme tid kjennes også på Isle of Man; *Tynewall*. *Tingvoll* fins som stedsnavn flere steder i Norge, mest nærliggende er *Tingvoll* på Nordmøre som vi må anta har navnet sitt fra et ting som ble holdt her.

Fylkesting på fylkeshauger?

I sentrum for de inntrengende fylkene har man pekt på at det har ligget store gravhauger som har tjent som senter for rituelle handlinger (Olsen 1926, Marstrander 1956). En slik haug finnes på Alstadhaug i Skogn (Figur 4). Den er omtrent 7 m høy og 56 m i diameter og er på denne måten synlig i stor omkrets. Det er den nest største gravhaugen i Trøndelag, bare overgått av Herlaugshaugen på Leka. Tilsvarende hauger kan ha ligget på Sakshaug i Inderøy og på Haug i Verdal. Disse to haugene finnes ikke i dag, men de kan ha blitt fjernet av elveerosjon eller ras siden. Fylkeskirka fra middelalderen på Haug har blitt tatt av elveerosjon og den samme skjebnen kan den store gravhaugen ha lidd.

På begynnelsen av 1800-tallet ble det gravd i den store gravhaugen på Alstadhaug og i en beretning om dette opplyses det at det ble påtruffet en begravelse i ei steinkiste der det ble funnet diverse saker blant annet en skjoldbule, en beskyttelse av hånden på skjoldet (Petersen 1926). Beskrivelsen av denne skjoldbulen

Figur. 4. Alstadhaug i Skogn, Levanger. Foto: L. F. Stenvik, NTNU Vitenskapsmuseet. Figure 4. Alstadhaug in Skogn, Levanger. Photo: L. F. Stenvik, NTNU University Museum. CC-BY 4.0

Magnus Olsen har altså i boka *Ættegård og helligdom* i 1926 pekt på de store gravhaugene som så ut til å ligge i sentrum av de inntrøndske fylkene. Disse haugene mente han var åsted for rituelle handlinger som ble utført i forbindelse med samlinger på stedet. Han skriver:

«Fylkets midtpunkt var kongshaugen, den gode konges – Olves og Sors og andres – gravhaug, hvor den offentlige kultus fant sted i forbindelse med *fylkesting*» (Min uthevelse).

Magnus Olsen var kjent med undersøkelsen av grava som var funnet i haugen tidligere. Th. Petersen hadde datert denne graven til mellom 300-600 e.Kr. (Petersen 1926). På bakgrunn av det framsetter altså Magnus Olsen ideen om at Alstadhaugen i Skogn var et tingsted i eldre jernalder. Dette synet deler Gustav Indrebø som forutsetter at den trøndske rettsordningen er oppstått en gang i tiden mellom 300-600 e.Kr. (Indrebø 1937: 20). Jeg har i andre sammenhenger sluttet meg til en slik tanke der organisering av jernproduksjon i Trøndelag kan ha vært en drivkraft (se nedenfor).

Det er ikke bare i Trøndelag man har knyttet store gravhauger til ting. «Tinghauger» er kjent fra flere kanter av landet og i Skandinavia og dessuten på Shetland og Orknøyene (Omland 2007). Noen eksempler på det er Tinghaugen på Hauge i Gloppen i Sogn og Fjordane og Tinghaug i Klepp på Jæren. Den eldste skriftlige kilde som nevner en tinghaug, er fra Foss i Sør-Audnedal i 1492 (DN 5: 957).

Inndelingen av landskapet i henholdsvis åtte, fire og to enheter slik fylkene i Trøndelag var fordelt, kjenner man paralleller til blant annet i Sverige (Bugge

1910, Lundquist 1936). Man har for eksempel lurt på om modellen kan ha blitt importert derfra. I arkeologien har det vært pekt på at en spesiell type draktspenner det er funnet mange av i Trøndelag, har sitt opphav i Mälaronrådet, og at det kan fortelle om utstrakt forbindelse mellom Trøndelag og Uppland i tidlig merovingertid som også kan ha omfattet direkte innvandring (Gjessing 1929, Marstrander 1956). Her kan ideen om organisering av samfunnet ha kommet inn. Slik det er argumentert for ovenfor, blir en slik slutning imidlertid problematisk ettersom fylkesinndelingen ser ut til å være eldre enn når innflytelsen fra Uppland kan spores.

Dette kan altså være en indikasjon på at man har hatt en samfunnsorganisering i Trøndelag i eldre jernalder, som har lignet på den organisering i fylker og som man kjenner fra seinere perioder. Rettspleie må ha vært en av grunnpilarene i denne organiseringen og det er nærliggende å tro at det kunne ha skjedd på eller ved fylkessentrene der det lå monumentale gravhauger. Nettopp i romertid må det oppstått et behov for organisasjon og rettighetsavklaringer i forbindelse med den omfattende jernproduksjonen som foregikk i landsdelen (Stenvik 2010).

Tunanlegg

Tunanlegg er hustufter samlet i en sirkel eller oval form rundt et tun. Husene har vært relativt små med tre vegger bygget av stein og/eller jord med en lettvegg inn mot tunet. Tunanleggene kjennes fra hele det kystnorske området. Utenfor Trøndelag er slike anlegg hovedsakelig datert til eldre jernalder. På 1970-tallet dukket det første tunanlegget opp i Trøndelag. Det ble funnet på Værem i Grong i Namdalen (Farbregd 1980, Strøm 2007). Her ligger i alt 17 hustufter i en oval ring oppe på et platå ovenfor Namsen. Her ligger også noen store gravhauger som manifestasjon på makt. Ingvild Onsøyen Strøm har i sin hovedoppgave i arkeologi ved NTNU foretatt dateringer av noen av tuftene i dette anlegget. Dateringene viser at husene som har stått på tuftene, var i bruk i merovingertid og vikingtid (ca. 600-1000 e.Kr). Det neste anlegget som ble funnet, dukket opp på Skei i Sparbu i forbindelse med et feltkurs for arkeologistudenter (Stenvik 1988). Her ligger 8 tufter i en oval sirkel inne på det største gravfeltet vi kjenner til i Nord-Trøndelag (Figur 5). Det siste anlegget som er funnet er samtidig det minste og det ligger mellom tre monumentale gravhauger på Hegstad i Verdal, nabogården til Stiklestad. Dette består av bare 5 tufter. Ei av tuftene på Skei er datert til sein vikingtid/tidlig middelalder (AD 1000-1160) mens ei tilhørende kokegrop er datert til merovingertid/vikingtid (To dateringer: AD 670-870 og AD 685-890. Stenvik 2001: 47). Ei kokegrop tilhørende anlegget på Hegstad, er tidfestet til AD 605-670 mens et ildsted i ei tuft er datert til AD 990-1025.

Figur. 5. Rekonstruksjonstegning av tunanlegget på Skei i Sparbu.

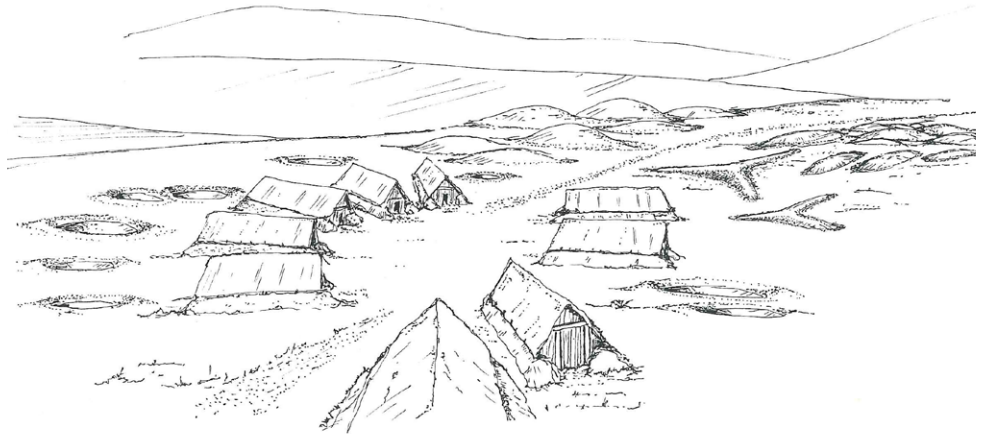
Tegning: L. F. Stenvik, NTNU

Vitenskapsmuseet. Figure 5.

Reconstructional drawing of the house assembly site at Skei in Sparbu.

Drawing: L. F. Stenvik, NTNU

University Museum.

Det er en lang forskningstradisjon bak tunanlegg i Norge. Tunanleggene på Jæren ble først oppfattet som vanlige gårdshus (Møllerop 1971). Dette er en tolkning som også er foreslått av Birgitta Berglund for tunanlegget på Tjøtta i Nordland (Berglund 1995). Andre forskere har foreslått at tunanleggene hovedsakelig har en militær funksjon (Johansen og Søbstad 1978).

Også religiøse og administrative formål er foreslått (Storli 2001, Grimm og Stylegar 2004) eller med multifunksjonelle formål (Stenvik 2001). Inger Storli har hevdet at disse anleggene ikke ligger ved kjente maktsentra, mens andre forskere har hevdet det motsatte.

I vår sammenheng er det imidlertid interessant at tunanlegg er sett på som tingsteder. Asle Bruen Olsen har undersøkt et tunanlegg på Sausjord i Voss som han mener må ha vært et tingsted for en større krets i indre Hardanger. Anlegg av denne typen, antar han har vært forbilde for etableringen av ting på Island der tingfarene hadde egne buer i likhet med husene på tunanleggene på Vestlandet (Olsen 2013) Her har man sett for seg at menn av samme rang kunne møtes og avholde ting på nøytral grunn.

Disse anleggene har stått sentralt i forskningen innenfor *The Assembly Project*. Frode Iversen har forsøkt å vise at antall tufter på de enkelte anleggene samsvarer med antall tingkretser slik vi kjenner dem fra middelalderen (Iversen 2015). Ingrid Ystgaard har i sin doktorgrad sluttet seg til en slik forklaring (Ystgaard 2014). Hun har pekt på sambandet mellom tunanleggenes rolle som tingsted og militærforlegning. Militære operasjoner måtte kanskje sanksjoneres på tinget slik vi møter det i Gulatingsloven i middelalderen. Det var på tinget de frie menns forpliktelse til å bære våpen ble kontrollert:

Alltid når det skal vera våpenting, skal årmann eller lendmann segja til um hausten og halda tinget um våren. Alle frie og fullmyndige menn skal søkja det tinget, elles skal dei bøta 3 øyrar i vite kvar av dei. No skal menn syna våpni sine, som mælt er i lovene. Ein mann skal ha ei breiøks eller sverd, og spjot og skjold som det i verste fall skal liggja tri jarnstenger tvert yver, med handtak som er fastklinka med jarnsaum. No er det 3 øyrar i bot for kvart folkevåpen (Robberstad 1969, kap15, §309).

Det er kanskje slik at vi står overfor anlegg som har vært multifunksjonelle. De kunne være samlingsplasser for en mobiliseringshær den ene gangen, tingsted en annen gang og et religiøst samlingssted en tredje gang. Fellesnevneren for de trøndske anleggene, er at de ligger midt i store gravfelt og her kan man tenke seg at det har foregått rituelle handlinger i forbindelse med begravelser. Ellers ser det ut til at hustuftene på Hegstad og Skei er svært like. De er 6,5 m brede og ca. 13 m lange. Bare en tuft på Skei er arkeologisk undersøkt og man kunne konstatere at veggene er laget av torv med en indre veggstøtte av tre og takbærende stolper. Det har vært ildsted langs midtaksen i huset og det har vært en lettvegg på kortsiden inn mot tunet. Rundt husene på Skei ble det registrert flere store kokegroper opp til 1,7 m dyp og 3-4 m bred. Dette er kokegroper ment for en større gruppe mennesker. De overgår langt det som ville være behovet for en familie. Det var ingen ting som tydet på at det hadde vært husdyr inne i huset. Kokegropene må ha blitt brukt gjentatte ganger ettersom det hadde blitt dannet et tykt lag med kokstein spredd ut over et stort område. Mange mennesker må ha vært samlet over tid og antagelig gjentatte ganger (Stenvik 2001).

Tunanlegget på Skei ser ut til å ha bestått av 8 tufter rundt et tun. Vegene som møtes i et kryss på dette stedet, har trolig ødelagt en av tuftene. I middelalderen har det vært 8 skipreider i det gamle Sparbyggjafylket og et tilsvarende antall tingkretser kan rekonstrueres. Dette passer også i Verdal der det var fem skipreider som harmonerer godt med antall tufter på Hegstad (se også Iversen, dette bindet).

Tunanlegg er et fenomen med stor utbredelse i Norge. Vi kjenner til 36 slike anlegg fra Lista i sør til Bjarkøy i nord og de må reflektere en felles overgripende ideologi. Her er det naturlig å finne forklaring i en fellesgermansk samfunnsorganisasjon basert på rettspleie. Rettspleie vil være en stabiliserende faktor i et samfunn der det kan ligge kimer til ufred eller der behovet for samspill og samarbeid krever det. De midtnorske anleggene etableres ved overgangen mellom eldre og yngre jernalder. Det kan være et symptom på at det nettopp på denne tiden tvinger seg fram etablering av felles stabiliserende institusjoner i denne delen av landet. Det er på denne tiden det skjer omfattende endringer i bosetningsmønster, gravskikk og teknologi. Norge var rammet av en naturkatastrofe på 500-tallet med en påfølgende demografisk krise som kan ha destabilisert hele samfunnet.

Samtidig kan det være slik at tunanleggene har erstattet noe som fantes tidligere. Det er fristende å tro at det skjer en strukturering av rettspleien med representasjonsting som har erstattet allmøter der folk hadde møtt fram til rituelle handlinger på høvdingseter med monumentale hauger eller i bygdeborger. Det ser ut til at tunanleggene forsvinner i løpet av vikingtiden. Hvorfor det skjer, vet vi ikke noe om verken fra skriftlige eller arkeologiske kilder. Kongemakten har imidlertid grepet inn både som lovgiver og som dømmende institusjon. Olav Haraldssons innføring av kristenretten i Gulatingsloven og Frostatingsloven på 1020-tallet er eksempel på det. Det kan også tenkes at kongemakten har kunnet gripe inn i selve tingordningen. De norske kongene fra Håkon den gode, Olav Tryggvasson og Olav Haraldsson var alle kristne og hadde som målsetning å gå bort fra den norrøne tro. Blot, hedenske ritualer og ting har åpenbart eksistert side om side blant annet på hedenske graver og gravfelt. Det må ha vært et poeng for misjonskongene å skille rettspleie og hedensk tro. Det kan ha ført til omlegging av tingordningen som blant annet har ført til at tunanleggene mistet sin funksjon. Det er mange forhold i det arkeologiske materialet som skiller Trøndelag fra resten av landet. For det første har det vært en ekspansiv vekst i bosetningen i førromersk jernalder dømt ut i fra et stort materiale som har framkommet under flateavdekkingsprosjekt de siste 20 årene. I resten av landet er denne veksten synbar i senere perioder, særlig i romertid. For det andre har det vært en industriell produksjon av jern basert på regional teknologi fra førromersk jernalder med en topp i produksjonen midt i romertid. Det er tidligere og mer omfattende enn i andre deler av landet. Øst-Norge får sin jernproduksjonstopp i yngre jernalder og middelalder mens Kyst-Norge og Nord-Norge aldri får noen jernproduksjon av betydning. For det tredje opptrer det bygninger med konstruksjonstrekk som kan oppfattes som haller i førromersk jernalder. Det er tidligere enn det som er vanlig i Sør-Norge og Skandinavia forøvrig.

Det er et hierarkisk samfunn som skinner igjennom på et tidlig stadium der noen har kunnet ha utøvd lederskap på grunnlag av makt, og tillit basert på regler og normer. For lederskapet, høvdingene, var lov og orden grunnleggende og rettsutøvelse kunne grovt sett utøves på to måter; enten på et allmannating der alle (menn av en bestemt klasse) møter på tinget eller ved et representasjonsting der man velger utsendinger til tinget. Det er altså ført gode argumenter for at tunanlegg har vært representasjonsting, men de har ikke hatt noen funksjon i Trøndelag i eldre jernalder. De kommer først i yngre jernalder. Det kan tyde på at rettsutøvelse i Trøndelag kan ha foregått på en annen måte i eldre jernalder.

Det er fristende å tro at høvdingesamfunnet i Trøndelag i eldre jernalder var inngrodd og konserverende på en annen måte enn i andre deler av landet. De kan ha sørget for en rettspleie som var uavhengig av rettsinstanser som brukte tunanlegg i sin praksis. Det er nærliggende å peke på fylkeshaugene som sentrale tingsteder innenfor domenet til høvdingene, tanker forskere som Magnus Olsen

og Theodor Petersen lanserte allerede på 1920-tallet. Det indikerer altså at det kan ha vært allmannating på steder som senere framstår som «fylkeshauger». Ingen av de kjente tunanleggene, ligger i nærheten av disse haugene.

Hvis dette stemmer, har rettspleien fulgt andre linjer enn det som har vært vanlig i resten av landet der representasjonsting har blitt etablert før det skjedde i Trøndelag.

Disse forholdene kan brukes som indikasjoner på organisatoriske og overgripende strukturer på et svært tidlig stadium i Trøndelag. Det kan ha vært strukturer som avviker fra det som har vært tilfelle andre steder av landet. Da kan det ha skjedd en tilpasning som skyldes overregionale forhold. Det er i denne arkaiske samfunnsstrukturen vi skal lete etter prosesser som fører fram til et lovsamarbeid som skulle sikre rettigheter, fred og samhold i omforente lovbestemmelser. Her kan røttene til Frostatingsloven ligge.

Framvekst av territorier

Denne gjennomgangen av arkeologisk materiale fra jernalderen har antydnet at det må ha eksistert ulike former for samfunnsorganisasjon i perioden. Det har vært nødvendig både for forsvar, rettspleie, jernproduksjon og handel. Organiseringa kan ha tatt ulike former alt etter hva slags behov som eksisterte. I løpet av jernalderen ser det ut til å ha ført til en organisering i større enheter: fylker. Det resulterte i 8 fylker, fire inntrøndiske og fire uttrøndiske. Disse har i sin tur vært inndelt i mindre enheter. Det er altså en todeling og firedeling av landskapet og en arkeologisk utfordring kan være å spore en slik deling i det arkeologiske materialet. Det kunne man for eksempel ha gjort ved å se om det finnes skillelinjer i gravmaterialet fra jernalderen. Det er et større prosjekt vi ikke skal gi oss ut på her, men et par arkeologiske observasjoner kan kanskje underbygge hypoteser om en svært gammel deling av Trøndelag.

Gravminner kan ha flere funksjoner enn markering av en grav. I noen tilfeller tilskrives de betydning som grensemarkører. Store gravrøyser har signalisert at dette er grensa for vårt territorium. Langs kysten ligger monumentale røyser fra bronsealderen som antyder at territoriell hevdelse kan gå langt tilbake i tid. Gitt at slike bronsealder røyser har en slik funksjon, så er det interessant å merke seg at man på Toldnes, på grensa mellom Inderøy (Øynafylket) og Steinkjer (Sparbyggjafylket), kanskje har landets største konsentrasjon av monumentale graver fra hele bronsealderen. Det er et tilsvarende forhold på grensa mellom Levanger (Skeynafylket) og Verdal (Verdølafylket) på Borgsøya. Her ligger det også en imponerende samling gravrøyser på grensa mellom fylkene.

I de sammenhenger det var nødvendig å snakke eller forhandle med naboen, kunne man selvfølgelig oppsøke naboen hjemme, men da var man kanskje på bortebane og det kunne gi verten noen fordeler. Å møtes på nøytral grunn måtte være å foretrekke og det er kanskje i et slikt perspektiv vi skal se oppkomsten av fellesarenaer for ting og kult?

Hovet på Mære ser ut til å ha vært et slikt sted der folk fra ulike fylker og områder kunne møtes til bloting og gudsyndyrking. Hovet på Mære lå ikke på Egge som antagelig var det viktigste høvdingsetet i Sparbyggjafylket. Mære ligger nær grensa til Øynafylket og på et sted som kunne bli oppfattet som nøytral grunn. Frosta ligger heller ikke på sentret i Strindafylket. Frosta er derimot det stedet som ligger midt mellom de fire inntrøndske og fire uttrøndske fylkene, og på den måten et geografisk kompromiss. Frosta har også den fordel at det er lett å komme dit sjøvegen som var den viktigste ferdselsåra.

Hva vet vi om tingsted?

Det er en interessant arkeologisk utfordring å finne ut hvor folk bodde under tinget, hvordan de innrettet seg og hva slags aktivitet som foregikk. Det var flere hundre mennesker samlet mens tinget foregikk, og de må ha bodd et sted, laget mat og kanskje også drevet med handel. Denne problemstilling har vi prøvd å nærme oss ved bruk av geofysikk på Frosta (se Stamnes, dette bind). På Thingvellir på Island fins det rester etter boder som utsendingene hadde reist slik at de hadde tak over hodet mens tinget pågikk. Noe tilsvarende kunne man tenke seg på Frosta også.

Det er noe uklart hvor selve tinget har foregått på Frosta. Mange vil nok tenke at det har vært i nærheten av bautaene som er reist til minne om Frostatinget. Det er imidlertid nokså usikkert. Tinget hadde flyttet til Trondheim på slutten av 1500-tallet og minnene om det hadde nok bleknet i årenes løp. Gerhard Schøning i 1774 og L. Klüwer i 1823 har begge foreslått at tingstedet har ligget mellom Øvre og Nedre Rygg. Andre har pekt på at det kan ha vært mer praktisk å ha det ved Logsteinen der det var mulig for en lagmann å stå over allmuen og forkynne lovtekster eller rettsavgjørelser med støtte i en god akustikk (Hagland & Sandnes 1994).

Litteratur

- Berglund, B.** 1995. Tjøttariket. En arkeologisk undersøkelse av maktforhold og sentrumsdannelse på Helgelandskysten fra Kr.f. til 1700 e.Kr. – UNIT Vitenskapsmuseet.
- Berre, I.** 1990. Frå stein til stål i reidskap og våpen. Om jarnvinna i Skeynafylket. – Semesteroppgave. Lokalhistorie 1990 NTNU.
- Bugge, A.** 1910. Norges Historie Bd I, 2. – Kristiania.
- Christie, W. F.** 1847. Indberetning 1847. Oldtidsminderne paa Egge. – NTNU Vitenskapsmuseets topografiske arkiv (dokument 3451).
- Dybdahl, A.** 1979. Stjørdalen gjennom bølgedalen. – Universitetsforlaget.
- Dybdahl, A.** 1997. Fylker og skipreider i Trøndelag. – Historisk Tidsskrift 2/1997: 211-248, Oslo.
- Espelund, A.** 2004. Utbytteberegninger ved jernvinneanlegg. – s. 29-32 in: Gudmundsson, G. (ed.) Proceedings of the 21st Conference of Nordic Archaeologists, 6-9 September 2001, Akureyri, Iceland, Current Issues in Nordic Archaeology, Reykjavik.
- Farbregd, O.** 1980. Perspektiv på Namdalens jernalder. Undersøkingar på Veiem, Sem, Værem og Bertnem. – Viking. Bind XLIII: 20-80, Oslo.
- Fredriksen, P. D.** 2017. Norgeshistorie.no, «Hallen – rommet for dei rike og mektige». Hentet 14. feb. 2017 fra <http://www.norgeshistorie.no/folkevandringstid/hus-og-hjem/0605-hallen-rommet-for-dei-rike-og-mektige.html>
- Fyllingen, H.** 2003. Society and Violence in the Early Bronze Age: Analysis of Human Skeletons from North-Trøndelag Norway. – Norwegian Archaeological Review 36:1: 27-43.
- Gansum, T.** 2008. Hallene og stavkirkene - kultbygninger i en overgangstid. – Facets of Archaeology. Oslo Arkeologiske Serie 10.
- Gjessing, G.** 1929 Norske ryggknappspenner fra Vendeltid. – DKNVS Skr. 1929 nr 8.
- Grimm, O. & Stylegar, F-A** 2004. Court Sites in Southwest Norway – Reflection of a Roman period Political Organisation? – Norwegian Archaeological Review, vol 37, no 2: 11-133.
- Grønnesby, G.** 1999: Eldre jernalders hus og hall på Hovde i Trøndelag. – Viking 62: 69-80.
- Grønnesby, G. & Ellingsen, E.G.** 2012. Naustene på Lønn og Lø – en manifestasjon av krigerfølgets status. – s. 124-139 i: Grønnesby, G. (red.). Graver i veien. Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer. Vitark 8. Acta Archaeologica Nidrosiensia. Trondheim.
- Hagland, J.R. & Sandnes, J.** 1994. Frostatingslova. Norrøne Bokverk. – Samlaget, Oslo.

- Henriksen, M. & Bryn, H.** 2016. Førromersk bosetning på Hofstad i Melhus. – Spor 2016 1.
- Herschend, F.** 1993 The Origin of the Hall in Southern Scandinavia. – TOR, vol. 25: 175-199, Uppsala.
- Indrebø, G.** 1937. Den gamle norske fylkesskipnaden. – Oslo.
- Iversen, F.** 2015. Tinglag og tunanlegg. Øygarden i Rogaland. s. 211-231 i: Pedersen, A. & Sindbæk, S.M. (red.). Et fælles hav – Skagerrak og Kattegat i vikingetiden. Seminar på Nationalmuseet, København, 19. – 20. september 2012. Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab, Nationalmuseet. Tinglag og tunanlegg.
- Iversen, F.** 2015. Hålogaland blir en rettskrets. – Heimen 52 (2): 101-120.
- Johansen, H.M.** 2007. Nausttufter i Midt-Norge. Utbredelse, konstruksjon og datering. Naust og samfunn i jernalderen belyst ved eksempler fra Nord-Trøndelag. – Hovedoppgave i arkeologi, NTNU Vitenskapsmuseet.
- Johansen, O.S. & Søbstad, T.** 1978. De nordnorske tuanleggene fra jernalderen. – Viking, bd XLI: 9-56. Oslo.
- Klüwer, L.D** 1823. Norske Mindesmærker.
- Larsson, L. & Hårdh, B.** 2006 Kulthuset i Uppåkra. – s. 176-182 i: Andrén, A. & Carelli, P. Odens *öga* – mellanmänsklor och makter i det förkristna Norden. Skrifter nr 6 Stadshistoriska avdelningen, DunkersKulturhus. Helsingborg.
- Lundquist, S.** 1936. Uppsala Höger. – Stockholm.
- Marstrander, S.** 1956. Hovedlinjer i Trøndelags forhistorie. – Viking Bd XX: 1-70. Oslo.
- Mokkelbost, M. & Sauvage, R.** 2013. Høvdinghuset på Hallem. – Spor nr 2. 2013: 4-8.
- Munch, G. S., Johansen, O. S. & Roesdahl, E.** 2003. Borg in Lofoten. A Chieftain's farm in North Norway. Lofotr, Vikingmuseet i Borg, Arkeologisk Skriftserie, vol 1. – Tapir Academic press, Trondheim.
- Myhre, B.** 2002. Norsk Landbrukshistorie bd I. – Samlaget, Oslo
- Møllerop, O.** 1971. De ringformede tunanlegg i Rogaland. – Haug ok heidni. Nr 3. Stavanger.
- Omland, A.** 2007. Stewards and stakeholders of the archaeological record. Folklore, local people and burial mounds in Agder, South Norway. – Oslo.
- Olsen, A. B.** 2013. Undersøkelsen av et eldre jernalders tunanlegg på Sausjord, Voss, Hordaland. Et nytt bidrag til kunnskapen om jernaldersamfunnets sosiale og politiske organisasjon. – Viking. Norsk arkeologisk årbok Bind LXXVI – 2013: 87-112.
- Petersen, Th.** 1926. Skogns forhistorie. s. 17f. i: Vestrum, A. Skogns Historie I.
- Petersen, Th.** 1930. Problemer i det nordenfjeldske Norges bosetningshistorie. – DKNVS Forhandlinger III. 1930.

- Prescott, C.** 2017. Norgeshistorie.no, «Høvdingdømmer vokser fram». Hentet 14. feb. 2017 fra <https://www.norgeshistorie.no/yngre-steinalder/makt-og-politikk/0210-hovdingdømmer-vokser-fram.html>.
- Robberstad, K.** 1969. Gulatingslovi, umsett frå gamalnorsk av Knut Robberstad. – *Norrøne bokverk* 33, Oslo.
- Rundberget, B.** 2002. Teknologi og jernvinne. En teoretisk og metodisk tilnærming til jernvinna som kilde til menneskelig kunnskap og handling. – Hovedfagsoppgave i arkeologi ved NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Rundberget, B.** 2007. Jernvinna i Gråfjellprosjektet. Bind 1. – *Varia* 63, Oslo.
- Rygh, K.** 1897. Trøndelagen i forhistorisk tid. I: Festskrift udgivet i anledning af Trondhjems 900-aars Jubileum 1897. – Trondhjem.
- Rygh, O.** 1903. Norske Gårdnavne XV. Nordre Trondhjems Amt. – Kristiania.
- Rønne, P.** 2012. Arkæologiske undersøgelser forud forbygningen af ny E6 gennem Melhus, Sør-Trøndelag. - I: Haugestøl, M, Selsing, L. Løken, T., Nærøy, A.J. og Prøsch-Danielsen, L. (red). Konstruksjonsspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking - metodikk, tolkning og forvaltning. – *AmS Varia* 43, Arkeologisk Museum i Stavanger.
- Schøning, G** 1799. Reise gjennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestets Kongens Bekostning er giort og beskreven. – Tapir. Trondheim.
- Skre, D.** 2007 Kaupang in Skiringssal. Kaupang Excavation Project Publication Series, Volume 1. – *Norske Oldfunn XXII*. Aarhus, University Press.
- Stenvik, L.F.** 1988. Flere overraskelser på Skei. – *Spor* nr 2. 1988: s 49. Trondheim.
- Stenvik, L.F.** 1989. Nytt lys på en gammel historie, Stiklestad sett i et arkeologisk perspektiv. – *Verdal Historielags skrifter* 16. Årbok 1989: 18-29.
- Stenvik, L.F.** 1997. Iron Production in Mid-Norway, an answer to local demand? – *Studien zur Sachsenforschung* 10. Oldenburg. 1997: 253-265.
- Stenvik, L.F.** 2001. Skei – et maktsenter fram fra skyggen. – *Vitark* 2., *Acta Archaeologica Nidrosiensia*, Vitenskapsmuseet, NTNU, Trondheim.
- Stenvik, L.F.** 2005. Jernalderen. – s. 106-170 i: Bull, I. (red.). *Trøndelags Historie*. Bd 1. Trondheim.
- Stenvik, L.F.** 2006. Blåsterjern fra Trøndelag. Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen. – *Kulturhistorisk Museum i Oslo. Skrifter* nr. 4: 255-262, Oslo.
- Stenvik, L. F.** 2010. Iron technology in a regional perspective. A reflection on the technological compatibility. Pp. 177-92 in: Barndon, R., Engevik, A. & Øye, I. (eds.). *The Archaeology of Regional Technologies. Case Studies from the Paleolithic to the Age of the Vikings*. The Edwin Mellen Press. Lewinston. Quenston .Lampeter.

- Stenvik, L.F.** 2012. Høvdingsetet på Egge sett fra tunellåpningene til ny E6 – s. 140-151 i: Grønnesby, G. (red.). Graver i veien. Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer. VITARK 8. Acta Archaeologica Nidrosiensia. Tapir, Trondheim.
- Storli, I.** 2001. Tunanleggenes rolle i nordnorsk jernalder. – Viking 2001, bind LXIV: 87-111.
- Strøm, I.O.** 2007. Tunanlegg i Midt-Norge – med særlig blick på Væresanlegget i Namdalen. – Hovedfagsoppgave i arkeologi. NTNU.
- Ystgaard, I.** 2014. Krigens praksis. Organisert voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norge ca. 100-900 e.Kr. – PhD avhandling NTNU.

FROSTATING OG DEMOKRATIET – VAR FROSTATING EIN FORLØPAR FOR DET MODERNE DEMOKRATIET ETTER GRUNNLOVA AV 1814?

Samandrag

Sunde, J. Ø. 2017. Frostating og demokratiet. Var Frostating ein forløpar for det moderne demokratiet etter Grunnlova av 1814? *Gunneria* 81: 131-150.

Eit medvit om dei fire norske lagtinga generelt, og om Frostating spesielt, er ein viktig del av bakgrunnen for Grunnlova av 1814. For på siste halvdel av 1700-tallet var ein samde om at lagtinga i mellomalderen hadde vore demokratiske organ. Av den grunn vart det norske parlamentet kalla eit Storting, og de to kammera vart kalla Odelsting og Lagting. Enda viktigare var at ein strukturerte Storting, Odelsting og Lagting for å spegla korleis dei mellomalderske lagtinga i si tid hadde vore organisert og hadde fungert. Vi kjenner ikkje alderen på Frostatinget, berre at det på 900-talet var operativt. Vi kjenner heller ikkje alderen på Frostatingslova. Den har vi i dag bevart i eit manuskript skrive rundt 1260, men det finst reglar i Frostatingslova som må vera langt eldre. Gjennom å studera desse lovreglane kan vi nærma oss Frostatinget sin karakter og funksjon. Kort fortalt hadde tinget både ei lovgjevande, dømande og utøvande makt. Den vart utøvd av frie menn med like rettar til å møta på tinget, og til å avgjera saker. Men Frostating var ikkje det utopiske demokratiet ein såg føre seg på Eidsvoll i 1814. Politiske, sosiale og økonomiske realiteter avgrensa deltakinga og likskapen på Frostating.

Abstract

Sunde, J. Ø. 2017. Frostathing and democracy. Was Frostathing a predecessor for modern democracy following the Constitution of 1814? *Gunneria* 81: 131-150.

The medieval regional assembly at Frostathing played a role in the making of the Norwegian constitution and Norwegian democracy, in 1814. During the latter part of the 18th century, there was a shared notion of the thing – the assembly – as a democratic institution. This is why the Norwegian parliament was named a Storting – a grand assembly, and the two chambers were named Odelsting and Lagthing, and they were structured to mirror central features of the regional assemblies in the Middle Ages. We do not know the age of Frostathing, and do not know if it was established by a king or at an earlier stage by chieftains. We can only know with certainty that Frostathing must have been a part of regional government in the 10th century. Today, we know the Frostathing Compilation from a manuscript from around 1260, which contains legal rules that are far older. By studying these rules, we can approach the character and function of Frostathing. In short, the assembly made, upheld and executed decisions. This was done by free men with equal rights to participate. However, Frostathing was not the Utopian democracy envisioned when making the Norwegian Constitution and democracy in 1814. Political, social and economic realities limited the representability of, and the equality at, Frostathing. However, there can be no doubt that an image of such a democracy was used to legitimise the making of a democracy in 1814, and still play a role in the Norwegian notion of the nation's history of government.

Jørn Øyrehage Sunde, Faculty of Law, University of Bergen, Postboks 7806, NO-5020 Bergen, Norway. Jorn.Sunde@uib.no

«Storting», «Odelsting» og «Lagthing»

På Eidsvoll i 1814 vart det vedtatt at det norske parlamentet skulle bera namnet «Storting», at det skulle vera delt i to kammer som skulle heite «Odelsting» og «Lagthing». Namnevala viser at ein på Eidsvoll i 1814 hadde eit ønskje om å setja den nye Grunnlova i ein historisk tradisjon tilbake til den mellomalderske tingtradisjonen, fyrst og fremst representert ved Frostating og Gulating, fram til Landslova av 1274. Kort fortalt vart tingtradisjonen sett på som kjernen i eit opphavelig demokrati med folkefridom som sitt fundament. Dette var ikkje ein tanke som oppstod og fekk merksemd på Eidsvoll i 1814, men ein idé som gjorde seg gjeldande i både norsk og europeisk opplysningstid og statsrettstenking på 1700-talet. Tanken om norsk folkefridom i mellomalderen kom òg til å ha

sine talsmenn i Noreg på heile 1800-talet. Men sjølv i vår eiga samtid er dette eit tema som vert diskutert og som får merksemd både i media og mellom samfunnsengasjerte.¹

På denne bakgrunnen kan ein spørja korleis Frostating, og for så vidt heile den norske tingordninga fram til Landslova av 1274, kan seiast å vera ei demokratisk ordning som etter fleire hundre års fridomskamp vart sett på sidelinja av sentralmakta fram til Grunnlova av 1814? Vi skal nærma oss spørsmålet gjennom fyrst å sjå raskt på førestillingane om tingordninga som del av eit demokratisk styresett både før og etter 1814, deretter kva tingordning som vi finn i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova, og til slutt korleis den vart endra med Landslova av 1274, og kva som likevel er eit bindeledd mellom tingordninga og Stortinget slik det vart forma på Eidsvoll i 1814.

«Man finder hos Nordens Folk det virkelige Demokratie»

Grunnlova av 1814 var ein del av ei statsrettsleg endringstid etter den franske revolusjonen i 1789. Den byråkratiske nasjonalstaten hadde vore på frammarsj i det dansk-norske eineveldet sidan midten av 1700-talet, og Noreg vart delvis handsama som ein sjølvstendig del av den dansk-norske konglomeratstaten med eiga historie og eigne særtrekk, som til dømes eit eige rettsvesen. Likevel var norsk sjølvstende og den nye Grunnlova noko nytt, skapt i ein historisk augneblink der sjansen brått baud seg. Førestillingar om norsk statsrett i mellomalderen som lett hadde passert eineveldet sin sensur fordi det var av historisk interesse, kunne dermed operasjoniserast og revolusjonera samtidspolitikken.

Ordninga med eit parlament kalla «Storthing», delt i to kammer kalla «Odelsting» og «Lagthing» spela på tingordninga etter Frostatingslova I: 2, samanhalden med tingordninga etter Den eldre Gulatingslova, og ei skildring av Gulating i Egil Skallagrimsonssaga. Etter Frostatingslova skulle kongen sin årmann peika ut nemndemenn i trøndelagsfylka som skulle reisa til Frostating. Det skulle vera 40 mann frå kvart av inntrøndelagsfylka og 60 mann frå kvart av uttrøndelagsfylka, som gjev til saman 400 mann. Det stemmer ganske godt overeins med talet på nemndemenn som skulle møta på Gulating på byrjinga av

---

¹ Torgrim Titlestad, «Vår demokratiske vikingarv» i Klassekampen 06.12.2016, Tore Iversen, «Bondeelite og demokrati» i Klassekampen 31.12.2016, Torgrim Titlestad, «Vår frihetlige vikingarv» i Klassekampen 03.01.2017, Hans Jacob Orning, «Demokratimyten» i Klassekampen 09.01.2017, Torgrim Titlestad, «Historisk lavmål, Orning!» i Klassekampen 13.01.2017, Hans Jacob Orning, «Lavmål om vikingtid» i Klassekampen 19.01.2017, Torgrim Titlestad, og «Avsluttende replikk til Orning» i Klassekampen 25.01.2017

1000-talet, som var minst 375.² Både i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova vert alle som møter på lagtinget omtalt som lagrette. Det vil seia at dei sat innan eit veband og dømte i sakene som kom opp på tinget (Helle 2001: 71–72, Hagland & Sandnes 1994: XVII–XVIII). Men i Frostatingslova heiter det om dommar at det skal haldast som vert vedtatt «innanfor lagretta og utanfor»,³ noko som indikerer at tinget var delt i ei større og ei mindre gruppe med ulike oppgåver. Vi må tenkja oss ei mindre gruppe med lagrettemenn som diskuterte saka og la fram konklusjonen av drøftinga for heile tinget til vedtak. Ei slik ordning finn ein i Egil Skallagrimsonssaga. Her heiter det at vebanda vart trekt opp rundt ei lagrette som var sett saman av eit utval av personar frå den samla tingallmugen. Dermed stod ein igjen med eit ting med tre nivå. Vi må tenkja oss at ei sak kom fyrst opp på tinget der alle var samla. Dette vart Stortinget. Så vart ei lita gruppe valt ut til å handsama saka. Dette vart Lagtinget. Dei presenterte så sitt løysingsforslag for resten av tinget, som vart Odelstinget. Når den utvalde gruppa og resten av tinget, altså Lagtinget og Odelstinget, vart samde, var saka avgjort. Slik skapte ein på Eidsvoll i 1814 eit samanfall mellom korleis ein meinte lagtinget hadde verka i mellomalderen fram til Landslova av 1274, og korleis dei berande institusjonane i det nye norske demokratiet skulle fungera.

Den eldre Frostatingslova og Gulatingslova vart omsett og publisert alt i 1750 av Hans Paus, opphaveleg frå Vardø, i tobindsverket *Samlinger af Gamle Norske Love*. I si undersøking av boksamlingar, har Gina Dahl (2012: 209) funne at den var ganske utbreidd. Kunnskap om oppdelinga av tinget innanfor og utanfor vebanda var dermed ingen spesialkunnskap, men ei kjent ordning i visse krinsar. *Egils saga Skallagrimssonar* vart omsett og publisert på dansk for fyrste gong i 1738, og så igjen i 1760. Den var heller ikkje ukjent i dei sirklane som var tonegjevande i Noreg i tida fram mot 1814, og til dømes sorenskrivar Wilhelm Frimann Koren Christie var ein av dei som hadde begge utgåvene i si bokhylle. Det var dermed neppe tilfeldig at parlamentet og dei to kammera fekk namn som sprang ut av tingordninga i Noreg etter Frostatingslova, samanholden med Den eldre Gulatingslova og Egil Skallagrimsonssaga.

Men namneadopsjonen var ein del av ei meir grunnleggjande forståing av tinga som demokratiske ordningar som utgjorde røtene til den nye demokratiet med Storting, Odelsting og Lagting som sentrale organ. Ein av dei leiande på riksforsamlinga på Eidsvoll i 1814, ved sida av den alt nemnte Christie, var sorenskrivaren Christian Magnus Falsen. Han utmerka seg med inngåande kjennskap til opplysningstida sine idear generelt, den statsrettslege tenkinga

---

² Det eksakte talet er usikkert, sidan det kunne møte så mange frå Sunnmøre som ønskte å koma. Under kong Magnus Erlingsson på midten av 1100-talet vart talet på nemndemenn på Gulating redusert til 246. Talet på nemndemenn frå Sunnmøre vart sett til 16 med kong Magnus Erlingsson; Den eldre Gulatingslova I–3 (kap. 3).

³ Frostatingslova V: 46, sitert etter *Forstatingslova*, red. Jan Ragnar Hagland & Jørn Sannes (1994: 96).

spesielt, og ikkje minst til franske og amerikanske grunnlover. Falsen leverte saman med Johan Gunder Adler sjølv eit av dei mest inngåande og gjennomførte grunnlovsutkasta våren 1814, han sat i den femten mann store konstitusjonskomiteen som utarbeidde Grunnlova sine berande prinsipp og elles laga grunnlovsutkastet, og han var mellom dei mest taleføre og ivrige debattantane på Eidsvoll. Året etter riksforsamlinga vedtok Grunnlova av 1814, publiserte han skriftet *Norges Odelsret* (Falsen 1815: 62–63). Her skreiv Falsen at «Norge har, ved den af Rigsforsmalingen paa Eidsvold udarbejdede Constitution af 17de Mai (...) erholdt en Forfatning, i det Væsentlige aldeles overenstemmende med hiin den lykkelige under Hakon den Gode.» I Heimskringla, som vart utgjeven i omsett utgåve i 1633 med tittelen *Norske Kongers Chronica*, kan ein lesa at både Gulating og Frostating vart sett av Håkon den Gode. Interesse mellom norske intellektuelle for norsk mellomalderhistorie på 1700-talet gjorde dette til utbreidd kunnskap. I forordet til den alt omtalte *Samlinger af Gamle Norske Love* frå 1750, skreiv Hans Paus (1750) om «Kong Hagen Adelsteen, som med rette bør at kaldes den første store Lovgivere udi Norges Rige.» Det var ei allmenn oppfatning at Håkon den Gode konstituerte eit demokratisk monarki på Gulating og Frostating rundt midten av 900-talet. Til dømes bygde Falsen sitt historiesyn på framstillinga av den nordiske forfatning til Tyge Rothe i *Nordens Statsforfatning før Lehnstiden: og da Odelskab med Folkefrihed i Lehnstiden, og da Birkerettighed, Hoverie, Livegenskab med Aristokratie*, publisert i 1781–82, der det heiter generelt om Norden (Rote 1781: 2):

Man forestiller sig Norden som det rette Folkefrihedens Land, og man har i visse Maader ei Uret: man finder hos Nordens Folk det virkelige Demokratie, og samme saa hæderligt, at Kongerne, hvor stolte og hvor overmægtige de end kunde være, dog uden Æres Tab loede deres Vælde indskrænke ved samme: en stor Deel af Middelalders Tiden igiennem er det Almuen, hvilken gielder meest paa Folkemoderne; derimod er det ingen arvelig Adel: ingen arvelige høie Embeder.

Seinare i same verket hevda Rothe (1781: 83) at «Regieringen blandt vore gamle Fædre var et med Demokrazie blandet Monarkie». Rothe sjølv stod dermed delvis i ein tradisjon som går tilbake til Charles Montesquieu og hans *De l'Esprit des Lois* frå 1748, formidla vidare av til dømes Paul Henri Mallet (1756: 9):⁴

Scandinaviens store Fortrin, siger meget vel den ypperlige Forfatter af l'Esprit des Loix, og som bør ophøye de Nationer, der beboe det, over alle

---

⁴ Denne referansen er henta frå den upubliserte artikkelen «Bruk av historia som argument i overgangen frå dansk-norsk einevelde til norsk demokratisk patriotisme i 1814» av Lars August Kvestad.

Folk paa Jorden, bestaaer derudi, at de have været Ophav til Europæ Frihed, der er, til næsten all den Frihed, der findes ibland Menneskerne.

Den var fri som sjølv kunne bestemma over seg sjølv, så dess meir fridom dess meir demokrati. Og ei førestilling om folkefridom og demokrati lenka til tingordninga fann ein altså i Noreg, i den dansk-norske konglomeratstaten, i heile Norden, og i Europa elles. I Noreg vart slike førestillingar viktige utover heile 1800-talet som ein del av sjølvstendemarkeringa i høve til Sverige. Og i 1887 hevda professor i historie Ernst Sars (1887: 107) i *Historisk indledning til grundloven* at

Nordmanden kunde tro at finde de idealer, for hvilket det store Europa sværmede, virkeliggjorte i sit eget land. Her levede en talrig klasse af bønder med adelig frihed, men uden adelens for det øvrige samfund krænkende og nedværdigende forrettigheder. Her, hos dette bondesamfund, trivdes de dyder, som man tillagde naturtilstanden, men som adelstyranniet, hoffernes og de store byers fordærvelse havde traadt under fødder i de fleste øvrige europæiske lande.

Litt meir edrueleg, men likevel klar på det demokratiske elementet som tingordninga representerte, skreiv professor i statsrett Torkel Halvorsen Aschehoug (1866: 57) at lagtinga var «de Forsamlinger, gennem hvilke Folket regelmæssig udøvede sin egentlige politiske Myndighed», som til dømes var å gje sitt samtykke til kongen sine lovforslag. Etter ein slik tankegong vert Frostating og Gulating eit demokratisk organ på lik linje med demokratiet i Athen der ein møtte på Agora, og demokratiet i Roma der ein møtte på Forum Romanum. Slike tankar kom til å halda seg utover på 1800-talet, og seinare vera ein del av grunnlaget for innføringa av allmenn stemmerett for menn.

Denne tanken om det gamle tinget som arnested for eit norsk demokrati var ikkje berre retorikk, men fekk òg praktiske politiske følgjer. Til dømes forbodet mot å oppheva odelen i Grunnlova av 1814, og styrkinga av odelsretten i 1815, var meint som tiltak for å halda fast ved og styrka det gamle demokratiet i mellomalderen som skulle vera med å fremma det nye som vart innført i 1814 (Kvestad 2012: 93). Og til dømes innføringa av juryordninga og lagtinget som appelldomstol i straffesaker i 1887, kvilte delvis på ei tilsvarande historieoppfatning (Sunde 2011: 12–13).

Tingordninga vart altså sett på som kjerneelementet i ei demokratisk styreform i mellomalderen, og det hadde faktiske og politiske konsekvensar både i 1814 og seinare på 1800-talet. Men i kva grad kan ein snakka om tingordninga som demokratisk? Før ein tek stillinga til det spørsmålet, må ein sjå på korleis tingordninga faktisk fungerte fram til Landslova av 1274, som omforma og

tilpassa tingordninga til den sterke kongs- og kyrkjemakta som vaks fram frå midten av 1100-talet og ikkje minst på 1200-talet. Vi skal difor i det følgjande fyrst sjå litt på når og korleis lagtinga, og då særleg Frostating og Gulating, vart etablert. Deretter skal vi sjå på korleis tingordninga var organisert slik vi finn den i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova, før vi skal studera kva som føregjekk på tinget. Til slutt skal vi halda opp mot kvarandre dei sentrale funna i denne gjennomgangen for å kunna seia noko om den demokratiske karakteren av tinget generelt, og lagtinga spesielt.

Frostating

Rettshistorikar Knut Robberstad (1990: 134) formulerte det slik at «den seden å halda ting er utgamal, og har funnest i mange land.» Det er difor vanskeleg å fastsetja alderen på den tingordninga som er skildra i Frostatingslova. Sjølve Frostatingslova, slik vi kjenner den i dag, reknar ein med vart nedskreven om lag 1260 i samband med at Håkon IV Håkonsson sette i gang arbeidet fram mot den Landslova som sonen hans, Magnus VI Lagabøter, til slutt gav i 1274. Då Frostatingslova vart nedskreven om lag 1260, så skjedde det truleg på grunnlag av fleire eldre manuskript som ikkje stemte overeins med kvarandre. Det var i alle høve situasjonen på Island. Her fanst den islandske lovboka Grágás i fleire avskrifter, der dei to sentrale, Konungsbók og Staðarhólsbók, har svært ulikt innhald. I ein norsk samanheng ser ein at til dømes Odelsløysingsbolken i Den eldre Gulatingslova òg ber preg av å vera ei sameining av ulike manuskript med ulikt innhald.⁵ Og når det i Frostatingslova er tale om «den rette Frostatingslova», kan det vera ein indikator på at dette var tilfellet her òg, og at den rette lova kan ha vore eit manuskript som det vart festa særleg stor tillit til.⁶ Desse lovhandskriftene må igjen ha basert seg på ein munnleg tradisjon. For sjølv om lovene nok fyrste gong vart nedskrivne seinast på 1100-talet, så heldt til dømes Frostatingslova på noko av det munnlege preget like fram til siste nedskrivninga omlag 1260. Likevel var det i alle fall på nedskrivningstidspunktet vakse fram ei forventning til at retten var fast og å finna i Frostatingslova. For då vert det understreka i kapitlet om bøtebetaling at «Frostatings-boka fastset lovleg bot for kvar og ein etter burd og rang og ikkje bøter av det slaget som dei skuvar opp eller pressar ned, dei som sit i retten og gjer forlik».⁷ Men i alle høve delar av dette kapitlet er truleg skrive til Frostatingslova fyrst på slutten av 1100- eller byrjinga av 1200-talet når kunnskapen om ættetilhøyrsløse var i ferd med å verta gløymt og/eller ignorert.

---

⁵ Forskinga til Brage Hatløy viser at til dømes bok XIII om odel i Den eldre Gulatingslova er tufta på tre sett med overlappende reglar.

⁶ Frostatingslova IX-6.

⁷ Frostatingslova VI-1.

Nedskrivningstidspunktet for Frostatingslova seier oss altså ikkje noko om alderen på tingordninga vi finn i den. Men, som alt nemnt, står det i *Heimskringla* og andre kjelder at Håkon den Gode sette både Den eldre Gulatingslova og Frostatingslova (Hagland & Sandnes 1994: XXI, Helle 2001: 23–30). Dette er bakgrunnen for at Falsen, som vi har sett, fann at Grunnlova stemte overeins med «hiin den lykkelige under Hakon den Gode», som var forfatning slik den kunne lesast ut av desse to lovbøkene.

Håkon den Gode som den store lovgjevar i norsk historie finn vi uttrykt alt hos Hans Paus i 1750:

Kong Hagen Adelsteen, som med rette bør at kaldes den første store Lovgiver udi Norges Rige, efter at det var samlet under en Monarch, og ansees for Nordmænd, som Moses for de Ebræer, Phoronæus for de Ægypter, Solon for de Athenienser, Lycurgus for de Lacedemonier, og Numa Popilius for de Romere.

Paus meinte at Eidsivatingslova vart gjeven av Halvdan Svarte, men at dei tre andre lagtingslovene vart gjevne av Håkon den Gode. Jens Bing Dons, professor ved Juridisk fakultet i København mellom 1769 og 1771, og seinare lagmann i fødebyen Trondheim, var samd i det meste, men var «Uvidende» om at kongen òg skulle ha gjeve Borgartingslova (Dons 1780: 76):

Haco eller Hagen Adelsteen (...) var een af Norges fornemmeste Lovgiver. Thi først confirmerede han de Love som hans Faderfader Halvdan havde givet Hedemarkerne; men selv gav han Frostatings-loven for Trundhiems Stift og Guletings-Loven for Bergen Stift.

Tanken var då at gjennom lovgjevinga, vart tinget òg organisert, slik det til dømes vart uttrykt av Fredrik Brandt (1883: 166), professor i rettshistorie ved Det juridiske fakultet i Kristiania. Skulle det stemma, kom lagtingsordninga til som ein del av det norske kongedømet slik det vaks fram etter Harald Hårfagre, og då særleg under Håkon den Gode. Ein kan merka seg at etter Frostatingslova er det kongen sin årmann som utnemner nemndemenn, og som trekkjer opp vebanda på tinget. Dette indikerer ei kopling av kongsmakt og lagting i alle høve etter at årmannen hadde vorte ein kongeleg tenestemann som fekk ansvaret for å sikra faktisk handheving av kongen sine rettar og plikter i rettsordenen.

Men ikkje alle har vore samde i at lagtinga kom til etter kongeleg initiativ. Til dømes Absalon Taranger, som følgde etter Brandt som professor i rettshistorie ved Det juridiske fakultet i Kristiania, hevda (1898: 41) at Håkon den Gode bare reviderte eksisterande rett, og at lagtinget eksisterte før dette. Den neste sentrale professoren i rettshistorie i Oslo, Knut Robberstad, hevda i 1971 ei

mellomløysing: Håkon den Gode omorganiserte Gulating, men grunnla Frostating (Robberstad 1990: 143). Når det gjeld Gulating, har professor i historie Knut Helle (2001: 30), diskutert inngående alderen på lagtinget, og konkludert med at «det er grunn til å rekne med at Gulating kom opp under kongeleg medverknad i Harald Hårfagres dager», men at ein ikkje kan «vere visse på at det nett var slik det skjedde.» For Frostating har Jan Ragnar Hagland og Jørn Sandnes diskutert dette i innleiinga til Frostatingslova frå 1994. Dei konkluderte med at ein felles trøndersk rett må ha kome til i alle høve på midten av det fyrste tusentalet, og «om dette er rett, må det vel òg ha vore eit felles ting for Trondheim på den tida, og det tinget har altså helst vore på Frosta.» (Hagland & Sandnes 1994: XIX).

At Håkon den Gode sette Frostating og retten der, treng ikkje tyda anna enn at tinget vart organisert slik at kongsmakta fekk sin plass i ei alt eksisterande ordning. Dette gjeld for det fyrste visuelt. I ei segn om Gulating, fortalt i Eksingedalen i Hordaland og nedteikna av skulemann og forfattar Lars Eskeland i samlinga ”På Klårfjell” i 1938, heiter det (s. 47) at

*No æ da inkje lenger æsene men Kvite-Krist som rår på Gulatingje. Fy’
honom lysa dei tingfred unde dan heilage krossen. Dan tiæ song bispen Gloria
frå dan gamla gjæva kungebui som Håkon Adalsteinsfostre reiste.⁸*

I «Gulatingsstev», nedteikna samstundes av Eskeland, heiter det (s.44) at

*Dar tala bispen i heilagt skurd, i heilagt skurd,
Frå goe Håkon i kungabu.
Syng ljosan kveld,
Syng fjor, syng fjell!*

I Eksingedalen song ein òg ein voggesull med ei skildring av vegen til Gulating som tema. Her heiter det mellom anna (s. 49):

*På gamle heilage Gulating, på Gulating,
Dar sit han gofar i rett og ring.
Syng ljosan kveld,
Syng dal, syng fjell.*

Då denne voggesullen vart nedteikna hadde ein ikkje møtt i Gulen for å halda lagting på over 600 år. Det indikerer at sullen, og truleg òg segna og stevet som Eskeland nedteikna og publiserte, kan vera restar av svært gamle overleveringar

---

⁸ I moderne, nynorsk språkdrakt: No er det ikkje lenger æsene, men Kvite-Krist som rår på Gulating. For han lyste dei tingfred under den heilage krossen. Den tida song biskopen Gloria frå den gamle gjeve kongebua som Håkon Adalsteinsfostre reiste.

om Gulating. Det gjer dei ikkje til nokre sikre historiske kjelder. Men det er ikkje unaturleg å tenkja seg at Håkon den Gode fekk sett opp ei kongebu på Gulating og Frostating som visuelt viste fram den plass han no skulle ha i rettsordenen. Mellom anna må ein tenkja seg at kongen vart ein viktig forslagsstillar til nye ordningar, til dømes leidangsordninga, som ei forsvarsordning for det norske riket. I så fall var det denne nyordning som vart formulert som at kongen sette tinget og retten der.

Mot dette kan det innvendast at det var fyrst med framveksten av ei kongs- og kyrkjemakt, som i fellesskap utgjorde ei sentralmakt, at det var behov for store landsdelsting som Frostating. Dei fungerte då som eit kommunikasjonsknutepunkt som gjorde det mogeleg for den gryande sentralmakta å kommunisera effektivt med dei ulike ledda i styringsapparatet i riket. Det er på mange måtar eit slikt resonnement som ligg til grunn for at Knut Helle meinte Gulating vart organisert fyrst med Harald Hårfagre. Men ein må ikkje gløyma at det ikkje trengst kongs- og kyrkjemakt for å organisera eit ting eller eit tingsystem. På Island vart tingordninga generelt, og Alltinget spesielt, organisert utan at det fanst verken kongs- eller kyrkjemakt som kunne ta initiativet og vera pådrivar. Mykje det same kan ein seia om til dømes tingsystemet i Irland. Difor er det rett og slett ikkje tvingande naudsynt å tolka at Håkon den Gode sette Frostating og Gulating som at det var gjennom kongsmakt at desse landsdelstinga vart etablert. For det er like truleg at ei tingordning gjer at det lettare og raskare kan veksa fram ei sentralmakt, som at ei sentralmakt etablerer ei tingordning.

Lagtinga kan ha vakse fram som eit instrument for kongs- og kyrkjemakt, og dei kan ha eksistert før sentralmakta tok fatt på den langsame konsolideringa som kulminerte med Landslova av 1274. Sjølv har eg mest sans for den siste teorien, men noko sikkert svar vil ein truleg aldri få. Det ein kan vita sikkert, er at lagtinget slik vi møter det i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova eksisterer som ein del av eit større samfunnsstyringssystem der særleg kongs-, men etter kvart òg kyrkjemakt, er ein integrert del.

Tingordninga etter Frostatingslova

Ein får altså truleg aldri svaret på spørsmålet om når Frostating vart etablert. Det som er det sentrale, er at Frostating, som andre ting, hadde ein konfliktløysande funksjon. Difor fanst det ting på fleire nivå, og det fanst både fast møtande ting og tilkalla ting.

I Frostatingslova heiter det at dersom det ikkje vert oppnådd semje på fylkestinget, så skal saka vidare til eit tofylkesting. Vert det ikkje oppnådd semje der heller, skal den vidare til eit firefylkesting. Sist i rekka av ting er

åttefylkestinget, som godt kan vera det Øyratinget som vert nemnt fleire stadar i Frostatingslova.⁹ I tillegg fanst det eit Utøynating,¹⁰ og halvfylkesting,¹¹ som var ordningar for område som ein kanskje trur vart tilført Frostatingsområdet frå nabofylka i nord, vest og sør. Dette var i så fall faste ting. Det vil seia at det var ting som, på same viset som Frostating, møtte regulært. Det er ikkje uvanleg å knyta tingordninga til den militære organiseringa, og i så fall vert fast møtande ting ei form for regulær mønstring av hærmakt og våpenkontroll. Men dette vert mest spekulasjon. Meir praktisk er det at ein trengte regulært møtande ting fordi ein kunne føresjå at konflikhtar ville koma opp. Til dømes var det naturleg å møtast på tinget til våren, fordi det då var ei rad avgjerder om gjerdehald, lukking av grunder mellom inn- og utmark i samband med beiting, når buskapen skulle til stølen, etc. som ofte kom opp.

Denne praktiske årsaka til at det fanst fastmøtande ting, gjer det truleg at det er ei gamal ordning. Men det treng ikkje gjelda den systematiske og matematiske oppdelinga i tingkrinsar som ein finn skildra i Frostatingslova. Dersom ein ser på Den eldre Gulatingslova, finn ein der òg ei slik systematisk tingordning. Men her er det tale om at domen utgjorde fyrste instans, etter det kom fjerdingstinget, så fylkestinget, og til slutt lagtinget.¹² Det som er interessant med denne tingordninga, er at verken fjerdingsting eller fylkesting kan dokumenterast vart halde. Og ordninga er skildra i ein regel i Odelsløysingsbolken som elles ber preg av å vera omskriven på 1200-talet. Det er difor mogeleg at den systematiske tingordninga etter både Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova eigentleg er ganske nye, og at stringensen skuldast at dei er eit skrivebordsprodukt meir enn gamal praksis.

Like lite som ein kan vita sikkert når Frostating vart etablert, kan ein heller ikkje vita om tingordninga som vert skildra i Frostatingslova er ny eller gamal. Men ein kan vita at ved sida av fast møtande ting, hadde ein tilkalla ting. Med å senda pilbod kunne ein samla folk på tinget.

Dette finn ein skildra i Frostatingslova, som omtaler tilfelle der «ein mann vert utlægd på fylkestinget eller på ting samankalla ved pilbod der som fylkestinget skulle vera».¹³ Denne regelen gjeld altså at ein mann kan verta dømt utlegd, som vil seia fredlaus, på eit fylkesting, eller eit tilkalla ting halde på tingstaden for fylkestinget. Poenget med eit tilkalla ting, var å få ein konflikt løyst raskt før den fekk tid til å eskalera. For skulle ein gå og venta på at det fast møtande tinget vart

---

⁹ Frostatingslova X-30, jf. I-4 og I-22 (Øyratinget), IV-30, X-3 og X-15, XII-4 og XIV-7 (fylkesting).

¹⁰ Frostatingslova VIII-19 og XV-16.

¹¹ Frostatingslova XIV-14.

¹² Den eldre Gulatingslova XII-2 (kap. 266).

¹³ Frostatingslova IV-30.

samla, kunne ein i mellomtida finna på å ta hemn i staden for å venta på ein dom avsagt på tinget. Difor kunne ein senda tilbod, som var ei innkalling til ting.

Eit slikt samankalla ting kan ha vore for langt mindre geografiske område enn eit fylkesting. For både i den islandske lovboka Jarnsida, som ein meiner byggjer i stor grad på retten i Frostating, og i Den eldre Gulatingslova, rekna ein med at 27 mann kunne avgjera ei drapssak.¹⁴ Talet er nok ikkje tilfeldig valt, sidan det er 3 x 3 x 3, som vil seia det heilage talet tre gonga med seg sjølv tre gonger. Denne magiske dimensjonen vart nok tilført fordi ein meinte dette var eit heller lågt tal på personar som skulle avgjera ei så alvorleg sak. Samstundes ville det å samankalla større tingsamlingar med bruk av tilbod ta lenger tid enn å samankalla små. Dermed auka faren for at konflikten skulle eskalera. Dermed må ein rekna med at det fanst andre tingkrinsar enn dei basert på fylkesordninga som vert ramsa opp ved eitt høve i Frostatingslova. For utover det eine kapitlet der fylkestingordninga vert gjort greie for, er ulike typar fylkesting knapt nemnt. Derimot er ting meir generelt nemnt i over 80 av kapitla i Frostatingslova. Det skuldast truleg at tingordninga var ganske fleksibel, og at hovudformålet var å løysa konflikhtar, og slik førebyggja konflikteskalering, og ikkje å vera påfyll i ei matematisk oppbygd tingordning basert på fylkesinndelinga.

Når ein samankalla eit ting, kunne det jo skje at nokon annan gjorde det same samstundes, eller at det kolliderte med eit regulært ting. Etter Frostatingslova skulle tilbodsting, som gjaldt det ein kan kalla straffe- og erstatningssaker, haldast sjølv om det kolliderte med eit våpenting, som ein kan seia gjaldt inspeksjon av militær mannskap og materiell, og som vert føresett at kongen har kalla saman til.¹⁵ Sidan våpenting gjaldt inspeksjon og ikkje sakføring, kunne det haldast samstundes utan å forstyrre tingforhandlingane. Men dersom eit tilbodsting kolliderte med eit søksmålsting, som ein kan seia gjaldt det vi i dag kallar sivile saker, så skulle søksmålstinget kallast saman på nytt. For det var særleg brotsverk og skadehandlingar som kunne utløysa hemn og slik gjera at konflikten eskalerte, og difor hadde slike ting forrang til bruk av tingstaden.

På denne bakgrunnen kan vi seia at tingordninga ikkje vart skapt som eit politisk system, men som ei ordning for konfliktløysing. Dei på ei og same tid faste og dei lause strukturane som prega tingordninga sikra rask og effektiv konfliktløysing. Konfliktløysing er eit viktig element ved samfunnsstyringa, fordi det hindrar konflikhtar i å eskalera og slik verka samfunnsnedbrytande. Ein kan kalla konfliktløysing passiv samfunnsbygging. Men det er likevel noko heilt anna enn den aktive samfunnsbygginga som ein finn i Landslova av 1274, der kongen trer fram som ein lovgjevar som på førehand lagar spelereglane for konfliktløysinga

---

¹⁴ Frostatingslova V-3,5 (fylt inn frå Hákonarbók/jarnsida) og Den eldre Gulatingslova X-1,2.

¹⁵ Frostatingslova X-3.

med tanke på å styra samfunnet i ei særleg retning. Men, som vi skal sjå i det følgjande, er ikkje denne dikotomien fullt så enkel. For det var ein glidande overgang frå konfliktløsning til lovgjeving, der tinget spelte ei sentral rolle.

Ting som styringsorgan

Tinget sin funksjon var altså primært å løysa konflikhtar. Det kunne skje på eit regulært møtande ting eller eit samankalla ting. Men ein hadde plikt til å møta på tinget så sant ein hadde arbeidshjelp. Frostatingslova nemner bare denne plikta i samband med Øyratinget, som var eit fellesting for trøndelagsfylka, og altså det som må vera åttefylkerstinget som er omtalt. Men det må ha vore ei generell plikt for alle ting på alle nivå. I Gulatingslova finn vi den same plikta nemnt, men her er det presisert at dei utan arbeidshjelp på garden må møta på drapsting, manntallsting og kongeting, men ikkje andre.¹⁶

Plikta sprang ut av behovet for å få ei avgjerd i konflikten, og ei så tung avgjerd som mogeleg for å sikra at den vart etterlevd. I den samanhengen skal ein merka seg at Frostatingslova ved to høve nemner at ei avgjerd på tinget skal gjerast med våpentak.¹⁷ Dette finn ein òg i Den eldre Gulatingslova.¹⁸ Våpentak vil seia at tingmennene utanfor og innanfor vebanda slo på skjolda sine med våpen for å slutta seg til den avgjerda som lagrettemennene føreslo. På dette viset slutta ein seg ikkje bare til avgjerda, men ein lova òg å sikra at avgjerda vart gjennomført, om nødvendig med våpenmakt. Dette er ikkje sagt direkte i Frostatingslova. Men i Den eldre Gulatingslova heiter det at den som vil tvinga gjennom ein dom skal ta med seg tingmennene.¹⁹

Det samfunnet tingordninga vaks fram i, var eit samfunn utan ei sentralmakt som kunne gjennomtvinga domsavgjerder. Difor låg det altså til same organet som tok avgjerda å sikra at den vart gjennomført. Men då måtte tinget ha tyngde, i form av at tingmennene samla utgjorde eit trugsmål for den som ikkje ønskte å etterleva avgjerda. Det er nok same grunn til at Frostatingslova har ein regel om at «dersom ein fjerdedel eller fleire av dei rettskjende tingmennene dreg seg unna domsorskurd»,²⁰ så kunne ikkje tinget treffa ei avgjerd. Då måtte saka takast vidare til neste tingnivå. Fyrst på åttefylkestinget må det treffast ei avgjerd med vanleg fleirtal. Tanken må vera at sjølv eit enkelt fleirtal på eit så stort ting er nok

---

¹⁶ Den eldre Gulatingslova VII-1 (kap. 131).

¹⁷ Frostatingslova XII-2 og XII-4.

¹⁸ Den eldre Gulatingslova XII-4 (kap. 267), XII-15 (kap. 279), og XII-28 (kap. 292).

¹⁹ Den eldre Gulatingslova II-2 (kap. 35) og XII:5 (kap. 269), jf. VI-20 (kap. 121).

²⁰ Frostatingslova X-30, s 161.

til å tvinga gjennom ei avgjerd. Igjen gjaldt same regelen på Gulating, men der var det fyrst på lagtinget at ein kunne avgjera saka med simpelt fleirtal.²¹

Ein skal merka seg at den hierarkiske ordninga av tinga, med noko som liknar eit appellsystem mellom dei, og eit krav om kvalifisert fleirtal for å kunna fatta ei avgjerd, er i både Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova berre nemnt ein gong, men er ganske lik i begge lovene. Samstundes står ordninga i Den eldre Gulatingslova i kapitlet om odelsløysing, som alt tidlegare er sagt kan vera omskriven på 1200-talet. Dette kan indikera at desse ordningane, inkludert den med kvalifisert fleirtal, har fått si form ganske seint opp mot nedskrivningstidspunktet. Det igjen kan skuldast kongeleg og kyrkjeleg initiativ for å sikra at ei tingavgjerd faktisk avslutta ein konflikt fredeleg gjennom at det store fleirtalet verka avskrekkande. Det vil ikkje samstundes seia at dette er nye tankar og funksjonar, men at det har skjedd justeringar, klargjeringar og harmoniseringar av reglar for å styrka tinget som konfliktløysande organ.

Dette siste er viktig. Eit poeng med å skilja ut det rettslege som ein eigen samfunnssfære, er å skapa eit rom der maktforholda i samfunnet generelt vert oppheva. Framveksten av ei sentralmakt er ein del av denne prosessen, der sentralmakta vert sterkare enn partane i konflikten, og slik garanterer for handhevinga av avgjerder. Men det tek tid for ei sentralmakt å verta sterk nok til å ta ei slik rolle, og den kan sjølv bruka si makt til å setja tinget og tinget sine avgjerder til sides. I den alt nemnte *Egil Skallagrimsonssaga* vert det fortalt at den islandske vikingen omlag 930 gjorde gjeldande eit arvekrav på vegne av kona på Gulating mot Berg-Onund, som svara at «kong Eirik og dronning Gunnhild har lova meg det, at eg skal få rett i kvar sak dei har noko makt over». (Heggstad & Heggstad 2004: 126). Heile saka endar då òg med at dronninga let bror sin jaga bort lagrettemennene som skulle fella dom i saka. I ei sak mellom lendmannen Sigurd Ranesson og kong Sigurd Jorsalfare, som er referert i fleire mellomaldermanuskript og fann stad ein gong mellom 1113 og 1115, enda saka til slutt på Frostating. Her sa lagmann Jon Mørnes, på vegne av lagtinget, frå om at han kvidde seg for å avseia nokon dom, trass i at lagtinget hadde plikt til å gjera det. Men lagtinget slapp å ta noko avgjerd i spørsmålet, for saka måtte avvisast på grunn av prosessuelle feil. Lagmannen kunne dermed lukkeleg avslutta med å seia at «Eg ville ha dømt i saka, etter slik eg meinte lova er, dersom eg måtte. Men no er eg glad for at denne innvendinga avverjer ein dom.» (Munch 1833). I begge tilfella ser ein at maktforholda utanfor tinget gjorde at tinget slett ikkje stod heilt fritt til å diskutera og avgjera ei sak.

Dermed ser vi at tinget som eit dømande organ som løyser konflikter, og gjennom ordninga med våpentak hadde funksjon av det vi vi i dag kallar ei

---

²¹ Den eldre Gulatingslova XII-2 (kap. 266).

utøvande makt, men at tinget ikkje alltid var mektig nok til verken å ta avgjerder eller gjennomtvinga dei. Tinget kunne òg ha ein lovgjevande funksjon. Den lovgjevande makta til Frostating etter Frostatingslova er noko avgrensa. Her står det bare innleiingsvis at «dei menn som er oppnemnt i lagretta, skal dømma etter lova (...) men alt det lova ikkje gjer greie for, skal for kvart søksmål ha som utgangspunkt det som lagrettemennene vert samde om og som er rettast for Gud.»²² Det er med andre ord berre det som ikkje alt er avgjort, at lagtinget kan laga reglar for gjennom å ta stilling i ei konkret sak. Sjølv om ein kan anta at ei avgjerd i eit lovtomt rom ville verta nytta på nytt når eit tilsvarende tilfelle kom opp, så står ikkje det i Frostatingslova. I Den eldre Gulatingslova er dette heilt annleis. I kapitel 21 i bolk XIII heiter det:

*No har vi nedteikna forsvarsordninga vår i ei lovbok, men veit ikkje om det vi har skrive er rett eller galt. Men om det er galt, så skal vi halda oss til det som har vore rekna som rett, og som Atle sa fram for folk i Gulen, utan at kongen vil samtykkja i noko anna og vi vert samde om det.*²³

Vi må altså tenkja oss at skrivaren er sett til å skriva ned kva som var rett i Gulating. Som alt nemnt, kan til dømes reglane i Odelsløysingsbolken tyda på at han hadde fleire førelegg å halda seg til. Dette gjorde at skrivaren ikkje kunne vera sikker på kva som var rett. Det som var rett var det som vart følgd, og som ein trudde var i tråd med det den lovkloke Atle sa fram på tinget omlag 1040. Men det var på dette nedskrivingsstidspunktet over 200 år sidan Atle levde, så skrivaren hadde gode grunnar til å kjenna seg litt usikker. Han pretenderte heller ikkje sjølv å skriva ein autoritativ tekst om forsvarsordninga. For kvar skulle han henta den autoriteten frå? Autoriteten låg delvis til kongen, som hadde rett til å føreslå regulering når det gjaldt forsvarsordninga for riket, og ikkje minst til lovfellesskapen, som var representert av tingmennene som møtte på Gulating, og som hadde kompetanse til å vedta korleis forsvarsordninga skulle vera. Siste ordet hadde altså Gulating. Det som er nytt i Frostating, er at ein der føreset i enno større grad at lova no er ferdig utvikla av tinget, som berre kan fylla lovtomme rom. Dette er eit resultat av framveksten av ei forventning om at lova er fast, og at tinget er ein brukar av lova. Dette er igjen knytt til utbreiinga av skrivekunsten, som nettopp fremmar tryggleik når det gjeld lovinnhaldet. Denne forventninga la dermed grunnlaget for ein overgang frå den heller opne retten som tinget vedtok gjennom å ta stillinga til konkrete saker og framlegg, og ein meir fasttømra rett som vart skapt av ein lovgjevar for å sikra ei ønskt samfunnsutvikling.

---

²² Frostatingslova 1-2, *Frostatingslova* s. 14.

²³ Sitert etter *Gulatingslovi*, red. Knut Robberstad (Oslo, 1969) XIII-21 (kap. 314) s. 284 (Språket er noko normalisert i høve til dagens språknorm).

Den makt vi ser Gulating hadde etter denne regelen, er noko langt meir enn den retten Frostating hadde til å fylla lovtomme rom. Men denne regelen i I-2 i Frostatingslova ber som X-30 prega av ein orden og stringens som ligg tett opp til det vi så finn i Landslova av 1274, og indikerer at reglane har kome til seint, og under direkte eller indirekte påverknad av den sentralmakta som vaks fram. Men den eigarskapen til lova som Den eldre Gulatingslova viser fanst, ser ein må ha funnest på Frostating mellom anna av motstandsretten- og plikta. For her heiter det at

Ingen mann skal gjera valdsverk mot andre, korkje kongen eller nokon annan mann. Men om kongen gjer det, då skal det skjærast pil og lata pil fara innom alle fylke, og ein skal fara etter han og drepa han, om ein kan få tak på han. Men om han kjem seg unna, då skal han aldri komma att i landet.²⁴

Det er ikkje lett å seia noko om kor gamal regelen er. Men det er vanskeleg å sjå føre seg at den har kom til etter initiativ frå, og er utforma med hjelp av, kongs- eller kyrkjemakt. Men den treng ikkje vera eldre enn at regelen er formulert som ein protest mot kongsmakta når denne vart så omfattande at ein i alle fall måtte mobilisera folk frå alle trøndelagsfylka for å kunna jaga kongen frå landet. Poenget her er at kongen ikkje stod over lova, men stod til ansvar for brot på den som ein kvar annan, og at ein skulle skjera pil, og dermed kalla saman til pilbodsting, for å avgjera om kongen hadde gjort valdsverk mot nokon.

Det vi ser når vi studerer kva som faktisk føregjekk på tinget, er at vi ser eit organ som både har ein dømande, utøvande og lovgjevande funksjon. Det primære er altså den dømande funksjonen. Men ut av den vaks det eit behov for å sikra handheving av avgjerdene, og til ein fastleik i retten som best kunne sikrast gjennom lovgjeving. Vi har sett korleis det å skilja ut ei lagrette frå den samla tingallmugen, var ein måte å sikra meir effektiv handsaming av sakene som skulle avgjerast. Ein kan sjå på framveksten av kongen som initiativtakar til lov i same lys – det var eit effektiviseringsinstrument. Men straks det å laga reglar på førehand i staden for å skapa dei gjennom faktisk konfliktløysing, veks det fram ei forventning om fastleik i retten, og den rettslege hovudaktiviteten vil gå frå konfliktløysing til lovgjeving, og dermed frå tinget til kongen som drivkraft i retten.

---

²⁴ Frostatingslova IV-50.

Tinget som eit demokratisk organ

Tingordninga, saman med motstandsretten i Frostatingslova, har vorte nytta som argument for eit demokrati i det norrøne samfunnet før Landslova av 1274 (Titlestad 2016, sjå fotnote 1). For med Kong Magnus Lagabøters Landslov vart tinget etter Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova omdanna frå eit organ med til tider ein dømande, utøvande og lovgjevande funksjon, til å verta ein kongeleg domstol ordna i eit tydelege og strukturert hierarki. Sjølv om den kongelege lagmannen dømte saman med lagrettemenn og tinget, så var tinget avhengig av lagmannen si semje for å fylla lovtomme rom og vika frå lovordlyden, og lagmannen hadde elles vetorett mot alle dommar (Sunde 2014: 182).

Dei som har hevda tinget som eit demokratisk organ, om det er på 1700-talet eller i dag, har det til felles at dei baserer påstanden på ei kjeldenær, men ikkje ei kjeldekritisk gransking. Nedanfor skal vi kort velja ut og studera kritisk nærare fire karaktertrekk ved tingordninga i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova på bakgrunn av gjennomgangen ovanfor. Men ein må då ha i minnet følgjande to moment. For det fyrste at ein på denne måten handsamar historie i retroperspektiv. Det vil seia at ein leitar etter teikn på noko som samsvarar med noko som fyrst seinare dukkar opp i historia. I dette tilfellet leiter vi etter teikn på noko som minner om eit demokrati som enno ikkje fanst. Det er ei krevjande oppgåve. For det andre held ein opp ei idealordning mot ei sparsameleg dokumentert realordning. I praksis vil det seia at ein held opp demokrati som ei sjølvforklarande og innlysande ordning mot den spreidde dokumentasjonen ein finn om tinget fram til 1274. Studerer ein like kritisk demokratiet i dag som ein må studera tingordninga i den tidlege mellomalderen og delvis høgmellomalderen, så vert oppgåva svært krevjande. Dermed kjem ein lett i ein situasjon der ein enten idealiserer tingordninga, og slik gjer den om til eit demokrati, eller ein idealiserer demokratiet i dag, og slett ikkje finn noko folkeleg deltaking i samfunnsstyringa tinget stod for.

Som ein har sett ovanfor, er 1) tingordninga generelt eldre enn kongsmakta, og dermed eldre enn framveksten av ein sentralmakt i mellomalderen. Alderen på lagtinga spesielt kan derimot diskuteras, men i denne artikkelen er det hevda at i alle høve Frostating og Gulating er eldre enn framveksten av kongsmakta. 2) Tingordninga var nytta som eit styringsorgan, og omfatta dei tre kjernekompetansane i ei sentralmakt – lovgjevande, utøvande og dømande makt. Men det var den dømande makt som var den primære, og som dei to andre sprang ut av. 3) Tingordninga inkluderte langt fleire enn stormenn, og det fanst ei plikt til å delta for ei heller stor gruppe av vaksne menn med eigedom. Men det finst ikkje noko som viser at tingordninga vaks fram på bakgrunn av ein ideologi om lik rett til deltaking i samfunnsstyringa, eller gjennom systematisk utvikling. I staden var

den eit resultat av praktiske behov som fekk dei løysingar som var påkravd og som det fanst ressursar til å laga. 4) På tinget vart saker avgjort med kvalifisert fleirtal, noko som gjorde det vanskelegare å manipulera utfallet av ei sak.

Samstundes har vi sett at 1) tingordninga, og i alle høve lagtingsordninga, vart tilpassa kongsmakta, og at kongsmakt og ting på mange måtar fremma kvarandre sine interesser gjennom samarbeid. I einskildsaker kan den eine vera den andre sin mostandar, men samla sett er dei begge, saman med kyrkjemakta, viktige med tanke på utviklinga av sentralmakta i norsk mellomalder. 2) Samanhengen i dei tre kompetanseområda tinget sat med i mellomalderen var slik at det vaks fram ordningar for handheving og for lovgjeving ut av den dømande verksemda. Det var slik konfliktløysing, og ikkje samfunnsstyring meir generelt, som var tinget si oppgåve. 3) Tinget var ikkje ein møtestad for stormenn, men det var heller ikkje ein møtestad for kven som helst. Store samfunnsgrupper som kvinner, træljar og eigedomslause møtte ikkje på tinget, uansett nivå. På lagtinget møtte berre sendemenn som vart utplukka av kongen sin årmann, og ein må rekna at dei i enda større grad representerte det øvre samsfunnsnivået. 4) Ein har ikkje gode kjelder til kva som skjedde på tinget før etter 1300, då tinget ikkje lenger hadde dei mange funksjonane og oppgåvene som gjorde det til noko langt meir enn ein domstol. Men det ein veit indikerer likevel at tinget ikkje var fri for samfunnet sine makthøve, og at avgjerdene på tinget ikkje alltid var eit resultat av frie diskusjonar, men i staden av reell makt.

Når ein vel ut og stiller opp mot kvarandre kjenneteikna ved tingordninga fram til 1274, så ser ein at ei kjeldenær lesing gjev gode grunnar til å snakka om eit demokrati, men at ei meir kjeldekritisk lesing gjer at det er behov for mange nyanseringar. Det ein til slutt står igjen med, er at det er mogeleg å nytta tingordninga som eit perspektiv på demokratiet i dag, utan at det kan nyttast som forklaringsmodell eller som evalueringsmodell, eller at dei to inngår i ein evolusjonsmodell.

I tillegg skal ein ha i minnet at tingordninga slik ein finn den i Frostatingslova og Den eldre Gulatingslova, vart sterkt omdanna med Landslova av 1274. Med Kristian Vs norske lov i 1687 vart enda fleire av karaktertrekka ved tinget tatt bort. Samstundes skal ein merka seg at tinget framleis kunne ha ein politisk funksjon gjennom at det vart brukt til å gjera opprør mot til dømes nye skattar, og til å styra gjennom at dommaren sine meddomsmenn med stemmefleirtal tvang gjennom at lov vart sett til sides til fordel for løysingar som vart opplevd som betre.

Men det som ikkje vart regulert med Landslova av 1274, og som berre vart føresett eksisterte og fungerte, var grannestemne. Det var ei ordning der naboar møttest og avgjorde spørsmål som gjaldt felles bruk og utnytting av naturressursane og garden. Grannestemne møttest på faste tidspunkt gjennom året, og kunne kallast saman ved behov. Det var ein ombodsmann som grannane sjølv valde som hadde som oppgåve å kalla saman til møte, og som hugsa kva reglar ein hadde nytta i tidlegare høve. Desse reglane vart skapt gjennom grannane sin eigen praksis. Om naudsynt vart tvistar avgjort gjennom avstemming, men ein streva etter å oppnå semje gjennom diskusjon. På denne måte vart spørsmål som gjaldt utnytting av felles hus, reiskapar, innmark og utmark, avgjort (Sunde 2009). Dette var spørsmål om inngåing av avtalar, om bruksrettar, om erstatning for skade, og til tider om mindre strafferettslege handlingar. Det låge talet på slike saker for dei ordinære domstolane vitnar om kor mykje av den faktiske samfunnsstyringa som skjedde lokalt gjennom ei ordning som minna sterkt om ei tingordning.

Når ein spør seg om røtene til det norske demokratiet av i dag, kan ein finna karakteristika ved tingordninga som gjer at det er naturleg å nytta den som prisme for å studera det moderne demokratiet. For det vart skapt gjennom idéutvekslingar på 1700-talet, der det mellomalderske tinget inngjekk som eit av fleire innspel med faktisk verknad. Men dersom ein derimot fokuserer på grannestemne, finn ein same ordninga som for tinget fram til Landslova av 1274, men med ein klar kontinuitet fram til Grunnlova av 1814, og faktisk til ut på 1900-talet. Medan tingordninga etter 1274 berre gav eit avgrensa høve til samfunnsstyring og til å gje samfunnsstyringserfaring, gjorde grannestemne nettopp det. Samspelet mellom tinget som idé både i Noreg, i den dansk-norske konglomeratstaten, i heile Norden og i Europa elles på 1700-talet, og grannestemne som faktisk fungerande lokalpolitisk arena, var ikkje uvesentleg for demokratiet etter Grunnlova av 1814. Så må ein til slutt òg ha i minnet at dersom ein går kritisk til verks, så lever heller ikkje demokratiet etter Grunnlova av 1814 opp til våre idealtypiske førestillingar i dag.

Litteratur

- Aschehoug**, T.H. 1866. Norges offentlige Ret, Første Afdeling: Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814. – Christiania.
- Brandt**, F. 1883. Forelæsninger over den norske Retshistorie, 2. del. – Christiania.
- Dahl**, G. 2012. Holbergs naturrett i bokhistorisk perspektiv. – i: Vinje, E. & Sejersted, J.M. (red.). Ludvig Holbergs naturrett. – Gyldendal, Oslo.
- Dons**, J.B. 1780. Academiske Forrelæsninger over den Danske og Norske Lov, 1. del. – København.
- Eskeland**, L. 1938. På Klårfjell. – Bergen.
- Falsen**, C.M. 1815. Norges Odelsret, med Hensyn paa Rigets Constitution. – Bergen.
- Hagland**, J.R & Sandnes, J. 1994. Frostatingslova. – Samlaget, Oslo.
- Heggstad**, L. & Heggstad, M. (red.) 2004. Egils saga. – Samlaget, Oslo.
- Helle**, K. 2001. Gulatinget og Gulatingslova. – Skald, Leikanger.
- Kvestad**, L.A.H. 2012. Odelsrett og 1814. Grunnlovsvern av odelsrett som eit juridisk verkemiddel i skjeringspunktet mellom samfunnsdanning og samfunnsøkonomiske interesser i 1814 – eit døme på korleis Grunnlova er samansett av ulike naturrettslege, kameralistiske og historiskfaglege komponentar. – Upublisert stormasteroppgåve i rettsvitenskap.
- Mallet**, P.H. 1756. Indledning udi Danmarks Riges Historie hvorudi handels Om de gamle Danskes Guds-Dyrkelse, Love, Sæder og Skikke. – København.
- Robberstad**, K. 1990. Retts saga I. – Oslo.
- Rothe**, T. 1781. Nordens Staetsforfatning før Lehnstiden - og da Odelskab med Folkefrihed i Lehnstiden, og da Birkerettighed, Hoverie, Livegenskab med Aristokratie. – København
- Sars**, E. 1887. Historisk indledning til grundloven. – Fagerstrand pr. Høvik.
- Sunde**, J.Ø. 2009. Gode naboar har gjerde mellom seg! Bleiediplomatiet av 1293 og ordninga med grannestemne. – Hardanger, 101. årgang.
- Sunde**, J.Ø. 2011. Die organische Zusammenhang des Rechts? – How the reception of Savigny came to influence legal reception in Norwegian law in the 19th and first part of the 20th century. – i: Lipp, V. & Fredriksen, H.H. (eds.). Reforms of Civil Procedure in Germany and Norway. – Mohr Siebeck, Tübingen.
- Sunde**, J.Ø. 2014. Above the Law – Norwegian Constitutionalism with the Code of 1274. – i: Sunde, J.Ø. (ed.). Constitutionalism before 1789. – Pax, Oslo.
- Taranger**, A. 1998. Utsikt over den norske retts historie I: Innledning – Rettskildernes historie. – Christiania.
- Ukjent** forfatter. Sigurd Ranessøns Proces. – i: Munch, P.A. 1833. Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, 1. bind. – Christiania.

PÅ SPORET AV TINGMENNENE – ARKEOLOGISKE OG ANTIKVARISKE INDIKASJONER I TINGLANDSKAPET PÅ FROSTA

Sammendrag

Stamnes, A. A. 2017. På sporet av tingmennene – arkeologiske og antikvariske indikasjoner i tinglandskapet på Frosta. *Gunneria* 81: 151-197.

På halvøya Frosta, sentralt i Trondheimsfjorden, ble Frostatinget holdt. Frostatinget var i flere århundrer et representasjonsting, og fungerte som den øverste lovforsamlingen for Trøndelag. Trolig har det sitt opphav i løpet av yngre jernalder, men mistet sin status mot slutten 1300-tallet. Den siste tingsamlingen på Frosta er kjent i 1576. I sin storhetstid var det hver sommer samlet minst 485 menn her som representanter fra hvert sitt tingområde. Dessverre har vi få håndfaste spor etter tingmennene i dette landskapet, og vet ikke eksakt hvor selve tingforsamlingene kan ha foregått. Et prosjekt ble derfor initiert for å få mer informasjon om tinglandskapet på Frosta, med følgende problemstillinger:

1. Hvilken kulturhistoriske informasjon er tilgjengelig, og hva forteller den oss om landskapet og hvordan tingsamlingene ble organisert i dette landskapet?
2. Kan geofysiske metoder bidra til øke vår kunnskap om området, gjennom å undersøke strukturer og spor i landskapet relatert til tingsamlingene for Frostatinget? For å søke svar på disse problemstillingene, ble det utført en detaljert studie av mulige lokaliseringsfaktorer, antikvariske og historiske kilder slik som gamle reiseberetninger, arkivkilder og stedsnavn, kjente arkeologiske lokaliteter og monumenter, analyse av flyfoto- og vekstmerker,

samt utført geofysiske undersøkelser av utvalgte områder. Resultatene av dette arbeidet er en detaljert oversikt over tidligere aktivitet i landskapet, hvor flere tidligere ukjente gravminner og bosetningsområder ble påvist og avgrenset. Tilstedeværelsen av et mulig kokegropfelt, indikert av vekstmerker i et flyfoto, ble også avvist. Den nye informasjonen og samlede oversikten har ført til ny og bedre kunnskap om tinglandskapet, men aktuelle arkeologiske spor som direkte kan peke ut selve tingområdet ble ikke påvist. Likevel var det mulig å avgrense landskapsrommet hvor tingsamlingene mest sannsynlig ble avholdt.

Abstract

Stamnes, A. A. 2017. On the trail of the assemblymen – archaeological and antiquarian indications in the thing-landscape at Frosta. *Gunneria* 81: 151-197.

On the Frosta peninsula, centrally located in the Trondheimsfjord-area in mid-Norway, the annual Frostathing law assembly was held for several centuries starting somewhere during the Iron Age (most probably during the end of the Viking-age period), and until the last thing-assembly in mid-16th century. In the assembly's prime years and at least until the 15th century, a minimum of 485 men assembled here each year as local representatives from smaller thing areas. Sadly, this activity has left few traces in the landscape. This project was therefore initiated to perform a detailed archaeological study of the landscape at Frosta, to answer the following research questions: 1. What cultural historical information is available, and what does it tell us of the landscape and the thing-assemblies organised here? 2. How can geophysical methods contribute to increase the available knowledge of the area, by identifying and investigating structures and traces in the landscape relating to the thing-assemblies? To answer these questions, a detailed study of possible locational factors, antiquarian and historical sources such as old travel reports, statements and place names, as well as known archaeological sites and monuments was initiated. This work includes analysis of old maps, known sites and monuments, analysis of aerial photos and cropmarks, as well as geophysical surveys. The result of this work is a detailed overview of past activities in the landscape, where several hitherto unknown burial mounds were identified and settlement-areas were delimited. The possible presence of an Iron Age cooking-pit field, indicated by cropmarks, was also rejected. While new information led to improved knowledge of the thing-landscape, any traces which could be directly interpreted as deriving from the thing-assemblies themselves were not found. However, the analysis did help delineate areas within the landscape in which the assemblies were probably held.

Arne Anderson Stamnes, Department of Archaeology and Cultural History,
NTNU University Museum, NO-7491 Trondheim, Norway.

Arne.Stamnes@ntnu.no

Innledning – Trøndelag, Frosta og Frostating

Figur 1. Frostatingslagen. Den røde streken angir skillet mellom Inn- og Uttrøndelag. De oransje viser grensene mot områder som senere ble inkludert. Etter Hagland & Sandnes (1994).
Figure 1. The Frostathing law area. The red line indicates the border between inner and outer Trøndelag. The orange line shows the bordering areas which later were included in the law-area. After Hagland & Sandnes (1994). CC-BY 4.0

Fylkesinndelinga i Trøndelag kring år 1400. Teikna av Kari Sandnes.

Frostatinget var i lang tid en møteplass for folk fra et stort område, Trøndelag. I det angelsaksiske diktet *Wiðsíp*, som trolig er fra 600-tallet, nevnes det som trolig er Trønderne som en stamme med navn *Þrowendas*. I følge Hagland & Sandnes (1994: XII) kan dette navnet stamme fra det gammelnorske uttrykket *Þróask*, som betyr å trives eller å vokse. Dette navnes gjenfinnes i uttrykket *Þróndheimr*, som igjen er nært knyttet til folkenavnet *Þrændr* - Trønder. En gang før vikingetiden, uvisst eksakt når, organiserte trønderne seg mer fast til ett lovområde – nemlig *Þrændalog*, Trøndelag – Trøndernes lovområde. Trønderne hadde etter all sannsynlighet egne lover og et eget ting, og Hagland & Sandnes (1994) mener Trønderne holdt et allmannating på *Øyratinget* – et sted på det som i dag er Brattøra i Trondheim.

En gang i slutten av vikingetiden rundt 950 A.D., ble allmannatinget endret til et nemdemannsting og tingplassen ble flyttet fra et sted på Brattøra i Trondheim til Frosta, og til et sted i nærheten av gården Logtun. Samtidig besto Øyratinget som allmannating for de åtte fylkene innenfor Inn- og Uttrøndelag. På et allmannating (allting eller allherjarting) skulle alle frie våpenføre menn møte, det vil si at enhver bonde med arbeidshjelp var pliktig å møte (Frostatingslova 1994: 15- del 1, punkt 4). Øyratinget fungerte også som hylningsting ved innsetting av nye konger (Skevik 1997: 170). Før svartedauen var det to lagmenn i Trøndelag: den ene med byen Nidaros (i dag Trondheim) som sitt ansvarsområde og med sin egen byrett – Bjarkøyretten. Den andre lagmannen hadde bygdene som dannet

Frostatingslagen som sitt ansvarsområde (Figur 1). Disse to lagmannsstillingene ble slått sammen i andre halvpart av 1300-tallet (Hagland & Sandnes 1994: XXIX; Dybdahl 2005: 86). Et nemdemannsting var trolig en mer uproblematisk måte å gjennomføre et ting, spesielt hvis tingene omfattet store områder og medførte lang reisetid. Dette fordi et allmannating krever at alle frie menn med arbeidshjelp måtte reise langt og oppgi sine daglige sysler for å nå tinget. Hvor mange representanter det var fra de ulike fylkene innenfor Trøndernes lovområde (se Figur 1) i den første tiden er usikkert, men med Magnus Lagabøtes landslov fra slutten av 1200-tallet fremgår det at det fra de inntrønderske fylkene (Skøyne-, Øyna-, Sparbyggja og Verdølafylke) skulle oppnevnes 40 nemdesmenn. Fra de uttrønderske fylkene (Stjordøla-, Gauldøla-, Orkdøla- og Strindafylket) skulle det oppnevnes 60 menn. I tillegg skulle det sendes to menn fra hver skipreide i Namdalen og Romsdalen, tre fra hvert skipreide på Nordmøre og like mange fra Oppdal. Namdalen (Naumdølafylket) kom trolig med i Frostatingslagen omkring 1000-tallet, mens Romsdalen (Raumsdølafylket) og Nordmøre (Nordmørafylket) sannsynligvis litt seinere – muligens omkring 1100. (Nissen 1956, Hagland & Sandnes 1994: XXII-XXIII, Dybdahl 1997, Skevik 1997, Dybdahl 2005). Dette utgjør etter hvert et temmelig stort landområde og mange menn, og hvis man regner sammen antallet representanter blir det 400 mann fra de trønderske kjernefylkene og 85 fra de tilliggende områdene – 485 menn i alt.

Tingordningen var nært knyttet opp til fylkene. Frostatingsloven nevner både fylkesting, to-fylkesting, fire-fylkesting og åtte-fylkesting. Det kan også ha blitt avholdt halvfylkes- og skipreiding. Frostatinget var høyeste rettsinstans i Trøndelag. I prinsippet kunne enhver sak avgjøres på et av de mer lokale tingene. Men hvis man ikke ble enige om en løsning, kunne en sak løftes opp i et ting for et større område – også kjent som et «tingdele», hvor et ting hadde en delt mening om en sak. I rettsvister som omhandle folk i andre geografiske områder hadde de behov for en nøytral plass, og her spilte trolig Frostatingsloven en rolle (Nissen 1956, Frostatingslova 1994, Hagland & Sandnes 1994, Dybdahl 1997, Skevik 1997: 166-167).

I tillegg er det mulig at andre fulgte med for å bytte, handle og gjøre avtaler når det var tingsamling på Frosta. Alle disse folkene ble samlet på Frosta på midten av sommeren – i den første perioden rundt Petersmesseaften den 28. juni, og senere skulle tinget starte på botolvsmesseaften den 16. juni, og vare i flere dager. Øyratinget skulle i den første perioden derimot være to uker før jonsmessen, altså i midten av juni – noe før Frostatinget. Det er uvisst hvor lenge, men i Gulatingsloven står det at det skulle frigis en trelle på første søndag i tingsamlingen, og Alltinget på Island varte i opptil to uker (Roesdahl 1998: 268; Bell 2010: 3). Det tradisjonsrike tinget på Frosta fikk mindre status og innflytelse utover 13-1400-tallet, men det hendte at det ble holdt Frostating. Blant annet kjenner vi tingsamlinger fra 1506 og 1560. Den siste kjente tingsamlingen på Frosta var i 1576, og innen 1594 ble lagtinget flytta til Trondheim for godt (Hagland & Sandnes 1994: XXX, Skevik 1997: 359, Dybdahl 2005).

Det er diskutert hvorvidt tingsamlingene, utover å ha en lovmessig, politisk og sosial rolle i samfunnet, også spilte en rolle i regionen med markeds- og handelsfunksjoner (Bell 2010: 3, Mehler 2015). Sagakilder nevner for eksempel tilstedeværelsen av sverdslipere, ølbryggere, smeder, skomakere og andre håndverkere ved Alltinget på Island, men det er usikkert om dette nærværet er mer for å betjene de tilreisende med å reparere og vedlikeholde deres utstyr heller enn et marked som sådan. De arkeologiske kildene har ikke klart å påvise deres nærvær her. På bakgrunn av en analyse av historiske og arkeologiske kilder, har det blitt postulert at Alltinget på Island ikke hadde en konkret markedsfunksjon, slik tidligere foreslått i ulike kilder. Derimot virker det som om Gamla Uppsala i Sverige kan ha hatt en funksjon som både marked og allting (Mehler 2015: 72, 77-78). Hvordan dette har vært på Frosta, har ikke vært undersøkt i detalj. Det kan her være verdt å huske på at det rett før Frostatingssamlingene skulle avholdes et åttefylkers almannating på Øyratinget på Brattøra i Nidaros. Siden Øyratinget var et ting hvor alle frie menn i regionen skulle møte, vil det være mer sannsynlig at det meste av handel og vareutveksling foregikk samtidig som de var samlet til tings i kaupstaden Nidaros heller enn på Frosta, hvor en på Frostatinget «bare» samlet representanter fra hvert tingområde.

Med dette utgangspunktet kunne følgende problemstillinger formuleres for en ny undersøkelse av tinglandskapet på Frosta:

- Hvilken kulturhistoriske informasjon er tilgjengelig, og hva forteller den oss om landskapet og hvordan tingsamlingene ble organisert i dette landskapet?
- Kan slike geofysiske metoder bidra til å øke vår kunnskap om området, gjennom å undersøke strukturer og spor i landskapet relatert til tingsamlingene for Frostatinget?

For å svare på dette ble det av NTNU Vitenskapsmuseet, *The Assembly Project*, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Frosta kommune initiert en detaljert arkeologisk studie av landskapet på Frosta.

Konstruksjoner og arkeologiske spor i landskapet

Tingplasser og lokaliseringsfaktorer

Flere forskere har diskutert hvor i landskapet tingplasser gjerne ble plassert. Spørsmålet er avhengig av på hvilket geografisk nivå man velger å undersøke det. En sak er hvorfor tinget ble plassert på Frosta i første omgang, en annen er hvor på Frosta.

Ved identifisering av tingplasser fra 400-1000-tallet i England, har begrepene tilgjengelighet, egenart, funksjonalitet og plassering blitt fremhevet som gode stikkord for å hjelpe til å forstå hvor tingsteder ble plassert. For engelske forhold er det spesielt stedsnavn, historiske og folkloristiske tradisjoner i kombinasjon med mer historiske og kartografiske forskningsmetoder i tillegg til arkeologiske analyser som er fremhevet som tilnærminger til å forstå og identifisere tingplasser (Baker & Brookes 2015).

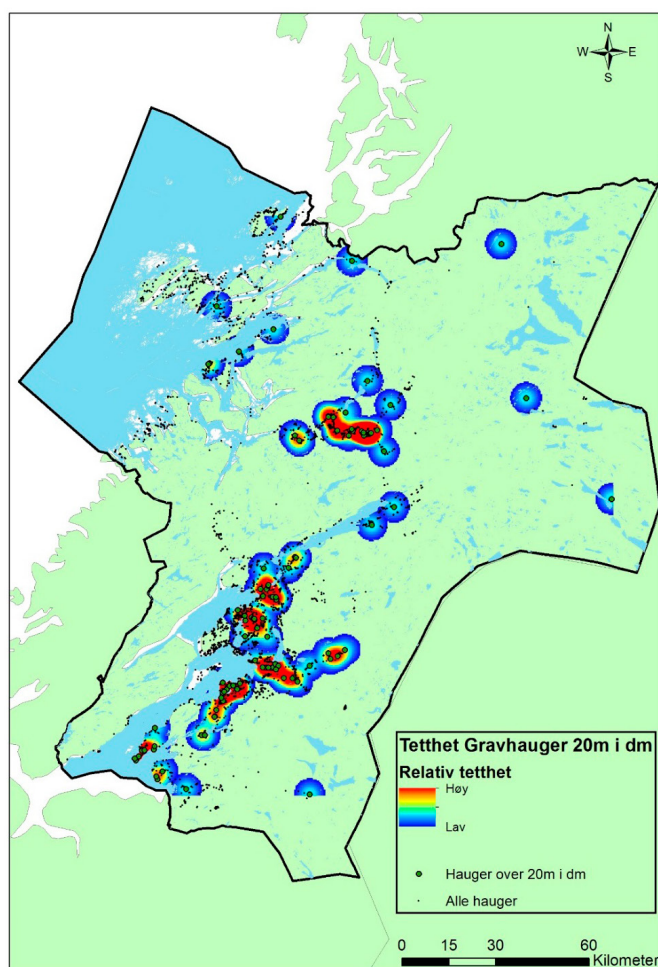
Når det gjelder tilgjengelighet, handler det om kommunikasjon og transport. Frosta er en sentral halvøy som er lett å nå for representanter for alle fylkene i lovdistriktet for Frostatingsloven. Frosta er midt i Trøndelag, og midt i lovområdet. Derimot er ikke Frosta plassert i et «nøytralt» område uten sentrale slekter, noe som tidligere har blitt brukt som argument for hvorfor nemdemannstinget var plassert på Frosta (Nissen 1956, Hagland & Sandnes 1994, Dybdahl 1997, Skevik 1997: 166-167). På Frosta er det kjent en rekke store gravminner som vitner om tilstedeværelsen av makt og rikdom i løpet av jernalderen (se Figur 3). Det er flere eksempler fra bl.a. England, Shetland, Sverige og Norge på tingsteder ved vadesteder, elvekryssninger, nær gamle veifar eller ferdselsveier (Sanmark & Semple 2008, 2010, Sanmark 2013, Ødegaard 2015). Også for tingsteder på Østlandet virker det som en sentral plassering med lett tilgjengelighet, var å foretrekke. Hvordan tingstedet oppsto, enten om det ble styrt av en eksternkontrollert elite, eller var resultat av lokal samhandling, kan ha påvirket valget av tingsted. Hvilken faktor som var mest avgjørende for plasseringen av tingene, kan også ha endret seg over tid (Ødegaard 2015). Med tanke på at det var nesten 500 mann som ble samlet i forbindelse med tingsamlingene på Frosta, gjør det til en god anledning til å holde kontakt med

som «Law Thing Holm» ved Tingwall samt Aithsting og Lunnasting (Sanmark 2013).

På vei til Aspa Löt i Nyköpings kommune i Sverige, langs den gamle ferdselsveien *Eriksgata*, er det kjent flere bautasteiner – flere med runeinskripsjoner. En av runeinskripsjonene nevner spesifikt en tingplass. Eriksgata var del av en seremoniell reise som nyvalgte svenske konger skulle ta for å bli akseptert som konge av folket i de ulike distriktene i kongeriket. Sammenfallet mellom plasseringen av runesteiner og benevnelsen av en tingplass langs denne ferdselsveien er derfor interessant (Sanmark & Semple 2008: 250). Dette er også kjent ved Arkils tingstad i Bällsta, hvor det står at «Ulvkel och Arnkel och gye de gjorde här tingplats». Like ved denne runesteinen er det også en rektangulær steinsetting og to ryddede plattformer i landskapet. Det er postulert at disse er skapt for formålet som tingplass (Sanmark and Semple 2010: 110, Kulturarv Stockholm 2017).

Figur 3. Kart over kjente gravhauger med en diameter over 20 m i diameter. Kartet er basert på et datasett med over 7000 gravminner med kjent diameter. Grafikk: Lars Forseth og Kristin Foosnæs, bearbeidet av Arne Anderson Stamnes (se også Forseth og Foosnæs, dette bind). Figure 3. Map of known prehistoric burial monuments with a diameter above 20 meters. The map is based on a dataset with over 7,000 burial monuments with known diameters. Graphics: Lars Forseth and Kristin Foosnæs, later edited by Arne Anderson Stamnes. CC-BY 4.0

På slutten av 1800-tallet mente den islandske språkforskeren Guðbrandur Vigfússon at det var tre arkitektoniske egenskaper som burde være tilstede ved et ting: 1. En helning, haug eller «lovstein» hvorfra det ble tilkjennegitt beskjeder og resitert fra lovene. 2. En retts sirkel, eller vebånd, for selve rettsprosessene. 3. En flate for publikum hvor resten av folkene tilstede på tinget kunne oppholde seg for å overvære selve tingprosessene (Guðjónsson 1985: 29, Bell 2010: 9). Disse tankene gir en viss pekepinn på hva vi søker etter i tinglandskapet på Frosta. På Tinget skulle nevndemannen oppnevne medlemmer til lagretta og «gjøre vebånd». Vebånd er en inngjerding omkring området der lagrettsmennene skulle sitte. I Gulatingsloven nevnes det at vebåndene skulle gjøres på flat mark, hvor man stakk hasselpinner ned i en sirkel og trakk rep rundt (Bell 2010: 6). Dette var fredet grunn, og her skulle tingmennene ikke ha med seg hverken øl eller våpen (Skevik 1997: 277, Myrberg 2008: 140). På Frostatinget skulle de menn som ble oppnevnt i lagretten være innenfor vebåndene «så lenge folk vil ha ting» (Frostatingslova 1994: 14; Skevik 1997: 277). Kanskje det er her vi har et hint til hvordan å forstå tingsamlingene: Selve tinget er den diskusjonen som foregikk innenfor vebåndene, og de som hadde tillatelse til å være innenfor der var det kun de som var utnevnt til det. Muligens ble ikke vebåndene plassert på samme sted fra år til år (Skevik 1997: 168-170). Dette er en type konstruksjon som vil etterlate seg svært få eller ingen arkeologiske spor.

For Frosta sin del er den mest konkrete beskrivelsen som knytter Tingstedet til et spesifikt sted i landskapet, at Frostatingslova skulle oppbevares i Logtun-kirka, og at presten skulle bruke kirkeklokkene når han ville gå til tings med lovbooka (Hagland & Sandnes 1994: XXVI). På Alltinget på Island var det slik at loven ble proklamert i kirka hvis været var dårlig, i stedet for på Lögberg. En tilsvarende praksis er også kjent fra Shetland (Bell 2010: 8, Coolen & Mehler 2010: 6). Om det var en liknende ordning på Frostatinget er uvisst, men Logtunkirka og presten der er nevnt spesifikt og gir oss en god ledetråd for i hvilket område tingmennene trolig oppholdt seg – i høreavstand til kirkeklokkene.

I tillegg til dette, kan vi også studere selve landskapet og dets egenskaper for å snevre inn aktuelle områder hvor tingsamlingene kan ha funnet sted, samt hvor det var mest aktuelt at tingmennene oppholdt seg i den tiden de var på halvøya. Med dette kan man spesielt tenke på at tingsamlingene var omtrent midtsommers, hvor kornet var på vei til å bli modent og det var varmt i været. Hvis vi kan danne oss et bilde av hvordan jordbruket var i området på denne tiden, samt hva som kan være godt dyrknings- og beiteland, kan vi bruke dette til å snevre inn det aktuelle området, og kombinere dette med en oversikt over hvilke områder som var i bruk enten som gravplasser, til bosetninger eller liknende på den tiden da tingsamlingene var. I tillegg må tilgang til ferskvann ha vært viktig (se for eksempel Sanmark (2013: 9) og Sanmark & Semple (2010: 110), spesielt hvis en i en periode skulle livnære opp mot 500 ekstra mennesker.

Kulturhistoriske kilder om tinglandskapet på Frosta

For Frostas vedkommende har vi en rekke ulike kildekategorier vi kan anvende for å gi en økt forståelse av hvordan de tilreisende organiserte seg i tinglandskapet. Disse kan inndeles i studier av historiske og antikvariske kilder, topografiske kilder, naturhistoriske kilder, og ulike arkeologiske kilder, og ikke minst integreringen av geofysiske metoder. Alle disse kildene kan studeres i lys av lokaliseringfaktorene presentert ovenfor, og trekkes inn i en analyse av tinglandskapet på Frosta.

Antikvariske kilder om Frostatinget

Frosta har vært besøkt av en rekke berømte antikvarer og kulturhistorikere på 17- og 1800-tallet. I denne forbindelse har flere av dem omtalt Frostatinget og kommet med noen observasjoner omkring landskapet, kulturminner og gårdene i området. Det blir derfor ansett som viktig å samle og sammenfatte alle disse opplysningene. Se Figur 4 og Figur 30 for oversiktskart.

Gerhard Schøning regnes som en av Norges første historikere, og skrev i 1778 en reiseskildring gjennom Norge. I denne omtaler han gården Rygg på følgende vis: «...Gaarden Ryg som med Rette fører dette Navn, da den ligger paa en Land-Ryg, som strækker sig derfra mod Sør eller S. 0., og paa denne Gaards Marke er det Sted, eller den Domplads beliggende, hvor det store Frostothhing blev fordem holdt, som var et almindeligt Over-Thing for heele Throndelagen». Et lite stykke sør for gården skal det ha vært en gravhaug som han beskriver som 16-18 alen høy og 170-180 skritt i omkrets. Dette burde tilsvare 10-11,5 m høy og med en diameter på ca. 37-41 m ved en gjennomsnittlig skrittlengde på 0,7 m pr. skritt. Denne haugen kaller han en av de såkalte «Kongehauge», men det er ikke helt klart om det er nordre eller søndre Rygg som omtales. Videre skriver han at «et støkke lenger hen mod sør er den plads, paa hvilken det gamle Frostothing er holdt: men den er nu saa omtomlet, at man neppe kan kiende den igjen. Man seer Alleene saa meget, at omtrent i Midten av Dom-Pladsen, have staaet 3de meget store Steene, efter hinanden, som endnu ligge der, og er uden omkring adkillig mindre, som saavidt kan skiønnes, have staaet i en afflang qvadrat, 60 skridt lang omtent, og 32 breed» (42x22 m ca.). Enda noen skritt lenger mot sør beskriver Schøning en «*anden temmelig stor rundt Høi, som man nu giver Navn af Ting-Huva...*». Denne skal ha vært omtrent 100 skritt i omkrets, noe som tilsvarer 22-23 m i diameter. Tett på denne mot øst skal det ha vært en mindre rund haug, og nordvest for denne en haug litt større enn denne lille haugen. Øst for Dompladsen skal det også ligge en avlang haug, og noe videre vekk et par mindre runde

hauger. Mellom disse og den store haugen enda en rund haug. Nye undersøkelser har påvist både en langhaug og flere små gravhauger i dette området (se også side xx-xx, samt Figur 17). En annen interessant bemerkning Schønning gjør, er at store deler av Frosta har vært besatt med en rekke større steiner, som var veldig arbeidsomme å rydde bort og gjorde åkerbruk vanskelig. Dessuten bemerker han at det ikke ble avlet noe hamp, men at det var en hel del humle, som også delvis grodde vilt i skogene omkring og kunne la seg omplante. Øst for Logtun-kirka, på gården Logtun, beskriver Schønning en liten haug med en bautastein. Han nevner også noen gravhauger ved kirkegården vest for kirka. Videre beskriver han en stor rund haug vest for prestegården Mo, og sør for denne to lange parallelle hauger, og en liten rund haug ved enden av disse parallelle haugene (Schønning 1776: 250-260). Det er nærliggende å tro at disse sistnevnte haugene er de som er synlige på et flyfoto fra 2006 (se Figur 9 og Figur 10).

En annen kjent antikvar og kulturhistoriker var Lorentz Diderich Klüwer. I en bok fra 1823 skriver han at «*Mellom gaardene Øvre og Nedre Ryg navnfundige Frostathing være holdet. De stene, hvoraf det har været omgivet, ere alle, deels bortførte og dels omvæltede. En mængde større og mindre kæmpehouge, hvoraf nogle ere, ved foden, omsatte med kæmpestene, omgiver dette Sted, som ellers nu er aldeles ukjendelig*» (Klüwer 1823: 76-77). Klüwer, som besøkte stedet i 1818, nevner altså en rekke større stein som har vært på området rundt Rygg-gårdene, samt noen hauger omkranset med stein. Dette er noe vi kjenner igjen fra andre gravminner på Frosta, f.eks. gravfeltet vest for Øvre Hernes.

Jens Kraft, Sorenskriver i Mandals Sorenskriveri og medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim skriver følgende: «..Ryg, 6 Spd, i to Brug... Her formenes det gamle Frostething at være holdet, og Beliggenheden taler for Sagnet. Paa Gaarden er ogsaa flere Gravhøie, hvoraf en kaldes Kongshaugen, og blant de paa Gaarden uordentlig omstrøede Stene kaldes nogle endnu Domstenene» (Kraft 1832: 37-38). Mens Schønning bare sier et haugene er en av de såkalte «Kongehauge», gir Jens Kraft en av haugene egennavnet *Kongshaugen*. Også Kraft legger en betydning i de såkalte Domstenene som sentralt for tingplassen.

Den kjente antikvaren og en av Norges første «arkeologer», Nicolay Nicolaysen skriver også litt om Frosta i sin bok «Norske fornlevninger» (Nicolaysen 1862-1866). Han henviser til Schønning's reiseberetning, og skriver at plassen hvor det gamle Frostating er holdt, er mellom Øvre og Nedre Rygg, og sør for den store gravhaugen. Han plasser altså den store haugen nær Øvre Rygg (se Figur 7). Han påpeker også at han mener både Klüwer og Schønning's insistering på at tinget skal ha vært holdt på Rygg er uriktig, og mener det er åpenbart at det skal ha vært på Lagatun (Logtu). I boken til Nicolaysen nevnes også en utgraving av en haug som er kalt *Tinghaugen* eller *Frostathingshaugen*, som ble utgravd i 1845 (Nicolaysen

1862-1866: 619-621). Denne beretningen skal jeg komme tilbake til, da den er meget funnrik (se Figur 8). Det mest interessante i denne sammenhengen, er at den gir enda et egennavn til en av haugene på Rygg-gården. Generelt virker det som Nicolaysen i stor grad baserer sin beskrivelse av gravminnene i området på Schønning og Klüwer sine beretninger.

Karl Rygh var også en av Norges tidlige arkeologer, og etter hvert bestyrer av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskaps oldsakssamling. Om området omkring gårdene Rygg og Logtun skriver han følgende: «Paa høiderne ved Moksnes saaes endnu i 1868 nogle smaa hauger», og videre at «Ogsaa ved Lein og Logtun findes spor etter smaa hauger». For Rygg skriver han at

Strax søndenfor Øvre Rygg ligger en stor rund haug. Paa østre side af husene paa nedre Rygg findes en lignende, i sydvest for husene en udgraven stor rund haug, «thinghaugen», og videre mod sydvest findes større og mindre spor av en hel række hauger efter høideryggen, der formodentlig har staaet i forbindelse med haugerne på Mo. Paa Schønings og Klüwers tider saaes imellem øvre og nedre Rygg levninger af en stor kreds, omtr. 60 skridt lang og 32 skridt bred, omsat med stene og med 2 meget store stene i midten. Denne kreds var endnu i 1818 omgivet af en mængde større og mindre hauger. Da saadanne kredse før ansaaes for gamle "thingkredse", har den formodentlig givet anledning til den urigtige mening, at Frostathinget holdtes paa Rygg (det holdtes selvfølgelig paa Logtu), hvorfra igjen navnet Thinghaugen. Denne haug skal være bleven udgraven i 1845.... (Rygh 1879: 110).

Det interessante med Schønings beretning er at det nevnes en rekke gravminner i området, samt at han har en forståelse av en domplass, eller et område med det han tolker som reiste steiner på sletta sør for Rygg. Som jeg vil komme tilbake til senere, tror jeg denne «kongehaugen» er den store gravhaugen som i dag fremdeles finnes rett nord for tunet på Nedre Rygg, som har omtrent samme diameter. At en gravhaug skal ha hatt en høyde på opp imot 10 meter, slik Schønning beskriver, tror jeg derimot er en feil, da gravminner med en slik høyde er en ytterst sjeldenhet i Norge.

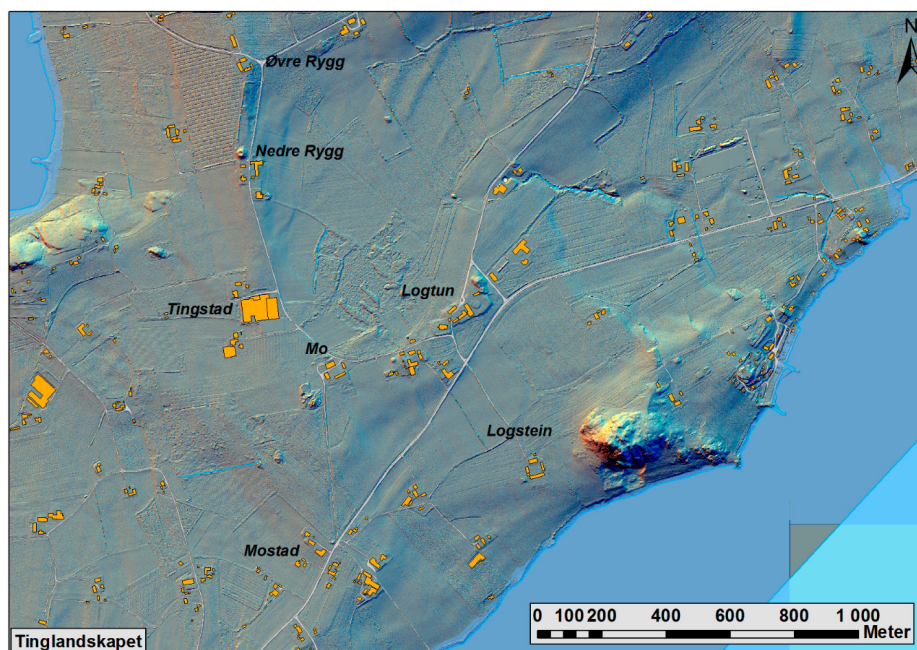
På bakgrunn av denne gjennomgangen, kan vi prøve å plassere gravminner han beskriver og sammenholde opplysningene med beskrivelser fra andre, samt tildele noen av haugene egennavn (se Figur 30). I skogsområdet mellom Øvre og Nedre Rygg ser man i dag en hel rekke flyttblokker, og på flyfoto fra 1955 kan man se en hel rekke større steinblokker ligge igjen på åkrene. De er også nevnt i flere av de antikvariske beskrivelsene gjennomgått ovenfor. Rygh (1879) påpeker det han mener er en misforstått kobling mellom det som beskrives som en større steinsetting på ca. 42 m lengde og 22 m bredde, og en tidligere forståelse av at slike steinsettinger ofte ble kalt dommerringer og tingplasser. Disse har ikke hatt

noe direkte med tingsamlinger å gjøre, men knyttes som regel til forhistoriske begravelser (Norsk arkeologisk leksikon 2005: 353).

Stedsnavn, gårder og gårdshistorie

I det aktuelle undersøkelsesområdet er det flere gårder som bør fremheves. Dette gjelder spesielt gårdene Logtun, Logstein, Kråklund, Mo, Tingstad og Rygg, som alle ligger samlet (se Figur 4). Gården Hernes er også relevant å diskutere i sammenheng med Logtun grunnet eierskapsforhold. Følgende gjennomgang vil fokusere på historiske kilder og gårdshistorie, og vil senere bli koblet sammen med arkeologiske kilder i en mer sammenfattende analyse.

Figur 4. Tinglandskapet sentralt på Frosta - Havnivå 3,5 m høyere enn dagens vannstand, noe som tilsvarer ca. år 1100-1150 A.D. Figure 4. The thing-landscape located centrally at Frosta. Mean sea level is set at 3.5 m above the current sea level, which indicates 1100-1150 A.D. CC-BY 4.0

Stedsnavnene er interessante kilder ut ifra deres betydning. Samtidig er det ofte slik at arkeologiske kilder gir noen ekstra vitnesbyrd ut over hva vi kan finne i de historiske kildene. I dette avsnittet vil jeg gå igjennom noen sentrale gårdsnavn og historiske kilder som forteller om denne, og så vende tilbake til de arkeologiske kildene senere.

Gårdene Logtun og Logstein har begge forstavelen Log, som ifølge Oluf Rygh (1903) kommer av ordet *løg*, «lov». Endingen –tun er tolket som å stamme fra *tunn*, «innhegnet sted, gårdsplass». Tun-endingen er av flere historikere koblet til lagrette-innhegningen, eller vebåndene (Taranger 1926, Røskaft 2003: 110-111). Taranger (1926) diskuterer dette i sammenheng med *tinghaugen* på gården, hvor han mener navnet kommer av vebåndene som han mener ble satt opp rundt

denne forhøyningen. Arkeologisk finnes det ingen spor som kan støtte opp under denne tolkningen. I 1926 var gården delt i to bruk med flere husmannsplasser, og fra 16-1800-tallet lå også Kråklundgårdene under Logtun. I 1520 synes gården å bestå av ett bruk, og tilhørte fra middelalderen Frostatingets lagmann, som i senmiddelalderen også refereres til Trondheim Laugstols gods (Taranger 1926, Moksnes 1970: 278-305). På denne gårdens grunn står Logstein kirke som nevnt ovenfor, har en sentral plass i forhold til Frostatingsloven, hvor lovboka ble oppbevart i kirka og kirkeklokkene ble brukt når det skulle kalles inn til ting (Hagland & Sandnes 1994: XXVI). Logtun er også nevnt minst to ganger i middelalderske rettsdommer, bl.a. fra 1403 (Diplomatorium Norvegicum brev nr. 623) og 1506 (Diplomatorium Norvegicum brev nr. 1018).

Logstein har samme forstavelse –log, som må forstås i sammenheng med tingsamlingene på en eller annen måte. Endingen –stein er av Rygh (1903) koblet til den isolerte fjellknausen ved gården. Taranger (1926) tolker dette dithen at navnet kommer fra en stein på gårdens grunn, som må ha hett Logstein. Denne tolkningen baserer seg på tanken om en Logstein lik Lögberg på Island, hvor en stein kan ha vært brukt som talerstein i forbindelse med annonseringer og proklamasjon av lover. Taleeksperiment har også vist at akustikken under berget øst for dagens tun er fordelaktig for dette (Hagland & Sandnes 1994). Binns (1995) fremhever også de akustiske forholdene, og at toppen av selve bergknausen kunne være et egnet areal for en samling av mennesker på toppen av selve bergknausen. Logstein tilhørte i seinmiddelalder Logtun kirke, og det er sjelden at så store gårder er kirkegods (Audun Dybdahl, pers. med). Taranger (1926) spekulerer i om dette kan være en form for kompensasjon fra Kongen for prestens rolle i forbindelse med tingsamlingene, og at begge brukene en gang har vært krongods. Jeg tror forklaringen på navnet kan være av en helt annen karakter. Ved reisen til tinget hadde man behov for noe å orientere seg etter, enten til lands eller på vannet. Den store fjellknausen er enkel å kjenne i landskapet, og er godt synlig på lang avstand fra vannet, eller hvis man står på land på sørsiden av Trondheimsfjorden. Ut ifra en slik argumentasjon, vil navnet heller tilsi «*steinen (bergknausen) ved lovtunet*».

Gården Mo er beskrevet som et eldre bruk på flata mellom Rygg, Logtun og Valberg, og trolig ble gårdene Mosgata, Moholtan, Mostad, Prestaunet og Presthammaren skilt ut fra denne. Det er uvisst når gården ble prestegård, men den tilhørte i alle fall Frosta prest i seinmiddelalderen. Som prestegård er den ellers vanskelig å spore i skattelistingene. Interessant er det at både Mo og Logstein har tilhørt enten kirken eller presten på ett eller annet vis. Det nevnes en prest på Frosta i et diplom fra 1422 med navnet Bergsvein Jonsson, men det er ikke direkte uttalt om han hører til Logstein eller Mo. Det er senere nevnt en prest her i 1512, og en serie med prester fra 1600-tallet og fremover (Lindgaard 2007: 332-377).

Figur 5. Noen av klebersteinsgjenstandene funnet på åkeren mellom Logtun og Logstein. Fra venstre mot høyre: Klebersteinslampe, vevlodd, spinnehjul og et halvt vevlodd. Spinnehjulet er dekorert og har en form som trolig stammer fra 1200-tallet. Figure 5. Some of the soapstone objects found in the field between Logtun and Logstein. From left to right: Lamp, loomweight, rowel and half loom weight. CC-BY 4.0

En annen storgård er Rygg-gårdene litt lenger nordvest for Logtun, langs den samme ryggen som gården sannsynligvis har sitt navn fra. Stedsnavnet er et såkalt usammensatt naturnavn, som blir ansett for å være blant de eldste gårdsnavnene (Binns 1995). Rygh (1903) mener navnet kommer fra ordet *Rygg*, som kommer fra langstrakt forhøyning av jord eller fjell. I seinmiddelalderen var gården eid av Bakke kloster på samme tid som Mo og Logstein tilhørte henholdsvis presten og Logtun kirke, og Logtun tilhørte lagmannen. Denne gården blir av flere antikvarer knyttet tett opp mot tingsamlinger.

Hernes tilhørte på samme vis som Logtun Trondheim lagstols gods i seinmiddelalderen, og er også en gammel gård. Gården ligger flere kilometer unna Logtun-gårdene i retning vest, noe som virker urimelig langt unna i forhold til praktisk kobling opp imot oppholdssted for tingmenn, men samtidig er stedsnavnet interessant da forstavelsen *herr* kan være utledet fra hær eller folkemengde (Rygh 1903). Denne forstavelsen har blitt tolket opp imot flåtemannskap på et skip, og igjen Hernes som en sjømilitær samlingsplass (Petersen 1914: 71; Farbrege 1986). Hernes-gårdene var i sin tid delt i Øver Hernes (eller Stor-Hernes). Stor Hernes ble i 1136 gitt til Nidarholm kloster (Munkholmen) som underhold for å ta vare på den såra og lemlesta Kong Magnus Blinde. Alt på den tiden var gården delt i flere bruk og var kongseiendom. I et diplom fra 1483 får vi vite at Hernes og Logtun ble tillagt lagmannen. Nedre Hernes-gårdene skatta til lagstolen, så det er sannsynlig at det er Hernes Nedre som ble gitt til lagstolen i 1483 (Moksnes 1970, Farbrege 1986 og Diplamatorium Norvegicum Bind 15, Brev 105).

Kjente kulturminner og kulturminneområder

Det er ikke gjort noen større utgravninger i dette området av Frosta i moderne tid, men vi kjenner en rekke kulturhistoriske og arkeologiske opplysninger som er interessante.

Bosetningsspor

I det norske kulturminneregisteret Askeladden ligger det flere områder som er å kategorisere som bosetningsspor. Ved kulturminneregistreringer foretatt i 1995 ble arkeologene påvist flere såkalte «svartjordslag» - områder med skjørbrent stein, kull og feit jord. Skjørbrent stein er stein som har blitt oppvarmet og så sprukket, slik at de får en karakteristisk kantete form. Dette viser til menneskelig aktivitet, og slike stein kan stamme fra kokegroper eller være kokstein fra oppvarming av vann. Hovedsakelig tolkes dette som rester etter brygging av øl, men kan ha en sammenheng med andre funksjoner som skolding av griser i forbindelse med slakting eller osteproduksjon. Typisk blir kokstein fra oppvarming av vann

Figur 6. Omtrent all stein på bildet er ildpåkvikket, og kalles gjerne «skjørbrønt stein» eller «kokstein». Når det dyrkes potet, legges det opp dunger av slik stein på åkeren som så kjøres bort. Legg også merke til fargeforandringen i åkeren mot veien, hvor fargen på jorda blir lysere. Utbredelsen av den mørkere jorda sammenfaller godt med de høye susceptibilitetsmålingene. Bilde tatt nord mot gården Logtun

Figure 6. Photo from the field at Logstein. Almost all rocks visible on this picture are fire cracked. The piles are left after the potato harvest. Also note the colour change of the soil towards the road, where the colour becomes lighter. CC-BY 4.0

mindre enn steiner fra kokegroper (Østmo 1991:94-97; Løken et al. 1996:86-87; Grønnesby 2016). En mulig kobling mellom skjørbrønt stein, kokegroper og tingsamlinger finner man i den Gotlandske «Guta Saga», hvor det nevnes at en på mindre tingsamlinger kunne foreta ofringer av kveg, mat og drikke, og hvor de involverte ble kaldt «kokekompanjonger» fordi de alle lagde offermåltidet sammen (nordisk: «supnautar» eller engelsk oversettelse: «cooking companions») (Peel 1999:4-5). Cirka 170 m sørøst for Logtun østre er et slikt svartjordsområde datert til 1200-tallet (Binns 1997), og i dette området har det tidligere blitt funnet en del vevlodd (Binns 1995). I forbindelse med de geofysiske feltarbeidene utført av NTNU Vitenskapsmuseet innenfor tingprosjektet i årene 2012-2014, ble det også funnet flere vevlodd, deler av en lampe i kleberstein, et konisk spinnehjul med dekor samt enorme mengder med skjørbrønt stein (figur 5). Det er åpenbart at det har vært en intens aktivitet i dette området.

Tilsvarende områder med skjørbrønt stein, om enn ikke i samme omfang, er registrert Nordvest for Logtun Vestre, nord for dagens Logstein-gård, rett nord for gården Mostad og sørvest og nord for mølla på Bolkan Bruk. Inne på tunet på både Logtun Vestre og Mo er det opplysninger om mulige kulturlag. På Logtun Vestre ble det påvist svartjord og kokstein i en tykkelse på omkring 0,6 m da grunneier skulle bygge toalett for besøkende under vestsiden av låven (Askeladden id.nr 100697). På motsatt side av muren ble det også observert svart jord, skjørbrønt stein og dyrebein ved besøk i 2012-2014. Det er nærliggende å anta at det er både kokstein og kulturlag under dagens gårdstun øst for Logtunkirka, men vi har ingen dateringer som sier hvor gammel denne aktiviteten er. Under verandaen på Mo prestegård ble det i 1933 påvist etn kvadrat på 1,5 x 1,5 m på 0,9 m dybde, med det som er beskrevet som «vanlig jord» nedgravd i et gruslag, med en tykkelse på ca. 0,3 m. I dette kvadratet fant de 9 vevlogg og restene av en sigd eller løvkniv (Larsen 1937). Dette gjør at vi trolig kan plassere funnene fra Mo omtrent i samme periode som de fra Logtun, uten at det her er kjent tilstedeværelsen av tykkere avsetninger av kulturlag. Vi kjenner ikke tilsvarende opplysninger fra tunene på Rygg.

Når det kommer til disse områdene, så vet vi fra andre daterte koksteinsområder på eller ved historiske gårdstun i Trøndelag, at vi kan få dateringer tilbake til perioden 600-1000 A.D., men som regel faller de innenfor perioden 1000-1600 A.D. Ofte vet man ikke sikkert hvor gamle disse gårdene er, da det ikke nødvendigvis er den eldste aktivitetsfasen man har datert (Grønnesby 2016). Den store mengden med kjente koksteinslag og opplysninger om såkalte svartjordslag er uvanlig tett i dette området. For eksempel virker det uvanlig å ha både kulturlag som trolig stammer fra et gårdstun inne på Logtun samtidig med at det er kokstein fra mulig ølbrygging eller forsamlinger, samt mer huslig tekstilarbeid som spinning og veving bare 170 m sør for tunet. Det er vanskelig å vite om begge disse opplysningene stammer fra enkeltliggende gårdstun, eller

om det er en oppdeling og spesialisering av aktiviteten over tid eller til ulik tid. Det at det er kokstein begge steder, kan peke i retning av to ulike gårder. Vi har dog ingen eldstedatering inne på dagens tun på Logtun Vestre, så vi vet ikke når denne gården ble etablert som sådan. Samtidig kan den store konsentrasjonen av områder med kokstein tyde på at ølbrygging var en sentral og viktig aktivitet i dette området. Det er nærliggende å koble dette sammen med selve tingsamlingene, og den ansamlingen av mennesker som var på stedet hvert år i flere hundre år. Vi vet at øl og skåling var sentrale sosiale og rituelle aktiviteter når avtaler skulle inngås, ved ofring for gode avlinger, skåling til minne om avdøde frender, frigiving av trelles, samt drikking av øl ved bryllup, begravelser, til høytider etc. Det er også en mulighet at dette stammer fra mindre forsamlinger, jevnfør referansen i Guta Saga (Peel 1999:4-5). I Gulatingsloven var det satt straffer for de som ikke brygget øl. Samtidig ser det ut til at en med Magnus Lagabøtes landslov fikk de første reguleringene for å begrense konsumpsjonen av øl, inkludert forbudet mot å ta med øl til tings. Ved overgangen til reformasjonen virker det som om forholdet mellom sosiale institusjoner og øl forsvinner (Frostatingslova 1994, Grønnesby 2016). Domsavsigelsen fra Frostatinget om forbud mot å møte beruset til tings kan stå som eksempel på dette (Diplamatorium Norvegicum Bind 1, brevnr. 1018).

Gravminner

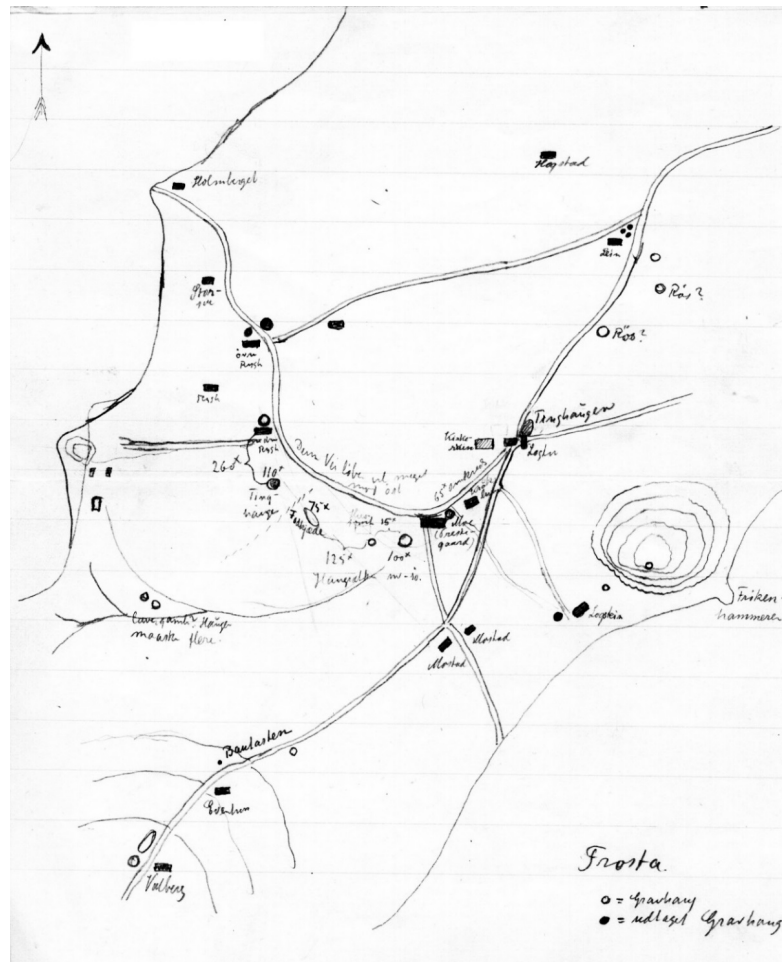
Når det kommer til kjente gravminner, er disse interessante sett i sammenheng med tingsamlingene i middelalderen. Vi vet fra andre steder i Skandinavia og innenfor nordisk-påvirkede områder på Shetland at tingsamlinger noen ganger var tilknyttet kjente monumenter i landskapet. Når det kommer til Frostatingsområdet, er det ingen tvil om at landskapet som helhet er spekket med en rekke kulturminner fra ulike perioder. Det er interessant at flere av de store gravhaugene, og da spesielt på Rygg-området, har egennavn som «Kongshaugen», «Tinghaugen» og «Tinghuva» - navn som knytter dem opp imot tinget på ett eller annet vis. Om de ble anvendt som del av praktiske eller kultiske handlinger som del av tingsamlingene er vanskelig å bevise, men plasseringen av store gravminner er interessant av flere grunner:

- de forteller om maktstrukturer, bosetning og aktiviteter i landskapet, både i et overregionalt og lokalt perspektiv
- de viser områder som allerede var anvendt i landskapet, altså fysiske strukturer som eksisterte på Frosta og fremdeles var til stede i landskapet i middelalderen. På den måten viser de til allerede anvendte områder, og strukturer som tingmennene muligens måtte ta hensyn til. Spesielt det siste punktet kan sammenholdes med eldre kart over områder som viser hvor det var beiteland og skog i det førindustrielle jordbrukslandskapet (se Figur 28 og Figur 29). Det er så klart noen potensielle feilkilder med å anvende gamle kart på denne måten, da områder kan ha vært bebygget eller bebodd og anvendt i forhistorisk tid og

middelalder, og så grodd igjen senere for så å være utmark på det tidspunktet de eldre kartene ble produsert.

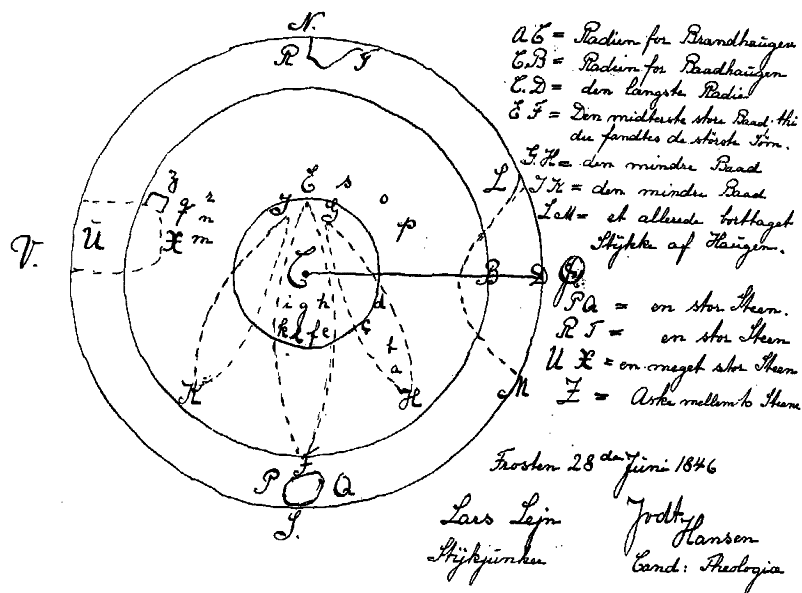
Figur 7. Udatert kart over fortidsminner fra Frosta. Trolig er dette fra før 1955. Siden språket bærer preg av dansk skrivemåte, må det være fra tidlig 1900-tallet. Legg spesielt merke til avstandsmål og gravminnene som er påtegnet nord for Øvre Rygg. Figure 7. Undated maps of archaeological monuments at Frosta. The map is probably older than 1955, with more of a Danish wording which probably places it to the early 1900s. CC-BY 4.0

Det er en rekke bevarte gravminner og registrerte gravfelt i landskapet. I tillegg har vi flyfoto og geofysiske måleresultater som viser strukturer som ellers ikke er synlig på markoverflata, og bidrar dermed til å skape et mer komplett bilde av anlegg og aktiviteter i landskapet omkring gårdene Logtun, Logstein og Rygg. Det største og mest kjente gravfeltet er langs ryggen fra Tingstad gartnerier og nordover mot Øvre Rygg. Her er det i dag bevart to tydelige gravhauger og én mulig rest av et gravminne mot Øvre Rygg. Samtidig peker de antikvariske kildene og arkivopplysninger om flere gravminner i området, til dels med temmelig spektakulært innhold. Blant annet er det snakk om en stor haug nær Øvre Rygg, men denne er ikke synlig i dag. Derimot er den avmerket på et udatert kart, som også viser en avlang fjernet haug med fotkjede sørøst for haugen utgravd i 1845 (Figur 7). Dette er nær en åkerholme mellom Tingstad og Mo som ble bulldosert vekk mellom 2009 og 2013. Haugen som ble undersøkt i 1845, ble kalt «Tinghaugen» (Figur 8), og er godt kjent. Dette er et tidspunkt

hvor den arkeologiske feltdokumentasjonen ikke var særlig utviklet, men den utgravningsberetningen som finnes er temmelig detaljert med en god planskisse, beskrivelse av haugens oppbygging og stratigrafiske forhold samt beskrivelse av graver og arkeologiske funn i haugen.

Figur 8. Lars Leins skisse av «Thinghaugen» eller «Frostathingshaugen» fra 1846. Figure 8. A sketch of “Thinghaugen” or the “Frostathingshaugen” from 1846 made by Lars Lein. CC-BY 4.0

Tinghaugen ble i 1845 målt til 116 alen i omkrets og 7 alen høy. En alen er 62,75 cm, så denne beskrivelsen passer til en gravhaug på 23,2 m i diameter og 4,4 m høy. I haugen ble det funnet rester etter tre båter på henholdsvis ca. 9,5, 12,7 og 8.9 m lagt inn i en vifteform på den sørlige siden av haugen. Det ble funnet 7 kranier, og utgraverne Lars Lein og J. Hansen mener det har vært to begravelser i hver båt. Det er både manns- og kvinnegraver, da den midterste båten inneholdt et tveegget sverd, økseblad og noe de kaller «(tvende ziirligt bearbejdede Hjelmprydelser)», mens den østlige båten inneholdt bl.a. et par skålformede spenner. Under båtene ble det funnet en kjernerøys, og under denne et område med kullholdig jord blandet med bensmuler, noe som kan være rester etter en eldre branngrav. Båtene, klinknaglene, sverdene med deres sverd hjalt og de skålformede spennene peker alle mot en rik begravelse fra første halvdel av 900-tallet. Flere andre gravfunn fra samme området, men fra ulike graver, stammer fra omtrent samme tid (f.eks. T13936, med øks og sverd fra en brent båtgrav funnet imellom Nedre Rygg og Tingstad-gartneriet i 1926 og T4926, rund spenne med forgylt bronse, fra ukjent gravkontekst).

Det er også gravd ut en haug i nærheten av «Tinghaugen» i 1929 med funn av bl.a. klinknagler og et sverd (Petersen 1929). Det nevnes også en større haug som skal ha stått rett nord for gartneriet på Tingstad, og i funnopplysningene i kulturminnedatabasen Askeladden, står det følgende

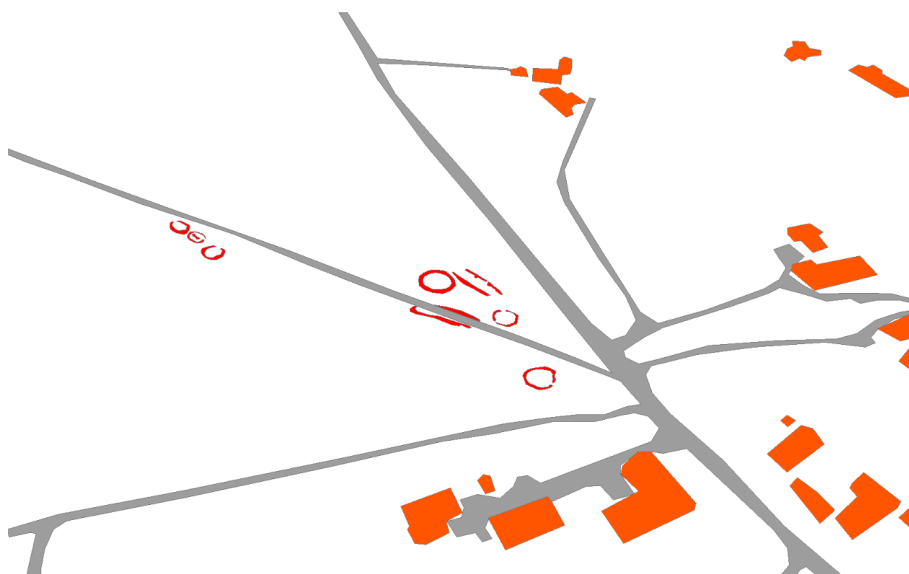
Figur 9. Flyfoto av Mostad og «Mogaden» fra 2006. Foto: Lars Forseth, Nord-Trøndelag fylkeskommune. Figure 9. Aerial photo from Mostad and the «Mogaden» road from 2006. Photo: Lars Forseth, Nord-Trøndelag county council. CC-BY 4.0

Figur 10. Tolkning av vekstmerker i flyfoto figur 9. Her er kun de som kan tolkes som gravminner fremhevet.

Figure 10. Interpretations of crop marks visible in the aerial photo figure 9. Only the cropmarks interpretable as burial monuments are emphasised.

CC-BY 4.0

Haugen ble stort sett fjernet ca. 1950 da grunneieren tilbød ekteparet Tingstad gratis tomt mot at de sørget for å fjerne haugen, da den tok opp mye dyrkbart areal. Da haugen ble fjernet ble det observert et ca. 40 cm tykt svært mørkt og fett (oljeaktig) jordsmonn under haugfyllen, som forøvrig bestod av mye stein, men ingen funn ble observert eller ivaretatt. Dette jordsmonnet var omgitt av en klart markert steinring som også ble fjernet. Selv om det meste av haugen er fjernet, fredes likevel området der haugen har ligget, siden forhøyningen som fortsatt er her kan tyde på at rester av fornminnet fremdeles kan finnes under gresstorven. Omtrentlig diameter ca. 20 - 25 m (Askeladden id nr. 37038).

Det kan være denne Schøning kaller «Ting-Huva», som skal ha hatt en diameter på 22-23 m. I tillegg til gravfeltet på Rygg, er det en større gravrøys på ca. 38 x 18 m som er ca. 2 m høy. Det er registrert noen mulige gravminner på en åkerholme litt lenger sør langs gårdsveien, og flyfoto fra krysset mellom gårdsveien fra Prestegården på Mo (også kjent som «*Mogata*»), mellom Vestre Mo og Mostad, viser i alle fall seks runde gravhauger og to langhauger spredt på begge sider av denne gårdsveien. Det er godt mulig det er disse som av Karl Rygh blir beskrevet som «2 aflange (hauger) jevnside med en rund ved hver ende og en mindre rund ved siden.» (Rygh 1879: 111) (se Figur 9 og 10). I tillegg til disse er det en gravhaug ved Kråklund, og et mindre gravfelt ca. 300 m vest for Nedre Rygg.

Naturhistoriske kilder

Det ble på 1970-tallet utført vegetasjonshistoriske undersøkelser i form av pollenanalyser på Frosta (Lillealter 1972). En av undersøkelsene var en pollensøyle fra Logtu-myra. Av interessante opplysninger her er følgende:

- Fra ca. 70±70 A.D. er det påvist dyrkning av korn (*Cerealia*) i området.
- Det er en økning av beiteindikatorer (*Rumex*) omkring 1000 A.D.
- Det er også en markant stigning av humle/hamp (*Humulus/Cannabis*) fra ca. 1000 A.D.

Kilde: Lillealter (1972).

Det er teknisk mulig, men vanskelig å skille humle fra hamp ved pollenanalyser, men ut ifra Schønings bemerkning om at det var en del humle, men ikke hamp i området, kan vi anta at dette knytter seg til humle. Det er derfor nærliggende å anta at denne informasjonen indikerer økt ølbrygging rundt årtusenskiftet. Det at flere områder rundt Logtun-myra legges ut til beiting omtrent samtidig med at ølbryggingen øker, er fristende å knytte opp mot en endring i bruksmåten av jorda for å legge til rette for større forsamlinger. Men den kan også knytte seg til generelle driftsendringer og omdisponering av jorda til en eller flere gårder i nærheten hvor de har endret sin jordbrukspraksis eller at land har skiftet eier og/eller driftsform, samt etableringen av klosteret på Tautra. Observasjoner i pollenanalysene kan dermed også potensielt knyttes til behov klosteret kan ha hatt for vekster som humle eller tilgang til ressurser.

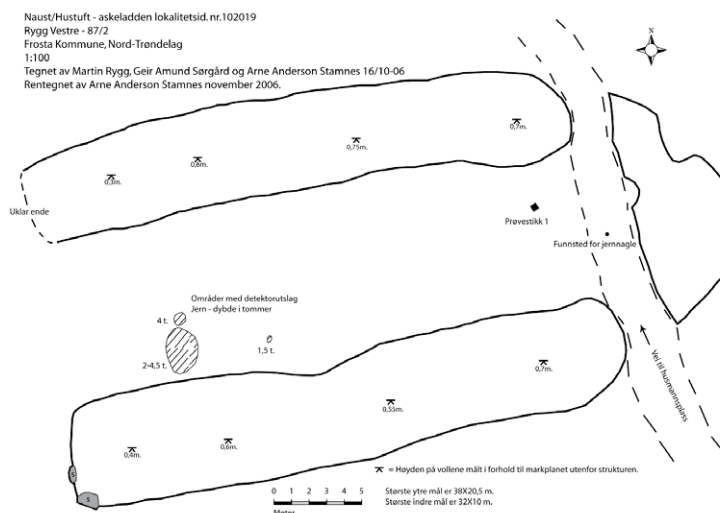
Når det kommer til ferskvannskilder, er det kun én bekk i området som går fra Logtunmyra og forbi Bolkan mølle. Ellers er det ikke kartlagt noen kjente brønner, oppkommer eller andre vasskilder som del av dette prosjektet.

Baustasteiner

I Sverige har bautasteiner med runer blitt nevnt i sammenheng med tingsteder (Sanmark & Semple 2010: 110, Kulturarv Stockholm 2017). Ved sletten kalt Mogata et stykke vest for Logtun kirke har det stått en bautastein. Tidligere skal denne ha stått i et skogholt, men det er usikkert om den har blitt flyttet hit. Petersen (1914: 63) nevner en bautastein i relasjon til en sletta Mogata vest for Mo gård, og en bautastein øst for Valberg gård. Det er usikkert om dette er en og samme bautastein. Det står en bautastein i området i dag ved bakken opp mot Evenhus, men det er ikke noen runeinskripsjon på denne (Askeladden id.nr. 101111). Det er også en opplysning om et funn av en bautastein med runeinskripsjon et sted på gården Mostad, men denne skal ha blitt slått i stykker av en gammel grøftegraver og brukt til settestein i en grøft (Petersen 1914: 63). En mer interessant opplysning er opplysningen om en bautastein på det som lokalt kalles «Tinghaugen», øst for Logtun. Denne nevnes også av Schøning (1776). I følge Taranger (1926), ble denne bautasteinen først slått i stykker av en overivrig tjenestegutt på 1870-tallet, og da de i 1913 valgte å reise det som i dag er Frostatingsmonumentet, ønsket de å reise en ny stein på samme sted. De grov da to meter ned i bakken rundt den nedre halvdel av den delen som sto igjen uten å komme til bunns. De valgte da å slå den gamle bauta av, og reise den nye over den stumpen som sto igjen (Taranger 1926: 38-40). Ut ifra kjente eksempler fra Sverige står det av og til bautasteiner enten på tingsteder, eller ved ferdselsveier som leder mot tingsteder. Det kan derfor hende at steinene ved Mogata har hatt en funksjon eller meningsbetydning i forhold til å formidle et budskap til de reisende om at de nærmer seg tingstedet. Dette er imidlertid vanskelig å bekrefte. Koblingen mellom den naturlige forhøyningen som ifølge lokal tradisjon kalles tinghaugen ved Logtun og en bautastein er også interessant, og kan ha hatt en funksjon i forbindelse med selve tingsamlingene.

I tillegg til disse steinene, har det også vært nevnt en eiendommelig kubisk stein med et slags trappetrinn mellom Nedre Rygg og Tingstad. Denne har blitt omtalt som en mulig talerstol (Skevik 1997: 168), men etter opplysninger fra lokale beboere ble denne sprengt vekk og kjørt ned i fjæra på 1950-tallet. Det finnes ingen kjente bilder av denne steinen, så selv om historien er interessant, er det vanskelig å bekrefte eller avkrefte hvorvidt dette var en naturlig flyttblokk eller en menneskeformet stein. Den lå i vesthellingen av den nord-sørgående ryggen mot Nedre Rygg, og trolig ca. 120 m nord for vesthjørnet av dagens gartneri på Tingstad. Også på Logstein har en større steinblokk blitt fremhevet som mulig talerstol (Hagland & Sandnes 1994).

Figur 11. Naustet på Vestre Rygg. Illustrasjon av Martin Rygg, Geir Amund Sørgård og Arne Anderson Stamnes, utført for Nord-Trøndelag fylkeskommune. Figure 11. The boathouse at Vestre Rygg. Illustration by Martin Rygg, Geir Amund Sørgård and Arne Anderson Stamnes, made for Nord-Trøndelag county council. CC-BY 4.0

Naust og vekstmerker på Vestre Rygg

Nede mot sjøen vest for Vestre Rygg ligger det, i et skogholt, to parallelle voller med en svakt synlig endevoll. Dette er restene av et større naust som måler 38 x 20,5 m i ytre mål (Figur 11). Åpningen ligger ved 9 moh. Et slik naust kan romme flere større skip. Form og størrelse ligner andre naust kjent fra bl.a. Grønnesby på Inderøy (13,37 moh, datert til 245-415 A.D.) og Langås i Steinkjer (9,9 moh, med dateringer til henholdsvis 545-660 A.D. og 380-600 A.D.) (Johansen 2007: 53-56). Det er vanskelig å si eksakt hvor gammelt naustet er uten å ta ut en datering, men rent typologisk og ved å se på hvor høyt over havet det ligger, kan man sannsynliggjøre at det kan være fra samme periode som naustene på Grønnesby og Langås; altså fra eldre jernalder. Dette er i så fall flere hundre år tidligere enn gjenstandsmaterialet fra de kjente haugene på Rygg, noe som viser til at dette området har vært sentralt i landskapet lenge før storhaugene på toppen av ryggen ble reist, og at området ble anvendt til å dra opp skip og båter. Dette til tross for at området trolig var langgrunt også før i tiden slik det er nå.

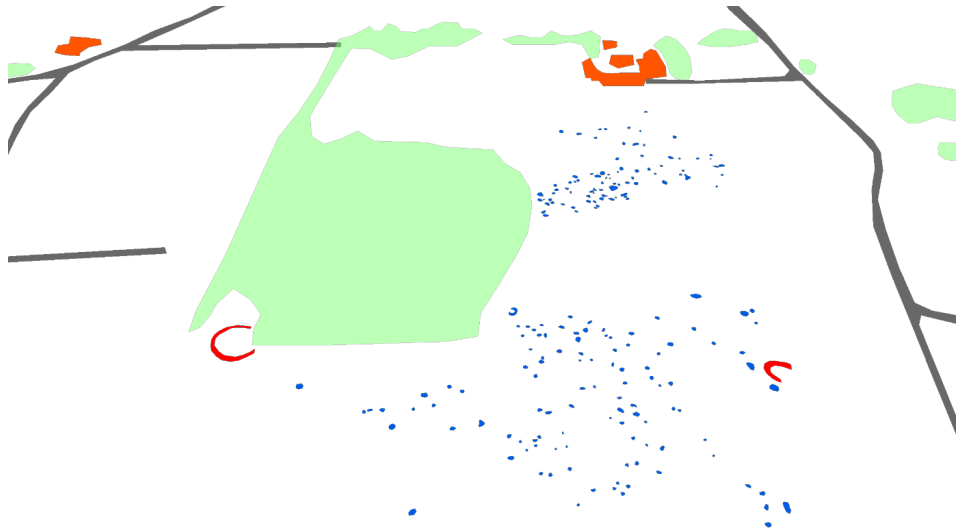
Hvis vi ser på flyfoto fra samme område, ser vi en rekke andre vekstmerker i dette området som er verdt å undersøke nærmere. Det er restene etter en gravhaug, og en lang rekke vekstmerker som kan se ut som mindre groper spredt opp langs sletten fra strandkanten og østover mot Vestre og Nedre Rygg. I andre deler av landet er det flere kjente lokaliteter med såkalte kokegropfelt, uten assosierte bosetningsspor, som peker imot samlingsplasser enten for kultiske eller samfunnsviktige handlinger. Bl.a. har et kokegropfelt med over 1000 kokegroper på et 1,5 ha stort område på Lunde i Vestfold blitt tolket som en tidlig forsamlingsplass og et mulig forstadium til en tingfunksjon (Gustavsen et al. 2013: 46, Ødegaard 2015). Det ble derfor viktig i sammenheng med tingprosjektet på Frosta å undersøke hva alle disse mulige vekstmerkene er. Hvis

de er kokegroper, kan dette også være et forstadium til tingsamlingene her på Frosta. Men det er også viktig å huske på at langs denne breelvavsatte ryggen var kjent en hel rekke større steiner, og at slike vekstmerker også kan tolkes som gropene som er igjen etter ryddingen av større stein. Hvis de er tydelige i de geofysiske dataene, med en geofysisk kontrast som kan tolkes som spor etter sterk oppvarming, kan det sannsynliggjøres at vi står overfor kokegroper. Det ble derfor initiert en større geofysisk undersøkelse av dette området.

Figur 12. Flyfoto fra Vestre Rygg fra 2006. Foto: Lars Forseth, Nord-Trøndelag Fylkeskommune. Figure 12. Aerial photo from Rygg Vestre taken in 2006. Photo: Lars Forseth, Nord-Trøndelag county council. CC-BY 4.0

Figur 13. Tolkning av vekstmerker i flyfotoet figur 12. Blå farge markerer mulige groper, rød farge mulige grøfter/gravminner. Figure 13. Interpretation of cropmarks from the aerial photo in Figure 12. Blue colour indicates possible pits, red colour possible ditches or burial monuments. CC-BY 4.0

Logtun kirke

Kirka var sentral i forhold til tingsamlingene. Klokkene ble brukt for å kalle til ting og selve lovboka ble oppbevart i kirka. Dagens bygning stammer trolig fra omkring slutten av 1400-tallet eller tidlig 1500-tallet, men har konstruksjonselementer som synes å stamme fra en eldre kirke fra 1100-tallet samt bygningselementer fra rundt 1300 (Petersen 1914, Taranger 1926, Hagland & Sandnes 1994). Kanskje har det også stått ei trekirke på stedet før det, og det er funnet en rekke begravelser og steinfundamenter under gulvet (Rekkebo 1941).

Oppsummering – kjente kulturminner i tinglandskapet

Totalt sett er det åpenbart at en i dette landskapet har mange kulturminner og observasjoner som bidrar til å belyse aktiviteten i landskapet, med en stor tetthet av gravminner - noen med egnnavn, samt observasjoner av bosetningsområder nær og på tunet på Logtun og nær Logstein. Samtidig er det også slik at konkrete strukturer som direkte kan knyttes til tingsamlinger ikke er påvist, selv om flyfotoene fra Rygg Vestre kan indikere et mulig kokegropfelt. Det ble derfor tatt initiativ til etterundersøkelser av flere områder med geofysiske metoder for å ytterligere undersøke mulige aktivitetsområder nær Logtun, Logstein, og Rygg. Spesielt viktig var det å se om en kunne finne spor etter hustuffer (eller boder), andre større gravminner og undersøke hvorvidt gropene observert i flyfoto på Rygg Vestre kan tolkes som ildsteder eller kokegroper. Samlinger av ildsteder og kokegroper kan tolkes som en forsamlingsplass – altså et mulig forhistorisk forstadium til de historisk kjente tingsamlingene på Frosta lik kokegropfeltet på Lunde i Vestfold. Geofysiske metoder kan på den måten bidra til å slå fast om disse vekstmerkene er groper, og hvorvidt de har et brent innhold og inneholder konsentrasjoner av stein.

Geofysiske undersøkelser rundt gårdene Rygg, Logtun og Logstein

De geofysiske undersøkelsene ble utført i årene 2012 - 2014. Dette ble gjort med en kombinasjon av ulike geofysiske metoder, nemlig magnetometer, georadar og målinger av magnetiske forandringer i matjorda. Sistnevnte kalles også for magnetisk susceptibilitet.

Prinsippet bak de magnetiske metodene er at strukturer med et materiale som er mer magnetisk enn det omliggende materialet, kan fremstå som et magnetisk avvik hvis man måler et område systematisk. I all hovedsak vil en grop med et mer magnetisk fyllmateriale, som f.eks. en kokegrop, opptre som en magnet med et magnetfelt som har en annen orientering enn området

umiddelbart omkring gropen (Aspinall et al. 2009). Det skyldes at stein blir magnetiske ved oppvarming. Målinger med magnetisk susceptibilitet, også kalt magnetisk mottagelighet, er en måte å avgrense aktivitetsområder på. Dette baserer seg på prinsippet om at en ved menneskelig påvirkning over lengre tid endrer de magnetiske egenskapene til jordmineralene, slik at de går over i mer magnetiske former. En vil derfor få soner i bosetningsområder der jorda blir lettere magnetisert, noe man igjen kan måle med et spesialisert instrument (Dalan & Banerjee 1998, Dalan 2008, Aspinall et al. 2009). På Frosta ble magnetisk susceptibilitet målt over et areal på ca. 22,1 ha omkring gårdene Logtun og Logstein, etterfulgt av mer detaljerte målinger med magnetometer over utvalgte områder (se figur 20). På Rygg ble det målt med magnetometer og kjørt med georadar over to ulike areal, både ved området med vekstmerker ved Vestre Rygg, samt på jordene mellom Nedre Rygg og Tingstad.

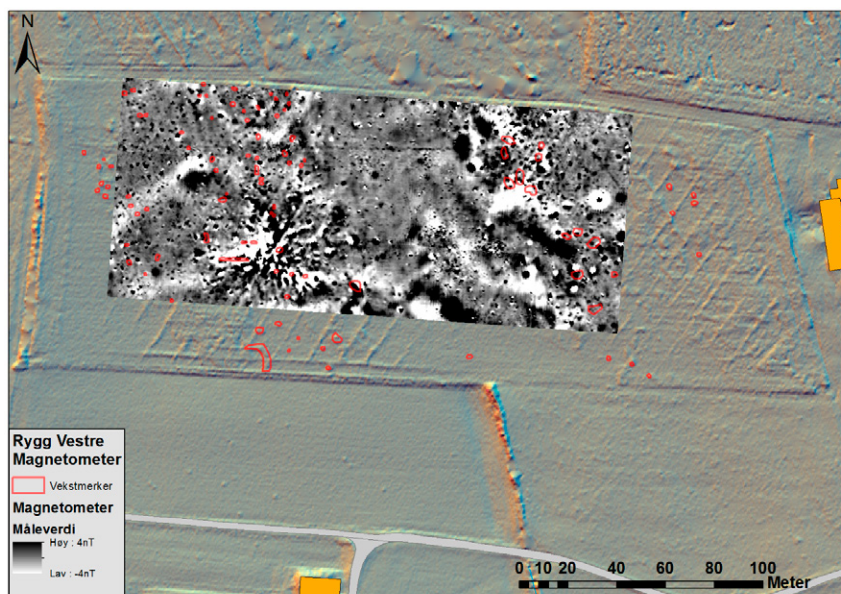
En georadar fungerer på samme måte som en sonar eller seismiske målinger man bruker når man leter etter olje. Et signal blir sendt ned i bakken, og man måler så «ekkoet» som kommer tilbake når signalet blir reflektert av endringer i bakken. Man måler tiden det tar før noe av signalet kommer tilbake til en mottaker, samt styrken på denne refleksjonen. Typisk er det forandringer i den elektriske ledeevnen som skaper en kontrast, og dette henger igjen nært sammen med tilstedeværelsen av ulike materialer samt i hvilken grad disse kan inneholde vann eller fuktighet. Disse opptakene blir så konvertert til en rekke grafiske profiler gjennom bakken, som igjen kan bli brukt til å lage plankart over større områder hvor disse områdene med reflekterende materiale og ulik kontrast blir presentert for ulike dybder ned i bakken. Ved bruk av georadar er det elektromagnetiske radiosignaler som blir anvendt, og man kan typisk se ned mot en dybde av 3-4 m avhengig av forholdene (Conyers 2012, 2013).

Geofysiske resultater på Vestre Rygg

Formålet med å undersøke dette området var å få mer informasjon om jordet hvor det var observert en rekke vekstmerker på flyfoto, altså små områder hvor kornet av en eller annen grunn vokste annerledes og som kan tolkes som mulige arkeologiske spor. På Vestre Rygg var det en hel rekke mulige groper synlig som vekstmerker, og det ble ansett som viktig å undersøke hvorvidt disse kunne være spor etter kokegroper og et mulig tidligere forsamlingsområde. Fra en mindre magnetometerundersøkelse på Alstad på Frosta vet vi at vi fikk detekterbare magnetisk geofysiske signaler fra iallfall 60 % av kokegropene som senere ble identifisert ved en utgravning på stedet (Stamnes 2016: 100-101). Magnetometerdataene herfra dekker 1,89 ha og gir et temmelig rotete og tilsynelatende tilfeldig uttrykk (Figur 14). Det er en rekke isolerte avvik, samt soner med ulik respons. Det er ulike geologiske soner, hvor undergrunnen tilsynelatende er forskjellig; mot vest et område med et «stjerneformet» utslag

av uviss opprinnelse, små soner med mer «spettet» magnetisk respons i et ellers magnetisk rolig område på midten av jordet, og noen større magnetiske avvik av mulig geologisk opprinnelse mot øst. Når det er et slikt «spettet» uttrykk, kan det skyldes en generell tendens til spredning av flere steiner med forhøyede magnetiske egenskaper, som igjen *kan* komme av at de er utsatt for varmpåvirkning. Kun ca. 6 av 68 identifiserte vekstmerker innenfor undersøkelsesområdet ga en geofysisk kontrast i magnetometerdataene. Dette er kun 8,8 % av alle vekstmerker, og langt færre enn de 60 % fra undersøkelsene på Alstad – kun noen kilometer unna.

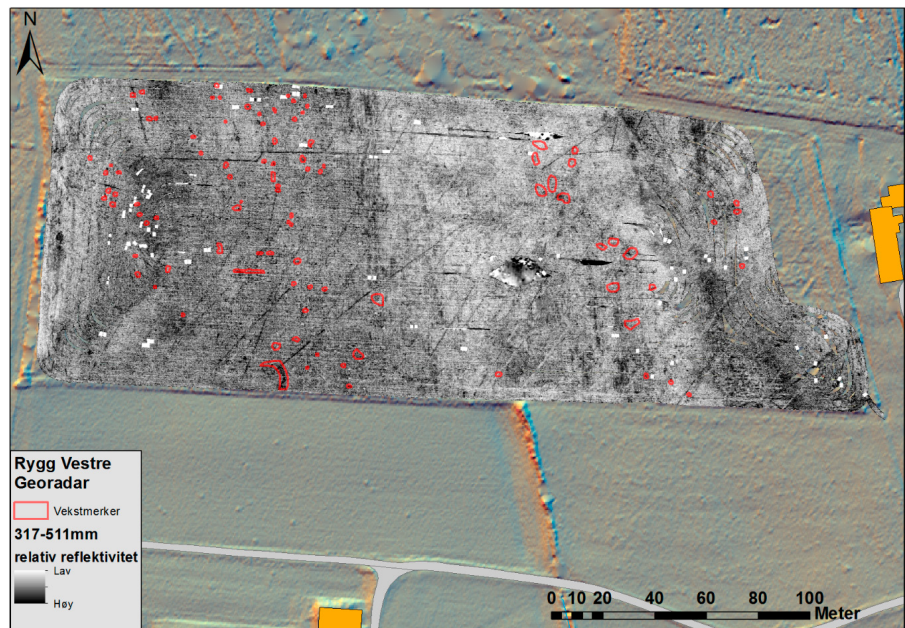
Figur 14. Magnetometerdata fra Rygg Vestre, med avmerkinger av vekstmerker synlig på et flyfoto fra 2009 lagt over. Figure 14. Magnetometerdata from Rygg Vestre, with an overlay of the cropmarks visible in an aerial photo from 2009. CC-BY 4.0

De magnetiske undersøkelsene ble etterfulgt av en større georadarundersøkelse, hvor et areal på ca. 3,4 ha ble undersøkt. Av de 94 identifiserte vekstmerkene synlig innenfor undersøkelsesområdet for georadarundersøkelsen (Figur 15), var det 24 som hadde en geofysisk kontrast. Dette utgjør ca. 25 %. De aller fleste av disse viste en svak antydning til grop og endring i fyllskiftet, men få hadde et innhold som indikerte tilstedeværelsen av steiner i gropa. Selv om det er flere anomalier fra ulike groper og lagskiller, er det få mønster som tegner entydige spor etter gjenkjennbare arkeologiske strukturer og konstruksjoner.

Totalt sett støtter derfor de geofysiske undersøkelsene ikke opp under en tolkning av området med vekstmerker på Vestre Rygg som et kokegropfelt. For å være helt sikker på hvorvidt de identifiserte gropene og lagskillene er spor etter naturlige prosesser/steinopptrekk eller menneskelig aktivitet, kan man velge å gjøre testgravinger, men dette er ikke utført som del av dette prosjektet, da de geofysiske målingene ansees som argument nok imot en tolkning som kokegropfelt.

Figur 15. Eksempel på georadardata fra Rygg Vestre, med avmerkinger av vekstmerker synlig på et flyfoto fra 2009 lagt over. Figure 15. Example of ground penetrating radar data from Rygg Vestre, overlaid with cropmarks visible on an aerial photo from 2009. CC-BY 4.0

Geofysiske undersøkelser på Nedre Rygg

På jordene mellom Nedre Rygg og Tingstad nevner en rekke antikvariske kilder at det skal ha vært både gravfelt og steinsettinger. Det kan være en sjans for at opplysningene om steinsettinger og såkalte «dommaringer» er en feiltolkning av naturlig avsatte flyttblokker. Derimot gir de geofysiske undersøkelsene her en rekke indikasjoner og bevis for tilstedeværelsen av arkeologiske strukturer. Det ble også her utført både magnetiske målinger og undersøkelser med georadar. De magnetiske undersøkelsene med magnetometer på Nedre Rygg består av tre felt (Figur 16). Et nordre felt på vestsiden av veien, et søndre felt på vestsiden av veien og et søndre felt på østsiden av veien. Sistnevnte ligger mellom veien og Logtumyra mot øst. Det nordlige feltet viser ingen klare og entydige avvik som har form eller utseende som utvetydig kan tolkes som arkeologiske. Det er en tendens til at den vestre delen av dette feltet, som vi vet fra flyfoto var utmark eller beiteland iallfall inntil et sted mellom 1955 og 1964, har færre magnetiske avvik. Den vestlige delen virker generelt mer magnetisk rolig, mens det i den østre delen er enkelte sterkere anomalier. Jo lenger sør en kommer i dette feltet, dess flere magnetiske anomalier er det. Et unntak er et sirkulært område på ca. 22-24 m i diameter i det sørøstre hjørnet av det nordlige feltet. Dette kan være en indikasjon på at «Tinghaugen», som ble gravd ut i 1845, lå her. Selv om økningen av antallet anomalier kan være en indikasjon på økt menneskelig aktivitet, sier den ikke noe direkte om når denne aktiviteten var. Det kan hende de sporene vi påviser også er fra relativt moderne tid. Vi vet f.eks. gjennom opplysninger fra

1929 at det skal ha vært et gårdsbruk kalt «Tinghaugen» i dette området mellom det nordlige og det sørlige feltet (Nidaros 1929, Petersen 1929).

I det sørlige området mot vest er det en stor mengde magnetiske anomalier, og det er en langt større tetthet av disse enn på noen av de andre feltene. En mengde av disse ligger i en noenlunde rett linje fra det nordøstlige hjørnet og mot sørvest over en strekning på ca. 50-60 m. To anomalier er definitivt av arkeologisk interesse: Et sirkulært avvik med en diameter på ca. 14 m, med en sone av høyere magnetisk kontrast innenfor sirkelen, men litt forskutt mot nordøst fra sentrum. Dette er typisk den typen utslag vi forventer fra en overpløyd gravhaug, som tilsynelatende har en intern konstruksjon i form av spor etter en grav. Det andre er to parallelle anomalier med ytre mål på ca. 12 x 6 m. Sistnevnte er sannsynligvis én av to ting: Enten en hustuft eller en overpløyd langhaug. I de antikvariske kildene nevnes det at det skal ha vært en langhaug i dette området (Schøning 1776: 250-260). Samtidig er parallelliteten i linjene såpass påfallende, så at det kan være fristende å tolke dette som restene etter veggene i en hustuft. I så fall kan dette være spor etter en mulig tingbod. Med georadar-undersøkelsen finner vi flere indikasjoner som kan lede oss mot en mer presis tolkning.

I det østlige feltet mellom veien og Logtummyra er det relativt få magnetiske avvik, med unntak av 10-12 veldig tydelige og klare avvik med klar sirkulær form som i hovedsakelig ligger i østre kant av undersøkelsesområdet. Det er fristende å tolke disse som rester etter bål og kokegroper. Selv om de ikke er utgravd og undersøkt, har de en geofysisk kontrast som minner om de større kokegropene som ble detektert med det samme instrumentet på Alstad i 2011 (Stamnes 2016: 100-101). Om disse er relatert til tingsamlingene eller en eldre bosetning er ikke lett å si uten sikre dateringer, men typisk er kokegroper et eldre jernaldersfenomen, selv om større kokegroper fra yngre jernalder også er kjent fra ringformede tunanlegg som Værem i Grong, Skei i Sparbu og Hegstad på Stiklestad i Verdal kommune (Stenvik 2005: 138). Anomaliene kan også være spor etter ildsteder. Fra en rekke andre lokaliteter i Sør- og Nord-Trøndelag vet vi at kokegroper ofte ligger i kanten mellom mer flat og tørr mark og mer fuktige og ubeboelige områder i utkanten av de bebygde sonene (Geir Grønnesby, pers. med.). Samme situasjon ser vi andre steder i landet (Risbøl 2005). De magnetiske anomaliene på Logtummyra har etter alt å tyde en slik plassering.

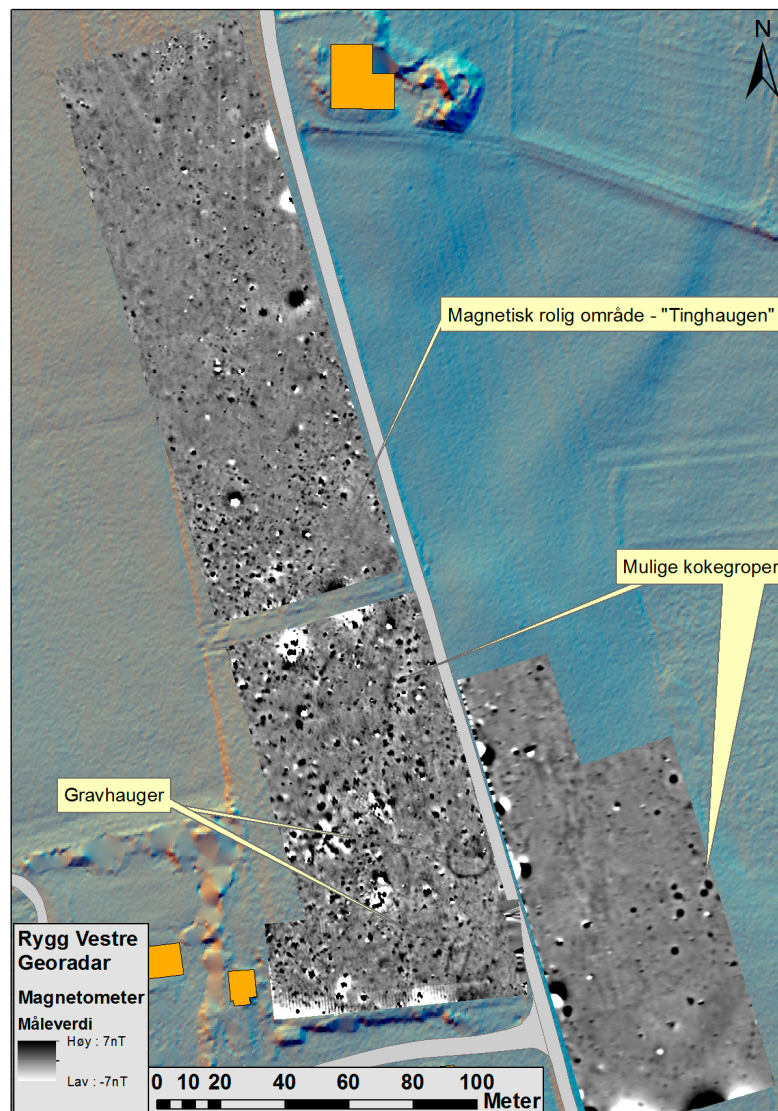
Det søndre feltet på vestsiden av veien ble også undersøkt med georadar (Figur 17). Undersøkelsen ble utført med et forbedret georadarsystem sammenlignet med undersøkelsen på Vestre Rygg, og ga umiddelbart gode resultater (Figur 18). Sporene etter tre runde gravhauger med ulik diameter og begravellesmåte ble påvist. Den vestlige gravhaugen er den største og har en indre diameter på ca. 24-26 m, og fremstår med oppdelte spor etter en fotgrøft. Det er ingen tydelige spor etter indre strukturer i georadar-dataene, men flere magnetiske avvik.

17

18

19

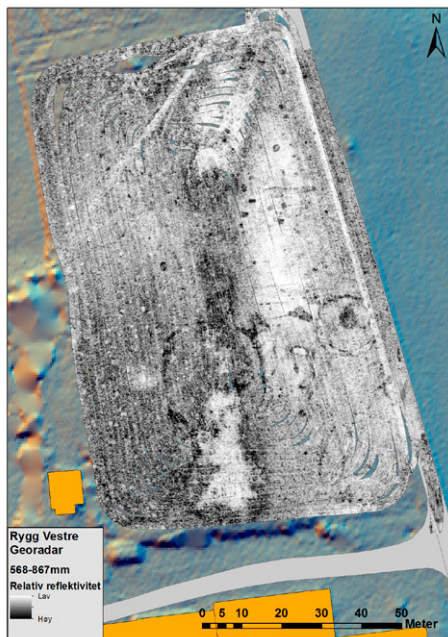
Figur 16. Magnetometerdata fra Nedre Rygg. Figure 16. Magnetometer data from Nedre Rygg. CC-BY 4.0

Dette er trolig sporene etter det som er gravhaugen kalt «Tinghuva» av Schöning. Denne ble bulldosert vekk på 50-tallet. 3-4 m øst for denne ses restene etter en fotgrøft som er best bevart mot øst, og som har en indre diameter på ca. 8 m. Innenfor denne er det et båtformet avvik, som også har et kraftig magnetisk avvik i midten fra det som tolkes som en båtgrav med en lengde på 5-6 m. Slike begravelser er typisk fra yngre jernalder (Solberg 2008). Et par meter nordøst for denne finnes en gravhaug med fotgrøft og en indre diameter på 12-13 m, med et kraftig avvik litt nordøst for sentrum av haugen. På bakgrunn av den geofysiske responsen i georadardataene er det mulig å tolke avviket innenfor fotgrøften som en kjerneverd. 17-32 m sør for denne haugen ligger to avlange grøfter orientert nord-nordøst – sør-sørvest. I magnetometerdataene ser disse anomaliene ut til å være rette, med en mer tydelig avslutning, men georadar-dataene viser at disse bøyer svakt inn i hver ende. I utgangspunktet var det fristende å tolke dette

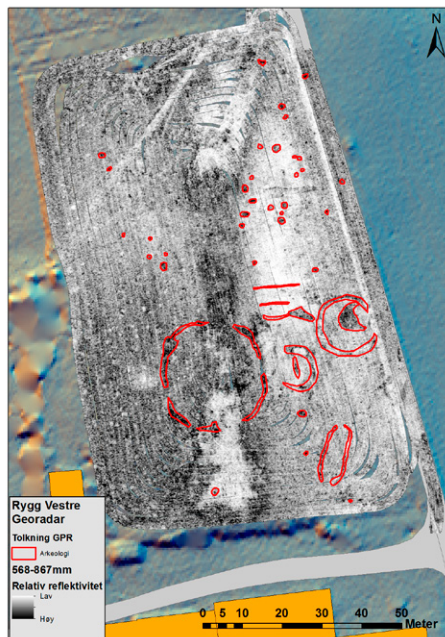
som rester etter en hustuft, men det er trolig mer sannsynlig at dette er restene etter en langhaug med en størrelse på ca. 13 x 4,8 m (indre mål). I tillegg til disse gravhaugene er det en rekke andre avvik i georadardataene som også har en magnetisk geofysisk respons. 18 av 32 av de små sirkulære avvikene har en positiv magnetisk kontrast (se Figur 19), og en profil i georadardataene som tilsier at de er nedgravninger eller groper med fyll som består bl.a. av steiner. Det at disse 18 anomaliene også har et magnetisk fyll, kan tilsa at de er fylt med et materiale som er varmepåvirket og i stor grad bevart. Det er sannsynlig at disse er forhistoriske kokegroper, men de kan også være mer moderne nedgravninger eller avfallsgroper. Dette er vanskelig å bekrefte uten utgravninger, men plasseringen i nærheten av en forhistorisk kontekst og i landskapet gir støtte for en tolkning av disse som arkeologiske strukturer.

Alle gravene på Rygg peker mot en tidligere storgård, med samling av store og rike gravminner her. Plasseringen i terrenget er typisk, med store hauger langs en rygg i terrenget, hvor gravminnene står tydelig markert mot horisonten når man passerer dem fra et lavere punkt i terrenget. Gården er godt kjent i de historiske dokumentene fra middelalderen, og var da en rik gård med gode avlinger. Gården har også flere store gravhauger, hvorav tre av dem har egennavn som «Kongshaugen», «Tinghaugen» og «Ting-huva», med en rekke rike funn fra yngre jernalder, samt et naust av uvisst alder, men typologisk lik naust fra eldre jernalder. Alt dette peker mot en rik storgård som må ha ligget i området i yngre jernalder. Flere groper med magnetisk innhold funnet med geofysikk, tolket som mulige kokegroper, kan tyde på at området også kan ha vært i bruk lenger tilbake i tid. Hvis noen av disse magnetiske avvikene er ildsteder, kan det være indikasjoner på at arealet også har vært anvendt i forbindelse med tingsamlingene. Det er ikke utført noen utgravninger i forbindelse med dette arbeidet, men de magnetiske utslagene ned mot Logtumyra, påvist øst for veien fra Mo mot Rygg, vil være veldig interessante å undersøke for å bekrefte om de er ildsteder, samt for å få dem datert.

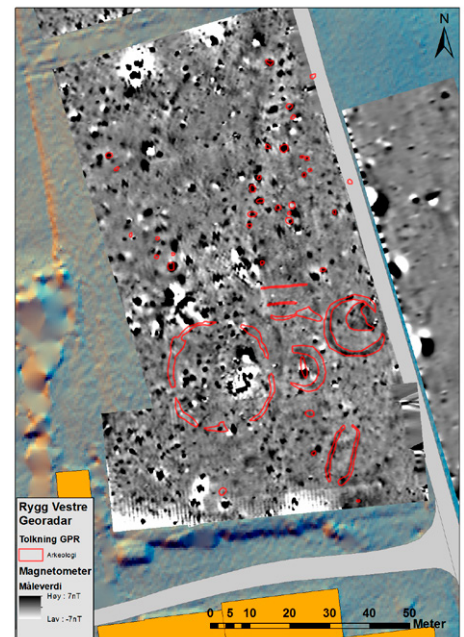
17

Figur 17. Eksempel på georadar-data fra Nedre Rygg. Figure 17. Ground penetrating radar data from Nedre Rygg. CC-BY 4.0

18

Figur 18. Tolkning av georadar-data fra Nedre Rygg. Figure 18. Interpretation of the ground penetrating radar-data from Nedre Rygg. CC-BY 4.0

19

Figur 19. De arkeologiske tolkningene av georadardataene lagt over magnetometerdataene. Figure 19. The archaeological interpretations of the ground penetrating radar-data overlaid over the magnetometer data. CC-BY 4.0

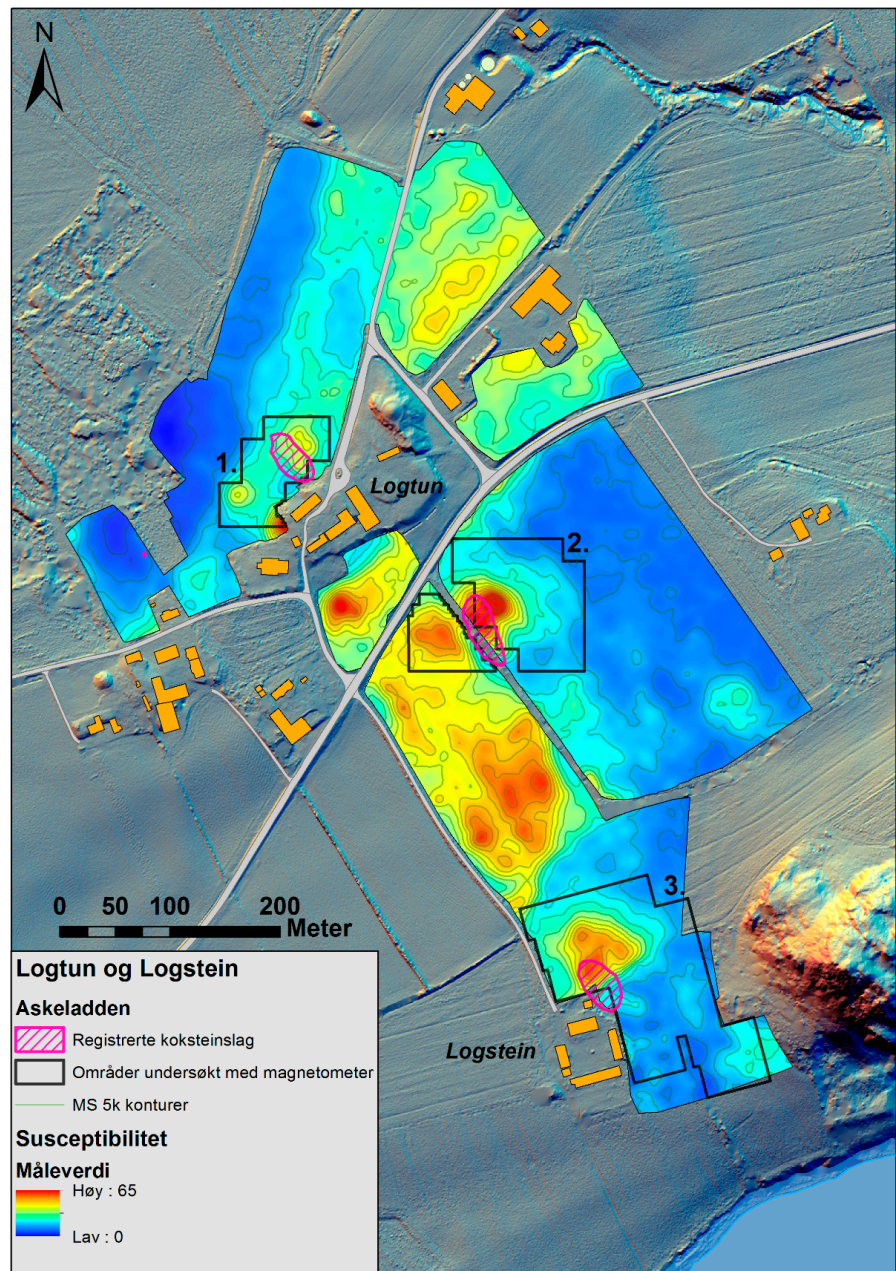
Geofysiske undersøkelser på Logtun og Logstein

I områdene omkring Logtun og Logstein ble det utført undersøkelser med magnetisk susceptibilitet og magnetometer. Førstnevnte ble brukt for å lokalisere og avgrense aktivitetsområder, mens sistnevnte ble anvendt for å påvise aktivitetsspor med et magnetisk innhold – ofte assosiert med brenning, industriell og menneskelig aktivitet.

For områdene henholdsvis nord for Logstein (område 3 på Figur 20) og mellom Logstein og Logtun (område 2 på Figur 20), er det veldig klart sammenfall mellom områder med høye målinger og den avgrensningen som ligger i kulturminneregisteret Askeladden. Dette er områder med kjente forekomster av skjørbrent stein (eller kokstein), noe som peker imot en gårdsbosetting fra yngre jernalder og middelalder. Faktisk er det slik at en ved denne typen geofysiske målinger får et bedre inntrykk av utstrekningen, og kan bruke målingene som bevis for at disse aktivitetssonene er større enn opprinnelig antatt. Området på Logstein dekker ca. 3350 m², mens arealet på jordet mellom Logstein og Logtun, omtrent midt på Figur 20, dekker et areal på 5950 m². På sistnevnte område finnes det en datering fra 1200-tallet (Binns 1997). Nær bosetnings- og aktivitetsområdet nord for Logtun er det kun en mindre sone med forhøyede målinger, noe som også gjelder soner i umiddelbar nærhet til tunet her. Dette gjelder spesielt i hjørnet av åkeren nord for kirka og vest for den nordlige låven på tunet, samt rett sør for tunet. Ellers virker det som om det generelt er relativt kraftige målinger langs den høyereliggende landformen som går fra sørvest mot nordøst. For eksempel

er det en sone med kraftige målinger på den sørlige siden av åkeren øst for veien ned mot Logtun, men det er usikkert om dette representerer et bosetnings- og aktivitetsområde, eller kan forklares av geologiske forhold og naturlige variasjoner. Riktignok er det observert noe skjørbrent stein på denne åkeren, men på lang nær de samme mengdene som på østsiden av åkerskillet litt lenger nord (område 2 på Figur 20, se også Figur 6).

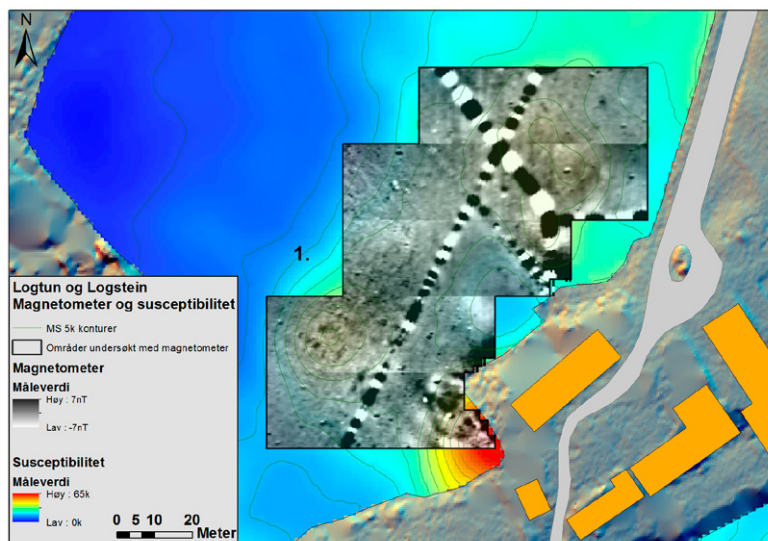
Figur 20. Målinger av magnetisk susceptibilitet versus kjente bosetnings- og aktivitetsområder i kulturminneregisteret Askeladden. Det er også kjent kulturlag på tunet på Logtun-gård, ved vestenden av låven mot Logtun kirke. Figure 20. Measurements of magnetic susceptibility versus known settlement and activity areas known from the Norwegian national monuments registry Askeladden. There are also known cultural layers at the farmyard at Logtun. CC-BY 4.0

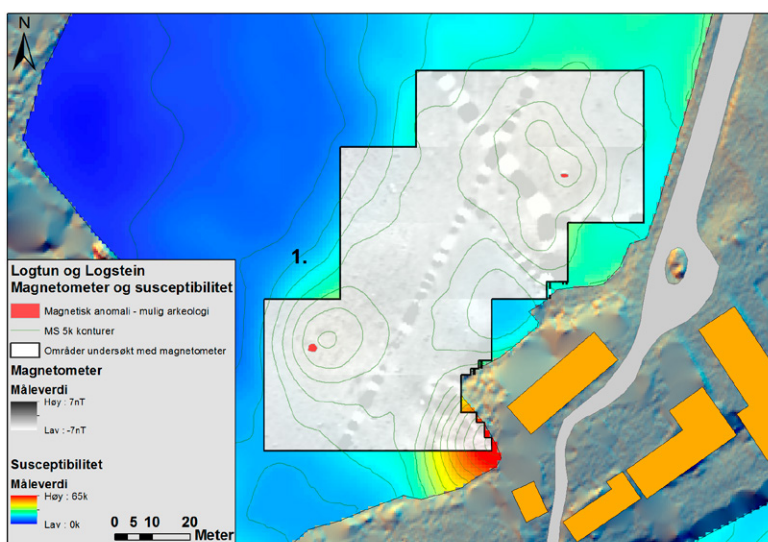

Logtun – Magnetometerområde 1

Figur 21. Magnetometerundersøkelser på Logtun. Figure 21. Magnetometer investigations at Logtun. CC-BY 4.0

Figur 22. Magnetiske anomali som tolkes som mulig arkeologi. Figure 22. Magnetic anomalies interpreted as possible archaeology. CC-BY 4.0

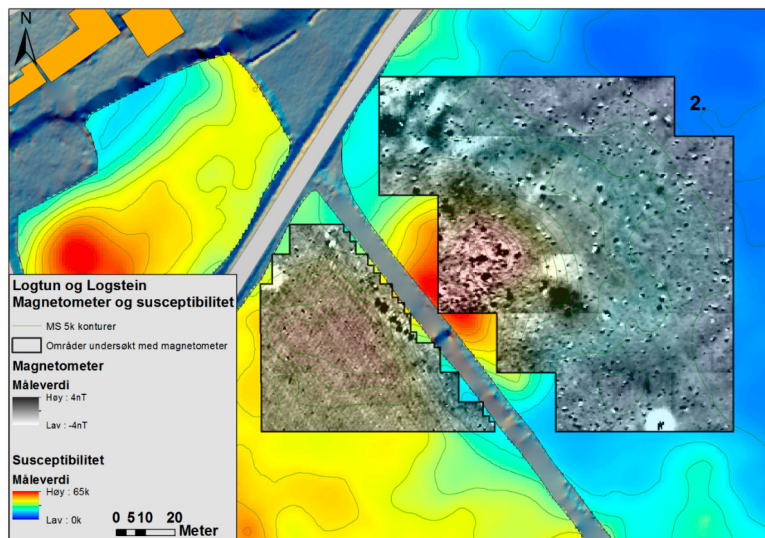

De veldig kraftige, sort- og hvitspettete linjene på Figur 21 er moderne metallrør gravd ned i bakken. Generelt er det få magnetiske avvik som tydelig kan tolkes som utslag fra mulige arkeologiske strukturer, og det er generelt få utslag i områder som ellers har høy magnetisk susceptibilitet. Unntaket er kanskje nede i hjørnet mot låven på tunet, men her er det også berg i dagen enkelte plasser. Et par utslag innenfor sonen med høye målinger av magnetisk susceptibilitet kan stamme fra ildsteder eller kokegrop, men det er ikke bekreftet. Generelt er det få spor etter intens aktivitet nord for tunet.

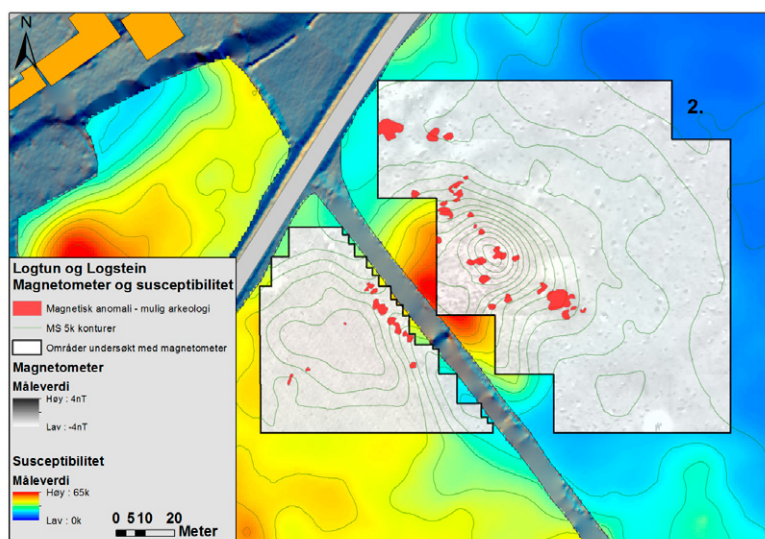
Logtun – Magnetometerområde 2

Sør for veien forbi Logtun ligger det et område med massive mengder kokstein (se Figur 6), med et klart avgrenset areal med høye susceptibilitetsmålinger. I dette området ble det funnet en rekke vevlodd, en del av en klebersteinslampe og et dekorert spinnehjul i kleberstein (Figur 5). Det ble derfor gjort mer detaljerte magnetiske målinger med magnetometer over dette området.

Figur 23. Magnetometerundersøkelser på Logtun - sør for veien. Figure 23. Magnetometer investigations at Logtun – south of the road. CC-BY 4.0

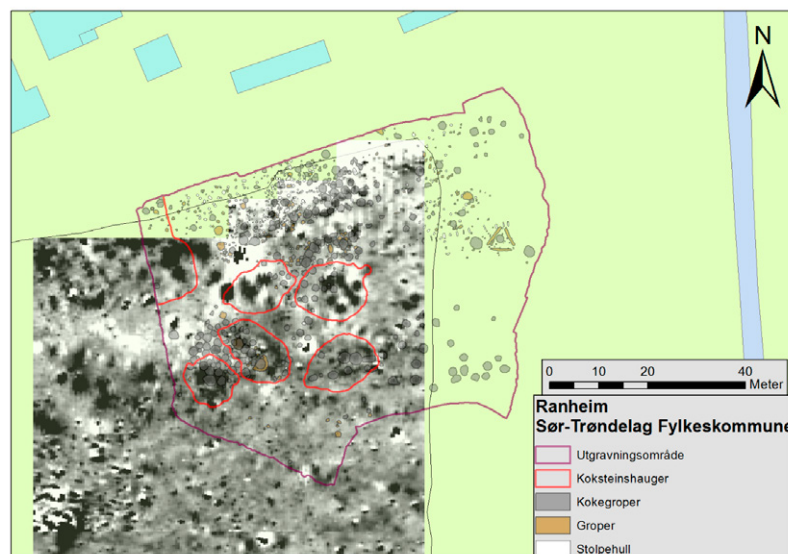
Figur 24. Magnetiske anomalier som tolkes som mulig arkeologi. Figure 24. Magnetic anomalies interpreted as possible archaeology. CC-BY 4.0

På Figur 23 ser vi en rekke utslag i området med høye målinger av magnetisk susceptibilitet, og avtagende både mengde og «bakgrunnsstøy» i de magnetiske målingene over dette arealet. Dette forteller oss at det er en del materiale i bakken som har forhøyede magnetiske egenskaper som vi også kan oppdage med magnetometeret, men som ikke nødvendigvis stammer fra strukturer eller

konstruksjoner med en form vi kan oppdage med dette instrumentet. Det er enkelte mindre og relativt sirkulære anomalier, og et par større soner med forhøyede målinger mot nordvest og i øst (se Figur 24). Disse større områdene kan være fra større ansamlinger av kokstein, selv om dette er vanskelig å si for sikkert. Undersøkelser fra Ranheim utenfor Trondheim viser at intakte koksteinshauger får en noe amøbeaktig form, med sterke, men varierende magnetiske kontraster (se Figur 25). Disse to større utslagene ligner litt, men vi vet at det ofte har vært vanlig å planere slike hauger, samt at de ikke alltid ble plassert midt på tunet, men også i utkanten av boplassene (Grønnesby 2016). På dette jordet på Logtun har det vært dyrket intensivt med både korn og potet over lang tid, noe som på grunn av pløying reduserer mulighetene for bevarte koksteinshauger selv om vi vet at åkeren er full av kokstein. Det er derfor vanskelig å si sikkert hva disse to større sonene med kraftige utslag er. Det er ingen tydelige huskonstruksjoner eller liknende innenfor undersøkelsesområdet her. Derimot tyder fra mengden med kokstein, konsentrasjonen og typen av gjenstandsfunn, samt den magnetiske aktiviteten på at vi har å gjøre med en mer bofast bosetning og aktivitet. Om det er et eget middelaldersk gårdstun, eller et aktivitetsområde som ble holdt noe vekk fra et annet tun i området (som f.eks. Logtun) er usikkert. Hvis det er et eget tunområde, ligger det veldig nære Logtun og Logstein i forhold til det en kunne forvente.

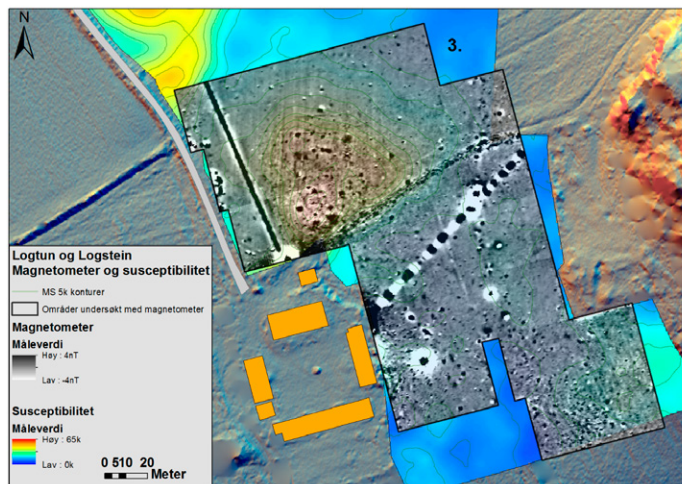
Figur 25. Komparative undersøkelser fra Ranheim. Magnetometerundersøkelser av koksteinshauger. Figure 25. Comparative investigations from Ranheim close to Trondheim. Magnetometer investigations of heaps of fire cracked rocks, probably from beer brewing. CC-BY 4.0

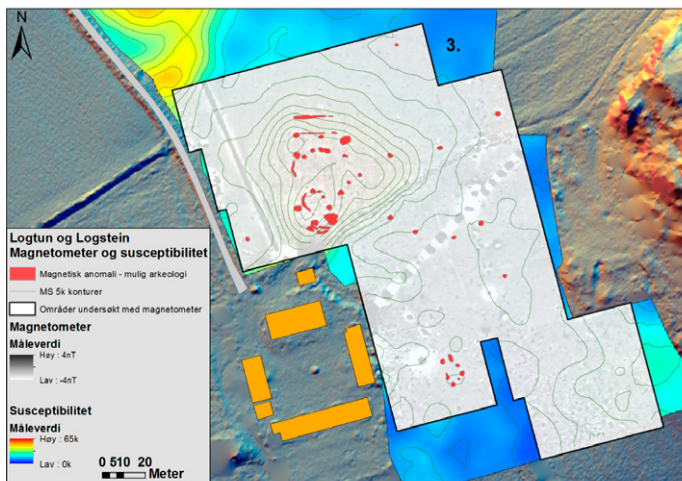
Logstein – Magnetometerområde 3

Innenfor Logstein – Magnetområde 3, ble det i 1995 registrert to områder med koksteinskonsentrasjoner. Den ene skal ligge ca. 45 m rett nord for nordøsthjørnet av våningshuset på gården, mens den andre skal være kant i kant og nordvest for jordbruksvegen. På Figur 20 ser vi en klart avgrenset sone som går inntil gårdsveien, men ikke sør for denne. Ved besøk på gården kom det frem opplysninger om at mye stein er tatt vekk fra dette jordet og kjørt ned i fjæra. Ved feltarbeidet var det lite skjørbrønt stein å se på markoverflata.

Figur 26. Magnetometerundersøkelser på Logstein. Figure 26. Magnetometer investigations at Logstein. CC-BY 4.0

Figur 27. Magnetiske anomalier som tolkes som mulig arkeologi. Figure 27. Magnetic anomalies interpreted as possible archaeology. CC-BY 4.0

På gården ble det påvist en rekke magnetiske anomalier, hvor gårdsveien mot øst også vises veldig klart. Nord for denne er det en tydelig konsentrasjon av magnetisk aktivitet i området med høye susceptibilitetsmålinger og hvor de kulturhistoriske opplysningene sier at koksteinsområdet skal være. Innenfor området er det både større enkeltavvik, samt hva som ser ut som to parallelle linjer lengst mot nord (se Figur 27). Det er nærliggende å tolke dette som

restene av en bygning på ca. 20 x 8 m. Ellers er det få avvik som ligner på koksteinshaugene på Ranheim (Figur 25), men enkelte større avvik på 3-6 m i diameter kan være rester etter slike hauger eller større groper. Selv om det ikke er kjente gjenstandsfunn fra dette området, er det nærliggende å tolke denne forekomsten av kokstein og kraftig magnetisk respons som spor etter enda et gårdstun heller enn midlertidig aktivitet relatert til tingsamlingene.

Geofysiske resultater og tingsamlingene

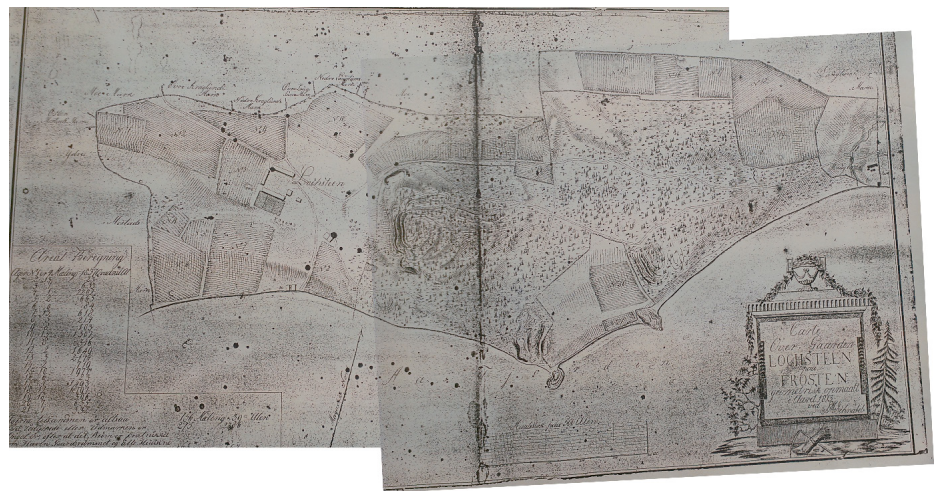
Nord for Logtun er det opplysninger om tilstedeværelsen av skjørbrent stein og et mindre område med forhøyede susceptibilitetsverdier. Samtidig er det få konkrete geofysiske avvik i magnetometerdataene her. Dette kan skyldes en aktivitet som ikke har satt spor i undergrunnen, men som er detekterbar i susceptibilitetsdataene (område 1 i Figur 20 og Figur 21). Dog er det vanskelig å konkludere om hvorvidt dette er direkte relatert til tingsamlingene. Mellom Logtun og Rygg (område 2 i Figur 20 og Figur 23) er det et område med intens aktivitet på ca. 4700m², som er synlig i både susceptibilitetsdataene og i magnetometerdataene. Dessuten er det enorme mengder med skjørbrent stein og en rekke gjenstandsfunn som indikerer et middelaldersk tun, alternativt et produksjons- og aktivitetsområde med både veving og det som trolig er spor etter ølbrygging. Det finnes en datering herfra til 1200-tallet, men konteksten til denne dateringen er ikke godt beskrevet (Binns 1997). Ved Logstein er det langt færre skjørbrente stein, men rester etter en mulig bygning og en hel rekke strukturer med magnetisk kontrast i bakken. Det virker ikke som om det er bevarte koksteinshauger i området, men i kombinasjon med de muntlige opplysningene og susceptibilitetsmålingene er observasjonene trolig restene etter et bosetning- og aktivitetsområde på ca. 3500 m². Jeg tror dette også er vanskelig å relatere til en midlertidig overnattingsplass, men trolig en mer permanent gård. Både dette og aktivitetsområdet mellom Logstein og Logtun ligger veldig nære i avstand, med ca. 500-600 m fra området nord for Logstein til området mellom gårdene, og videre kun 250-300 m herfra til tunet på selve Logtun, hvor vi også vet det er kulturlag og kokstein. Selv om disse tre områdene ikke direkte kan relateres til tingsamlingene, så viser de områder som trolig var bebygd da tingsamlingene ble holdt i dette landskapet. De bidrar til å si noe om hvor tingmennene kanskje *ikke* oppholdt seg – hvis de da ikke ble innlosjert på de eksisterende gårdene. Hvis de ble plassert på gårdene, kan denne tettheten tentativt forklares med at det var behov for flere bygninger for innlosjering, som potensielt ble anvendt til andre formål resten av året. Funnene viser at det ble det brygget store mengder øl, og vi finner indikasjoner på tilvirkning og bearbeiding av ull i form av vevlodd og spinnehjul. Det er fristende å tolke denne unormale tettheten av sannsynlig middelaldersk aktivitet opp mot tingfunksjonen, som et indirekte resultat av aktiviteter relatert til tingsamlingene. Når gårdene ligger så tett som dette, med kornåkre imellom, så er spørsmålet hvor det eventuelt var beitemark eller annet tilgjengelig areal i området. Siden tingsamlingene

foregikk i siste halvdel av juni, var dette et tidspunkt på året hvor kornåkrene var kommet langt og var sårbare. Det kan derfor være relevant å se på hvilke områder som kunne være bedre egnet som beiteland, og dermed lettere å dedikere til midlertidige overnattings- og forsamlingsplasser. For å si mer om dette, kan vi se litt på kjente landskapsendringer som vi kan påvise, inkludert områder som i dag er dyrket som tidligere var beitemark og skog. For å gjøre dette kan vi se på flyfoto fra 1955, tilgjengelige gårdskart og kjente kulturminneområder.

Gamle gårdskart, utskiftningskart og flyfoto

Vi har tre gode kilder som forteller noe om areal brukt til beite eller som ikke var dyrket opp til ulik tid, men før et fullindustrielt jordbruk; gårdskart, utskiftningskart og flyfoto. Det eldste av disse er et gammelt gårdskart over Logstein fra 1813.

Figur 28. Sammensetning av gårdskart fra Logstein, datert til 1813. Figure 28. Old map of farmed areas at Logstein dated as 1813. CC-BY 4.0

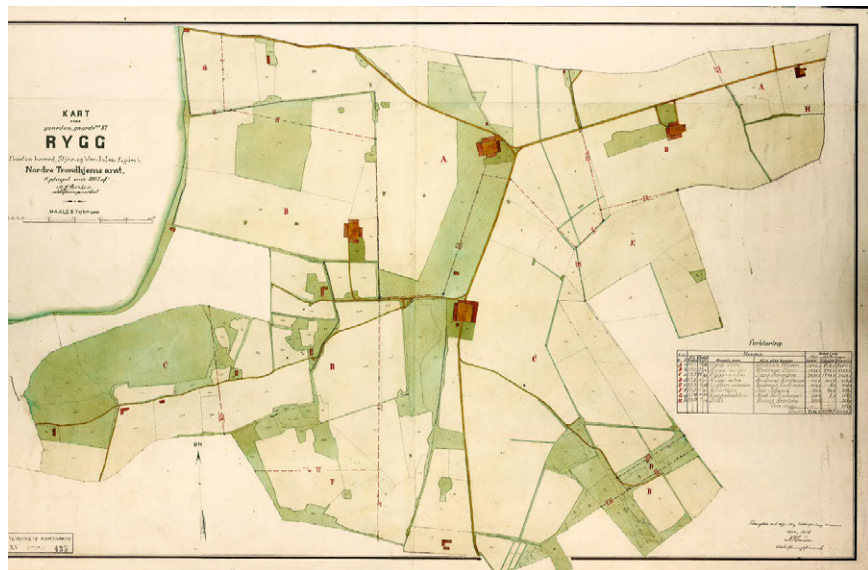

Kartet viser en rekke dyrkede arealer, utmarksområder, veifar samt flere indikasjoner som kan tolkes som hauger, og kanskje også gravhauger. Kartet viser også flere bygninger øst og sør for tunet. To bygninger faller innenfor undersøkelsesområdet for magnetometer, og viser at de magnetisk «rotete» områdene lengst mot sørøst i undersøkelsesområdet sammenfaller med en bygning som vises på dette kartet (se Figur 26).

Det finnes også et utskiftningskart over gården Rygg fra 1906. På dette vises en rekke områder som ikke var dyrket opp, samt flere anmerkninger av åkerholmer som da ikke var fjernet. En av disse er det som trolig er gravhaugen kalt «Tinghuva», mellom Mo/Tingstad og Nedre Rygg. Dette sees som et nøkkelhullformet grønt område lengst sør på Figur 29.

Figur 29. Utskiftningskart fra 1906 fra Rygg. Kartet er trykt med tillatelse fra Nord-Trøndelag jordskifterett.

Figure 29. Map showing cultivated areas at Rygg from 1906. CC-BY 4.0

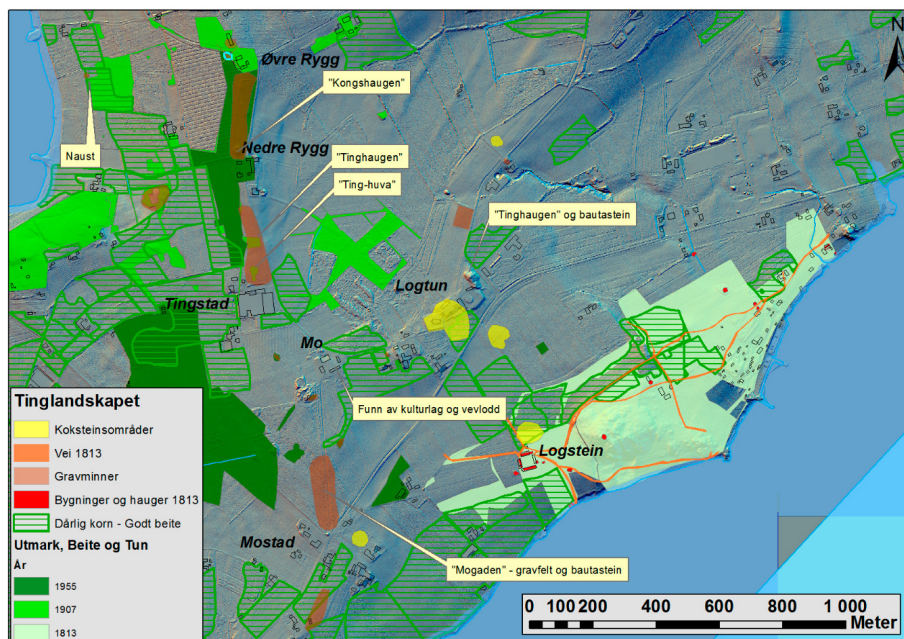
I tillegg finnes det et flyfoto fra 1955, som også viser landområder som ikke var ryddet for skog eller dyrket opp innen 1955, men som har blitt ryddet og oppdyrket siden.

Ved å georeferere alle disse kartene og markere de områdene som nå er eller tidligere har vært beiteland, tunområder eller utmark, og sette dette sammen med områder som vi på bakgrunn av vår kartlegging mener var «bebygget» av kulturminner, kan man få et bedre bilde av hva som var beiteområder og dermed trolig mer aktuelle som tilholdssted for tingmennene gitt at de ikke ble innlosjert på gårdene. En ekstra kilde til kunnskap er NIBIOs jordsmonnkart, hvor jordsmonnet i området er kartlagt i forhold til dets egnethet til henholdsvis nedbørsbasert grasdyrking og korndyrking. Riktignok er dette basert på moderne kornsorter og driftsmåter, men tar også i stor grad utgangspunkt i jordkvaliteten. Hvis man så isolerer områder som er dårlig eller uegnet for korn, men godt eller svært godt egnet for gras, kan dette også være med på å sannsynliggjøre områder som trolig kan ha vært tilgjengelige for tingmennene i middelalderen og vikingtiden.

Hvis man skal sammenfatte noen betraktninger om dette kartet (Figur 30), er det enkelte områder omkring Tingstad, Mo og Logstein som peker seg særlig ut. Det er også interessant å bemerke at jordet med mulige kokegroper (se Figur 16) mellom veien til Nedre Rygg og Logtunmyra også er med på dette kartet. Dessuten er det også enkelte områder som er egnet både til korndyrking og for gras, men som ikke er avmerket på kartet. Jordet rett nord for Logtun-gården er ett av dem. Det er på dette jordet vi observerte få arkeologiske spor i magnetometerdataene (Figur 21), men forhøyede verdier i målingene av magnetisk susceptibilitet (Figur 20).

Figur 30. Områder brukt til gravminner og bosetning sett i sammenheng med kjent utmark og beiteland i 1813, 1907 og 1955 samt kartdata over jordsmonn fra NIBIO. Grønne felt er utmark, beite, tun og egnede områder for grasdyrking.

Figure 30. Areas used for burial grounds and settlements seen in connection with known outfield and grazing areas as indicated by old maps from 1813 and 1907, as well as aerial photos from 1955 and NIBIO maps of soil conditions. CC-BY 4.0

Sammenfatning og diskusjon

Det har i løpet av dette prosjektet blitt kartlagt og analysert en rekke kulturhistoriske kilder fra tingslandskapet på Frosta. Stedsnavn, middelalderse eierskapsforhold og gamle diplomer, samt selve Frostatingsloven peker imot Logtun som det sentrale punktet for tingsamlingene. Men med tanke på hvor stort et område som ble tatt i bruk i forbindelse med forsamlingene, er dette fremdeles noe usikkert. Folk bør ha oppholdt seg i hørbar avstand til kirkeklokkene, og avstandsmessig innenfor praktisk avstand for møter og diskusjoner etter at samlingene og rettstvistene var ferdig diskutert for dagen. Jeg finner det rimelig å anta at tingsamlingene foregikk i landskapsrommet rundt Logtun, Logstein, Mo, og Rygg, og muligens også ned mot selve Mostad. På Mostad skal det ha stått en bautastein på selve Mostadtrøa, en annen en i bakken opp mot Evenhus litt lenger mot Vest, samt en til et sted rundt gårdene her. Sistnevnte skal ha hatt runetegnet, og ble senere brukt som grøftefyll. Disse bautasteinene kan ha vært en slags synlig markering for at en nærmet seg tingområdet, lik bautasteinene på vei til Aspa Löt i Sverige. Dette er vanskelig å bevise, men er en interessant hypotese. Bautasteinen som skal ha vært på dagens tinghaug, der midtsteinen står i dag, kan hatt en tilsvarende funksjon. Det kan også hende at den har vært reist der for å markere en eller annen form for sentralitet – et viktig punkt i landskapet i forhold til tingsamlingene. Den kan også ha vært en form for gravmarkering, men det er vanskelig å være sikker.

Når det kommer til de ulike antikvarenes tolkning av Rygg som den gamle tingplassen, tror jeg deres tolkning er relatert til den store mengden med steinblokker som lå langs ryggen. Kildene nevner en større steinsetting, en såkalt Dommaring, som tidligere ble knyttet til tingsamlinger. Dette ble senere vist å være en feiltolkning, og at slike steinsettinger heller er tilknyttet gravanlegg. Det kan også hende at den store mengden med stein kjent her oppe var naturlig, og at det ikke har vært en menneskeskapt steinsetting her, men heller en forekomst av naturlige steiner. Dette gjør at tolkningen av en tingplass på Rygg er mindre aktuell, og da spesielt i yngre deler av tingsamlingenes historie. Samtidig gjør den store mengden med gravminner med egennavn på Rygg, samt den kraftige manifestasjonen av rikdom lagt ned i konstruksjonen av store gravminner og dyrt gravgods, gjør Rygg til en sentral bosetning i vikingtiden. Vi vet også at det i dette området ble mer intensivt beitet og hadde en økt forekomst av humle fra ca. 1000-tallet. Sistnevnte er trolig relatert til økt ølbrygging, en aktivitet som er fristende å koble til tingsamlingene. Kanskje gir denne informasjonen noen hint om når tingsamlingene virkelig kom i gang på Frosta?

De geofysiske undersøkelsene hadde flere formål, deriblant å lokalisere eventuelle aktivitetsområder, avkrefte eller bekrefte årsaken til vekstmerker på Vestre Rygg, samt skaffe ny kunnskap om lokaliseringen av kulturminner på sentrale områder. Vekstmerkene på Vestre Rygg ble i stor grad avkrefte, mens mulige kokegroper eller ildsteder ble påvist mellom Tingstad og Logtu-myra. Mellom Nedre Rygg og Tingstad ble det også oppdaget fire gravhauger, én stor haug («Ting-huva»), én mindre med mulig båtgrav, én haug med kjernerøys og en langhaug. Sistnevnte hadde en form som lignet på en hustuft, men med nøyere inspeksjon av de geofysiske dataene kunne det sees at endene bøyer innover. Koblet sammen med opplysninger fra Schøning (1776) om at det skal ha vært en langhaug her, medførte at tolkningen til langhaug ble beholdt.

Det ble også avgrenset og undersøkt tre områder med kjente forekomster av kokstein, noe som overveiende sannsynlig stammer fra bosetnings- og aktivitetsområder fra yngre jernalder og middelalder. Det er også kjent kulturlag inne på tunet på Logtun, samt en opplysning om noe tilsvarende på Mo. Det er derfor mulig at det har vært hele fem gårdstun samlet innenfor et relativt lite areal. På bosetnings- og aktivitetsområdet like nord for Logstein ble det også påvist en mulig hustuft. Den store tettheten av mulige tunområder kan også tas som indikasjon på at tingmennene muligens ble innlosjert på gårdsbygningene her. Det er klart at landskapet i dette området har vært intensivt utnyttet over lang tid, og de store gravminnene og rike gravene indikerer at Frosta ikke har vært noe nøytralt maktvakuum. Dessverre ble det ikke påvist konkrete arkeologiske strukturer som direkte påviser en tingplass, men en rekke nye opplysninger har kommet frem som belyser landskapet på en ny måte og bidrar til en ny forståelse av hvordan landskapet har vært anvendt.

Koblet sammen med kunnskap om beiteområder fra utskiftningskart laget før en begynte med industrielt jordbruk, kan flere områder pekes ut som mulige lokaliteter for midlertidig innløsning. Gitt at en ikke ønsket å plassere folk på gårdene, og ei heller på jorder som var egnet for korndyrking, kan en ta utgangspunkt i disse arealene vist på Figur 30, hvis en skal gjøre flere undersøkelser, og forsøke å kartlegge landskapet ytterligere.

I tillegg vil en bedre kronologisk forståelse av landskapsbruken være et nyttig bidrag. Hvis en kan påvise det eldste tunet på Rygg, altså bosetningen fra vikingtid eller eldre, samt kartlegge når akkumuleringen av kulturlag på Logtun begynte, vil man få ny og viktig informasjon. En mer detaljert forståelse av områdene med kokstein, datering av bosetningen på Logtun, samt en bedre forståelse av hvorvidt aktivitetsområdet mellom Logtun og Logstein er en separat bebyggelsesenheter, eller om den står i direkte relasjon til Logtun, er veldig interessant.

Sluttord

En stor takk rettes til Frosta Kommune ved Torgunn Østbø og Line Nordsveen, Nord-Trøndelag fylkeskommune ved Lars Forseth, Kulturhistorisk museum og The Assembly Project ved Frode Iversen, samt NTNU Vitenskapsmuseet ved Lars F. Stenvik. Dessuten rettes en stor takk til anonym reviewer av manuskriptet, og til Frosta Historielag ved Bjørn Olav Juberg for nyttige diskusjoner og dyptgående lokal kunnskap. I tillegg rettes en stor takk til alle grunneierne på Frosta som har latt oss arbeide på jordene og undersøke forhistorien på gårdene deres.

Litteratur

- Aspinall, A., Gaffney, C. & Schmidt, A.** 2009. Magnetometry for Archaeologists. Geophysical Methods for Archaeology. – AltaMira Press, Plymouth.
- Baker, J. & Brookes, S.** 2015. Identifying outdoor assembly sites in early medieval England. – *Journal of Field Archaeology*, 40:1: 3-21.
- Bell, A.** 2010. Þingvellir: Archaeology of the Althing. Hugvísindasvið Fornleifafræði Háskóli Íslands. – Reykjavík.
- Binns, K.S.** 1995. Foreløpig rapport om arkeologisk registrering vedr Frostating, Trondheim, Norway. – NIKU.
- 1997. Ting, hov og kirke- tanker om Frostatingets fremvekst og lokalisering. – Nord-Trøndelag historielags årbok: 134-151.
- Conyers, L.B.** 2012. Interpreting ground-penetrating radar for archaeology. – Left Coast Press, Walnut Creek, Calif.
- Conyers, L.B.** 2013. Ground-penetrating radar for archaeology. Geophysical methods for archaeology. – AltaMira Press, Plymouth.
- Coolen, J. & Mehler, N.** 2010. Geophysical Survey at Tingwall, Shetland, 2010. – Department of Prehistory and Historical Archaeology, University of Vienna.
- Dalan, R.A.** 2008. A review of the role of magnetic susceptibility in archaeogeophysical studies in the USA: recent developments and prospects. – *Archaeological Prospection*, 15:1: 1-31.
- Dalan, R.A. & Banerjee, S.K.** 1998. Solving archaeological problems using techniques of soil magnetism. – *Geoarchaeology*, 13:1: 3-36.
- Dybdahl, A.** 1997. Fylker og skipreider i Trøndelag. – *Historisk tidsskrift*, 2: 211-248.
- 2005. Administrasjon og statlige inntekter. – s. 81-106 i: Dybdahl, A. & Bull, I. (red.). Trøndelags historie. Fra pest til poteter 1350-1850, vol. 2. Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Eithun, B., Rindal, M. & Ulset, R.** 1994. Den Eldre Gulatingslova. – *Norrøne Tekster*, vol. nr. 6. Riksarkivet, Oslo.
- Farbregd, O.** 1986. Kongsmakt, kristning og frostatinget - gravfunn på Hernes, Frosta. – *Spor - arkeologisk tidsskrift*, 2: 38-41, 51.
- Frostatingslova** 1994. Frostatingslova. – Det Norske Samlaget, Oslo.
- Grønnesby, G.** 2016. Hot rocks! Beer brewing on viking and medieval age farms in Trøndelag. – In: Iversen, F. & Petterson, H. (eds.): Agrarian lige in the north BC 2000-1000 AD. Studies in rural settlements and farming in Norway. Portal forlag og Kulturhistorisk Museum, Oslo.
- Guðjónsson, Þ.** 1985. Thingvellir: The Parliament Plains of Iceland. – Formprent, Reykjavík.

- Gustavsen, L., Paasche, K. & Risbøl, O.** 2013. Arkeologiske undersøkelser. Vurdering av nyere avanserte arkeologiske registreringsmetoder. – Vegdirektoratet, Trafikksikkerhet, miljø- og teknologiavdelingen. Miljøseksjonen.
- Hagland, J.R. & Sandnes, J.** 1994. Om lova og lagdømmet. – I: Hagland, J.R. & Sandnes, J. (red.). Frostatingslova, side IX-XLVII. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Johansen, H.-M.** 2007. Nausttuffer i Midt-Norge. Utbredelse, konstruksjon og datering. Naust og samfunn i jernalderen belyst ved eksempler fra Nord-Trøndelag. – Institutt for arkeologi og religionsvitenskap/Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, NTNU, Trondheim.
- Klüwer, L.D.** 1823. Norske mindermærker, aftegnede paa en reise igjennem en deel af det nordenfjeldske. Wulfsberske Bogtrykkerie. – Christiania.
- Kraft, J.** 1832. Det Nordenfjeldske Norge. Femte deel. – Chr. Grøndahl, Christiania.
- Kulturarv Stockholm** 2017. Arkels tingstad (Runriket). <http://www.kulturarvstockholm.se/sok/fornvard/visa-forn/47538/> (04.01.2017 2017)
- Larsen, B.I.** 1937. Funn av vevlodd, del av løvkniv/sigd, brent treverk og glasserte gulvflis. 2123, Trondheim, Norway, NTNU Vitenskapsmuseet.
- Lillealter, J.** 1972. Vegetasjons-, klima- og jordbrukshistorie på Frosta, Nord-Trøndelag. – Trondheim.
- Lindgaard, R.** 2007. Frostaboka. Bind XI. Gårds- og slekshistorie. Gn. 86 - Gn. 95. vol. XI. – Frosta Historielag, Frosta.
- Løken, T., Pilø, L. & Hemdorff, O.** 1996. Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksboplasser - en metodisk innføring. – AmS-Varia, vol. 26. Arkeologisk Museum i Stavanger, Stavanger.
- Mehler, N.** 2015. Þingvellir: A Place of Assembly and a Market? – Journal of the North Atlantic: 69-81.
- Moksnes, L.** 1970. Frostaboka Band II. Gårds- og slekshistorie. – Frosta historielag, Steinkjer trykkeri A.S., Frosta.
- Myrberg, N.** 2008. Room for All? Spaces and Places for Thing Assemblies: The Case of the All-thing on Gotland, Sweden. – Viking and Medieval Scandinavia, 4: 133-157.
- Nicolaysen, N.** 1862-1866. Norske fornlevninger. En oplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre end reformationen og henførte til hver sit sted. – Carl C. Werner & Comp's Bogtrykkeri, Kristiania.
- Nidaros** 1929. Gravfund fra vikingetiden på Frosta datert 24/4 1929. – NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv dokument nummer 2118.
- Nissen, G.** 1956. Frostating lagmannsembete og lagmenn inntil 1797. – Nidaros og Trøndelagens boktrykkeri, Trondheim.
- Norsk arkeologisk leksikon** 2005. Norsk arkeologisk leksikon. – I: Østmo, E. & Hedeager, L. (red.). Norsk arkeologisk leksikon. Pax forlag, Oslo.

- Peel, C.** (ed.) 1999. *Guta Saga. The history of the Gotlanders.* Viking Society for Northern Research Text Series. Anthony Faulkes and Richard Perkins, eds. Viking Society for Northern Research. – University College London, London.
- Petersen, J.** 1929. *Reise til Frosta 13/4-18/4 1929.* – Trondheim, Norge, NTNU Vitenskapsmuseet.
- Petersen, T.** 1914. *Litt om Frosta i den hedenske oldtid.* – s. 24-76 i: Vold, H., Hogstad, O.A., Hagerup, A., Naavik, A., Hogstad, K. & Hagerup, J.A. (red.). *Frosta i gammel og ny tid. Ei bygdabok.* A/S Jogan Christiansen Boktrykkeri, Frosta.
- Þórðarson, M.** 1921-1922. *Fornleifar á Þingvelli.* - Árbók hins íslenska fornleifafélags.
- Rekkebo, O.** 1941. *Utgravning i Logtun kirke.* Dokumentnummer 31610, Trondheim, Norge, NTNU Vitenskapsmuseet.
- Risbøl, O.** 2005. *Kokegroper i røyk og damp - et kokegropfelt i gårds- og landskapsperspektiv.* – s. 155-165 i: Gustafson, L., Heibreen, T. & Martens, J. (red.). *De gåtefulle kokegroper.* Varia 58. Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Roesdahl, E.** 1998. *The Vikings.* – Penguin Books, Penguin, London.
- Rygh, K.** 1879. *Faster fornlevninger og oldsagsfund i Nordre Trondhjems Amt.* – DKNVS Skrifter, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Interessentskabets Bogtrykkeri. Trondhjem.
- Rygh, O.** 1903. *Gaardnavne i Nordre Trondhjems Amt. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision.* – W.C. Fabritius & Sønner A/S, Kristiania.
- Røskaft, M.** 2003. *Maktens landskap. Sentralgårder i Trøndelag ved overgangen fra vikingtid til kristen middelalder, ca 800-1200.* – Skriftserie fra Historisk institutt. Akademisk avhandling, vol. 39. Historisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Sanmark, A.** 2013. *Patterns of Assembly: Norse Thing Sites in Shetland.* – *Journal of the North Atlantic:* 96-110.
- Sanmark, A. & Semple, S.** 2008. *Places of Assembly: New Discoveries in Sweden and England. Fornvännen.* – *Journal of Swedish Antiquarian Research,* 103: 245-259.
- 2010. *The topography of ourdoor assembly in Europe with reference to recent field results from Sweden.* In: Semple, S. & Lewis, H. (eds.). *Perspectives in Landscape Archaeology.* BAR International Series, vol. 2103, British Archaeological Reports. Oxford.
- 2011. *Tinplatsen som arkeologisk problem.* – Etapp 3: Anundshög, Oslo, Norway, Museum of Cultural History, University of Oslo.
- Schøning, G.** 1776. *Reise som giennem en deel af Norge.* Første bind. – Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Trondheim.
- Skevik, O.** 1997. *Folk og fylker i fjerne tider.* – Nord-Trøndelag Fylkeskommune, Steinkjer.

- Solberg, B.** 2008. Gjensyn med båtgraver. <http://www.jenny-rita.org/bergljotsolberg.html> (02.08 2017)
- Stamnes, A.A.** 2016. The Application of Geophysical Methods in Norwegian Archaeology: A study of the status, role and potential of geophysical methods in Norwegian archaeological research and cultural heritage management. – Department of Archaeology and Cultural History, tNTNU University Museum. Norwegian University of Science and Technology. Trondheim.
- Stenvik, L.F.** 2005. Bosetningen i jernalderen. – s. 107-180 i: Alsaker, S., Sognnes, K., Stenvik, L.F., Skevik, O. & Røskoft, M. (red.). Trøndelags historie. Bind 1: Landskapet blir til: fram til 1350, vol. 1. Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Taranger, A.** 1926. Frostatingstedet. På gammel-historiske tomter. – Nord-Trøndelag historielags årbok.
- Vésteinsson, O.** 2013. What is in a Booth? Material Symbolism at Icelandic Assembly Sites. – Journal of the North Atlantic: 111-124.
- Ødegaard, M.** 2015. Tingsted og territorium. Organisering av rettslandskapet i Viken i jernalder og middelalder. – Ph.D. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Østmo, E.** 1991. Gård og boplass i østnorsk oldtid og middelalder. Aktuelle oppgaver for forskning og forvaltning. – Varia, vol. 22. Universitetets oldsakssamling, Oslo.

ISSN: 1894-7859
ISBN: 978-82-8322-113-8

www.ntnu.edu/museum/gunneria

